bizim belde

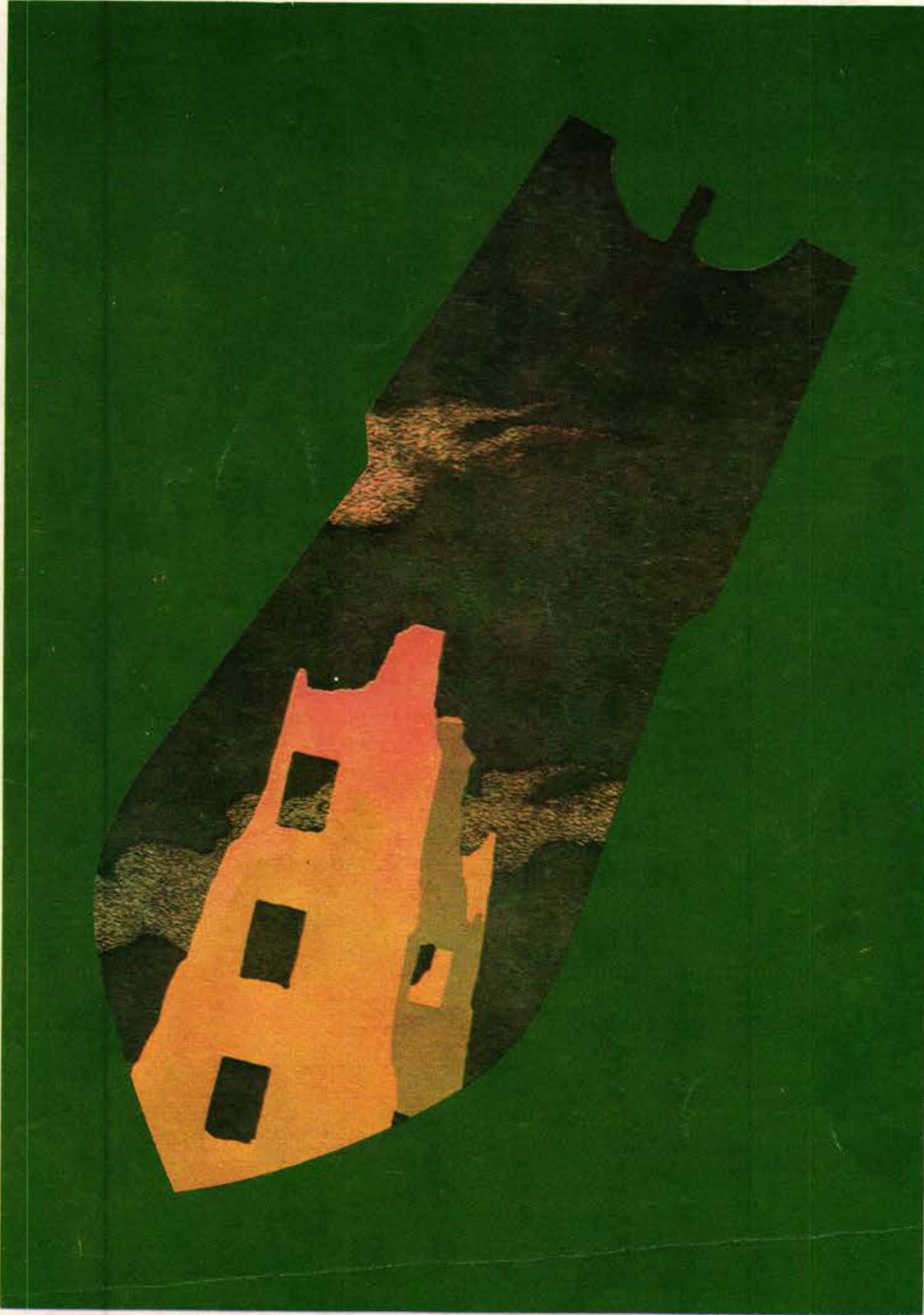
TOPLUM

DÜŞÜN

SANAT

AĞUSTOS '85/300 LİRA (KDV DAHİL)

HİROŞİMA'DAN 40 YIL SONRA

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Yunus Nadi	Cumhuriyet Yolunda		500.-
Salâh Birsel	Bir Zavallı Sarı At		600.-
Oktay Akbal	Yazmak Yaşamak		550.-
İlhan Selçuk	Ağlamak ve Gülmek	3. bası	500.-
Nadir Nadi	Ben Atatürkçü Değilim	5. bası	400.-
İlhan Selçuk	Düşünüyorum Öyleyse Vurun	6. bası	500.-
Prof. Nermi Uygur	Yaşama Felsefesi	2. bası	400.-
Prof. Emre Kongar	Kültür Üzerine	2. bası	400.-
Oktay Akbal	Yaşayıp Görmek		300.-
Ahmet Rasim	Anılar ve Söyleşiler		400.-
Vedat Nedim Tör	Kemalizmin Dramı	2. bası	300.-
Prof. Akşit Göktürk	Okuma Uğraşı	2. bası	250.-
Prof. Macit Gökberk	Değişen Dünya Değişen Dil		250.-
Nadir Nadi	Uyarılar	3. bası	500.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Yol Kesen Irmak		350.-
Prof. Nusret Hızır	Felsefe Yazıları	2. bası	400.-
Mehmed Kemal	Şairler Dövüşür		300.-
Oktay Akbal	Dünyaya Açılmak		200.-
Samim Kocagöz	Roman ve Yazarlık Onuru		200.-

TARİH—ANI—GEZİ—OLAY DİZİSİ

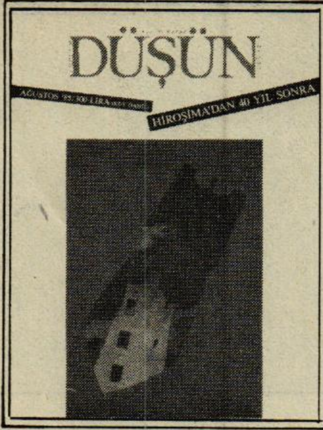
Salih Bozok-Cemil S.Bozok	Hep Atatürk'ün Yanında		750.-
Türk Hukuku Kurumu	Hukuk Devleti ve Velidedeoğlu		400.-
Mücap Ofluoğlu	Bir Avuç Alkış		1200.-
Nuri Onat (Yayına hazırlayan)	Cumhurbaşkanı Gazi M. Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri		400.-
J.B. Tavernier	Topkapı Sarayı'nda Yaşam		400.-
Mehmed Kemal	Türkiye'nin Kalbi Ankara		400.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev (cilt 1 ve 2)	14. bası	1000.-
Hıfzı V. Velidedeoğlu	Söylev (Belgeler Bölümü:Cilt 3)	2. bası	1000.-
Kemal Üstün	Menemen Olayı ve Kubilay	3. bası	250.-
Meral Tolluoğlu	Babam Nurullah Ataç		200.-
Ebubekir Hazım Tepeyran	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları		300.-
Talip Apaydın	Köy Enstitüsü Yılları		300.-
Cemal Madanoğlu	Anılar 1. bölüm		500.-

BAĞIMSIZ DİZİ

Yalçın Pekşen	Nuh Peygamberin Seyir Defteri	500.-
Philipp Soupault	Şarlo	200.-
Kemal Özer	Sanatçılarla Konuşmalar	200.-
Atena Deponte	Yaşayan Kosta	200.-
Mümtaz Zeytinoğlu	Ulusal Sanayi	200.-

(KDV, fiyatların dışındadır)

Not: 4000 liradan aşağı bütün siparişleri ödemeli gönderemediğimizi üzülerek belirtiriz.

Kapak Resmi:
T.TREPKOWSKİ

Kapak Düzeni:
Ferit Erkman

Ofset Hazırlık:
Kros Matbaacılık
Gümüş Reprodüksiyon

Montaj ve Baskı:
Hürriyet Ofset Matbaacılık
ve Gazetecilik A.Ş.
Halkalı-İstanbul

Dağıtım:
Hürriyet Holding A.Ş.

Aylık Dergi Ağustos'85
300 Lira (KDV Dahil)

Bizim Belde Toplum
Düşün Sanat / Sayı: 17
Sahibi ve Yazıişleri
Müdürü:
Hüseyin Ekici

Yönetim Yeri: Kantarcılar
Kepenekçi Sabunhane Sok.
Yeni Çarşılı İş Hanı: 30-78
Eminönü-İstanbul

Yazışma Yeri:
Ankara Cad. Vilayet Han
No: 205 Kat: 2
Cağaloğlu-İstanbul

sunu

Bu sayımızda;

• Özel bölümde Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atılmasının 40. yılında, insanlığın nasıl bir toptan yokolma tehdidiyle yüz yüze olduğu yer alıyor... Bugün insanlık, Hiroşima'dan 40 yıl sonra Hiroşima'ya yönelenden binlerce kez daha büyük bir tehlikeyle karşı karşıya. Hiroşima'da yaşananın bir anı olarak kalamayacağı, nükleer silahlanmanın bu aşamada güncelliğini koruduğu, insanlık için canlı bir uyarı özelliği taşıdığı gerçeğinin ısrarla vurgulanması, insandan yana olan güçlerin sorumluluğundadır.

Bu sorumluluk çerçevesinde düzenlediğimiz özel bölümde; T.Zeynep Semra, *40. Yıl Anısına* başlıklı yazısında, Hiroşima'da yaşanan trajediyi kronolojik sıra içinde ele alırken "Tüm savaşlar, kitlesel kıyımları amaçlarlar. Bu nedenle biz barış içinde yaşamdan yanayız" diyor. Refik Zerengil'in *Nükleer Şizofreni* incelemesinde ABD'nin hegomonya emelleri için atom bombasını nasıl bir nükleer şantaj aracı olarak kullandığı tarihi gelişimi içinde verilerek, günümüzde dünyanın karşı karşıya bulunduğu nükleer şizofreniyi tarihe gömmenin gerekliliği dile getiriliyor. Serol Teber ise *Barış İçinde Yaşamama Hastalığı* adlı yazısında *'Ruhbilimciler*'in kalıcı bir barışın sağlanmasında, yapay olarak üretilen "düşman"ların gerçek kimliklerini sergilemenin ve tinsel-ruhsal militarizmin, bu alandaki çalışmaların en kalıcı ve tehlikelisini oluşturduğunu göstermenin ivedi önemini vurguladıklarını belirtiyor. Hiroşima'da 40 yıl önce yaşanan trajedi Japon hekimi Shuntara Hida ve Amerikalı gazeteci John Hersey tarafından değişik yönleriyle sergilenirken, Mihail Şolohov'un *Çok Geç Olmadan* adlı çağrısı ile Matisse ve Picasso'nun 1952'de kaleme aldıkları *Barış Bildirisi*, nükleer silahlanma karşısında sanatçı sorumluluğunu yansıtıyor. Uluslararası Hekimler Birliği'nin *Atom Çağında Hipokrat Yeminine Ek* bildirisi, nükleer tehlike karşısında tüm hekimleri uyarıyor. Gunther Anders'in atom silahlarını yok etmeyi öneren ve 6000 hekim tarafından imzalanan açıklaması ise bu bildiriyi bütünler nitelikte. Hiroşima felaketinin sanata yansımaları, Oben Güney'in *Atom Seçeneği* adlı yazısının konusunu oluşturuyor. Frederic ve Irène Joliot-Curie'lerin kızı Hélène Langevin 1984 yılında Le Mande'da yapılmış konuşmasında, anne ve babasının, atom bombasının kullanılması karşısındaki tavırlarını anlatırken, bir çok bilim adamı, sanatçı ve politikacı 5 Temmuz 1985 tarihli Avrupa gazetelerinde yayınlanan *Yıldız Savaşlarına Hayır* bildirisinde, uzayın barış ve ilerleme hizmetinde olması gerektiğini belirterek "yıldız savaşları projesi" durdurulmalıdır diyorlar. Özel bölümde ayrıca Japon şairlerden örneklediğimiz şiirler de yer alıyor.

• Hiroşima'nın 40. yıldönümünün yanı sıra, tüm dünyada barıştan yana güçlerin önemli bir kazanımı ve insanlık için önemli bir barış adımı olan Helsinki Sonuç Belgesi'nin imzalanmasının da 10. yıldönümündeyiz... Silahlanmadan çıkarı olanlarca soğuk savaşın alabildiğine tırmandırıldığı günümüzde, Helsinki-1975'in kazanımlarını korumak ve daha ileri adımlarla bütünleştirmek hayati önem taşımaktadır. Sonuç Belgesi'ne sayfalarımızda yer verirken, konunun taşıdığı hayati önemi bir kez daha vurgulamanın gerekirliğinden yola çıktık. Nurer Uğurlu da *Nice Aşklar Arkadaşlıklar Gördüm* yazısında; Rosenberg'leri anarken ünlü davanın gerisinde yatan ekonomik ve politik gerçekleri yansıtıyor.

• Bu sayının diğer yazılarında; Arslan Başer Kafaoğlu, pozitivizmin eleştirel incelemesini.konuya ekonomik ve sosyal yönleriyle yaklaşarak sürdürürken, Oğuz Özügül, neo-pozitivizmin fizikselcilik anlayışını ele alıyor. Ömer B. Canatan'ın *Satan Razı Değilse* ve Deniz Mazlum'un *Grev'in Tarihi* adlı çalışmaları ise grev konusunun giriş yazıları. Zuhal Özügül ise *Kitle İletişim Araçlarında Kadın İmgesi* adlı çalışmasında kadının toplumsal konumunu TV-Basın bağlamında ele alıyor. Kızılderili soykırımı, *"Yalnız Ölü Bir Kızılderili İyi Bir Kızılderilidir"* yazısında işleniyor. Bu soykırımdaki "üstün başarısı" nedeniyle adı dünyanın en büyük tahrip gücüne sahip nükleer başlıklı füzelerinde yaşatılan John Pershing'i anlatan *Pershing'in Dünü ve Bugünü* de bu bölümde yer alıyor. Nikaragualı kızılderili Sebastian Lopez ise çocukluğunu, ailesini,politik gelişimini ve yeni Nikaragua'nın inşasına katılışını *"Çocuklarımın Daha İyi Olacaklarına İnanıyorum"* adlı yazısında anlatıyor.

• Bu ayki edebiyat yazıları arasında, Memet Fuat'la *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*, Tomris Uyar'la ise *öykü ve günceleri* konusunda yapılmış birer söyleşiye yer verdik. Salâh Birsel *Yaşlılık Günlüğü*'nü bu sayımızda da sürdürüyor. Afşar Timuçin *Gelenekten Yararlanma* yazısında, kültür ve sanatta gelenekle ilişkinin temellenmesinde gözetilecek koşulları değerlendiriyor. Onat Kutlar'ın *Vişne Ağacı*, Vedat Günyol'un *Yeni İstanbul Serüvenim* adlı denemeleri ve Veysel Öngören'in *Genç Şair ve Şiirin Sürekliliği* değerlendirmesinin yanı sıra, Aziz Çalışlar'ın düzenlediği ve Veysel Atayman'ın çevirdiği *Edebiyatta Yöntem-4*, Teoman Aktürel'in *Şiir Dili ya da "Şiirce"*si, Hasan İzzettin Dinamo'nun anıları sürüyor. Sayfalarımız arasında Tomris Uyar'ın *Bol Buzlu Bir Aşk Lütfen!* adlı öyküsü de yer alıyor.

• Bu sayımızın şiirleri, Can Yücel, Sabahattin Kudret Aksal, Mehmed Kemal, Arif Damar, Metin Eloğlu, Edip Cansever, Talip Apaydın, Refik Durbaş, Güven Turan ve Reşit Ergene'den. Pavase' nin şiirlerini Cevat Çapan, Arağon'un şiirini ise Ahmet Necdet Türkçeleştirdi.

• 13. İstanbul Festivali üstüne bir değerlendirmeyi Filiz Ali'nin notlarından sunuyoruz. Ahmet Levendoğlu, gençlik yılında gençlik tiyatrolarına nasıl bakılması gerektiğini ele alıyor. *Sanat Haberleri* bölümünü ise Hakan Derman hazırladı.

• Bu sayımızda Ferruh Doğan, Turhan Selçuk, Tan Oral, Hasan Seçkin, Necati Abacı ve Gürdal Duyar karikatür ve desenleriyle yer alıyorlar. Sevgi Tamgüç, Emin Ateş ve Osman Sarı da çevirileriyle bu sayımıza katkıda bulundular.

• Refik Zerengil'in *Yedinci Sanat Sinema-5* adlı yazısı postadaki gecikme nedeniyle dergimizin bu sayısına girememiştir. Özür dileriz.

Gelenekten Yararlanma

Afşar Timuçin

Genç insanlar çok yerinde bir duyarlılıkla gelenekten yararlanma konusunu sık sık gündeme getiriyorlar.Gelenek onlar için yok sayılması, yadsınması, en azından önemsenmemesi gereken bir şey değil. İşe yöntem açısından bakarsak, gelenekten yararlanma sorununun her şeyden önce gelenek nedir ve ne değildir sorusuna yanıt aramakla aydınlığa kavuşturulabileceğini söyleyebiliriz. Öyle ya, önce konumuzun en temel kavramında ya da belirleyici kavramında anlaşmamız gerekir. Ondan sonra gelenekten yararlanma diye bir sorunun olup olamayacağı söz konusu edilmelidir. Daha sonra da, böyle bir yararlanma olası görülmekteyse, bunun nasıl olabileceği tartışılmalıdır.

Gelenek kavramı da pek çok kavram gibi sakızlandırılmaya, sündürülmeye yatkın bir kavram. Yazık ki bazı kavramların neredeyse plastik bir yapısı var, her el onu ayrı bir çarpıtmayla bir başka şeye benzetebilir. Kavramları çarpıtmak yaşamı değiştirmek olamayacağına göre, her çarpıttığımız kavram bilgi açısından çürük ya da bozuk bir yapı taşı olur. Çarpıtılmış kavramlarla yapılan tartışmalardan yıllarca hiçbir sonuç alamadığımızı bizler unutabilir miyiz? Daha önemlisi, bugün içeriği bizce açık ve seçik olarak belirlenmemiş kavramlara dayanarak ileri geri konuşmakta sofistleri bile geride bırakma durumunda olduğumuzu yadsıyabilir miyiz?

Gelenek sorunu ikide bir karşımıza dikilecek. Çünkü kültür dediğimiz genel düşünsel etkinlikler alanının temel sorunlarını tartışmaya her girişimizde birkaç temel kavramı, bu arada gelenek kavramını karşımıza dikilmiş göreceğiz. Bundan yirmi otuz yıl önce, yani gençliğimizde bizler bu tür tartışmalara ya da araştırmalara girmektense yadsıyıcı bir tutum almayı daha uygun bulurduk. Gelenek mi? At gitsin! Uygarlık mı? Altını kurcalama! Sanatta biçim sorunu mu? Çok durma üstünde! Böyle böyle, bir anlamda köktenci bir tutumla, önümüze çıkabilecek tüm sorunları önceden giyotine gönderiveriyorduk. Siyasal ayrılıklar içinde bir takım kavramları bölüşmüş, paylaşmış gibiydik. Örneğin *tarih*'i, *gelenek*'i, *birey*'i tutucu arkadaşlarımıza bırakmış; daha çok, gelecekle ve toplumsallaşmayla ilgili kavramlara sahip çıkmıştık. O yüzden en iyimizde bile bir papaz katılığı vardı. Zamanla anladık elbette insan yaşamının bir bütün olduğunu ve önemli olanın bakılandan çok bakış biçimi olduğunu; anladık ama, gül gibi, ipek gibi zamanlar elimizden kayıp gitti. Şimdi yan yanabildiğin kadar o bulanıklıkta geçmiş günlere, aylara, yıllara...

Bugün gençlerimiz geleneği yadsımak değil de, onu doğru bir gözle görüp değerlendirmek isterken çok haklıdırlar. Çünkü geleneğin iki yüzü vardır, biri kurumuş, bitmiş, geçerliği kalmamış yüzü, biri de yaşama katılan yüzü. Elbet bir gün bugünün canlı gelenekleri de sönüp gidecek, yerlerini başka geleneklere gelenekleşmiş başka değerlere bırakarak. Çünkü gelenek dediğimiz şey bir toplumun yerleşik duygu ve düşünce özelliklerini belirleyen bir değerler dizgesi olmakla değişime son derece açıktır. Ne yazık o insanlara ki, gelenekçilik adına, bir zamanlar yaşamış ama zamanla sönüp gitmiş değerleri yaşatabilmek için dünyanın şırıngasını kullanır, dünyanın vitaminini harcar, gene de ağlamaklı bir sonuca ulaşmaktan kendilerini kurtaramazlar.

Gelenekler gerçekte toplumsal alışkanlıklardır. Bu alışkanlıklarda doğadan gelenle toplumdan gelen iç içedir. Geleneklerin oluşmasında doğa koşulları da toplumsal etkileşimler de büyük rol oynar. Gelenek dediğimiz şey tüm bireyleri, en koşullanmaz gibi duran bireyleri bile bir ölçüde koşullar. Bu arada, inatla toplumdışı davrananlara elbette bir sözümüz yok. Onları bir yana bırakın, kimseye benzememeye özen gösteren bireyler bile bu ortak özelliklerden bir şeyler taşırlar, kimseye benzememeye çalışırken bu ortak özelliklere bir şeyler katarlar.

Gelenek bir toplumun yapışkanı gibidir. Gelenekler bir toplumun tüm sağlıklı üyelerine ortak anlayış, ortak duyuş, ortak davranış zemini hazırlar. Bir toplumda bir kişi bir başka kişinin ne dediğini inceden inceye anlayabiliyorsa, bu yalnızca ortak bir dile sahip olmakla açıklanamaz. Sezişlerin, duyuşların, bakışların, isteklerin ve davranışların ortak olması bir toplumda iletişimi ve etkileşimi kolaylaştırır. Toplumda tüm görüşlerin birbirine uygun düşeceği anlamına gelmez bu. Tüm görüşlerin birbirine uygun düştüğü bir toplumda gelenekler başta olmak üzere çok şey gürültüye gitmiş demektir.

Davranış biçimlerini, duyuş ve düşünüş biçimlerini yaratan yaşamın kendisidir. Yaşam sürekli bir akış içindedir, durmadan yeni şeyler yaratır. Zamanla yani yaşam biçimleri değiştikçe görüşler değişir, sezişler değişir. Bu değişim içinde eski gelenekler giderek yeni geleneklere bırakır yerini. Yaşamı bir değişmezlikler alanı olarak görenler ya da görmek isteyenler eskimiş geleneklerin yokoluşunu bir toplumsal çöküntü gibi değerlendirirler, neredeyse dünyanın sonuna gelindiğine inanırlar. Eskiyle yetinmek yeniye uymaktan kolay da olsa, herkes, önünde sonunda yeniye uymak zorunda kalır.

Bu durumda şöyle diyebiliriz: gelenek dediğimiz şey bir toplumda yaşayan değerler toplamından başka bir şey değildir ve elbette gelenek dediğimiz zaman tek tek kişilerin koyduğu değil toplumca koyulmuş değerler anlaşılmalıdır. Yani ben bir ahlak kitabı yazsam ve bu kitapta bir takım ahlak değerleri öne sürsem, bu değerler gelenekle ilgili değerler olmayacaktır, bunların gelenekle ilgili olabilmesi için toplumca özümlenmesi, yaşanması, başka insanlara, başka yerlere ve zamanlara toplumca aktarılır duruma gelmesi gerekecektir.

O bitmez tükenmez yenileniş içinde değerler hiç durmadan bir değerlendirmeden geçerler. Değerlendirme süreçleri boyunca onlar yeni anlamlar kazanarak dönüşümlere uğrarlar. Bu yüzden değerleri, ille de şemacı bir belirleme gerekiyorsa, yaşayan değerler, ölmekte olan değerler ve ölmüş değerler diye üçe ayırmak doğru olur. Burada önemli bir noktaya gelmiş oluyoruz, o da geleneğe bakarken yaşayan değerlerle ölmüş olan değerleri birbirinden ayırma zorunluluğudur.

Toplumlarda yaşayanla ölmüş olan arasında hemen her zaman kalınca bir geçiş yeri vardır. Ölmekte olan değer-

ler ya da eskisi kadar etkin olmayan ve etkinliğini günden güne yitiren değerler bu geçiş yerinde yapı taşlarını oluştururlar. Yaşamın ayrıntıları içinde elbette neyin doğduğunu neyin ölmeye doğru gittiğini ve neyin dünyasını değiştirdiğini görmek her zaman kolay değildir. Biz değerlerin değiştiğini biliriz ve tam bir bütünsellik içinde sezeriz, ama bu değişimi tüm ince ayrıntılarıyla görme olanağımız yoktur. Burada keskin bir görüşe ulaşabilmek için kültür sorunlarıyla tam anlamında iç içe olmak gerekir. Ama keskin görüş hiçbir zaman kesin görüş değildir.

Gelenek adı altında topladığımız yaşayan değerler bütünü birbirinin zorunlu bölümü gibi duran iki ayrı alanla, ahlak ve sanatla ilgilidirler. Birbirinin zorunlu bölümü sözü bizi şaşırtmamalı: ahlak açısından baktığımızda sanat ahlakın bir parçası, bir dışlaştırıcısı gibi durur; sanat açısından baktığımızda ahlak sanatın içeriğini bir ölçüde oluşturuyor gibidir. Bir davranış kuralları alanı olarak ahlak, bir duygu ve düşünceler çokluğunu dışlaştırma yöntemleri toplamı olarak sanatla tam bir bağlantı içindedir. Ahlakta bir toplumun değerleri savunulur, sanatta bir toplumun değerleri yansıtılır.

Değerlerin başlıca özelliği, onların değişken ve kaygan oluşlarıdır. Değişkenlik uzamda ve zamanda başkalaşım anlamı taşır. Kayganlık da her bir değerin her bireyde ayrı bir yorum kazanmasından gelir. Değerler bir toplumun duygu ve düşüncelerinin özgül anlatımları olduklarına göre, bu özgüllüğün bireysel düzeyde tam bir özgünlüğe dönüşebileceğini söylersek sanırım yanlışa düşmüş olmayız. Her insan iyi kötü ya da kendine göre bir değerler yorumcusudur. Bu yüzden her insan şu ya da bu ölçüde filozoftur.

Buna göre, bir toplumu tanımak, onun duygu ve düşünce biçimlerini, daha temelde de yaşama biçimlerini içeren değerlerini tanımakla olacaktır. Bir toplumda olmak, o toplumun değerlerini iyi bilmek anlamına gelmez her zaman. Tersine, toplumlarını tanıyanlar tanımayanlardan elbette çok azdır. Çoğumuz bilgece bir bilgisizlik içinde yaşarız ve buna göre yargılarımızı doğru bilgilere göre değil de yakıştırmalara göre ortaya koyarız. O zaman değerlerle buluşmamız nasıl oluyor? diye sorulabilir. Bu sorunun yanıtı çok kolaydır. Biz, çok zaman, değerleri tanımadan değerlerin gereklerini otomatik olarak gerçekleştiririz. Kısacası, topluma bilinçli katılım, otomatik katılımdan genellikle çok daha dar boyutludur.

Bir yaşlı kişiye gösterdiğimiz bir saygı, düşünülmüş bir saygı olmaktan çok, otomatik bir saygıdır. Çok kişi, yaşlılara niçin saygı göstermeliyiz sorusunu enine boyuna tartışmadan, yaşlılara saygı göstermeyi yeğlemiştir. Bu saygı belki düşünüldüğünde daha anlamlı bir biçimde gerçekleştirilebilecek bir saygıdır, belki de düşünülmüş olsa hiç mi hiç gerçekleştirilemeyecek bir saygıdır. Zaten, bu değerler, bizim her durumda uyduğumuz değerler değillerdir, insan geleneğe hiçbir zaman kayıtsız şartsız bağlanmayı düşünmez, böyle bir bağlanmada kişiliğinin zedeleneceğini duyar.

Sanatçıların yaratılarında da bu değerlerin etkin bir biçimde ve zorunlu olarak dışlaştığını söyleyemeyiz. Toplumsallık geleneksellikle sınırlı değildir ve insan yaptıklarıyla ve yapmakta olduklarıyla olduğu kadar yapacaklarıyla da insandır. Öte yandan her birey, içinde bulunduğu, kendisini içinde duyduğu gelenekler dizgesinin bir bölümüyle, hatta bazen tümüyle tersleşebilir. O yüzden her sanat yapıtında zorunlu olarak gelenekler tam bir güçlükle yansır diye düşünmemiz yanılgıya düşmemiz olur.

Gündelik davranışlarımızdan çok sanatta gelenekler yeni biçimler, yeni yorumlar kazanırlar. Her yapıt belli bir nesnellik temeline dayanır ve nesnel olana bireysel açıklama getirir. Gündelik yaşamımızda daha çok geleneklere uyma, sanatsal yaşamımızda daha çok geleneklerle hesaplaşma vardır. Elbet burada da birtakım değişik durumlarla karşılaşabiliriz. Bir davranış kuralı karşısında özgün bir davranış biçimi ortaya koymaya çalışanlar az değildir, buna karşılık toplumu olduğu gibi gören sanatçılar, toplumu olmasını istediği gibi gören sanatçılardan sayıca az da olsa, vardır.

Ne olursa olsun, sanat, yaşam değerlerini yansıttığı ve yorumladığı ölçüde sanattır. Bu değerlerin sanatta etkin kılınması neden önemlidir? Her şeyden önce, bu değerleri iyi tanımadan toplumu iyi tanımak olası değildir de ondan. Ayrıca bir toplumu olanlarıyla tanımadan onu geleceğe açmak da olası değildir. Sanat, dönüştürücü bir sanat olacaksa, toplumsal değerleri açan, yaşatan, dışlaştıran bir sanat olacaktır. Toplumsal değerlerin hiç yansımadığı, insanı yalnızca en evrensel özellikleriyle yakalamaya çalışan sanat yapıtlarının tartışmasına girmek bu yazının konusunu aşacaktır. Yalnız şu kadarını söyleyelim, en az evrenselleşme şansı olan sanat ürünleri, insanı salt evrensel özellikleriyle yakalamaya çalışan sanat ürünleridir.

Geleneksel değerlerin ya da yaşam değerlerinin dışlaştırıldığı ve insanın gelişimi açısından etkin kılındığı sanat ürünlerinin evrenselleşme şansı daha çoktur. Çünkü insan bir başka insanı canlı insani ölçüleri içinde tanımak ister. Tanımak istediği ya da bazı özelliklerini bilmek istediği insan kendisi gibi biri olmalıdır, yani birtakım özgül davranış biçimlerine sahip biri olmalıdır. Değerler, soyutlanmış biçimde bir yerden bir yere kolay kolay taşınamazlar. Çünkü değer dediğimiz şey yaşam biçimlerinden, davranış biçimlerinden kolayca soyutlanabilecek bir şey değildir. Şöyle de diyebiliriz: bir toplumda değerler kolay kolay yalın olarak kavranamazlar; onlar, en açık biçimde, yaşamın kendisinde ve yaşamı dışlaştıran ahlak ve sanat ürünlerinde dışlaşırlar.

Bu ürünler bizimle değerler arasında bir köprüdür, bir orta yerdir. Biz kendimizi onlarda açıklarız, karşımızdakini onlarda açıklanmış buluruz. Ne var ki bu köprünün ya da daha doğrusu köprülerin gerçek anlamda geçit verebilmek için estetik açıdan güçlü olması gerekir. Toplumda kendiliğinden bir istekle doğmuş ve bu yüzden halkbiliminin konusu olmuş olan ürünler tam anlamında düşünülmüş bir estetik çabayla gerçekleştirilmiş olmadıklarından ya da en azından gerçekleştirilmiş olmadıkları zaman bize çok şeyler söylemek isteseler de söyleyemezler. Bunlar, bu gibi ürünler, bu yüzden, hemen her zaman kendilerini izleyene yarı yolda kalmışlık, öteye geçememişlik duygusu verirler.

Yeniden yaratma işte burada zorunlu olur ve imdadımıza yetişir. Yeniden yaratmak, köprüyü bozup azçok kendi örneğinde, ama sağlamca, ama güzelce yeniden yapmak demektir. Her eksikli sanat yapıtı, yalınlık ya da basitlik adına tekdüzeliğe kapatılmış bir sanat yapıtı bize bir yeniden yaratma, yeniden gerçekleştirme fikri verir. Yeniden yaratmak, toplumsal değerlerin yansıdığı ahlak-sanat yapıtlarını temel anlamının gereklerine göre yeniden biçimlemek demektir. Bu iş, belli bir esinle, belli bir sanat yapıtından giderek yeni yapıtlar ortaya koymaya kadar çok değişik anlamlara gelebilir.

Yeniden yaratma istemi, her durumda, özgün olanı bozmama kaygılarının bittiği yerde başlar. Buna göre yeniden yaratma olgusu bir ortaklaşma olgusudur, iki ayrı yerden gelen insanların bir orta çizgide buluşması olgusudur. Bunda değerlerin öldürülmesi gibi abartılı durumları görenler de vardır, bunu gerçek anlamda sanata yönelişin vazgeçilmez biçimi olarak değerlendirenler de vardır. Önemli olan, kimin adını taşırsa taşısın, insanı bize getiren, değerleri bize yansıtan yapıtlarla yüz yüze gelmemizdir. Güçlü bir yapıt, altında hangimizin imzasını taşıyor olursa olsun, imzalı olsun imzasız olsun, bizim için su kadar, ekmek kadar önemli olan şeydir.

CAN YÜCEL

BİR DOĞAÇ DAHA

Ben bu evi
Bu baba evini
Manolyalarıyla, fıstık ağaçlarıyla, gülibrişimleriyle
Ve televizyonun üstüne asılı Onun resmiyle
Helâsının işlemeyen sifonuyla
Kitaplarıyla ve rütubetiyle
Güler'le aşktan herzaman dağınık yatağıyla
Anılar değil, gelecek çocuklarımızın kokularıyla
Ben bu evi bir saksafon solosuyla yıkıyorum
Duvarların nasıl çökeceğini
Damının göğsüme nasıl ineceğini bile bile
Ben bu evi yıkıyorum Cemil Bey'in bir taksimiyle
Kardeşlerimle taksim edilemeyen bu evi
Yıkıyorum nihaventten bir taksimle
İzale etmek için bir izale-i şuyuyu
Yıkıldı mı bu ev toprağın, kayanın üstüne
Benim tamburumla borazanımla
Görünecektir açılan damından
Gündüzleri güneş
Geceleri yıldızlar
Aşkı taksim edilmesin diye bu evin
Cemil Bey'in taksimiyle ben bu evi yıkıyorum
Yıktığımda da yıkıntısı altında değil
Üstümde Güler var
Altımda toprak

VİŞNE AĞACI

Onat Kutlar

Batmak üzere olan güneş ince gövdesinin tam arkasında. Mavi örtülü masanın, açık sayfaların üstüne gölgesi düşüyor. Arkamızdaki duvar, boydan boya sarmaşıklarla kaplı. Çevredeki masaların hepsi bomboş. Kentin ve köprünün uğultusunu duyuyorum yalnızca. Yeniden eğiliyorum, okumayı sürdürüyorum.

... ''Her şişman adamın içinde, mutlaka, kaçıp kurtulmak isteyen zayıf bir adam vardır'' diyor Brendan Behan. Burada, bu dört duvar arasında, içimdeki o öbür adamı düşünmek fırsatını buldum. İçimdeki o derin değişim isteğini. Günlük hay huyun dalgaları arasında bile hiç unutmadığım, ama gerçekleştiremediğim öbürünü. Belki her insanda vardır bu. Dışardan görünmeyen bir kalın çizgi. Yeryüzüyle, insanlarla özgür ve gözüpek ilişkiler kurmak. Ön yargısız, her şeyin özüne dokunarak. Ağaçlar, kıyılar, yapılar, kentler ve tüm canlılarla durmaksızın yenilenen bir yaşam. Oysa burada, şimdi, komşu kaçakçılar koğuşunun tavla şakırtıları ve arabesk naraları arasında bir düş bile değil bütün bunlar...

Denizden gelen hafif bir esinti, masanın mavi örtüsünü şişiriyor. Ağır ağır demir alıyoruz başka ve uzak kentlere doğru. Başımı kaldırıyorum.

''Marcel Aymé'nin La Belle Image'ındaki Renée Cérusier'yi hatırlıyor musun?'' Sorgulu gözlerle yüzüme bakıyor. ''Hayır. Okumadım o kitabı. Cérusier vişne ağacı mı demek?'' Gülüyor. Ben de gülüyorum. ''Benziyor ama değil. Alçı satan adam demek. Belki de Raoul Cérusier'nin atalarından biri alçı satıcısıydı.'' ''Raoul?'' ''İşte, yüzü bir anda değişen adam. Keyifle okumuştum o kitabı. Sonraki yıllarda da sık sık düşündüm. Raoul yüzünden değil, karısı Renée yüzünden. Kadının içinde her zaman taşıdığı, günün birinde serpilip yeşermeyi bekleyen güzel bir ağaç vardı. Kocasının değişen yüzünden çok kadının içindeki o öbür kadını sevdim.''

Gülüyor. Usulca okşuyor yüzümü. ''Her kadının içinde vardır o ağaç'' diyor ''Ama,'' diyorum, ''çoğu kez tüm bir yaşam boyu baharı beklerler. Çiçeğe durmak için. Dallarının çoğu kırıktır. Geçen günleri ve mevsimleri, bir şiirin bir türlü bir araya getirilememiş dizeleri gibi hatırlarlar. Okul çıkışı nedensiz bir kahkahayı, vişneli pastayı, ilk kez gidilen deniz kentini, dökülen ipek eteğin rüzgârla havalanışını, bir müzik cümlesini, saçlarının loş bir odayı dolduran esintisini, bir küçük kıza dokunur gibi boynunu okşayan erkek elini, mor bir geceyi, bir çocuğun gülüşünü, güzün gelişini...''

Dupduru, bakıyor gözlerime. ''Belki de budur zaten yaşamın anlamı'' diyor. ''Bilmiyorum. Daha niceleri gibi benim de aradığım bu.'' Sessiz bir denizin yelkovan kuşları geçiyor masanın mavi örtüsünü yalayarak. Yeniden eğiliyorum okumak için.

... Tak tak tak! Avlunun duvarları üstünden görünen küçük alana bakıyorum. Yaşlı ve taştan iki adam, gene taştan bir tabutu getirip koyuyorlar alanın ortasına. Sonra üç yaşlı adam daha. Ve bir darağacı. Daha yakından görmek istiyorum olup bitenleri. Ama akşamın nöbetçileri, ağır ağır alanın perdesini kapatıyor.

Yaşam uzun süredir zorla durduruldu benim için. İçimde yol bulamayan coşkun bir suyun acısını duyuyorum. Durmadan soruyorum: Kim onlar? Ben kimim? Avluda hızla yürürken kendi geçmişime doğru uzun yolculuklara çıkıyorum. Ben değil, içimden çıkan öbürü. Benim önüm kapalı duvarlarla. O ise yürüyüp gidiyor. Tıpkı Aymé'nin Passe Muraille'ı gibi. Ne taşı umursadığı var ne de beton çelik karışımını. Dışarda, sokaklarda, kentlerde, ülkede kendi kimliğini arıyor. Aynı dili konuşan bir halkı. Ama bulamıyor. Sanki toprağın derinliklerine gömülü bir başkent'in tam üstünde oturuyoruz ve çevrede yaşlı akbabalardan başka kimsecikler yok...

Sayfayı çevirmek istiyorum. Forma henüz açılmamış. Açacak bir şey aranırken birden ince, uzun bir bıçak gelerek saplanıyor masaya. Titriyorum. ''Belki de,'' diyorum, ''ölüm bunca yakınımızda olduğu için her an yaşamın tümünü düşünebiliyoruz. Aymé'nin o sonsuzluğa uzanan birkaç saniyede gördüğü o öbür yaşamı. Daha yakınımıza saplandıkça ölümün bıçağı, ülke karardıkça, kuşatıldıkça yaşam, insanlar iğrenç bir boyuneğişle razı oldukça olup bitenlere, daha pırıl pırıl görüyoruz her şeyi. Artıyor içimizdeki özlem...''

Usulca dokunuyor ağzıma. Beni susturuyor. Gülümsüyor. ''Gel benimle..'' diyor. ''Kapa gözlerini ve gel benimle...'' Denizle gökyüzü arasından süzülüp uzaklaşan bir martı gibi gittiğini görüyorum. Ağacın taze kabuğuyla diri gövdesi arasında akan özsuyuna karışarak yitiyor gözlerimden.

Birden fark ettim. Saatlerdir bir masada, dalları yüzümü okşayan bir vişne ağacının altında boşluğa bakarak oturuyorum. Önümdeki boş kâğıtlara çiçekler ve kurban edilmiş güvercinlerin tüyleri karmakarışık dökülüyor.

söyleşi

"Çağdaş Türk şiirini küçümsemek, her şeye yeniden başlamak çok yanlıştır"

Memet Fuat, Seyyit Nezir'in sorularını yanıtladı.

■ *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi*'ni hazırlarken, ikili bir işlevi yerine getirmeyi amaçlamış olmalısınız. Çağdaş şiirimizin gelişim çizgisini sergilemek ve şiirseverlere—bir antoloji kapsamında mümkün olan en tam düzeyde—tanıtabilmek... İşe girerken ilkeleriniz nelerdi?

□ Bu antolojiyi hazırlamaktaki amacım Çağdaş Türk şiirinin gücünü, çok yönlülüğünü göstermekti. Yıllardır hayranlıkla izlediğim bir yüceliği yoğunlaştırıp bir kitaba sığdırarak, özellikle bu birikimin oluştuğu günlere yetişememiş gençlerin önüne sermek istiyordum.

Günümüzdeki siyasal baskıların çerçevesinde, ayrıca yayınevinin verdiği sayfa sayısını aşmadan ne yapabileceğimi, denemelerle, alıştırmalarla, işe her yönden bakarak uzun uzadıya araştırdım.

1970 sonrasını gerçekleri çarpıtmadan yansıtmam olanaksızdı. Sıradan bir tanıtma antolojisi yapmayı kesinlikle istemiyordum. Şairin fotoğrafı, yaşamı, sanat anlayışı, kitapları, birkaç güzel şiiri... Bu anlayışla Çağdaş Türk şiirinin gücünü yansıtamazdım. 70'li yıllarda şiir alanına giren genç şairleri, uygulamak istediğim yöntemle ele alamayacağımı anlayınca, antolojiyi orada kesmeye karar verdim.

Akımların ortaya çıkışını, doğdukları ortamı, giderek tavsayışlarını, öncü şairlerin başlangıçta savundukları kuramlardan uzaklaşışlarını nasıl yansıtacağımı araştırırken, ilkelerim kendiliğinden belirlendi. Çağdaş Türk şiirinin gelişmelerini, ayrıca bu şiirin sürükleyicisi olmuş şairlerin kendi gelişmelerini örnekleyecektim. Böylece, Türkçede de, başka dillerde de örneği bulunmayan bir antoloji tasarlanmış oldu. İlkelerim uygulama sırasında belirlenip katılaştı. Birkaç kez işe yeniden başlamak, yaptıklarımı gözden geçirmek, değiştirmek gereğini duydum.

■ Şairlerin şiirlerinden örnekler alırken, belirttiğiniz gibi, bir yandan şiirimizin, öte yandan tek tek şairlerin farklı dönemlerini bir bütünlük içinde yansıtma çabasındasınız. Bu arada kimi şairlerden daha çok örneğe, kimilerinden daha az örneğe yer veriliyor. Bu konudaki yöntem ve ölçütleriniz nelerdi?

□ Bütün şairleri aynı anlayışla ele almadım.

Tutarlı bir şiiri olan, gittikçe daha ustalaşarak, ama değişmeyen bir şiir anlayışı içinde yazmış olanlardan, yalnızca güzel olduklarına inandığım şiirleri seçtim. Çok güçlü bir şairi dört sayfada gücünü duyurarak verebildiğimi gördüm.

Çağdaş Türk şiiri içinde bir yeri olan, ama bu şiirin önde gelen, sürükleyici sanatçıları arasında bulunmayan şairlerin gelişmelerini göstermeme ise gerek yoktu.

En yadırganan ilkelerim bunlar oldu. Sayfa sayanlar en çok bunlara takıldılar: "Bilmem kim şu kadar sayfayken, bilmem kim nasıl şu kadar sayfa olur!"

Bütün bu kısıtlamalara, tutumluluklara karşın, seçtiğim şiirler gene de bin sayfayı buldu. 1970 sonrası yok, her şairin gelişmeleri sergilenmiyor, kimileri 2 sayfa, gene de kitap bin sayfa...

Bunun üzerine bir sıkıştırma çalışmasına giriştim. Şairleri tek tek ele alıp çeşitli dönemlerinden şiirler eksiltmeye başladım. Uzun şiirleri çok aza indirdim. Birtakım sınırlamalar koydum: Kurtuluş Savaşı şiirlerini ayrı bir antolojiye bırakmak vb. gibi...

Bu sıkıştırma çalışması bazen denk düştü. Örnekse bir şairin 5 dönemini 6 sayfada verebildim. Buna karşılık, çok daha fazla sayfa ayırdığım halde kimi özelliklerini örnekleyemediğim şairler oldu. Nâzım Hikmet, Melih Cevdet Anday, Edip Cansever gibi şairlerin uzun şiirleri alınmayınca, bütün yönleriyle değerlendirilmeleri olanaksız.

■ Sayfa sayısı üzerinde neden bu kadar titizlik gösterildi?

□ Dağıtım şirketimiz antolojinin pahalı olmasını sakıncalı buluyordu. 1000 liralık bir kitaptı planlanan. Yani aşağı yukarı 250 sayfa. Ama benim bir tanıtma antolojisi yapmak istememem, yayınevi yöneticilerinin de uygulamayı düşündüğüm yöntemi desteklemeleri, 250 sayfalık kitabı nerdeyse dört katına çıkardı. Birinci hamur kâğıttan vazgeçildi. Ciltten vazgeçildi. Seçtiğim şiirlerin üçte birine yakınını ayıkladım. Yayınevinin kâr oranında büyük bir indirim yapılarak antolojiye 2000 lira fiyat kondu. Sayfa sayısı üzerinde titizlik gösterilmese, seçtiğim bütün şiirler kitaba girseydi, herhalde fiyatı 3000-3500 lira arasında olacaktı.

■ "Öyle gerekiyorsa öyle olur!" denemez miydi? Kâğıt fiyatlarına durmadan zam geliyor, yeni baskılarda ne yapacaksınız?

□ Evet, ne gerekiyorsa yapılacak, is-

ter istemez... Bir de biz antolojinin böylesine büyük bir ilgiyle karşılanacağını beklemiyorduk. Pahalı olursa hiç satılmaz korkusu vardı içimizde.

■Şairlere ayrılan sayfa sayıları konusunda gene de kafalarda sorular var. Ad vererek sormak istiyorum. Giriş yazınızda değerlendirmelerini yaparken birbirine yakın tuttuğunuz iki şairden Turgut Uyar'a 26 sayfa, Edip Cansever'e ise 12 sayfa ayırmışsınız. Neden? Salt anlamak için soruyorum.

□Edip Cansever çok uzun, kitap boyu şiirler yazdığı gibi, kısa şiirler de yazıyor. Bir dönemini yarım sayfalık bir şiirle örnekleyebiliyorsunuz. Belli dönemlerine tipik örnek olabilecek kısa şiirleri var. Turgut Uyar öyle değil. Genellikle orta uzunlukta, 4-5 sayfalık şiirler yazmış. Bütün dönemlerini böyle orta uzunlukta şiirlerle örneklemek zorunda kaldığınız bir şaire çok daha fazla sayfa ayırmanız gerekiyor. Bir de Özdemir Asaf'ı düşünün: 12 şiirini aldım, 3 sayfa tuttu.

Şunu da özellikle belirtmek isterim: Benim yöntemimde antolojicinin başarısı bir şairi bütün yönleriyle, ama derli toplu, yani en az sayfada yansıtabilmesine bağlıdır. Çok uzun şiirlerle örnekleme yapmak, işin amacına aykırı düşer. Bir şairin 5 dönemini 6 sayfada verebiliyorsanız, görünümü sayfalar boyu yaymıyorsanız daha başarılısınız demektir. Ne var ki bu her şaire uygulanamıyor.

■Behçet Necatigil'de de "sıkıştırma" yapmış mıydınız?

□Behçet Necatigil'e değişik bir yaklaşımım oldu. Onu bir çağı, eziklikleri kaygıları doruğa çıkaran acımasız bir çağı, kentlerde yaşayan dar gelirli insanların aynasından yansıtan şair olarak seçtim. Çağdaş Türk şirinin oluştuğu yıllarda duyarlı bir şairin Türkiye'de, İstanbul'da, Beşiktaş'ta nasıl yaşadığını örneklemek bana önemliymiş gibi göründü. Behçet Necatigil, şiirine kendini toplumsal ilişkileri çerçevesinde koymakta Nâzım Hikmet kadar başarılı bir şâir.

■Nâzım Hikmet'ten şiir seçerken de aynı kaygıyı taşıdınız mı?

□Evet. Ama onu bütün yönleriyle verebilmek için daha en az 20 sayfa gerekliydi. En çok yeri ona ayırdım, gene de gönlüme göre bir örnekleme olmadı. Son bölümde de Refik Durbaş'a bu kaygıyla yöneldim. Bu şairin de çok önemli bir yeri var Çağdaş Türk şiirinde.

■Yazdığınız "Önsöz" ve "Giriş" te çağdaş şiirimizi değerlendirirken, uzun yılların birikimine, daha önceki deneme ve eleştirilerinize dayandığınızı, özlü ve önemli saptamalar yaptığınızı görüyoruz. Sözgelimi, kitapta yer alan şairler üzerine yapılabilecek incelemeler için ipuçları, çıkış noktaları bulunabiliyor bu değerlendirmede. Böyle bir amaç gözetmiş miydiniz?

□Hayır. Bu giriş yazısı yıllarca dergilerde, gazetelerde yazdığım yazıların bir araya getirilmesinden ortaya çıktı. Birtakım saptamalar yaptığımı, yeni görüşler öne sürdüğümü biliyorum. Bunların tartışma konusu olmasını dilerim. Şimdilik kim var, kim yok aşamasındayız. Bir de sayfa sayılıyor...

■Ben de sayfa saydım az önce. Nice şiirsever, bu konuya ilgi gösteriyor...

□Biliyorum. Antolojilere böyle bakılıyor. Alışılmış. Ne var ki benim yöntemim çok değişik. Önce bunu anlamak gerekir.

■Başka bir şey sormak istiyorum: Bir antoloji toplu çalışma ürünü olarak hazırlansa, yöntem ve ölçütler yönünden ne gibi olumluluk ve olumsuzluklarla karşılaşılırdı?

□İki kişinin ya da daha çok kişinin birlikte yaptıkları antolojiler var. Tek kişi yaparsa iyi olur, çok kişi yaparsa iyi olmaz denemeyeceği gibi, tersi de söylenemez. Bu iş öncelikle bir değerlendirme işidir. Antolojiyi çok kişi de yapsa öznellikten bütünüyle sıyrılınamaz. Gene beğenilere dayanılacak, öznel tartışmalara girişilecektir. Belki birbirini uyarma bakımından yararı olur.

Siz yoksa beni keyfine göre davranmakla mı suçluyorsunuz?

■Öyle bir şey demedim. Genel bir soruydu!

□Kaldı ki şiir seçmek biraz bunu gerektirir. İster istemez keyfe göre davranılacaktır. Ben öznel değerlendirmelerin nesnel tavrı sanıldığı kadar bozmadığına inanıyorum. Yıllar önce bir yazar *Düşünceye Saygı* adlı kitabımı eleştirirken benim için, "Onun ahlakı bilimseldir" gibi bir söz etmişti. Ters bir söyleyiş, ama bu sözü hiç unutmam. Benim iç dünyamı, yazarlık tutumumu, öznelliğimi çok iyi özetliyor kanısındayım.

■Çağdaş şiirimizin ayrı dönemlerini ele alırken olsun, ayrı şiir çizgilerinin ana eğilimlerini belirlerken olsun, toplumsal gelişmemizle şiirimizin gelişme eğrisi arasındaki ilişkinin yeterince açık seçik ortaya konmadığı görülüyor "Giriş" yazınızda. Toplumsal olayların şiirimizin gelişmesindeki zorlayıcı etkisi sizce nedir? Yine çağdaş şiirimizin ayrı dönemleri arasında olsun, şairlerin ayrı dönemleri arasında olsun, bir kopukluktan mı, yoksa yeni anlayışla eski anlayışın bir bütünleşmesinden, ya da şairin kendi şiir eğrisini yenilenerek sürdürmesinden mi söz etmek gerekir?

□Bu saptamanıza katılmıyorum. Ben toplumsal gelişmelerle sanatsal gelişmeler arasındaki ilişkiye her zaman özel bir ilgi göstermişimdir. Bu ilişkiyi karikatürleştirenlere karşı tutumum yanlış anlaşılmamalı. Bir gerçeği karikatürleştirirseniz gerçek değilmiş gibi görünür. Ama ben bu gerçeğe inanıyorum. Öyleyse onu karikatürleştirenlere, yani gerçek değilmiş gibi görünmesine yol açanlara karşı çıkmam gerekir. "Giriş" yazımda bu ilişkiye açık seçik yer verdim. Ama beklenen,"Birinci Yeni şu diktanın, İkinci Yeni bu diktanın şiiridir" gibi sözlerse, bunları benden duyamazsınız. Altyapının üstyapı üzerindeki etkilerini, sanatların kendi gelişme eğilimlerini gözden uzak tutmadan ele almak gerekir. Bir dikta etki de yaratır, tepki de... Ben bu ilişkiyi büyük bir dikkatle, ama kolay yargılara kaçmadan izlemekten yanayım.

Sorunuzun sonu "sıçrama" konusuna değiniyor. Yani şiirde her şeyi bir anda geride bırakıp yepyeni bir anlayışa geçilebilir mi? Ben hiçbir sıçramanın tam bir kopukluk getireceğine inanmıyorum. Devrimler bütün düşünceleri, duyarlıkları bir anda değiştiremez. "Yeni İnsan'ın şarkısını söylüyorum" diye ortaya çıkarsınız. Birtakım ilkeler, birtakım düşünceler değişmiştir, ama temelde bir çırpıda değişemeyecek pek çok şey kalır.

Feministlerimize sorun, pırıl pırıl kafalı, kuramından bal damlayan, toplumsalcı erkeklerimizin, evlerinin kapısından içeri girince, nasıl birer derebeyi kalıntısı kesildiklerini size anlatıversinler.

Sanatlar düşünceden çok duygulardan kaynaklanır. Onun için de sanatlardaki en güçlü sıçramalar, büyük oranda, bilinçli tepkilerdir yalnızca.

Nâzım Hikmet'te Yahya Kemal'i, Orhan Veli'de Nâzım Hikmet'i, İkinci Yeni'de Dağlarca'yı bulabilmemiz bundandır.

Ece Ayhan'ın çok uzağa sıçrayabilmiş olması herkesi bu rekora ortak etmemizi gerektirmez.

■Divan şiirimizden gelen iki ayrı çizgiyi yirminci yüzyıl şiirimize uzatırken, halk şiiri ustalarına bu çizgilerde yer vermediğiniz görülüyor. Halk şiirinden belirleyici bir etkilenme olmadığı için mi?

□Halk şiiri, başka bir söyleyişle kırsal kesimin kendine özgü geleneksel şiiri, Hececiler aracılığıyla Çağdaş Türk şiirini belli bir oranda etkilemiştir. Ama bu şiir 1970 öncesine kadar ayrı yaşamasını sürdürmüş, Divan şiiri gibi dönüşüp yok olmamıştır. Halk şiirinin çağdaşlaşması, kente girmesi, güncel

sorunlara el atması 1970'ten sonradır. Köy çocukları, duyarlıkları, gelenekleri, kırsal çevre özlemleriyle kentte yaşamaya, kent çocuklarının gördüğü eğitimden geçip onların şiirine ortak olmaya başlayınca çok değişik bir noktaya varıldı. Bir Yaşar Miraç, bir Ozan Telli ne demek istediğimin açık örnekleridir. Bu açıdan bakınca, Cahit Külebi tek başına bir öncü olarak büyük önem kazanır. Köy Enstitüsü çıkışlı şairler, bir de Ceyhun Atuf Kansu üzerinde de düşünülmelidir.

Gene de 1970 öncesinde daha çok Halk şiirinden yararlanma söz konusuydu denebilir. İki şiir iç içe girmiş değildi. Halk şiiri çağdaşlaşmamıştı. Bu çağdaşlaşmada siyasal örgütlerin büyük etkisi olduğunu biliyoruz. Önce saz şairleri devrimci derneklerde bir araya geldiler. Sonraki kuşak ise sazı bir yana bırakıp düpedüz kent şairliğine soyundu. Halk şiirini yaratmış olan kırsal kesim duyarlığı Çağdaş Türk şiirine aşılandı.

■Şiir ortamına 70'li yıllarda giren şairlerin ustaların düzeyine yaklaşamadığını söylüyorsunuz. Gerek güncelliği özümseme ve ondaki duyarlığı yansıtma, gerekse şiirde yeni biçim güzellikleri yakalama yönünden, kısacası içerik ve biçim yönünden bir yenilenmeyi başarma anlamında, ustaların gerisinde kalmayı nasıl açıklıyorsunuz?

□Bu antolojide şiir ortamına 70'li yıllarda giren şairler yer almıyor. Şiire daha önce başlamış olanların son on beş yılda yazdıkları şiirler var, ama bu on beş yıl içinde ortaya çıkmış genç şairler yok. Bu bir nitelik değerlendirmesinin sonucu değildir, önce bunu açıkça belirtmeliyim. Peki, neden?

En başta, günümüzde 70'li yılların siyasal içerikli şiirlerini yayımlamak olanaksız. Benim yöntemimle antoloji yapmak bilimsel bir iştir. "Şu dönemde, şu tarz şiirler yazılmıştı," diyecek, örnekler vereceksiniz. Vermezseniz olmaz, o dönemi yansıtamazsınız, verirseniz (günümüzde) gene olmaz, çünkü antolojiniz iki gün sonra "çıkmamış"a döner...

Kısacası, 70'li yılların slogan şiirleri, övgü şiirleri, ağıt şiirleri bugün örnek olarak bile verilemez. Nitekim çok daha ılımlı şairler, örnekse Ataol Behramoğlu, İsmet Özel bile bu antolojide bütün yönleriyle yansıtılamadılar.

Sonra, 70'li yıllarda şiir ortamına giren şairler, nedense kendilerini elemediler, ustalarını öne çıkarmadılar. Dıştan yapılacak değerlendirmeler için pek az ipucu var. Herhangi bir genç şaire sorun: "Sizin kuşaktan en iyi 5 şairin adını verebilir misin?" Mırın kırın edecektir. Bir Oktay Rifat'ın ya da bir Cemal Süreya'nın yanına konacak bir ad seçmediler, aralarından kimseyi omuzlamadılar. Çok sayıda genç savrula savrula iyi şiir yazmakta. Bu "savrula savrula" sözü kötüleme değil, durum saptaması. On yıl önce şiirde başarının tek ölçütü toplumsal sorunlara değinmekti. Söylediğiniz sözler doğru değilse, önemli değilse, şiiriniz beğenilmiyordu. Bireysel konulara kesinlikle izin yoktu. Aşklarını anlattığı için, konuşmalarda, arkadan arkaya, Nâzım Hikmet bile yeriliyor, küçük kentsoyluluğundan söz ediliyordu. Bugün bakıyorum, "İşin içine toplumsal kaygılar girerse şiirin şiirliği kalmaz!" diyenler bile var. Bu savrulmaktır. İlki de yanlıştı, ikincisi de yanlış... Çağdaş Türk şiiriyle ilgilenenler böyle yanlışlara düşmez, çeşitli anlayışlarla yazılmış birbirinden güzel örnekleri görür, şiirin ne olduğunu anlar, yan kaygılarla bir uçtan öbür uca savrulmazlar diye düşünüyorum.

Bu girişten sonra, sorunuza yanıt verebilmek için önce bu soruya kaynak olan sözlerimi okuyalım:

"Kısa sürede şair sayısında büyük bir artış oldu, ama aradan sıyrılıp eski kuşakların yazmayı sürdüren ustalarına yaklaşan, onların arasında yer alan çıkmadı. Köklü bir değişimin, her şeye yeniden başlama özleminin yarattığı bu orta düzeyde şiirin birikimini yapmayı sürdürdüğü gözleniyor."

Bu sözleri anlamak için olaya "yeni biçim güzellikleri yakalama", "bir yenilenme" diye değil, belli bir düzeyin üstüne çıkma, hangi anlayışla olursa olsun, şiirsel bir patlama yapma diye bakmak gerekir...

■Sonuçta, çağdaş şiirimizin, evrensel düzeyde—şiirin işlevi, şairin insan ve çağı karşısındaki sorumluluğu, şiiri geliştirme yönlerinden—iyi bir noktaya geldiğini söyleyebilir miyiz?

□"İyi bir noktaya gelme" sözü bu konuda yetersiz kalır kanısındayım. Çağdaş Türk şiiri, bence, inanılmaz bir birikim yapmış, yüce bir görünüm kazanmıştır. Bu birikimde genç kuşak şairleri için, şiire yeni başlayanlar için büyük olanaklar yaratan, benzersiz bir çeşitlilik vardır. Çağdaş Türk şiirini küçümsemek, yok saymak, her şeye yeniden başlamaya çalışmak çok yanlıştır. Genç şairler, yeni başlayanlar, bir başarı elde edebilmek için, öncelikle bu yanlışı aşmak zorundadırlar.

MEHMED KEMAL

CAN YÜCEL GİBİ YAZSAK

Tükenmez kalemle yazılmış aşk bu,
Her yeri karalıyor,
Her yana bulaşıyor.

Kalemleri piç ettiler
Yazmaz oldu.
Kafaları hiç ettiler
Kızmaz oldu.

Ne biçim sonbahar be,
Ahmet Haşim'in şiirlerinde bile
Böylesi kirli olmadı.

Orospu havası
Bi açıyor, bi kaçıyor,
Ne giyinsek boşuna,
Ne kuşansak beyhude.

Genç Şiir ve Şiirin Sürekliliği

Veysel Öngören

Yaşayabilmesi için uzun süre bakıma gereksinimi olan şeyin "insan yavrusu" olduğu söylenmiştir. Hayvan yavrusundan bu farklılaşma, bir uygarlık sorunu. Çıplak doğanın insana karşı öldürücülüğü, tarihselliği açığa vuruyor. İnsan tarihle kuşatılmıştır ve doğayı, tarihle göğüslüyor. Ama insan, tarih içinde farklılaşıyor da. Bu, bireydir. Tarihsel farklılaşmalardan biri de birey. Bireyin doğayı içerişi tarih yoluyladır. O yüzden bireyin duyarlığı, onun dünyayı algılayış tarzından kaynaklanıyor. Dünyayı bölük pörçük algılamak istesek de dünya bütünseldir ve içinde eylediği çevresi, bireyi bu bütünsellik uyarınca eğitir. Bireye özgü gerçek, bu bütünsellik alımında önüne çıkar. Dünyanın bütünselliği mekanik olsaydı, birbirinden içerikçe farklı iki tümce yazmak mümkün olmayacaktı. Birbirinden farklı iki insanlık durumu, giderek iki farklı birey bulabilmek de mümkün olmayacaktı. Bu bütün, hareketlidir. Değişkendir. İlerler. Yerine göre olumlu, yerine göre olumsuz ilerler.

O yüzden bireysel farklılaşmayı öznellikle açıklayamayız. Öznellik, bireyi amansızca kuşatan nesneler arası ilişkiler önünde yaratılmak ister. Öznellik, kendinden bir veri değildir. Nesneler dünyası onu önceler. Kendisi de farklılaşmış bir nesne olan bireyin nesneler arası ilişkilerde kendisi için gerçekleştirdiği bir biçimdir öznellik. Nesne-birey, bu eylemesinde, tarihin kendisine sunduğu kuramsal kazanımları kuşanmak zorundadır. Bu onu, sıkı sıkıya geleneğe bağlar. Ama kendi deneyimleri bu kazanımdan ve tarihin sunduğu pratik kazanımlardan da dedüktif yolla çıkarsanmış değildir. Bu deneyler tazedir. Sentetiktir. *Henüz* farkına varılan; *henüz* yaşanandır. Bunların olgusal ve dilsel ifadeleri, onun öznelliği olarak biçim alırlar. Karşı-dil denen şey, bunu görmezden geliyor. Öznelliğin, bireyin bağlaşıklık içine girdiği bir olgusal süreçten doğup geldiğini önemsemek istemiyor. O, öznelliği bir oldu bitti olarak alıyor ve dilsel fantazyalara kullanıyor.

Genç Şiir, bu tutumun karşısındadır. Birey öznelliğinin, dille-bireyin bağlaşması yoluyla doğmadığını biliyor. Birey öznelliğinin, dille ifade edilmesinden yanadır Genç Şiir. Biliyor ki, bu ifadede öznellik, nesnel gerçekliğin birey için yaşanır olan sunularını da biçime çıkarır. Böyle olmadıkça birey dile getirilemez. Çünkü bu biçim verişte, bireyin *özgü* gerçekleşmesi *de* saklıdır. Çünkü, nesne-birey, nesneler dünyasıyla olan bağlaşıklığını öznelliğinde de korur. Nesne-bireyin kendi adına becerdiği gerçekleştirmeler, bu bağlaşıklık yoluyla geçerlik alır.

Bu bağlaşıklık onu evrensel ufka götüren biricik penceresidir. Kendi adına gerçekleştirmeleri için takındığı eyleme *de* onun yerelliğidir.

*Bir Ermeni General'*de Ataol Behramoğlu, bireyin duyarlığını, bireyin yaşadığı olguların kuşatıcılığında ışıtmıştır. Bunun içinde filmin "esas oğlan"ı (Ayhan Işık, Orhan Günşiray), "tavla zarı"', giderek kumsalda anlaşılmaz hale gelmiş sevgilinin fülûlaştırdığı "aşk" da vardır: "Geçit yok şarkısına aşkın". Daha sonra "Yeniden Hüzünle", "Kör Bir" vb.de, birey öznelliğinin gerçekleştiği dünya ile bireyin ilginç, dürüst ve amansız, boğucu hesaplaşması vardır. Bu birey olgusal somuttur. Türkiye insanıdır. Behramoğlu daha sonraki şiirlerinde verili bir evrenselliği çıkış noktası olarak seçti. Gene de biçemi, buralardan uzanarak, bireyimizin özgül konumu ile ilişki kurmuştur Şiirini olgunlaştırırken, yukardaki yolda iz sürmeseydi, bu verili evrensellik bir ikame olurdu. Ama şiir sanatını kavrayış biçimine dönüşen o iz sürüş verili evrenseli de bir nesne yapmayı bildi.

Bu, Genç Şiir'de görülen tek biçim değil. Verili bir evrenselliğe başvurmadan da, bireyin kendini gerçekleştirme biçimlerinden evrensel boyutlara çıkıldı. Refik Durbaş, Seyyit Nezir, Abdülkadir Bulut; bu bizim bireyimizin özgül konumunu doğrudan analiz konusu yapmakta ısrar etmişlerdir. Verili bir evrensel merkez aramadan, bu analizden sürerek, Behramoğlu'nun uzandığı yere, yani insanoğlu kaygılarının evrensel boyutlarını içeren şiir öznesine çıkmışlardır. İki durumda da, bu özne, Türkiye insanıdır. Bağlaşıklık her iki durumda da korunmuş, sahih bir insanoğlu dünyasını, sahih bir duyarlıkla, sahih bir dile dönüştürmüşlerdir.

Genç Şiir'de birey öznelliği, tarihsel bir doğuş olarak bilinmelidir. Bir verilmiş değildir. Birey, kendisi için bir dünya var etmiyor. Tam tersine, varolan bir dünyanın dönüşsel ilerleyişinde bir olgu olarak ortaya çıkar. Dil, bu olguyu var etmez. Dil, bir şiirsel semantik ilişki kurarak önümüze çıkar. Bu semantiğin işaret ettiği insan, birey, gene yaşadığımız dünyaya düşer.

Aslolan, önceden bir dilin belirleyiciliği değil, söylenmek istenenin gereksindiği dil'dir. Behçet Aysan'da şiir, adeta kurduğu semantik ilişkinin doğal dili gibidir. Akif Kurtuluş, Adnan Satıcı gibi çok taze şairlerin şiirlerinde ne zaman dilin ardına düşseniz, bir süre sonra dil sizi terk eder. Çünkü, bir içerik durumu açığa çıkarmıştır. Ancak, bu açığa çıkan yardımı ile dili izleyebilmek zorunda kalırsınız. Bu da, 70'lerde ses veren Genç Şiir'in o günden bu yana oturmuşluğunu gösterir. Gene taze şairler olan Salih Bolat, Şükrü Erbaş gibi şairlerin şiirlerini, şiirin gönderdiği yeri kendi kendinize tecessüm ettirmeden okumak çok güçtür.

Genç Şiir, şiirimizde yeni bir olgudur. Ağırlığını adamakıllı duyurmasına karşın, böyle kabul edilmemesi yönünde kuvvetli bir eğilim vardır. Karşı-dilin şiirinden gelen itirazı burada bir kenara koyuyorum. Karşı-dil şiiri, kuram adına yalıtılmış bir bireyin şiiridir ve bizim bireyimize yönelmiş bir şiiri elbette doğrulamaz. O, Genç Şair kavramını da bulandırmak istiyor. Burada daha önceki kuşak şairlerinin tavrını da söz konusu etmiyorum. Onlar, kendi estetiklerinin savaşımını yapıyorlar. Sadece, onları haksız bulduğumu söyleyeceğim. Önce, kendilerine karşı haksız

olduklarını. Şiirin sürekliliğinde kendilerine düşeni yapmıyorlar. Asıl, kendisine karşı aynı haksızlığı yapan ve şiirin sürekliliğini yeterince dile getirmeyen Genç Şair tutumunu söz konusu edeceğim. Şiirde yeni bir tarz görülmüşse, bunu kabul ettirmek gene bunu yapanlara düşer. Genç Şair'in, şiirin sürekliliğini yeterince analiz etmemesi, onun bu süreklilik içinde farklılaşmış bir biçim olduğunun da görülmesini güçleştiriyor. Bu konuda uyarı, Turgut Uyar'ın, bu şiiri "mükemmel" bulduğunu söylemesi. Gerçekten de bu şiir, kendinden önceye sanıldığından fazla bağlıdır. Ve bu iyi bir şeydir. Ama farkına yeterince varmaması da Genç Şair'in şiire katkısını zedeler. Miras kaygısı, farklılaşma kaygısı ile birlikte gitmelidir.

Kuşaklar arası ilişkiler ve şiirsel tutumlar arası ilişkiler; etki ve tepki, olumlu ve olumsuzlama biçiminde, şiirsel serüvenin bütünselliğini oluşturur. Ve bu engebeli coğrafya, şiirin süreklilik biçiminden başka bir şey değildir. İnsan yavrusu gibi her şair de, bu sürekliliğin, bu tarihsel sürecin ana dikkati altında büyür ve hayata karışır. Bu tarihsel kuşatım, kuramsal verilerini de şaire bir donanım olarak sunar. Arada onu da büyütür. Şiiri günlük hayatta da, şiir kitabında da bulur, onda eğitiliriz. Çok insanın günlük konuşmasında, artık kullananın farkına bile varmadığı ve şairlerin iyileştirdiği biçimler vardır. Ama bir şair kuşağı, şiirin sürekliliğindeki bir farklılaşma önüne bir varolma biçimi olarak çıkıp dayatmışsa, bu farklılaşmayı hiçbir biçimde salt kuramsal yolla gerçekleştiremez. Demek ki kendine düşeni de yerine getiremez. Çünkü böyle bir dayatma, toplumsal pratiğin işidir ve toplumsal pratik, bir kuşak biçimi çağırıyorsa, önce bu çağrının perspektifi aydınlık kazanmalıdır. Uyar'ın uyarısı, şiirin kuramsal düzeyine karşı dikkat edilmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü Uyar, önceki yıllarda, kendisini de amaçlayarak, "şair daima acemi olmayı bilmeli" demiştir. Kuramsal veriyi eleme gücünü elde etmeden acemi olunmaz.

Artık şair olduğunu hissetmek felakettir. Çoğu böyle gevşemiştir. Çünkü, bu his, "oldum-bitti" meselesi gibi olursa, ki, çok kere az ya da çok böyle olur, gelinmiş yerdeki daha yetkin bakışla, verili şiiri bir kere ve gene bir kere... elden geçirip, öğrenme ve analiz etme işinden şairi uzaklaştırır. Ama böylesi bir analizi kere be kere yapabilmek için de, kendi varlık nedeni olarak tarihsel perspektifin ortaya çıkış biçimini, şairin bir iyi kavraması ve hiç gözden kaçırmaması gerekir.

Demek ki kuramsal olarak verilmişi elemek, onu önemsememek ya da gözardı etmek değil, tam tersine onda, onu kullanabilecek kadar yetkinleşmektir. Karşı-dil şiirinin,"metinler arası" dediği şey, bu işi tamamen kuramsal düzeyle sınırlamaktır. Ama şiirsel sürekliliğin yasası bu değil. Kendinde yetkinleşilmiş kuramın kullanılması ne zaman yeni bir kurama yol açmışsa, bu, tarihsel dönüşümlerin uyarıcılığı ile olmuştur. Teori-pratik birliğinin bunaltıcı baskısı olmasa, Saussure, Dilbilimi yenileyemezdi. Böyle bir gereği duymazdı.

Eğer Turgut Uyar'ı 35 yıldır iyi izlemişsem, onun "mükemmel" sözünden, bu şiir kötü vb. dediğini anlamıyorum. "Genç Şiir, kendisi hakkında yeteri kadar düşünmüyor" diye anlıyorum.

Toplumsal pratiğin Genç Şiir'i çağırdığı perspektif şöyle bir soru ile anlatılabilir: yaşayan bir birey olarak şairle, şiirindeki özne arasındaki ilişki ne olmalıdır. Kendi bireyini insanteki olarak genelleme bilinci ile şiirinde insanı belirleyen bilinç uygunluk göstermekte midir? Şair, bu uygunluk varsa ancak, şiirinde kendi bilinci ile şiir öznesinin bilincini seçikleştirebilir ve ancak böyle olunca şair, şiirinde hayatın analizini yapabilir. Birey farklılaşması kadar, birey öznelliğini de açığa çıkarabilir.

Genç Şiir'in gözü hayatta ve hayatın içindeki bireydeyse, Genç Şiir'in kuramsal çıkış noktası da bellidir. Genç Şair'in bilinci ve Genç Şiir'in dili şu önermeye dayanır: "Nesnel Gerçekliğin bilgisini edinmek mümkündür". Bu ise, nesnel gerçekliğin kendine ait bir bütünselliği olduğunu kabul etmektir. Ülkemize karşı-dil'in şiiri, Genç Şiir'e bir tepki olarak getirilmiştir. Karşı-dil'in doğuş koşulları ile ülkemizin uzak yakın hiçbir ilgisi yoktur. Salt entellekt bir ilgi olarak durmaktadır. Karşı-dil bilinci şuna dayanır: "Nesnel Gerçekliğin bilgisi edinilemez". Çağımızda Bilinemezcilik, "nesnel gerçekliğin anlamsal bir belirliliği yoktur" biçiminde ifade edilmektedir. Karşı-dil şiirinin, bizim *şiirsel sürekliliğimizde* de bir öncesi yoktur. Şimdi, bir eskiz olarak duruyor.

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

EVLER VE BAHÇELER

Evler arası bahçeler vardır küçük,
Karışmışlar birbirlerine bitmezler,
Avuç içi kadar bir yere ekilmiş
Soğanları, salataları, maydanozları birinin
Sulanır öbürünün tulumbasından.
İç içe girmişler, bir ırmak akmış üstlerinden,
Zaman almış götürmüş taflanlarla gülleri.
Kocaman bir ceviz görürsünüz gölgesi
Yandaki bahçede, kayar birinden ötekine,
Sabah, akşam ve öğle.

Evler vardır, boyunlarını bükmüşler, durmuşlar
karşılıklı,
Bakarlar birbirlerine sundurmalarının eşiğinden,
O bahçelerin üstünden, dallar arasından.
Tavuklarıyla horozları geçer teller arasından,
Gagalarlar birbirlerinin çimlerini.
Bir kız saz benizli, sırma bir kemerle sıkmış belini,
Saçları saman rengi, mavi akşamlara bakar,
Bekler bir ışık yansın camda, karşıki camda,
Oğlan görünür, bıçkın, mor rüzgârlı,
Gözlerinin içi meyhane.

(Yaşlılık Günlüğü)

Başını Çevir ve Uzaklaş

Salâh Birsel

12 Mart 1980

İnsanlar, çokluk, zamanlarını nasıl kullanacaklarını bilmedikleri için kendilerini helak-felak ederler.

Zorbaların, azmantıların kötülük yemelerinin, kötülük içmelerinin nedeni de budur.

Napoléon'un Avrupa'nın başına afarozman kesilmesi de can sıkıntısından yani zamanlamayı nasıl ayarlayacağını kestirememesindendir.

Daha sonraları, St.Helena adasında yaşamdan pattadak düşmesi de aynı nedene bağlanmalıdır.

Bana kalırsa, okullarda öğrencilere okuma-yazma öğretmeden önce zaman kullanımı üzerine bilgiler verilmelidir.

Bir çocuk zamanla göz tutuşmamışsa onun okumayı sökmesi de çok zordur.

27 Ağustos 1980

Görürdün bangobozlar her ne
yana baksaydın
Herkes sersem, zırtapoz, her aydın
yarı-aydın

28 Ağustos 1980

Herkesin kaşığı başkasının tenceresinde.

Ne var, ne oluyor, ne yapıyorlar?

Öğrenmeseler çatlayacaklar.

Boynunuza honolulu taktınızsa neden taktınız?

Sahneden düşmedinizse, nasıl düşmediniz?

Guguğa getirdilerse, kimler getirdi?

Théophile de Viau şöyle der:

—Size ne benim tanrısız olmamdan? Belki tanrılar benim böyle olmamı istedi. Belki sizden akıllıyım. Ya da hepinizden ahmağım. Belki zırtılın tekiyim. Belki bilgeler bilgesiyim.

26 Kasım 1984

Çatalçeşme-Göztepe arasında bir saat yürüyüş.

Öğleden sonra Bostancı'daki berberde saç kesimi.

Akşam telefonda Muzaffer Uyguner.

Haftada iki gün Beyazıt'taki kitaplığa gidiyor, eski yıllarda, özellikle 40'lı yıllarda yayınlanmış bütün edebiyat dergilerini tarıyormuş. Bugün *Edebiyat Âlemi* dergisinde benim bir yazımı bulmuş. Bir yazarın yapıtlarında kendi adını kullanıp kullanmıyacağı üzerine küçük bir yazıymış bu.

Yazıyı pek anımsayamadım. *Edebiyat Âlemi* dergisini bile unutmuşum.

Son zamanlarda Cumhuriyet döneminde yayınlanan edebiyat dergileri üzerine birkaç yazı çıktı. Bunların çoğunda 1940 Kuşağı'nın dergileri ağız ucuyla anılıyor. Hele *Hamle, Gün, Yaratış, Yenilik* (Cavit Yamaç), *Sokak* (Sabahattin Kudret ve Fahir Onger), *Yenilikler* (Salâh Birsel, Oktay Akbal, Behçet Necatigil, Naim Tirali, Fahir Onger), *Yenilik* (Naim Tirali), *Yazı* (İsmail Ali Sarar), *Edebiyat Dünyası* (Sabahattin Hüsnü), *Nokta* (Edip Cansever, Alp Kuran, Salâh Birsel) toptan es geçilmiş.

Hamle'yi Hasan Tanrıkut çıkarırdı. Parası ise Celalettin Ezine'den gelirdi. Tanrıkut bir ara *Yeni İnsanlık* adında bir dergi de çıkarmıştı. Daha sonra da *Gün* dergisini yayınlamaya başladı. Haftalık gazete biçiminde bir dergiydi. Dört sayı çıktı, çıkmadı. Ben orada ilk üç sayıda Montherlant'ın *Genç Kızlar'*ını çevirmiştim. Sonra işi Vecdi Bürün'e bıraktım. Vecdi Bürün gazeteye başyazılar da yazardı. Gazetenin parası da yine Celalettin Ezine'den gelirdi. *Gün* daha sonraları küçük boyda, dergi biçiminde de yayınlandı. Takım değişmişti. Ne ki, Tanrıkut yine içindeydi.

*Yaratış'*a gelince, onu Salahattin Hakkı Esatoğlu çıkarırdı. Sabahattin Batur'la Halit Eskişar da ona yardım ederdi.

İskender Fikret Akdora da iki dergi çıkarmıştır. İlki *Amaç*'tır (1946). Ötekisi de *Yirminci Asır*. Bu ikincisi birkaç kez batıp çıkmış ve bir hayli yankı uyandırmıştır. Yanılmıyorsam bir sayısında Sabahattin Ali'nin imzasız bir baş yazısı çıkmıştır.

Hilmi Ziya Ülken'in *İnsan* dergisi de birkaç kez batıp çıkan dergilerdendir. 20. sayıdan sonra beş sayıyı (derginin üçüncü yayınlanışıdır bu) Salâh Birsel çıkarmıştır. Dergi yine Hilmi Ziya'nındır ama dümende Salâh Birsel vardır.

Diyeceğim, bol bol yazı yazılıyor, ama kimse bir şey bilmiyor.

Araştırmak da istemiyorlar.

Türk Şiirinde *1940 Kuşağı, Genç Nesil, Yeni Nesil* diye bir akım var mı, yok mu bunu da bilmiyorlar. Türk Şiirini sadece *İkinci Yeni* sanıyorlar, lafı dönüp dolaştırıp ona getiriyorlar. Orhan Veli ve arkadaşları üzerine yazılan yazıların içinden bile *İkinci Yeni* çıkıyor.

Ama düşünmüyorlar ki *İkinci Yeni* derken *Birinci Yeni* olayını da kabul etmiş oluyorlar. *Birinci Yeni* ise *1940 Kuşağı*'ndan başkası değildir. Üstelik *1940 Kuşağı*'na bu adı konduranlar da *İkinci Yeniciler* ya da *İkinci Yeni* kafası güdenlerdir.

17 Aralık 1984

Kış güneşi.

Salonun perdesini çekip yüzümü ışınlardan kaçırıyorum.

Bu yaşta insanın kafasını her şeyden -soğuk hava, soğuk su, kuru gürültü, vıdıvıdı, ve kötü haberden- olduğu gi-

bi güneşten de uzak tutması gerek.

Pencerenin önünden ayrılırken gözüm altı kat aşağıda, bahçede kendi tenhasına bırakılmış bir iskemleye takıldı. Ağzı yok, dili yok nesnecik hep böyle kıpırdamadan kalsa, doğanın gevezeliklerine -kar, yağmur, soğuk, güneş, bip-bip sesi- kaç yıl karşı koyabilir?

Doğa yaratıyor, büyütüyor, harmanlıyor ,eskitiyor ve çürütüyor .Bizse doğanın içinde ne olduğumuzu, neyin kurdelasını kestiğimizi bilmeden yaşıyoruz. Kimi zaman ona kafa tuttuğumuzu, sırtını yere getirdiğimizi sanıyorsak da sonunda yenik düşen yine biziz.

İnsan doğa değil, doğanın çapul küreği.

Sürüp giden de biz değiliz, doğadır.

Haydar Ergülen:

yensiz gömleklere bürünsün bir daha
kolsuz dervişler
bürünsün ve sureti aynasından yanlış
diller bölünsün
devam devlet devam devlet devam
devletle.

Bir yazar şöyle der:

—İrlanda'lı şair W.B.Yeats kendini ölümsüz sanırdı ama 1939 Ocağında Martin Burnu'nda öldü.

Martin Burnu Fransa'nın güneyinde Côte d'Azur'dedir. Menton'un berisinde. Ondan ötesi de İtalya sınırı.

Yeats 74 yaş yaşamıştır. Bunun uzun bir parçası yolculuklarda geçmiştir. En çok da Amerika'nın ipini çekmiştir. Orda Fenian'lar adıyla anılan İrlanda Gizli Örgütü Üyeleri vardır. Oraya daha çok onları görmeye gidiyordur. Delicesine seviyordur onları. Onlarsa onun suratını görmeye bile katlanamıyordur.

Ne ki Yeats, Faşist İtalya'yı da severmiş. Son yıllarını Martin Burnu ile Menton'da, İtalya'nın yamacında geçirmesinin nedeni de buymuş.

Sağlığını merak ettiğim için Haldun'u (Taner) telefonla aradımsa da bulamadım.

Pazar, 5 Mayıs 1985

Salim Rıza Kırkpınar geldi.

Yapıştırma Bıyık'tan payını aldı, gitti.

Günümüzde Kitaplar dergisinde Atilla Özkırımlı kendisiyle bir konuşma yapmış. "Çok efendi yazar" dedi.

Söyleşide bütün öğrencilerinin, kalburüstünde kalanların adlarını sıralamış ama bir ikisini unutmuş. Bunun için 100.000 hayıf yağdırdı. Hele Arif Damar'ın adını unutmuş olmasına gerçek bir utanma duydu:

—Arif bizim Liseye (İstanbul Erkek Lisesi) geldiğinde körpecik bir delikanlıydı. Sonradan ona tasdikname verdiler. Ama benden olmadığını biliyor.

Kırkpınar bir ara baston kullanıp kullanmadığımı sordu.

ARİF DAMAR

TROYA

Bir tek insan
Karartıyor sonsuzu
Aydınlatıyor bazan

Akhilleus Hektor'u öldürürken
Hektor mu öldü yalnız
Yalnız Hektor mu yerlerde sürüklendi

Binlerce
Binlerce yıl geçmemiş
Gibi bizler de
Bağlanıyoruz sımsıkı ayaklarımızdan
Arkasına demir arabaların

Zincirinden boşanmış
Öylesine çılgın
Acımasız bir Akhilleus yine
Troya'nın çevresinde
Dönerken
Alnımız taştan taşa vuruyor

Odysseus duruyor eski yerinde
Duruyor erken

Çok erkek
Kral Priamos'tan iyi yürekli
Çok kadın
Andromakhe'den bile güzel

Topraklarımız kutsal

—Hep kullanmak istedim, ne ki, iyi bir baston düşüremedim.

—Ben bastonları çok severim. Üç tane var. Değiştire, değiştire kullanıyorum.

12 Mayıs 1985

Burgaz'da Sait Faik'i anma töreni. 30 kişi var, yok.

Muzaffer Uyguner, Sait'in kitaplarındaki Burgaz'ı ve Burgaz'lıları gravlayan bir konuşma yaptı.

Daha sonra Sait Faik öykü ödülünü kazananların (o güne değin) adlarını okudular. Listenin başında benim adım da okunacaktı. Bereket Asım Bezirci, kalemle adımın üstünü karalayarak yanlışlığa engel oldu.

Töreni düzenleyenler bu kez beni Sait Faik Seçici Kurul üyeliğine atadılar. Onu da ben kabul etmeyince kızdılar:

—Ya siz?

—Ben bir kuşum. Olaylara ve insanlara kuş bakışları fırlatırım.

Gelenlerin çoğu yazardı. Bekir Yıldız ve eşi, Tarık Dursun K. ve eşi, Pınar Kür, Füsun Akatlı ve kızı Zeynep, Muzaffer Buyrukçu, Naim Tirali ve kızı, Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner, Müştak Erenus ve Halil İbrahim Bahar.

Törenden sonra Perihan Öğretmen topumuzu alıp evine götürdü. Yedirdi, içirdi. Buyrukçu bir ara dedi ki:

—Sanatçılar çok yerler, çok içerler. Çok da cigara tüttürürler.

Sennur Sezer:

—Çok çabuk da ölürler.

Muzaffer kendi evinin dışındaki tıkınmalardan da yakındı:

—Ev başkadır. Pijamalarını giyer, rahatça oturur demlenirsin.

Biri:

—Sen de gittiğin yerlere pijamanı götür.

—Bak onu hiç düşünmemiştim.

Sennur Sezer, iki yıl önce benim Sait Faik gününde yaptığım konuşmadan da açtı. Ben, o gün, şimdiler müze olan evdeki çalışma odasının yukarda değil, birinci katta, kapıdan girince solda olduğunu ve yazı masasının da sağ köşede duvara yapıştırılmış olarak durduğunu söylemiştim. Aralıkta, masa üzerinde *Goncourt* ödüllerini kazanmış yazarların kitapları bulunduğunu belirtmekten geri kalmamıştım. Sözlerime de bir gün oraya Oktay'la (Akbal) birlikte gittiğimizde, Sait'in annesinin kendi elceğiziyle yaptığı tükenmezden içtiğimizi açıklayarak son vermiştim.

Konuşmamda Sennur'u en çok etkileyen tükenmez olmuş ki lafı onun üstünde tuttu:

—Şimdiler evlerde tükenmez yok. Demokrat Parti imamları camilerde tükenmezin içki olduğu üzerine söylevler çektiler. Artık kimse tükenmeze yaklaşmayı göze alamıyor.

Sennur bir ara benim şiirlerimi de övdü. 1940 kuşağının en güzel şiirlerini benim yazdığımı ilân etti. Sonra da sözlerini şöyle bağladı:

—Salâh Birsel herhalde eleştirmenlerin ilgisizliği yüzünden şiiri bırakıp düzyazıya geçmiştir.

Sennur Sezer'in gözlerinde gizliden bir alay da sezdim. Ama işin o yanına yanaşmadım.

Dönüşte, İskeledeki kahvede vapuru beklerken, Pınar'a *Milliyet*'te yayınladığı yazı dizisinden açtık. Toplantıya katılan profesörün adını gizli tutmakla yazının gerilimini artırdığını söyleyerek bravolar çektik.

Pınar dedi ki:

—Gazeteden biri benden profesörün adını yazmamı istedi. Deli misin, dedim, hiç ben böyle acemilik yapar mıyım?

METİN ELOĞLU

İKİNDİDEN

Soykırım akşamları gibi
Hangi dağda gün batsa
Ölenler gözümde büyür

Hangi birini saysam
Kısalıp uzuyorlar
Tutunsam düşeceğim

İlişmemek en iyisi
Ölüölüverenlerle
İçmemek

SORGUÇ

Üstünde tatarcıklar uçuşuyor
Elden gözden düşe düşe

Şimdi bu çatlak yumurta yaşar mı
Hayır önce siz söyleyin
Yaşar mı

Yaşar ki hem de nasıl
Horozu kalkık bir ey gaziler gecesinde

Liberal Ekonomi, İnsan Hakları, Demokrasi ve Bağımsızlık Üstüne - 6

Arslan Başer Kafaoğlu

—I—

1871 Paris komünüyle 1914 arasında, Marksistler dışındaki filozof, sosyolog ve iktisatçılar, sosyal bilimciler kendi uzmanlık alanlarında daima ilk amaç olarak bir şeyi ele almışlardır: Sosyalizmi çürütmek. Aralarında görüş farkı ne olursa olsun, hepsinin ortak çabası buydu. Çünkü, burjuvazi ve onunla el ele veren diğer egemen gruplar, Paris komününün bastırılmasından sonra toplumun içine girdiği yılgınlık ve köleleşme (yarım köleleşme de diyebiliriz ve daha doğru olur), sömürgelerin insafsızca soyulması ve yarı sömürge niteliğine sokulan ülkelerin hızlı sömürüsü (a) ile çoğu ticaret ve sanayi ile uğraşanlara ve onların koruyucusu siyasetçilere ancak az da olsa bir kısım köylü ve işçilere yaşamlarını yükseltme olanağı açan artı zenginlikler sağlayan gelişme sayesinde ayaklarını toprağa iyice basmışlardı. Kendilerine uygun ideoloji geliştirenleri nimetlere boğuyorlar; aykırı düşünceleri, Bismarck'ın junkerslerine teslim etmeseler de, toplum içinde ikinci sınıf insan durumuna düşürmeyi biliyorlardı (b). Yasaları, onları uygulayanları ve hatta bu uygulamaları değerlendiren kamu oyunu yanlarına almışlardı.

Artık felsefede olsun, sosyal bilimlerin her dalında olsun, aklın yerini, "metafizikten kaçalım" denerek ortaya atılan "deneyimcilik", temeli bilimsel araştırma gibi sloganlara dayandırılmak istenen ama gitgide bir inancılığa (Fidéisme) (c) dönen, sınırları belli, kuralları belirlenmiş bir düşünce tarzı almıştı. Böyle bir havada insanda inandığından dönüyordu. Eline kalemi alan "Marksizmi çürütüyor!", "Evelallah" yerle bir ediyordu!.. Geçenlerde bunu düşünüyordum. 1800'lerin sonuyla 1900' lerin başında ekonomide Marks'ı yıkmak şerefi ilk önce Böhm-Bauwerk'e verildi (d). Onun yerle bir etmesi yetmemiş olmalı ki, bu onur, daha sonra ondan alınıp, "asıl yıkan Pigou'dur" dediler. Ama herhalde yıkılmamış olmalı ki, bu onur daha sonra Keynes'e verildi. Keynes'ten sonra da yıkılmamış olacak ki, şimdi bu onur Sraffa'ya veriliyor (1). Herhalde her yıkılıştan sonra bir yeniden yapıp yeniden kuran olmalı ki, yıkılan şeyi bir daha yıkanlar oluyor. Doğal ki, bu dört isim dört köşe taşı: Arada ona kazma vuran, bir yerini sallayıp düşüren de oluyor ki, bunları saymaya bile olanak bulunamaz.

Felsefede de böyle olmalı ki, bu konuda şöyle deniliyor:

"Felsefi yazınla çok az tanışıklığı olan bir kimse, bugün doğrudan ya da dolaylı olarak, materyalizmi çürütme çabasında olmayan bir tek felsefe (ya da tanrıbilim) profesörü bulmakta güçlük çekileceğini bilmek zorundadır. Yüzlerce ve binlerce kez materyalizmin çürütülmüş olduğu ilan edildi, ama yüzbirinci, hatta bin birinci kez materyalizmi çürütmeye devam ediyorlar" (2).

Aslında gelişmiş sanayi ülkelerinin egemen çevreleri dünyayı kendi kafalarına göre düzenlemek için ellerinden geleni, hiçbir fırsat kaçırmadan yapmayı bir numaralı hareket yöntemi olarak benimsemişlerdir. Örneğin bunlardan biri sosyalizmin materyalist felsefeden hareketle kurulmuş olduğunu, yani bu ideolojiyi benimsemiş olanların sadece üretimi, hiçbir anlam ve fayda taşımasa da üretim artışını amaç aldıklarını belirtip, iyi kalpli insanları bu ideolojiden soğutmaları olayı da vardır. Paris komününden ve bunun dünyada yarattığı yılgınlıkla sosyalist ya da emekçilerin yılgınlığından daha önceleri söz etmiştik (e). Bu yılgınlık içinde bir yandan Marks ve onun yapıtı *Kapital*'e eleştiri ve yergiler yağdırılırken, öte yandan da sosyalist hareketin içinden çıkan birçok yazar, kendilerinin de aslında işçi ve emekçiden yana olduklarını ama Marks ve Engels'in katı ve maddeci görüşlerinden sapmadan, onları yumuşatmadan bunun, yani emekçi yığınlarının durumlarının düzelmesinin olanağının bulunmadığını yazıp çizmeye başlamışlardır. Burada bu çabalardan ve yazılıp çizilenlerden söz etmeyeceğiz. Yalnız bir noktayı belirtmek isteriz: Sosyalist olmamakla birlikte birçok yazar ve filozof, olaylara ve bilim ve felsefe terimlerine tarafsız bakmayı bilimsel doğruluğun gereği sayıyordu. Ne zamana kadar? 1871 Paris komünü yılgınlığının yaygınlaşmasından önceleri. Sosyalizmi kabul etmeyen bir Stuart Mill, bir Frederik List, bir Carey dünyada egemen sınıfların yanılabileceğini düşünüyorlar ve bunu yazıp çiziyorlardı. Ama Paris komünü yılgınından sonra, artık dünyada ekonomistlerin sosyalist olmayanları, filozofların materyalist olmayanları bir tek yönde yazar çizer oldular. Bunda materyalizmin hür düşünce düşmanı, insanlık düşmanı bir öğreti, bir düşünce biçimi olduğuna dair düşünüş ve yaygın telkinlerle yaratılan havanın büyük etkisi oldu.

Sanılmasın ki, doğrular gibi yanlışlar ve saçmalarımız bize özgüdür. Bizde düşülen saçmaların, yanlış düşüncelerin, lafı gevelemenin bile bir orijinalliği, bize özgülüğü yoktur. "Materyalist" deyimine, duygu ve insanlık, din ve kültür, hatta özgürlük düşmanı kisvesi giydirilmesinin bulunduğu yer de Batı'dır. Nasıl demokrasinin alındığı yer Batı ise, faşist düşüncenin, otoriter rejim özleminin, anti-Darvinciliğin geldiği yer de batı toplumlarıdır. Bugünkü ekonomik ve siyasal uygulamaların esinlendiği yer bile Batı'nın kendisidir. 24 Ocak kararları uygulamalarının ve yeni yayınlarda geliştirilen otoriter rejimler-faşist rejimler ayrımının kaynağının (4) Batı olduğunu arkadaşım Yalçın Küçük belge ve kanıtlarıyla ortaya koymuştur. Pay-

daşı olduğum Alan Yayıncılık tarafından yayınlanan bir kitapta Reagan'ın davranışlarını okuyunuz, Turgut Özal yazılıyormuş sanırsınız (5). Sözü uzatmayalım, materyalizmi içinde "madde" terimi geçtiği için bunu bir avantaj gibi kullanıp, aslında faşizmin dayanağı, bugünkü sınırlayıcı demokrasinin (bütün dünyadaki sınırlayıcı demokrasinin) savunmasında temeli oluşturan idealizmi duygulara, sevgiye ve özgürlüğe önem veren bir felsefe gibi gösteren çalışmaların patenti de Batı'dadır.

Oysa materyalizm ile idealizm arasındaki çelişki gerek doğuş ve gerekse sonuçları itibarıyla sanılan ve telkin olunanın tam tersidir. Okuyucularım bu iki düşünce biçimini açıklamamızı belki sıkıcı bulurlar. Bir İngiliz yazarı, bir romanındaki pasaj için şöyle der: "Ama bu kısım olmasaydı, bu romanı yazma zahmetine girmezdim"(6). Ben bu kadar ileri gitmeyeceğim ama, bu kısmın çok önemli olduğunu belirtmekle yetineceğim.

— II —

Materyalist felsefe ile idealist felsefe, filozofinin en önemli sorusuna yani "varlığın ne olduğu?" sorusuna verilen yanıtta farklılaşmadan doğmaktadır. Bu fark, dünyada olanların duyu organlarımızın görüp anladığı gibi mi olduğu, ya da duyu organlarımızın duyup yorumladığından bağımsız bir "şeyler" in mi var olduğu noktasındadır. Eski Yunan filozofları bir yana bırakılırsa, idealizmin kurucularından sayılan George Berkeley, idealistlerle materyalistlerin farkını şöyle anlatıyor:

"Herhangi bir şey dışardan bizim üzerimize etki yaptığına göre, dışımızda var olan güçlerin, bizden bağımsız bir varlığa ait bulunan güçlerin varlığını kabul etmek zorunda olduğumuzu ben de sizin (yani materyalistler) gibi ileri sürüyorum. Öyleyse biz birbirimizden, bu güçlü varlığın ne türden bir varlık olduğu konusunda ayrılıyoruz"(7). Yani görüldüğü gibi materyalizmin maddeye tapmak, maddi olmakla ilgisi olmadığı gibi, idealist olmanın da bizim anladığımız anlamda yüksek ideallerle dolu olma gibi bir anlamı yoktur. Bunu biraz felsefe okumuş, kitap karıştırmış insana anlatma çabasına girmek belki ayıptır ama, ne yapalım ki değil bizde, Batı'da bile birçok devlet adamı —ve örneğin 21. yüzyıla yaklaşılırken Amerikan Cumhurbaşkanı Reagan— bu yanlış anlayışı sömürüyorlar. Peki, materyalistlerle idealistlerin ayrıldığı nokta neresidir. Gine G. Berkeley'den okuyalım:

"Ben bunun (yani 'bize kendisini kabul ettiren güçlü varlığın' A.B.K.) "esprit" olduğunu iddia ediyorum; siz, *madde ya da bilmem hangi* (f) (ve ekleyebilirim ki, bunu siz de bilmiyorsunuz) üçüncü doğa olduğunu iddia ediyorsunuz" (8). Görüldüğü gibi materyalist felsefenin en karşıt kutbunda bulunan Berkeley'in bile materyalistlere kesin olarak "siz sadece maddeye inanırsınız" gibi bir yüklenmesi yok. Zaten konu şuna ya da buna inanma değil, sadece varlığın ne olduğu, varlığın duyu organları ve insanca kavranabilenler mi, yoksa ondan daha geniş bir doğa mı olduğu. Berkeley'in iyi bir yorumcusu olan İngiliz filozofu Fraser, yukarda anlatılanı şöyle yorumlar: "Sorunun düğüm noktası budur. Materyalistlerin görüşüne göre duyulabilir olay, bir maddesel esastan (substance) ya da bilinmeyen bir üçüncü doğadan gelmektedir: Berkeley'e göre akılcı iradeden. Hume ve olgucuların görüşüne göre ise, bunların kökeni katiyyen bilinemez ve biz, onları tümevarım yöntemiyle, süregelen alışkanlıklarla, olgular olarak genelleştirebiliriz"(9) (g).

Bir de Diderot'ya bakalım. Büyüklüğü her geçen gün daha iyi anlaşılan ve şu karanlık dünyada umutsuzlara umut veren büyük adama... İdealistleri bakın nasıl eleştiriyor:

"Sadece kendi varlıklarının, kendi içlerinde birbirini izleyen duyumların bilincinde olan, başka bir şeyi kabul etmeyen filozoflara *idealist* (h) denir" (10). Tanım son derece açık!.. İdealizmin ne olduğunu —ve daha önemlisi ne olmadığını— buradan gayet açık anlıyoruz. Peki bunları Diderot acaba nasıl değerlendiriyor: "Bana göre, bu, ancak körün ortaya çıkarabileceği zırva bir sistemdir; insan aklı ve felsefe için ne utanılacak şeydir ki,hepsinin en saçması olduğu halde karşı çıkılması en güç olan sistemdir" (11).

Ne büyük bir insan şu Diderot!.. İnsanlığın geleceğini, daha o zamandan, ne kadar berrak biçimde görmüş!..

Materyalist felsefenin büyük ustalarından biri olan Engels ise özellikle Ludwig Feuerbach'ın felsefesini incelediği kitapta filozofları ikiye ayırır:İdealistler ve materyalistler. Materyalistler doğa gerçeklerini öne alır ve insanın kavrama yetilerini ikinci plana kor. İdealistler ise bunu, bu sıralamanın tersi bir sıralamaya kor. Burada idealistler ve materyalist felsefenin bir tartışmasını yapmayacağız. Sadece şunu belirteceğiz: Egemen sınıfların idealist Felsefeyi ve onun yanında bilinemezciliğin en kalın çizgisini oluşturan "Yeniolguculuk" ve "Olguculuğu" aşağı yukarı egemen ideoloji olarak kabuluyle, artık insan aklı; Stuart Mill'in belirlediği gerçeklerin sosyal bilimlerde savsaklandığı bir döneme girmiş oldu. (Çok dikkate değer bir olay var.Bu giriş bir süre, vakit aldı. Bazı ülkelerde egemen sınıfların bu yönelişe kendini uyduramayışının en önemli örneği bizde

(a) Çin'in dış ticarete açılması, Osmanlı İmparatorluğunun 1838 Ticaret anlaşmasından sonra "dünyaya açılması", İran'daki feodal düzenden İngiliz sömürüsüne dayalı bir yeni düzene geçiş, Bakü'de Avrupalıların petrol çıkarmaya başlamaları da bu döneme rastlar.

(b) Bu konuda *Düşün*'ün Mayıs ve Haziran sayılarında çıkan bu dizinin ilgili kısımlarına bakınız.

(c) *Fidéisme*- İnanı bilim yerine geçiren felsefe ve düşünce düzeni. Örneğin demokrasinin ancak "plansızlık" ile olabileceğine inanıp, çözümü başıboşlukta arayan her ekonomik arayış, "fidéisme"in bir sonucudur.

(d) Kapitalist dünyada Marks'a karşı çıkış, 1880'lerde ekonomistler arasında moda oldu. En çok karşı çıkan, en yüksek derecede övüldü. Pareto ve Böhm-Bauwerk,bayrağı ilk kapanlar idi. Kapitalist Dünya, bunların eleştirileri etkili olsun diye bir kısım basın ve ekonomi çevresinin çabalarıyla bunları göklere çıkartır. Şu satırları okuyalım:"Onun(Böhm-Bauwerk) üç ciltlik *Capital and Interest* (Kapital ve Faiz) kitabı çağdaşları arasında büyük saygı topladı. Yaşamında, aslında gereğinden fazla *yükseltildi* (Overrated) -altını biz çizdik- ama bugün de -doğrusu- gereği kadar göz önüne alınmıyor. 1920'lere kadar Amerikan ekonomistleri onun önemini Ricardo ile eştuttular, ama bu tarihten sonra ünü Avrupa sınırları içinde kaldı". Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, sırf, Marks'ı şiddetle eleştirdiği için bir kimsenin nasıl göklere çıkartıldığını, Ricardo'ya eş tutulduğunu ağırbaşlılıkla belirtiyor. Pekiyi, asıl değeri nedir? Onu da şöyle özetliyor: "İki değerlendirme arasında bir balans kurmak çok güç. Kitabı bir bütünlük göstermez (not completely integramted) ve düşünce biçimi, çağdaş güçlü düşüncelerden farklıcadır." International Encyclopedia of the Sociel Sciences, cilt 2, sahife 120. Ricardo'yu, Marx'ı ekonomiyle ilgisi olmayanlardan bir çok kişi bilebilir. Ama ya Böhm-Bauwerk? Batılı egemen çevreler zaman zaman bazı işleri gördürkleri insanları göklere kartırlar. İşi bitince unutulmaya bırakırlar.

(e) Bakınız, bu serinin yayınlandığı 1985 Nisan, Mayıs, Haziran *Düşün* dergileri. Bu noktayı döne dolaşa hep anımsatsak okuyucularımız bizi haklı görsünler, çünkü her şey oradan sonra birden değişti.

(f) Altını biz çizdik.

(g) Bizim Olguculuğu "bilinmezcilik" le bağdaştırışımız ve eş tutuşumuz burada başka bir kaynaktan doğrulanıyor. (*Düşün*, Haziran 1985 sayısı.)

(h) İtalik metnin aslında vardır.

Namık Kemal'in İBRET gazetesinde Paris Komününü öven yazısıdır) (11). Artık özgürlük değil uyum, çevreye göre kendine ve ailesine yöneliş verme, erdem değil para ve varlık önem kazandı. Toplumun nasıl olması gerektiği, nereye gittiği öneminden yitirdi.

Aslında materyalist felsefenin insanları zekâ ve düşünme tembelliğine, düşünce rahatlığına iten, toplumda kendinden oluşan (nasıl oluşuyorsa?) *ortak bilince* uygun hareket etmeyi telkin eden Olguculuğa ve idealist düşünce biçimine ve bunların gündeme getirdiği "fidéisme"e karşı çıkması oldukça güçtü. Diderot çok iyi tahmin etmişti. Zaman zaman toplumdaki haksızlıkları, dünya nüfusunun % 70'inin sefalet içinde yaşadığını ileri sürüp bu düzeni eleştirenlere "uyumsuz", "bozguncu" olarak bakılıyordu.

— III —

1914'e işte bu fikir tek yanlılığı içinde gelindi. Bu fikir yanlılığı aslında daima özgürlükçü kalmış Batı'lı kamuoyuna daha önce belirttiğimiz gibi, sömürge ve yarı sömürgelerin yağmalanmasının verdiği rahatlıkla işçilerin üst tabakasına Avrupa'da sağlanan refah sayesinde kolaylaşan ekonomik gelişme ile benimsettirildi. Kapitalizmin kendi yapısı içinde sadece sefalet üreteceğini, kâr oranlarının durmadan düşeceğini ve kapitalizmin çökeceğini belirten teoriler, "zamansız uğursuzluk masalları" olarak niteleniyordu. Hani sefalet, nerde kâr oranlarının düşmesi? Marie Antoinette, ekmeksiz halka "Öyleyse pasta yesinler" derken, ondan yüz yirmi yıl sonra aynı ülke insanlarının, Anadolu köylüsünün, Kanton'lu Çin işçisinin, Pradeş'li Hint paryasının ya da Amazon'un bereketli toprakları üstünde bile sefalet içinde kıvranan Brezilya köylüsünün sefaletini anlatma olanağı ve kâr oranlarının ancak bu sayede düşmediğini açıklamanın yolu yoktu. 1776 ile 1848 yılları arasında Batı emekçisinin ve onlara ışık tutan unutulmaz aydınların çabalarıyla kazanılan insanlık değerleri, Bismarck, III. Napoleon, Thiers ya da Amerikan baron milyonerlerinin harekete getirdiği para, silah ve süngüyle teker teker geri alınmış, yerlerini para ve onunla kazanılan prestije bırakmışlardı.

Gerçekten 1880'den 1914'e kadar Avrupa ve Amerika'nın gelişmesi (maddi alanda) geçmişin hiçbir dönemindeki oluşumla ölçülemeyecek düzeydeydi. Bu gözkamaştırıcı burjuva refahı içinde elbette işçilere ve fakir köylülere de bir iyileşme kırıntısı taşıyordu. Böyle bir ortam içerisinde sosyalistleri "gözü dönmüş materyalist", "işçiyi sömüren sendika ağası", ya da hırslı "salon sosyalisti" olarak suçlamak da kolaylaşıyordu (a).

Materyalist felsefenin "maddeye tapmak" olmadığını, aksine doğa ve toplumdaki gelişmeleri insan aklının peşin yargısından ötede ondan arınmış bir biçimde hiçbir kavrama daha önceden tanınmış bir ayrıcalık gözetilmeden incelenmesi demek olduğunu bu ortam içinde anlatmak çok zordur. Ama bu 1914'ten sonra daha da güçleşecektir. 1914 savaşı, Birinci Dünya Savaşı, o zamana kadar görülmemiş bir siyasal çatışmaydı. Bu çatışmaya dünya nüfusunun Çin dışında hemen bütün büyük nüfuslu ülkeleri katılmışlardı. Acaba bu çatışmanın nedeni neydi?

Çok şey yazılmıştır bu neden hakkında. Yazılanların çoğu, savaşın nedeninin ekonomik olduğunda birleşirler. Bu ekonomik nedeni iki şekilde özetlemek olanağı vardır:

1) Merkezi devletler denen Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya, dünyadaki sömürgelerin paylaşılmasında geç kalmışlardı. Bunun sonucunda ekonomiyi düzeltme ve kalkınmada büyük yararı olan sömürgelerin çoğu İngiltere ve birazı da Fransa'nın elinde kalmıştı. Almanya İmparatorluğu bu geç kalışı kapatmak için epeyce çaba gösterdi. Bu çabaların olumsuz sonuçlar verdiği söylenemez. Almanya deniz aşırı sömürgelerini fazla genişletemese de Afrika ve özellikle Çin pazarının paylaşılmasında epeyce değerli ödünler elde etmişti. Bu ödünlerden cüret bularak ve mucize şekilde gelişen endüstrisine güvenerek (o sırada endüstriyel üretimde Fransa'yı geçip İngiltere'nin hemen arkasında ikinci sıraya yükselerek) bir uluslararası bunalımı, bu yolda ilerlemek için bir vesile sayıyordu. İtalya, bunalımlardan birinden Libya ve Trablus'u topraklarına katma başarısını sağlamıştı. Böylece diplomasilerde bitmeyen bir bunalım politikası egemen olmaya başlamıştı.

2) Denizlerde İngiltere, Japonya ve Amerika gibi donanma ya da coğrafya avantajlarına dayanan ülkelerle yarışamayacağını anlayan Alman Şansölyesi Bismarck doğuya doğru, yani orta Avrupa ve Balkanlara nüfuzunu yaymayı (Nach Osten) dış politikasının ana öğelerinden biri haline getirmişti. Balkanlar ve hele Osmanlı İmparatorluğu'nda etkisini artıran Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve özellikle Bismarck'tan sonra dış politikanın dizginlerini tamamen eline alan Kaiser Wilhelm'in Almanya'sı, bu politikalarıyla İngiltere, Fransa ve Rusya üçlüsünün kıskançlığını üzerlerine çekmişlerdi. 1908 Meşrutiyet hareketinden sonra Selanik ve Manastır grupları arasındaki çatışmayı, Almancı Selanik grubu kazanmıştı. Zaten daha önceleri de Almanya, Sultan Abdülhamit II'yi inandırarak Bağdat Demiryolu ayrıcalığı gibi bazı üstünlükler kazanmış, İstanbul'daki egemenliğini Anadolu kırlarına yaymıştı. İlk bunalımda, içinde çeşitli uluslar barındıran iki imparatorluk, Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu öncelikle parçalanarak çökecek, bölüşüme uğrayacak imparatorluklar idi; 1914 savaşının kopmasından önceki günlerde böyle bir paylaşımın Almanya'nın avantajına olacağı meydana çıkmıştı. Bunu İngiltere, Fransa ve Rusya'nın, kollarını kavuşturup seyretmeleri beklenemezdi.

Ne var ki, bu nedenler açıkken ve bir süre tarih kitaplarının çoğu bu çizgiyi belirlemişken, endüstrileşmiş ülkelerin gelişmelerinin büyük ölçüde sömürge ya da yarı sömürgelerin sömürülmesinden ileri geldiğini gizleyen bazı iktisat tarihçileri, bunları unutturmak için olacak, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışını başka bir yorumla anlatmaya çalıştılar. Bunlardan birinin yorumunu buraya aynen alıyoruz:

"I. Dünya Savaşı'na yol açan nedenler arasında ekonomik konuların çok az yeri vardır. Sorumluluğun, sık sık yapıldığı gibi "emperyalizm" ve "kapitalizm"in omuzlarına yıkılması, başka hiçbir şeyden olmasa bile her iki sözcüğün de *benimsenebilir* tanımları olmamasından dolayı aydınlatıcı değildir". Altını bizim çizdiğimiz tümcede açıkça Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri arasında ekonomik konuların pek az yeri olduğu yazılı. Pekiy, "emperyalizm" ya da "kapitalizm" içindeki gelişme? "Yok canım! Siz neden Söz ediyorsunuz? Bunların —gine altını bizim çizdiğimiz değerlendirme ile— benimsenebilir bir tanımı yok ki" diyorlar. Arkadan gelen satırlar daha ilginç ama tartışmada alınan şu tavıra bakın! Temel terimler içinde bile bir ortak anlayış aramayın artık. "Kapitalist ekonomi" deyiminin bile egemen çevrelerin disiplinli yönetimi altında —burjuva ekonomistlerin ululararası "yoğun propaganda sözlüğü"nde— yeni bir adı vardır: "Hür teşebbüs ekonomisi". Artık bilimsel tartışma, ortak bir tartışma dili bulma olanağı yoktur. Bakın Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri nerede aranmalıymış?

"Sömürgeler, pazarlar, doğal kaynaklar, hammaddeler ve yatırım alanları için yapılan kavga, yarışma ve düşmanlıklara yapılan atıflar, konusuyla ilgisiz ve yanıltıcıdırlar. Bu atıfları ya-

(a) Her terim ve uğraş gibi bu terimler de bize Batıdan gelmiştir. Onlar kadar anti-solcular da son derece Batı kopyacısıdırlar.

panlar Afrika sömürgelerinin ve Çin nüfuz alanlarının oldukça dostane dağıtılmış olduğu olgusunu ihmal etmektedirler". Kapitalistlerin dünya olaylarında oynadığı rol mü? Canım onlar kendi hükümetlerinin oyuncağı olmuşlardır. Böyle yazıyorlar: "Ve pek çok durumda kapitalist, kendi mali çıkarları için hükümetini emperyalist bir girişime itmek yerine, hükümeti tarafından buna zorla veya uyutularak veya kandırılarak veya vaadlerle iğfal edilerek itilmiştir" (Viner).

Burada parentezi kapayalım. Artık egemen ideoloji, çeşitli kavramları yerli yerine oturtmuştur. "Kapitalist", hep toplumun iyiliği için gece gündüz çalışan insandır. Ama "devlet" onu bazen zorla, bazen kandırarak yanlış işlere sürükler. Pekiy öyleyse kapitalist ya da halk, hep böyle kötüye çalışan devlet mekanizmasını değiştirseler ya! Yoo olmaz, Devlet, bireyler üstü oluşmuş "toplu bilinç" ile insanları bir araya getiren, öyle değiştirilmesi olanağı bulunmayan, değiştirilmesi gereği de bulunmayan bir mekanizmadır. Ne var ki onu zaman zaman uygunsuz kadrolar ele geçirir. Devlet zayıflatılmış olur. —Heaton'ın pek kabul gören sözlerinin açık anlamı budur.— İşte felaket; hep o "uygunsuz kadroların" iktidarı zamanında, bir de bazı nedenlerle halkın duyguları zaptedilmez biçimde kötü şeylere yönelince gelir. "Değişik ülkelerin ulusları arasındaki rekabetin —dikkat edin, 'ülkeler arasında' değil, 'ülkelerin ulusları' arasındaki, yani Almanya ülkesi ile İngiltere ülkesi arasında değil, Alman ulusu (halkı diyemiyor, solcu sözcük) ile İngiliz ulusu arasındaki rekabetin— (A.B.K.) özellikle depresyon dönemlerinde, 'nüfusun *içgüdüsel* olarak kavga terimleriyle düşünen kesimleri arasında savaş yanlısı duyguları beslediği' (..?) doğrudur, fakat yirminci yüzyılda rekabet, refahın önünde engel değildi". Affedersiniz yanılmışız. Uluslar değil kabahatli. Kabahatli olan o ulusların içinde teker teker "içgüdüsel olarak kavga terimleriyle düşünen kesimleri"dir. Bilimsel değeri pek olmayan, ama Batı ülkelerinde büyük tiraj yapan ve adını artık burada vereceğimiz *Avrupa İktisat Tarihi*'nde Herbert Heaton'ın yukarıdaki açıklama biçimi, 1900'lerden bu yana dizgini eline iyice almış egemen güçlerin yerleştirdiği çok yaygın bir açıklama biçimidir. Aslında içinde yaşanan düzen — kuşkusuz kapitalist düzen— iyidir. Ama insan hali; bazı sıkışık zamanlara, toplumlar da insanlar gibi düşer. O zaman kötü niyetli ya da iyi niyetli ama "*içgüdüsel*" olarak nereden çıktığı belli olmayan bir fanatik azınlık çıkar, *zayıf devlet yönetimi* —doğal ki geçici olarak devleti eline geçiren ehliyetsiz kadrolar— bunlar karşısında aciz kalır. Felaketler böyle olur hep. Ama gam yememeli. Bu ehliyetsiz kadrolar bertaraf edilir —bir süre sıkıntı çekilse de— ve o gafil ya da fanatikler yok edilir. Bu açıklamalara 1900'lerden sonra uzun süre rastladık, rastlayacağız da... Devlet yönetiminde ellerinde hiçbir güç bulunmayan o azınlık fanatikleri,her şeye kadirdir. Ama fabrikaların, gazetelerin, alış veriş yerlerinin, bankaların, demiryollarının uçakların sahibi kapitalist, o hep ulusuna iyilik yapmak için çırpınan gurup —çaresiz ne yapsın— devleti tarafından zorla ya da kandırılarak kötülüklere itilir. Onlar rekabet isterler ve rekabet (tekelciliğin değil, sakın ha!) refahın öncüsüdür. Heaton sürdürüyor: "Hiçbir güçlü iktisadi gurup veya sınıf ne savaşı arzu ediyor, ne de savaşa yol açabilecek ekonomik politikaların yandaşlığını yapıyordu". Bu da o zamanki tarihsel saptamalara aykırı. Ama bunları burada vermeyeceğiz, sadece sosyalist enternasyonale katılıp savaşa karşı karar alan delegelerin yurtlarına döndüklerinde nasıl ayıplandıklarını anımsatacağız. Pekiy çatışmanın nedeni neymiş? Onu da yazmış Heaton:

"Çatışma daha çok, Almanya'nın, Avrupa'nın göbeğinde hakim bir siyasi askeri ve ekonomik konuma doğru hızla yükselmesinin Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerde meydana getirdiği değişiklikleri, açıkça dile getirdiği Avrupa dışında ve okyanuslarda birinci sınıf bir güç olma kararlılığının ve böylece bir yanda Almanya ve müttefikleriyle öte yanda buna karşı çıkan uluslar arasındaki uzlaşmaz çelişkilerin sonucudur" (12). Pes doğrusu. Şu paragrafta yazılanın bizim Birinci Dünya Savaşı'ndaki ekonomik nedenleri açık seçik anlatan iki paragraftaki açıklamadan farkı nedir? Fark şurada: Heaton, gerçeği bizim gibi ifade etse olmaz. Önce ekonomik nedenlerin siyasal alanlarda "belirleyici" olduğunu belirlemek, bugünkü ve o zamanki çevrelerin işine gelmez. İkinci olarak, dar bir kapitalist-emperyalist çevrenin çıkar çatışmasına on milyonların yaşamının feda olunduğunu belirtme bir "hür teşebbüse inanan" bilgine yakışır mı? Yerleşen gerçekleri de yadsıma olanağı yok... Ekonomi dışı nedenlere ağırlık veren bir açıklama ve onun içinde ekonomik nedenleri de öz değiştirerek açıklama.. Bunu yaptın mı, ne şiş yanar ne kebap.. Evet diyelim bu endişeyle; bir türlü kebap, ağız tadıyla yenen kebap ortaya gelmez.

— IV —

Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın kaderi daha başında belliydi. Alınyazısı çoktan çizilmişti. Bazen yalnız kalınca felsefe yaparım da, bazı şeylere çok şaşarım. Bunlardan biri, 1914'lerde Almanya'nın başında bulunanların zaferi bekleyişlerindeki saflık gelir aklıma. Sanmayın ki bu yargı ve düşünceye İngiltere'nin denizler egemenliğini, ya da güçler arasındaki dengeleri inceden inceye ölçtüğümden dolayı varmışımdır. Gerçi Birinci ve İkinci Dünya Savaşı tarihini gerçekten iyi bilirim. Her savaşın çeşitli anlatımlarını çeşitli kaynaklardan okumuşum. Ama yukarıdaki yargım ve düşüncem bu ince hesaplardan gelmiyor. Düşüncemin dayanağı şu: Birinci Dünya Savaşı'nda kurtlar var, kuzular var. Önce kuzulardan başlayalım. Bunlar, topraklarının parçalanması tarihsel yazgı olan Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu. Herkes, daha doğrusu her kurt, bu kuzudan —ya da Afrika'da yırtıcılara yem olan eti tatlı ceylanlardan— bir parça koparma niyetinde. Savaşın nedeni de bu zaten. Almanya bu iki "av" ile avlanmaya çıkmış. Pardon avlanma olsa kolay, kurtlarla savaşa girmiş başka bir kurt... Doğal ki, savaş dışı kalmış kurtlar (Japonya ve Amerika) ya da fırsat kollayan kurtlar, ya da çakallar (İtalya, Yunanistan), kuzunun bulunduğu taraf kimse onun karşısında savaşa girecekti. Böyle de oldu zaten. Bana kalırsa —doğal ki bu bir fantazi— Almanya, yandaşlarını İngiltere ve Fransa sömürgelerinden pay koparmayı düşünen ya da düşünebilecek ülkelerden —Japonya ve Birleşik Amerika gibi— seçmeliydi. Bu bakımdan 1940'larda, hatta 1930'larda Hitler'in Japonya'yı kucaklayan bloklaşması, bana 1914'te Wilhelm'in bloklaşma politikasından daha akıllı görünür. Neyse, bunlar fantazi...

Savaşta beklenmeyen bazı sonuçlar ortaya çıktı. Bunlardan birini herkes biliyor. Çarlık Rusyası'nda kağşayan ve kendine özgü düzen çöktü. Ne yaptığını bilen bir lider kadrosu, dünyanın ilk kapitalist olmayan devletini kurdular. Bu devletin kuruluşu 1871 Paris Komünü'nden beri sinmiş bulunan sosyalistleri birçok başka ülkede harekete geçirdi. Almanya, Polonya, Macaristan devrim şarkılarıyla çalkalandı; rejimler kökünden sallanmaya başladı. Sosyalizm rüzgârları bu ülkeler kadar olmasa da İtalya, Bulgaristan ve —uzak bir ülke ama hiç ihmale gelmez— Çin' de de esmeye başladı. Azgelişmiş ülkelerde de daha sonra dünya sosyalizminde isim yapacak Le Roy, Liu Shooşhi, Ho Chi Minh gibi liderler yetişmeye ya da bunlar üzerinde fikirlerini yaymaya girdiler. Bulgaristan'da köylü sosyalist hükümetine ve parlamentoya güçlü bir işçi partisi gurubu (Blagoev, Dimitrov, ve Kolaev'i parlamentoya sokacak-

lardı) sokacak bir ortam oluşmuştur. Bunları biliyoruz ve herkes biliyor. Görüldü, yazıldı ve çizildi.

Bizim burada anlatacağımız, pek göze çarpmayan ikincil önemli noktalar. Biz ileride kendini gösterecek önemli noktaları belirtmek istiyoruz.

Birinci Dünya Savaşı iki grup devleti karşı karşıya getirmekle birlikte, yan sonuçlar, "yenilen ve yeneni belirleyen" asıl sonuçtan daha önemli oldu. Aslında, yaşam gücü gösteren Türkiye ve SSCB, savaştan daha gençleşmiş olarak çıktılar. Her iki ülke de, bu savaş olmasaydı gelişmelerini destekleyen ve ülkelerine yeni bir çehre getiren devrimlere kavuşamazlardı belki de. Yaşam gücü olmayan bir ülke (Avusturya-Macaristan İmparatorluğu) yüzyıllardır beklenen "mutlu olmayan sona" ulaştı. Ülke-imparatorluk, bir daha bir araya gelmez biçimde parçalandı. Savaşın en büyük yenileni Almanya'ya gelince... Bu ülkede de bir sallantı ve devrim dönemi başladı ama, savaş öncesi revizyonistlerin sulandırdığı sol ideoloji, amacına varamadı. Ortaya büyük bir kargaşa çıktı.

Sadece yenilenlerde değil, yenenlerde de sallantılar başladı. İtalya yıllarca kargaşa içinde kaldı. Fransa, Birinci Dünya Savaşının yenen güçleri arasında en çok yıprananıydı. Bu yıpranma sonucu —adeta— 20 yıllık bir uykuya daldı. Bu dalış, ona, 1939'da çok pahalıya mal oldu. İngiltere kayba uğramamış görünüyordu, ama çok büyük kayba uğramıştı. Bir kez, dominyonları üzerindeki egemenliğini yitirmişti. Gerek Güney Afrika Cumhuriyeti ve Okyanusya'daki dominyonlar ve gerekse Kanada, Birinci Dünya Savaşı içinde İngiltere'ye yaptığı yardımlara karşılık onun sarsılmaz otoritesinden kurtulma ödülüne kavuşmuşlardı. Büyük Britanya İmparatorluğu'nun parçalanmaya başlaması o yıllardadır. Dominyonlar iç işlerinde bağımsızlaşırlarken dış işlerinde de bağımsız kararlar almaya başladılar. Bunun en önemli belirtisi, genç Türkiye Devleti ile İngiltere arasıda patlak veren Çanakkale bunalımında görüldü. İngiltere bir bahane bulup, Çanakkale Boğazı'nda oldu bitti yaratarak, bu bölgeyi boşaltmama hevesine kapıldı. Dominyonlarından tepki görünce bu hayalinden vazgeçti. Dünyanın eski dünya olmadığını anladı (1921-1922).

Dünya eski dünya değildi. Bazı hallerde, yenilenler daha güçlü, yenenler daha çekingen olmuştu. Savaşın yenenleri arasında olan Birleşik Amerika eski yandaşlarına küsmüştü. "Isolationisme"denilen "dış politikada yalnızlığa" çekildi. Ama Japonya savaşla yer kazanmanın tadını almıştı. Askeri bir egemen sınıflar koalisyonu, bunun sürmesini istiyordu. Militarist eğilimler güç kazandı.

Özetlersek, Birinci Dünya Savaşı, dünyayı sallamıştı ama, yerli yerine oturma olmamıştı. İşin bitmediği, bitmeyeceği, herkesin kafasında, varılmış, bir yargı olmuştu. İlk önemli sonuç budur. Bu sonucun bir sonucu olarak, 1919'da biten savaştan sonra, savaşlar, artık dünyada daha yakından izlenir hale geldi. Çünkü, bunların bir gün gelip genel bir hesaplaşmaya döneceği hep biliniyordu.

Bu kuşku, sınıfsal düşünceyi olumsuz etkiledi. Zaten, Birinci Dünya Savaşı, sınıfsal düşüncenin ulusal düşünce karşısında gerilemesine yol açtı. Şöyle ki: savaştan önce kurulmuş olan Sosyalist Enternasyonal, bir dünya savaşı olmaması için çok önemli eylem kararlarına varmıştı. Sosyalist parlamenterler, savaş ödeneklerine karşı çıkacak ve buna olsun, savaş sırasındaki borçlanmalara olsun direneceklerdi. Sosyalist partiler, üyelerini bu savaşa katılmamaya zorlayacaklardı. Ama bu umutlar sonuç vermedi. O zamanın en güçlü sol partisi olan Sosyal Demokrat Alman İşçi Partisi'nin kalabalık parlamento grubu, bu ödeneklere hiç zorlanmadan kendi isteğiyle oy verdi. İşçilerin birçoğu da, hiç zorluk çıkarmadan Almanya uğruna, ölmeye ve öldürmeye gittiler. Parlamentoda sayısı az ama, ideolojide sağlamlığı daha fazla olan Fransız solcularının direnci de, bir suikast sonucu Jaurés'in öldürülmesi ve solun başsız kalması ile kırıldı. Solun, bir uluslararası örgüt olarak aldığı karar fayda vermemişti. Ama sola zararı büyük olmuştu. Artık bundan sonra sol denince, akla, "yurdunu sevmeyen insanlar" gelmeye başlamıştı.

Sanılır ki, bu yanlış anlayışın kendisi yöreseldir, yani Türkiye patentlidir. Bunda, ilk komünist devletin Rusya'da kurulması ve yüzyıllar boyu süren Rusya-Osmanlı Devleti düşmanlığı ve savaşlarının payı da olmuştur. Katiyyen böyle değil... Türk aydınına bu yanlış "sanı" da batıdan gelmiştir. Her doğru ve yanlış bilgi gibi. Batıda egemen güçler, sosyalist enternasyonalin alıp da yürütemediği kararlarını tıpkı "materyalizm" gibi iyi sömürdü. Solcu imgesinin "materyalist", "paragöz" yorumlanış ve canlandırılışı sonunda, şimdi bir de "yurt sevgisinden yoksun" insan simgesi zihinlere sokuldu. Bunu Adolf Hitler —ileride göreceğiz— çok iyi kullanacaktı.

Bu paragrafa başlarken Birinci Dünya Savaşı'nın "yenme" ve "yenilme" kavramları ötesinde bazı gelişmelere neden olduğu ve bunların savaşın kendi sınırlı sonuçlarından daha önemli olduğunu belirtmiştik. Bu önemli sonuçların başında, kuşkusuz 1917 Sovyet Devrimi geliyordu. Bir düzen, dünyanın önemli bir büyüklük taşıyan (toprak, kültür ve nüfus) kısmında yıkılmış ve bu yıkılışın üzerinde başka kurallarla yönetilen yeni bir düzen kurulmuştu. Bu da, sınıfsal duyguların ulusal duygular karşısında en çok zayıfladığı bir dönemde meydana gelmişti. Bu devrimi bastırma amacıyla kapitalist ülke yönetimlerinin giriştiği çabalar da, hakçası, onların en zayıf dönemlerine denk gelmişti. İngiltere'nin kendi dominyonlarındaki güç kaybını yukarıda anlatmıştık. Fransa ve İtalya, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluklarının devrilmesinden sonraki paylaşımından hoşnut değildiler. Bunlardan İtalya, kendi başının çaresine bakarak yeni fetihler peşindeydi, Afrika'da genişleme istiyordu (a). Fransa, Dünya Savaşı'nda o denli yıpranmıştı ki, bir şeye girişecek hali yoktu. Kapitalist dünyanın Avrupa dışındaki iki büyük gücünden Birleşik Amerika "tekilci" bir dış politikaya yönelmişti. Vilson' un 14 barış maddesine uyulmayışı nedeniyle eski dünyaya kırılmış "ne haliniz varsa görün, ben karışmam" demeye getiriyordu (b).

Ama yüzyılların yerleşmiş kurum ve alışkanlıklarını yıkmak öylesine kolay iş değildi. Sovyetler Birliği bu —gelişmeye engel— güçleri ve kurumları yıkmak hem de ülkeyi sanayileştirmek, ortaçağ yöntemleriyle çalışan tarımı modernleştirmek, bunların üstüne de iç ve dış güvenliği sağlamak için çok büyük çaba harcamak zorundaydı. Sovyet yöneticilerinin, tarihte ilk kez karşılaşılan bu durumda ne yapacaklarına dair ellerinde tüzel ya da yazılı herhangi bir kaynak da yoktu. Marks ve Engels, bu gibi konularda ya bir şey bırakmamışlardı ya da koydukları genel kurallar, on yılların pratiği ve akışı ile doğan gereksinimleri yeterince karşılayamıyordu. Önlerinde sadece bazı noktalarından ders alınacak, bir Fransız Devrimi örneği vardı. "Birinci Devrim" dedikleri bu devrimden iki ders çıkartılabilirdi.

1) Yeni bir düzen getirdiniz mi, bu-

(a) Afrika'daki genişleme, aşağı yukarı, İtalya'nın tek kurtuluş şansı gibi görülüyordu. Mussolini, hemen hemen ulusal bir özlem olan bu yolu Habeşistan'da gerçekleştirince devrilmez bir ulusal lider kişiliğine büründü. (İleride göreceğiz.)

(b) Amerika, Bolşevizme karşı olduğu gibi, faşizme karşı da epeyce bir süre hareketsiz kaldı. Ancak Roosevelt ile bu çekinme kırıldı. (İleride göreceğiz.)

nu sizin yanınıza bırakmazlar. Fransız Devrimi daha on yılını doldurmadan devrime karşı teoriler hem de parlamenter düzenin beşiği İngiltere'de üretilmemiş miydi? Yine o İngiltere'nin önderliğinde Fransa'ya karşı savaş ittifakları (koalisyonlar) yaratarak devrim boğulmak istenmemiş miydi? Fransa bu karşı-devrimlere dayanamamıştı. O halde, içte ve dışta rejim karşıtlarına karşı ne kadar uyanık olunsa değerdi. (Fransız Devrimi'ne tepkiler konusunda bu serinin I nolu sayısına bakılabilir. Düşün Dergisi, Mart '85)

2) Devrim yayılmadıkça ayakta duramazdı. Bu nedenle Sovyet Devrimi, olayın başında, Amerikan ve Fransız Devrimlerinden daha çok "uluslararası" bir nitelik taşıdı. Zaten liderlerden birçoğu Sosyalist Enternasyonallerde yetişmişlerdi.

Bu düşünceler ve kapitalist dünyanın devrime karşı çıkışı, devrimin önderi olması gereken işçi sınıfının nüfus içindeki oranının düşük oluşu nedeniyle, devrimin yerleşmesi çok daha zor hale geldi. Kuşkusuz, geçmişte benzeri olmadığı için teorik ve pratik hatalar yapıldı. İç savaş (her iç savaş gibi) savaş kurallarından uzak, sert uygulamalara sahne oldu. (x) Demokratik yönetim uygulamasındaki sorunlar tümüyle aşılamadı. İç savaşın sert, yer yer savaş kurallarına sığmayan yöntemlerini Sovyet sanatçıları da geçiştirmiş değillerdir. Örneğin bir *Durgun Don*'da Şolohov, beyaz başkaldıranların olduğu kadar, kızıl birliklerin de uluslararası savaş kurallarına aykırı uygulamalarını —ne kendi kafasından, ne de resmî makamlardan gelen— hiçbir sansüre uğratmadan nakleder.

Ancak bu uygulamalar, solcuları kötülemek için ayrı bir öğe oluşturdu. Önce "maddeye tapınma" vardı. Birinci Dünya Savaşı'nda buna "yurtsevmezlik" ve "ulusal savunma yerine zevk ve sefayı koyan kişiler" simgesi kondu. Buna şimdi, "kaba saba", "kaniçici" simgeleri ekleniyordu.

— V —

Böylece, ülkeler, değil bilimde, sosyal bilimler dalında da ikiye bölünüyordu. Artık ortaya katı inak'lar konmuştu. Bir şeyi doğru da olsa kabul ettirmek için "usulüne" ve "zamana ve ze-

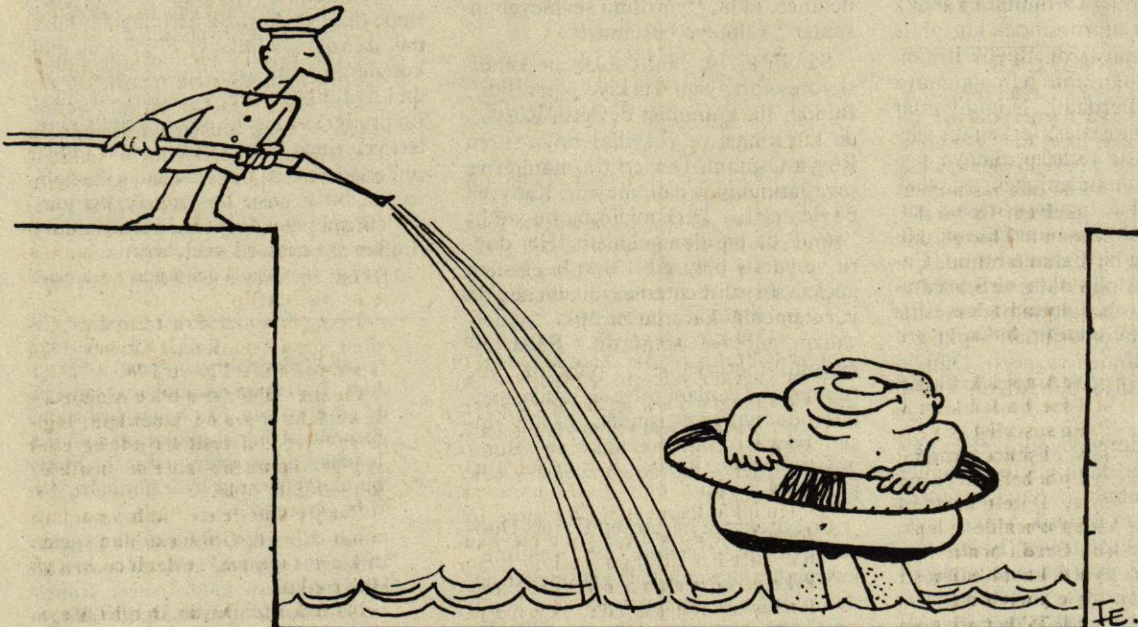
(a) Aslında her iç savaş kanlı bir biçimde başlar ve yürür. Bunun örnekleri yakın çağda Fransız Devrimi'nde, İspanya ve Amerika iç savaşlarıda görülmüştür.

Fransa Devrimi'nde bir günde onbinlerin idam edildiğini, hem tarihten hem de tarih kadar değerli bazı sanat yapıtlarından, örneğin Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikayesi*'nden okuyabiliriz. İspanya iç savaşında ise, ne cumhuriyetçiler ne de frankocular bazı savaş dönemlerinde canlı esir tutma kuralına uymuşlardı. General Franco, bütün etkinliğini, göz korkutarak yıldırmaya bağlıyordu, göz korkutmanın yolu da öldürmekti. Asker, sivil, alabildiğine öldürmek. Bu nedenle de parolası "Viva Muerte!" oldu, yani "yaşasın ölüm".

Ama bence, tarafların birbirlerine en kanlı kinli oldukları ve bunu yıllarca sürdürdükleri savaş "Amerikan İç Savaşı" olmuştur. Bu içsavaşta, aynı ülkenin, hatta aynı ailenin iki bireyinin birbirine duydukları kinlerinin keskinliğini anlamak, bir insana bazen güç gelir: Margaret Mitchell'in tarihsel romanında olduğu kadar, Amerikan tarihinde ve bir çok film ve TV senaryosunda bunları görmüş olmalıyız.

Sadece bizim Anadolu isyanları, 'Bağımsızlık Savaşımızda' gevşek olmuş ve yumuşak bastırılmıştır. Çünkü burada bir iç savaş yoktu.

Ferruh Doğan

minine uygun" biçimde söylenmesi de gerekiyordu. Kapitalist dünya kadar, ona karşı her an alarmda bulunan sosyalist dünyada da durum buydu. Önce "olgucu" görüş ile insanlar olabildiğince az düşünmeye itilmiş, sonra da egemen güçler, karşı görüşleri akla gelmez bir saptırmayla birlikte, akla gelmez paralar harcayıp, kendilerini bu yolda her şekilde seferber etmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerek ileri sanayi ülkelerinde ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde, sadece özgür fikir sahibi olanlara bile bir kötüleme daha vurulmuştur: Yabancılara (Ruslara) araç olma. İleri sanayi ülkelerinde, adı, statüsü ne olursa olsun bir çok bilim adamı (örneğin Einstein) ve sanatçı (Charlie Chaplin, Picasso ve Jean Paul Sartre) bile bu damgadan kurtulamamışlardır.

Buralara daha sonra geleceğiz. Ama oraya gelinceye kadar, anlatılacak daha birçok çileli serüveni var insanoğlunun. Şimdi 1920'lerin içinde ve sonunda ortaya çıkan düşün kısırlığına değinelim. Düşünün iyisi, doğrusunun gelişmesi kısıtlanınca; ortaya, bireyden kopuk, ona egemen bir "doğru devlet" ya da "haklı devlet" kavramı ile Hegel'den hareket eden idealist felsefe devlet ve insan yönetiminde at koşturmaya başladı. Tom Caryle ile başlayan "kahramanlara tapınma" Hegel'den gelen idealist felsefe azmalarının ilkini oluşturdu. Onu Gobineau' nun ırkçılığı izledi. 1900'lerde Hegel'in idealist felsefesinin devlete velinimet diye bakan tutumu ile ırkçı felsefe ve düşünler sarmaş dolaş oldular. (13)

İnsanlık tarihi, Stuart Mill'in korktuğu karanlık döneme asıl şimdi girmişti. (14) Gelecek yazıda tarihin bu kesimlerinde dolaşacağız.

DİPNOTLAR

1) (Sraffa bugün, 1965 sonrası kapitalist dünyada baştacı ediliyor. Oysa 1963'te kurulmuş bir "ekonomik düşünce tarihi" ile ilgili oldukça kapsamlı kitapta adına bile rastlanmaz. (Bakınız: Main Current İn Modern Economics - Economic Thougt Since 1870) Ben Seligman tarafından yazılan kitap 815 sayfadır ve Sraffa'nın adı bile geçmez. Kapitalist dünya onu birden keşfedivermiştir, birkaç yıl sonra.

2)Materyalizm ve Ampiriokritisizim.

3) Bu yazı serisine başladıktan ve Paris Komünü'nün sosyalist ve genel olarak materyalist düşünce akımının gerileyiş ve gözyılışını belirten yazıları yazdıktan sonra, (1) nolu notta sözünü ettiğim, kütüphanemde bulunan kitaba göz attım. Orada benim koyduğum tanıt aynen kabul edilmişti. Ben Seligman şöyle yazıyordu:

"Paris Komünü 1876'da tasfiye edilince, Avrupa sosyalistleri savunmaya geçtiler. Sadece birkaç yıl, öncü sınıf olduğu kabul edilen proleteryanın, bir kuşak öncesi sosyalistlerin uğrunda dövüştüğü amaçları unutmasına yeterli oldu. Hatta eski sloganlar belirsizleşip unutuldu... Aydınlar ve orta sınıf radikalleri devrimci duyguları artık ağızlarına alamıyorlardı. İşçiler Polatinat'da barikatları savunurken kırıma uğrayanlar adına tören yapsalar da, bu, sadece tören olarak kalıyordu..." Seligman sadece sol hareketler değil, hatta "Genel olarak demokratik kımıldanışlar ve özellikle sosyalizm en düşük nabız atışı içindeydi." diyor. Namuslu bir gözlem. Çünkü demokrasi, sosyalist fikirlerin yayılması engellendikçe ilerlemez.

4) Yalçın Küçük - "Quo Vadimus - Nereye Gidiyoruz" Tekin Yayınları 1985 İstanbul. Özellikle bakınız: İkinci ve Üçüncü bölümler.

5) Dünya Sorunları Dizisi -1 "Kriz-Neo Liberalizm ve Reagan Dosyası" Alan Yayıncılık 1985 İstanbul.

6) W.Somerst Maugham - Dilimize *Şeytanın Kurbanları* adıyla çevrilen ünlü *The Razoris Edge* romanında bir pasajı şöyle girer: "Okuyucularım dilerlerse bu bölümü okumayabilirler. Sıkıcıdır ve olayların akışı ile ilgisi yok gibidir. Ama şunu belirtmeliyim ki, bu kısmı yazma zevki olmasaydı bu romanı yazma zahmetine girmeyebilirdim."

7) *"Treatise Concerning The Principles of Human Knowledges"* G. Berkeley.bu kitapçıkta (A.Froser tarafından basılan *"Works of George Berkeley"* adlı derlemede) Berkeley'in felsefe ve mantıkla ilgili fikirleri yer alır genellikle. Berkeley aslında bir çok konuda yazmış bir İngiliz papazıdır. Ekonomide de yankı uyandıran yapıtları var. Yukarıdaki pasaj ise onun aynı derlemede yer alan *"Hylas ile Philonus arasında Üç Konuşma"* adlı yapıtında yer almıştır.

8) Aynı kaynak

9) A.Fraser. Yukarıdaki yapıta yazılmış önsözden.

10) Aynen alıntı. 2 numaralı dipnottaki kitaptan alınmıştır. Onun gösterdiği kaynak: *Oeuvres Complétés de Diderot.* Hazırlayan. J. Assezat, Paris 1975 cilt 1 sahife 304

11) Bizde milliyetçi adını kendine yakıştıran çevreler Namık Kemal'in bu yazısını şiddetle reddederler. A. Cerrahoğlu *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* adlı kitabında iddia ve inkarları şöyle karşılar:

"Namık Kemal'in komünden söz açtığı ve komünü çoğunlukla savunduğu inkâr kabul etmez bir gerçektir. *İbret Gazetesi* kolleksiyonu meydanda. Belediye Kütüphanesi'ne kadar zahmeti göze alan her okur-yazar vatandaş bu kolleksiyodan kolayca yararlanabilir. 12 Haziran 1288 (Eski takvime göre)."

İBRET'in sekizinci sayfasında yer alan yazı, komün taraftarlarının bazı yerleri yıkıp yaktığına dair FAR DÖ BOSFOR adlı yazara yanıt veriyor. Bir paragrafı bugünkü dile çevirerek aynen alıyoruz:

"Bu satırların yazarı... daha Versaylıların zulüm silahıyla dökülen kanlar sokaklarda akarken Paris'teydi. Mahkemede komün taraftarlarının suçlanışını, savunma avukatlarını dinledi.İki tarafı tutan gazeteleri de okudu.

"(Bu satırların yazarı...) Fransa subayları denenlerin, düşman saflarında gösterdikleri alçaklık utancının acısını vatan evladından çıkarmak isteyen bu kalıntıların insafta, hak gözetirlikte ne dereceye vardıklarını layıkiyle gördü. Bu nedenle, bunların hem davacı hem yargıç olarak, filan şöyle yapmış, filan bunu itiraf ediyor diye icat ettikleri iftiralara inanamaz." Alıntı, A. Cerrahoğlu'nun yukarıda adı geçen kitabından yapıldı. May Yayınları 1975 İstanbul.

12) Herbert Heaton - *Avrupa İktisat Tarihi* Cilt 2 sahife 283. Bu kitabı Mehmet Ali Kılıçbay-Osman Aydoğu Türkçeye çevirmişler. Teori Yayınları, Birinci Baskı Nisan-1985. Okuyucularımızın hemen gördükleri gibi fikirleri mehaz olarak verilen yazarların parantez içinde verilişi şekliyle de bilimsel bir sunuşa sahip değildir.

13) Hegel hakkında verdiğimiz bu olumsuz yargılar,Ernst Cassirer tarafından doğrulanıyor. Cassirer'e göre 19 ve 20. yüzyılda hiçbir gerici siyaset felsefesi yoktur ki, Hegel'den kaynaklanmış olmasın. Onun olumsuz yanlarını belirleyen bazı tümcelerini alıyoruz.

"Hegel devleti övüp yüceltebilmiş, giderek tanrılaştırabilmişti."

"Hegel belli bir tarihsel çağda, 'dünya tininin biricik temsilcisi' olarak sayılması gereken bir ulus bulunduğunu, öteki ulusların tinlerinin bu ulusa karşı 'kesinlikle hiçbir hakları-nın' olmadığını... dile getirdiğinde... acımasız bir emperyalist ulusçuluğu savunduğunda, bu, siyasal düşünce tarihinde yeni, aynı zamanda büyük boyutta korkutucu sonuçlara gebe bir olaydı."

Devlet Efsanesi 'Ernst Cassirer' Çeviren Necla Arat, Remzi Kitabevi 1984 İstanbul sahife 276 ve 278.

Cassirer Hitler'den önce Almanya'da ve daha sonra da Amerikan, İngiliz ve İsveç Üniversitelerinde öğretim üyeliği yapmıştır. Yale'de profesör iken 1945'te öldü.

Carlyle'dan gelen "kahramanlara tapınma" ve Gobineau'dan gelen "ırklara tapınma" evlenince ortaya Hitler çıktı.

14) Bakınız: Düşün Dergisi Mayıs '85, sahife 12-13.

Olguculuğun ya da Olgucu Düşünce Tarzının Eleştirisi-3

Fizikselcilik

Hazırlayan:
Oğuz Özügül

Olgucu düşünce tarzını belirleyen en önemli özelliklerin *indirgemecilik, görüngücülük* ve *ideolojiden uzaklaştırma eğilimi* olduğunu daha önce de belirtmiştik. Bu özellikler şu ya da bu biçim altında burjuva felsefe dizgelerinin birçoğunda, özellikle öznel idealizmin değişik dizgeleri içinde görülmektedir. Olgucu düşünce tarzı Viyana Okulu tarafından aşırı anti-diyalektik bir yöntem durumuna getirilmiştir ve bu yöntembilimsel temel üzerinde de benzeşik (homojen) felsefi-dünyagörüşsel bir dizge olan *fizikselcilik* geliştirilmiştir.

Fizikselciliğin ana savı, herhangi bilimsel bir kavramın fizikteki kavramlara indirgenebilirliğini ya da herhangi bilimsel bir önermenin "fizikselci" dile çevrilebilirliğini öne süren savdır. Başlangıçtaki bu "ılımlı" fizikselcilik ruhbilimsel önermeleri (ruhsal süreçlere ilişkin bilimsel önermeleri) formüle etme olasılığını benimser ve fiziksel önermelere ("fiziksel" süreçlere ilişkin bilimsel önermelere) çevrilebilirliklerini kabul ederken, daha sonra *Neurath* ve *Carnap* ruhsal-olana ilişkin önermelerin (öznellerarasılık açısından denetlenemeyecekleri için) bilimsel açıdan anlamsız olduklarını, bilim olarak ruhbilimin sadece tutarlı bir davranışçılık (behaviorizm) biçimi içinde gerçekleştirilebileceğini öne sürmüşlerdir. Önemli bilgi-kuramsal ve felsefi-dünya görüşsel sonuçların çıkmasına yol açan bu savla birlikte "ılımlı" fizikselcilik "köktenci" fizikselciliğe dönüşmüştür.

Kendilerini "köktenci fizikselciler" diye tanımlayanlar *Neurath* ile *Carnap* olmuştur. Viyana Okulu'nun öteki üyeleri, örneğin *M. Schlick, H. Feigl* ve *V. Kraft* fizikselciliğin "ılımlı" biçimini yeğlemişlerdir.

Fizikselciliğin temelini oluşturan indirgenebilirlik (ya da çevrilebilirlik) savı, eğer *Carnap*'ın öncelik tanıdığı "biçimsel söylem tarzı" içinde formüle edilirse, sadece dilsel imlere, yani sözcüklere ve önermelere dayanmaktadır (indirgeme buna uygun olarak nominal tanımlamaların yardımıyla gerçekleşmektedir). Bu durumu özellikle belirtmek gerekirse, "edimsel bir fizikselcilik"ten söz etmek yerinde olacaktır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir; bu "edimsel" fizikselcilik mekanikçi tasarımların dipdüzeyinde geliştirilmiştir, ve herhangi maddi ve de düşüncel bir süreç sonuçta fiziksel bir sürece indirgenebilmektedir. Gerçi *Carnap*, "Bugünkü fiziksel yasalar dizgesinin tüm süreçleri açıklamaya yeterli" olduğunu öne sürmemiştir, ama "bilimsel her süreci... fiziksel süreç olarak, yani bir uzay-zaman konumunun nicel yönden belirlenebilecek yapısı (ya da bu tür yapıların toplancası) olarak yorumlamayı" olası saymıştır.

Fizikselcilerin başlıca hedeflerinden biri de, "benzeşik bilim" olasılığını kuramsal yönden temellendirmekti. Ancak bir yandan *bilimin benzeşikliği*'nin çoktan sağlandığı savunulurken, öte yandan *Neurath* ile *Carnap benzeşik bilimi*, yine benzeşik (fizikselci) bir dilde formüle edilmiş ve bu nedenle birbirlerine bağlanabilir bilimsel önermelerin toplam dizgesi olarak, tekil bilimler arasındaki sınır çizgilerinin kaldırıldığı önermeler dizgesi olarak ele alınmasını istemişlerdir. Benzeşik bilimin kuramsal yönden temellendirilmesi de fizikselciliğin yardımıyla gerçekleşecekti. Bu bakımdan fizikselcilik, *"benzeşik bilimin kuramı" (M. Cornforth)* tanımlamasını haklı çıkarmaktadır.

Fizikselcilerin öne sürdükleri temel savları özetlemek istersek, o zaman aşağıdaki gibi dört maddede toplayabiliriz:

1. Tüm reel bilimlerin araştırma nesneleri aynı yapıya sahiptir ve ilkesel olarak aynı yöntem uygulanarak kavranılabilirler.

2. Bilimsel açıdan anlamlı bir önermenin temel özelliği, olgulara dayanarak doğrulanabilirliğidir. Bu tür önermeler yalnızca reel bilimler tarafından biçimlendirilmektedirler.

3. Reel olan her bilimsel önerme içeriği değişmeden fizikselci dil yönünde geliştirilmiş fizik diline çevrilebilir.

4. Benzeşik bilim, bilimsel açıdan anlamlı *tüm* önermeleri kapsamaktadır. Bunun dışında başka bir anlamlı felsefi önermeler dizgesi yoktur. Felsefe bir bilim değil, bir etkinliktir.

Benzeşik bir bilim dili kavramına gelince; eğer bilimsel olmayan önermeleri bilimsel olanlarından ayırmak için bir ölçüt bulunuyorsa, o zaman yalnızca bilimsel önermeleri içeren bir dilin de bulunması gerektiği görüşündeydiler yeni-olgucular. Böylece, oluşturulabilecek tüm bilimsel önermeler bu dil içinde formüle edilebilecekti. Eğer böyle bir dil mevcut değilse, oluşturmak için en azından ilkesel bir engel de yoktu, ve bu dilin aşağıdaki iki kurala uyması yeterliydi:

1. Önce özneller-arası olmalıydı.

O günlerde Viyana Okulu üyelerince imin anlambilimsel görünüşüne pek önem verilmediğinden, *Neurath* bu benzeşik dil için sadece "benzeşik bir sözdizim"in gerekli olduğuna inanıyordu.

2. Bir de tümel olmak zorundaydı.

Bunun anlamı, önce herhangi bir gerçeklik bu dilde ifade edilebilmeliydi, sonra da herhangi bir bilim dilindeki önerme bu dile çevrilebilmeliydi.

Fizik dilinin bu gerekler için yeterli olduğu görüşünü ilk kez *Neurath* ortaya atmıştır. *Carnap* da, bilimde beliren sorunların fiziksel dilde nasıl ifade edilmesi gerektiğini ana hatlarıyla saptayarak aşağıdaki indirgeme şemasını biçimlendirmiştir. Buna göre:

- Kimyadaki kavramlar fizikteki kavramlara,
- Biyolojideki kavramlar kimya ile fizikteki kavramlara,
- Ruhbilimdeki kavramlar biyoloji ile fizikteki kavramlara,
- Toplumbilimlerindeki kavramlar da ruhbilim, biyoloji ve fizikteki kavramlara indirgenebilmektedirler.

Fizikselci dil, fizikteki terimlerin yanı sıra öteki bilim dallarındaki terimleri de içermektedir; ancak bu terimlerin anlamlarını açıklayabilmek yalnızca fiziksel kavramların yardımıyla mümkün olmaktadır. *Neurath*'a göre bilimin görevi, doğru tahminlerde bulunmaktır. Söz konusu olan, "sonuç alıcı tahminlere uygulanabilecek çelişkisiz bir benzeşik bilim dizgesi yaratmaktır."

Tahminlerde bulunma zorunluluğu benzeşik bir bilimi gerektirmektedir. Somut bir süreci tahmin edebilmek için, "gerektiğinde her çeşit yasa birbirine bağlanabilmelidir." Ancak o zaman benzeşik bir dizgenin bölümleri olarak ele alınabilirler. Benzeşik bilimi oluşturmayan önermeler, yani fizik dilinde oluşturulamayan önermeler anlamsızdırlar. Bunun somut olarak nasıl kararlaştırılacağını *Neurath* açıkça belirtmemektedir. Ancak doğrulama ilkesi konusunda Viyana Okulu'ndan ayırmaktadır kendisini: "Önermeler, 'yaşantılar'la ya da herhangi bir şeyle değil, yalnızca önermelerle karşılaştırılır. Bütün bu anlamsız *ikileştirmeler* az ya da çok metafiziğin kapsamına girerler... Her yeni önerme önceden varolan, birbirleriyle uyum sağlar duruma getirilmiş önermeler bütünüyle karşılaştırılır. *Bir önerme ancak bütünle uyum sağladığı zaman doğrudur.* Uyum sağlar duruma getirilemeyenler yanlıştır."

Bu durumda bir önermenin anlamlı oluşu bir gerçeklik değeri taşıyıp taşımadığına bağlı kaldığından, o zaman *Neurath*'a göre, bütüne katma ya da katma konusunda karar verilemeyen tüm önermeler anlamsız olmak zorundadırlar.

Önermelerin yalnızca önermelerle karşılaştırılabileceğine ilişkin sav aşırı anti-maddecilik görüşünü de dışavurmaktadır; ve bu anti-maddecilik, varolan önerme dizgelerini tahminler üzerinden protokol önermelerle karşılaştırmanın mümkün olduğu öne sürülmesine karşın gizlenememektedir. Çünkü protokol önermelerin nesnel gerçekliği kapsamaması gerekmektedir. *Neurath*'a göre fizik dilinde böyle bir önerme oluşturulamaz; ayrıca bilim tarafından doğrulanmayan ve denetlenmeyen varsayımlarda bulunmayı da istememektedir. "Önermeleri ya da önerme dizgelerini gerçeklikle karşılaştırmak, ancak metafizik tasarımlar içinde olanaklıdır. Sadece benzeşik bilimde verilen uğraşlar bir anlam taşımaktadırlar. Benzeşik bilimdeki kavramların açıklanması da bu uğraşlar arasındadır. Yalnız tek bir bilim, yani kendisini mantıksal olarak kuran benzeşik bilim vardır. Bu nedenle "felsefe", "felsefe yapmak", "bilgi kuramı" gibi sözcükler artık kullanılmamalıdır; çünkü " 'kavramların açıklanması'nı ait olduğu 'bilimsel etkinlik'ten yalıtlama olanağı yoktur."

Öte yandan *Carnap* "Bilimin Tümel Dili Olarak Fiziksel Dil" başlıklı yazısında, fizik dilinin özneller-arasılığını ve tümelliğini kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak bunu, fiziksel-olanla ruhsal-olan arasındaki ayrımı kaldırarak "başarabilmiştir." Yazıyı iki dilde kaleme almış ve içerikçe aynı olduklarını savunmuştur. Söz konusu olan iki dil "içeriksel" ve de "biçimsel" söylem tarzlarıdır. "Biçimsel" söylem tarzı yalnızca dilsel imler arasındaki ilişkileri, "içeriksel" olanı ise, görünüşe göre "gerçek-olan"ı kapsamaktadır. O zaman, örneğin aritmetik dilini iki şekilde nitelemek mümkün olmaktadır:

1. Biçimsel: "Aritmetiksel önermeler şu ya da bu tarzda bir araya getirilmiş imlerden oluşmaktadırlar; bunun için şu ya da bu dönüştürüm kuralı geçerlidir."

2. İçeriksel: "Aritmetiksel önermeler sayıların belirli özgülüklerini ve sayılar arasındaki belirli ilişkileri yansıtmaktadırlar."

Carnap'a göre içeriksel söylem tarzı hiçbir güçlükle karşılaşılmadan biçimsel olanına çevrilebilmektedir. Ancak bu sırada "sayılar"ın gerçek nesneler değil, sadece birer im oldukları da gözden kaçırılmamalıdır. İçeriksel söylem tarzında örneğin "durum", "süreç" gibi sözcükler görüldüğünde, aynı şekilde bunlar da birer im olarak ele alınmalıdırlar. *Carnap* biçimsel dilden söz ettiği zaman aşağıdaki önermelerin ilkini, içeriksel söylem tarzı için de ikincisini kullanmaktadır:

1. "Ruhbilimdeki tüm önermeler fiziksel dile çevrilebilmektedirler, üstelik hem tekil olanına hem de genel olanına ('ruhbilimsel yasalar'); ya da ruhbilimsel her belirlenimin tanımlanışı fiziksel belirlenimlere dayanmaktadır."

2. "Ruhbilimdeki tüm önermelerde söz konusu olan fiziksel süreçlerdir (yani insan bedeninin fiziksel süreçleri ve özellikle öznenin merkezi sinir sistemindeki süreçler)... Ruhbilimsel her kavram bu tür bedensel süreçlere ilişkin belirli fiziksel bir yapı anlamına gelmektedir."

Önermelerin ilki ile ikinci maddedeki önermeler tanımlama nedeniyle aynı anlama geldiklerinden, *Carnap* için geriye, ikinci önermeler öbeğinin neyi içerdiğini kanıtlamak kalıyordu sadece. Böylelikle "ruhbilimdeki tüm önermelerde fiziksel süreçlerin söz konusu olduğu" da kanıtlanmış olacaktı.

Ruhbilimle fiziksel dilin ilişkisi konusunda ipin ucunu kaçırdığını daha sonra *Carnap*'ın kendisi de fark etmiştir. Ne var ki, bu konu *Carnap*'ın çalışmalarında yine de önemli bir yer tutmuştur.Son olarak kaleme aldığı yazılarının ana savları şöyleydi: Ruhsal süreçlere ilişkin önermelerin bilimsel anlamı salt bedensel durumlara ilişkin önermelerden ileri gelmektedir. Yalnızca bu tür önermeler özneller-arasıdır ve denetlenebilirler. Bu nedenle ruhsal olana ilişkin önermeler bilimden uzaklaştırılmalıdırlar. İçeriksel dil gerçekçi dil olarak anlaşılmamalıdır, tersine biçimsel dil anlamında ele alınmalıdır. Yoksa ruhsal-olanla fizikselolanın ilişkisi konusunda görünüşte-sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu görünüşte-sorunların ardında da dilin yanlış yorumu gizlenmektedir. Ruhbilim *davranışçı* bir duruma gelmekte ve onunla birlikte öteki tüm bilim dalları da fiziğe bağlı birer disiplin olmaktadırlar. "Fiziksel dilin bilimin temel dili durumuna gelmesiyle, *tüm bilimler fiziğe dönüşmektedirler.*" Ruhsal yaşama ilişkin bilimsel önermeler yerini bulmadıkları için metafiziktirler diyen *Carnap,* temel aldığı bedensel yapıyı savunmaktan vazgeçmiştir. *Carnap*'ta görülen bu değişmenin maddecilik yönünde olduğunu öne süren sav, doğallıkla herhangi bir temele dayanmamaktadır.

Gerçekte bütün bu "değişme", maddi-olan ve düşüncel-olan diye iki ayrı öğenin bulunduğunu, aralarındaki ilişkiye bağlı tüm sorunların aslında anlam taşıyan sorunlar olduğunu kabul etmemek için alınan bir önlemdi. *Carnap* bilimsel bir maddeciliğin oluşmasına katkıda bulunmak istemiyordu; yani bilincin dışında ve ondan bağımsız bir gerçekliğin varolduğu savını temellendirmeyi düşünmüyordu. *Carnap* saçma bulduğu bu tür önermeleri yaşamının sonuna kadar bilim için uygun görmemiştir. Fizikselcilik, sözümona dünyagörüşsel bir maddeciliğin olamayacağını kanıtlayacaktı. *Carnap*'a göre maddecilik, sadece "yöntemsel bir maddecilik" olarak mümkündür. " 'Yöntemsel' eki, burada salt belirli dilsel biçim değiştirmelerin ve türetmelerin mantıksal olasılığından söz eden savlara yer olduğunu belirtecekti, yoksa 'gerçeklik' ya da 'gerçeklik-değil', 'varolan', 'fiziksel-olan', 'ruhsal-olan' gibi kavramlara ilişkin savlara değil." *Carnap* her ne kadar kendisinin maddeci diye nitelenmesine bir itirazı olmadığını belirtmesine karşın, bilimsel diyalektik maddecilik bir yana, burjuva

maddeciliğinin görüş açısına bile yaklaşamamıştır.

Viyana Okulu üyelerinden birçoğunun fizikselciliği reddetmesine ya da daha sonra terk etmesine karşın, *Carnap* fizikselciliğin temelini oluşturan düşüncelerden ayrılamamış ve ruhsal önermelerin sadece ilgili kişinin bedensel durumuna bağlı olduğu görüşünü bırakmamıştır. Ancak bir başka yerde, fizikselciliğin geliştiriliş biçiminin ruhbilimde yanlış bir yönelime yol açtığını da itiraf etmiştir.

R. Carnap'ın felsefesine dayanan anlambilimsel sorunlar üzerindeki çalışmalar da maddeci bir dönüşümü gerçekleştirememiştir. Dünyagörüşsel açıdan "yöntemsel maddecilik"in özü, tinsel-olan her şeyin dışlanmasından ve fiziksel-olana indirgenmesinden ileri gelmektedir. Ve bu mucize gerçekleştikten sonra, fiziksel-olan gizlice maddi-olmayana dönüşmektedir. Dünyagörüşsel bakımdan fizikselcilik, felsefe alanında ulaşılmış büyük bir başarı sayılamayacağı gibi, ayrıca bilimi bütünleştirme uğraşları içinde, maddiliğini göz önüne almadan dünyanın birliğini açıklamak üzere harcanmış sonuçsuz bir çabadan başka bir şey de değildir aynı zamanda.

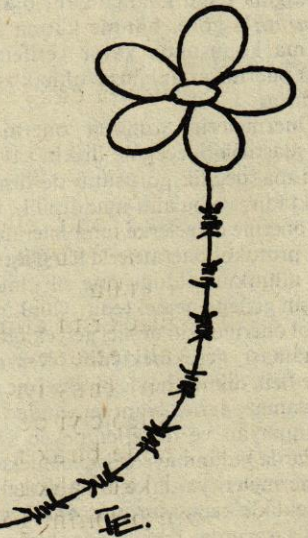
Carnap'ın dünyagörüşsel istekleriyle önkoşullarını bir yana bırakırsak, geriye,yapılan bir hizmeti, ilginç bir olguyu oldukça ayrıntılı bir biçimde açıklamak kalıyor yalnızca: yani başkalarının ruhsal durumuyla ilgili varsayımlarımız ve bu varsayımları onaylayan denetleme olasılıkları arasındaki büyük ayrım. Gerçekten de başkalarının ruhsal durumunu doğrudan doğruya saptamak, içine girebilmek ve bedensel belirtilerini göz önüne almadan kavrayabilmek olanaklı değildir! Ancak buradan ruhsal-olanın değil, yalnızca fiziksel-olanın söz konusu olduğu sonucunun çıkarılmasına yine *Carnap*'ın dünyagörüşsel istekleri yol açmaktadır. Çünkü *Carnap* ne olursa olsun "beden ve ruh'un ikiciliği"ni önlemek istiyordu. Ruhsal-olanla fiziksel-olan arasında nitel bir ayrılık bulunmamalıydı, çünkü bedensel yapı dizgesi bir işe yaramayacaktı o zaman, kavramların hepsi tek bir temele indirgenemeyecekti. Gerçi dizgenin temeli değiştirilebilirdi, ancak maddi-olanla düşüncel-olan arasında nitel bir ayrılığın bulunması yine de dizgeye zarar verecekti. Bu nedenle başkalarının ruhsal durumlarının varlığını bilimsel açıdan kanıtlama olanağının bulunmaması, *Carnap*'ın böyle bir varlık varsayımından vazgeçilmesini önermesine neden olmuştur. Burada da sınırlı bir bilim kavramı yeni-olguculuğun köktenciliğinde oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Sonuç olarak fizikselcilik, genelde benimsenmiş gerçekliklerin, üzerinde çalışmak bir yana, bilimsel açıdan artık ifade edilememelerine bile neden olmuştur. Örneğin *Carnap* için, "bay A öfkelidir" önermesi sadece "bay A öfkenin tüm fiziksel belirtilerini göstermektedir" anlamına gelmektedir. Ancak bay A bir oyuncu ya da bir ikiyüzlü ise o zaman nasıl davranacaktır? Çevremdeki insanların ne düşündüğüne ve ne hissettiğine ilişkin sorunun anlamsız bir sorun olduğunu öne süren sav, yalnız (davranışçı olmayan) ruhbilimcileri sahte bir bilim adamına dönüştürmekle kalmaz, herkesi bir metafizikçi durumuna da düşürür.

Fizikselciliğin çözümlenişi yalnız felsefi-kuramsal bir dizge oluşuyla sınırlandırılırsa eksik kalır. Çünkü fizikselcilik *bir dizge olarak* bugün pek fazla yandaş bulamamaktadır; üstelik kurucuları bile önemli birçok noktada onu terk etmiştir; fizikselciliğin birkaç temel felsefi-dünyagörüşsel, bilgi-kuramsal ve pratik sorunu çözmek için girişilen özgün, ama yararsız bir çaba olduğu meydana çıkmıştır. Ancak fizikselcilik sadece felsefi-kuramsal bir dizge ve bilimin birliğini sağlamak için yine bilimsel gelişme tarafından anlamsızlığı kanıtlanan, başarısızlığa uğramış bir çaba değildir. Fizikselcilik olgucu düşünce tarzını yoğun bir biçimde dışavuran, "bilimsel" bir yöntem düzeyine yüceltilmiş ve maddeci diyalektiğin karşısına bir seçenek olarak çıkarılmış bir dizgedir de aynı zamanda.

Bu olgucu düşünce tarzı, tüm olgucu düşünürler tarafından kurulan dizgelerin, öğretilerin ve öne sürülen savların ortak temelini oluşturmaktadır, hem de ayrıntılarda birbirlerinden çok farklı bile olsalar. Bu düşünce tarzı, değişik olgucu okulların ve akımların "değişmez içeriğini" ve de etkisi süren "miras"ını da oluşturmaktadır. Fizikselcilik felsefi-kuramsal bir dizge olarak terk edilmiştir, yoksa üzerinde yükseldiği olgucu düşünce tarzı açısından değil.

Olguculuk bugün de ortadan kalkmamıştır; çağdaş burjuva felsefesi akımlarının içkin oluşturucu öğesi biçiminde varlığını sürdürmektedir; olgucu, anti-diyalektik düşünce tarzı olarak bu akımların yöntemlerini belirlemekte ve kuramı etkilemektedir. Ayrıca olguculuk tüm burjuva (ve revizyonist) ideolojilerin temel bir özelliğidir. Ve her şeyden önce bilimsel araştırmaların değişik alanlarına damgasını vurmaktadır.

(Sürecek)

Ferruh Doğan

EDİP CANSEVER

ACI KUM

Muhteşem Sünter'in anısına

Ayağı kırık bir konsol gibi durdu gök
Yayı fırlamış bir somya gibi kaldı yer
Yeşil üzerine sarı
Bir nota yaprağı gibi yazıldı tabut
Dört ayaklı mermerin üstüne
Acı kumdur diye bağırdı bir semt delisi
Elleriyle yüzünü örterekten
Acı kumdur
Kıyısını kimseye vermek istemeyen
bir balıkçı da
Zokasını parlattı gün içiyle inatlaşarak
Ve balıklar meyhane önlerindeki
Binlerce dudak gibi güldü (güldüler)
Sarılarını giyindi Sarıyer postanesi
Bir iki mektup kendini buruşturup bıraktı
Tek başına bir martı
Göğün ilk ve son yaratığı gibi
Konuverdi boşluğun siren direğine
Ve gaipten ses verircesine
Çınladı balık pazarının balıkçı çanı
Ve tabut
O soluk örtüsüyle hafifçe kımıldadı.

Kımıldattılar
O kımıldamadı
Yepyeni bir yaşama dalarcasına
Sağa ve sola
Geriye ve ileriye
Baktı baktı baktı
Kimseler tanımadı onu. O zaman da
Uzandı boşluğuna sırtüstü
En yalın, en uyumlu
En hüzünlü kulaçlarını atmaya başladı
Manavı, bakkalı, eczaneyi
Bankayı ve kuru yemişçiyi
Köşedeki muhallebiciyi de
Geçti, geçti, geride bıraktı
Ve arkasındaki kalabalıkta
Gözyaşlarından birbirini göremeyen
Ya da görmek istemeyen
Ölümün yaşlık rengini
Düşündükçe kendi dip sularına çöken
Bir iki kişiyi sevdi, okşadı
Avuttu
Ve girdi
Pazar yerine girdi —günlerden her gün gibiydi—
İplerin, çadırların, telaşların
İçinden geçti
Gün ışığını ilk orda bıraktı.

Tarçınların, zencefillerin
Mumların, un çuvallarının, plastik oyuncakların
Ve zerzevatların, turfanda meyvaların
Ve ayakkabıların ve terliklerin ve naylon
torbaların
Ve yatak çarşaflarının ve çeşitli giysilerin önünde
Sürdürdü sırtüstü yüzmesini
Kendine
Gerekli birkaç şeyi almak ister gibi yaptı, almadı.

Bir kadın yol kenarındaki
Biri ölmüş, dedi, o kadar
Bir balıkçı istavrit balıklarını
Daha bir iştahla suladı
Kirazcı bir kilo kirazı tarttı tartmadı
Şapkalar satan bir satıcı yokuşun başındaki
Öylece durdu, hiç kımıldamadı
Sonra da pek kımıldamadı
Dışbükey bir tabut gibi
Eşleşti sanki onunla
Ve kendini bir hayalet gemiye çaktı çaktı çaktı.

Ve gelindi mezarlığın kapısına
Güllerin, güllerden çelenklerin, kuzgunkılıçlarının
kapısına
Buz kokulu otların, buz kokulu mezar taşlarının
kapısına
Gelindi
Önce o girdi
Dalgalardan burnunu kaldıran bir tekne gibi
Yükseldi yükseldi
Bakakaldı sonsuzluğa bir süre
Daha sonra indi indi
Yalayıp geçti dalgalar üstünü
O
Kimseye görünmek istemeden
Ama hiç istemeden
Bıraktı kendini büyüyen göz çukurlarına
Ve birden
Konuşmaya başladı sonsuzluğun dilini.

Yeni İstanbul Serüvenim

Vedat Günyol

Yıl 1949. İkinci Dünya Savaşı'nın sarsıntılarından kurtulduk kurtuluyoruz. Hitler Almanyası savaşı kaybetmiş. Birleşmiş Milletler'in birliğinde, beraberliğinde yeni bir dünya düzeni kurulmakta. Türkiye, tek parti düzeninden çok partili demokratik yaşam düzeyine geçme sancıları içinde.

Paris'ten yeni dönmüşüm yurda, elimde hiçbir işe yaramayan hukuk doktorası diplomasıyla. İşsizim ve de güçsüzüm. Sağda solda, iş peşinde aranıp durmaktayım.

Bir raslantıyla karşıma Azra Erhat çıkıyor. Yanında güzel bir insan var: Peride Celâl.

Yeni İstanbul Gazetesinde çalışıyorlarmış. Beni de gazeteye almak istediler. Bir iş kapısı açılmıştı benim için. Çok sevinçliydim. Ertesi günü Löbon pastahanesinde buluşacaktık. Ben, Löbon, Markiz pastahanelerinin yerini biliyordum. Ama oldum bittim, adı çıkmış yerlerden hep uzak kalmış, sanatçılarımızın uğrağı olan bu yerlerden hep uzak durmuşumdur. Neden? Vahşiliğimden.

Bu yerleri bilmez miydim? Bilirdim. Hem de domuzuna. Ama, gitmezdim oralara.

Peride Celâl, sorar Azra Erhat'a, der ki, "Yahu dünyadan haberi olmayan bu adamı nasıl Yeni İstanbul'a almak istersin?"

Ben, aptalın aptalı pozunda, belirli bir günde Yeni İstanbul'a gittim. Patron Habib Edib Törehan'la birkaç gün önce Halide Edib'in evinde buluşmuştuk. Halide Edib'in hayranı olan Törehan, beni birden benimseyiverdi. İki gün içinde ben, Yeni İstanbul Gazetesine kapılanmıştım.

Bu gazetede dikiş tutturmak pek öyle kolay değildi. Bir iki aylık bir nişanlanma dönemi yaşanacak, sonra evlenme, ya da nikâhlanma sürecinden geçilerek gazetenin demirbaşı olunacaktı.

Ben, kısa sürede, nikâhlandım gazeteyle.

Habib Edib Törehan garip bir adamdı. Almanya ile tütün ticareti alanında tek girişimci olarak ortaya atılmış, varını yoğunu bu yolda tüketmiş, anlaşma gerçekleşmezse, yaşamına son vermeye karar vermiş. Bir gece, beynine sıkılmak üzere tabanca elde bekierken, bir telefon çıngıltısı büyük muştuyu iletmiş. Bir gecede hazret milyoner olmuş.

O dönemin milyonunu düşünün bir. İnsan ne olmaz, dağ deviren, yönetime el uzatan, "var mı bana yan bakan" deyip sesini yükselten, yurt yönetiminde ben de varım diyen, diyebilen bir adam oluvermiş Törehan.

Sesini nasıl duyuracak? Nedir bunun yolları? En kestirme yol, gazetecilikten geçer. Öyleyse, bir gazete çıkarmalı. O günlerin para değeriyle bir milyonu boca etmiş bay Habib, bu işe.

Yeni İstanbul Gazetesi işte böyle doğuyor.

Ben gazeteye alındığımda kadrolar çoktan kurulmuştu. Beni Burhan Belge'nin başını çektiği siyasal bölüme verdiler. Burhan Belge, gazeteci ve yazarlıktan çok, Macar asıllı sinema artisti Zaza Gabor'un kocası olarak ün salmış bir adamdı, politika kulislerinde at oynatan.

Törehan, Yeni İstanbul'u Avrupa gazeteleri düzeyinde, ağır başlı, fıkraları, köşe yazıları, karikatürleri, edebiyat sayfalarıyla örnek bir gazete olarak Türk okuyucularına sunmak istiyordu. Bu doğrultuda, Türkiye'de ilk kez, canlı sokak reklamları, broşürler kanalıyla büyük atılımlara girişti. Gazete personeli, fabrika düzenine uyularak, giriş çıkışları, saatli kartlı, imzalı bir düzene sokuldu. Gazete bir çeşit sıkıyönetim altına alınmıştı. Çay içilmez, hele sigara hiç içilmezdi. Burhan Belge, o cin çekici adam, sigara tiryakilerine, külah biçimi kağıtlarda ufacık ufacık şekerler sunup gam dağıtmaya çalışıyordu.

Çalışmalar, her bölümde rayına oturmuş, asık suratlı bir ciddilik içinde, görünmeyen ama, her an varlığı duyulan bir patron ceberutluğunda, duvarların kulağı olan bir ortamda sürüp gidiyordu. Patron, her hafta, bölüm sorumlularını, üst katta, upuzun, yeşil çuhalı bir masada bir araya getiriyor, "durum muhasebesi" yapıyordu, yalnız kendisi konuşarak. Bu toplantıların havasına girmek, önceleri beni çok rahatsız ediyordu. Arkadaşlar, patronun ipe sapa gelmez konuşmalarını, ciddiye almasalar bile, ciddi ciddi dinliyorlardı.

Bir gün, yine bir toplantıda, Bay Törehan, masanın başında oturmuş, bir yanına Faruk Sunter'i, bir yanına da Burhan Belge'yi almış, habire konuşuyordu. Faruk Sunter, galiba Ticaret Bakanlığı müsteşarlığından ayrılmış, gazetenin sorumluluğunu üstlenmiş, patronun sağ kolu bir aklı evvel kişiydi. O gün ,Törehan, uzun süre konuştu. Hemen önümde bir su dolu sürahiyle bir bardak duruyordu. Bir ara, çal çene konuşmaktan boğazı kurumuş olacak ki, solunda oturan Burhan Belge'ye dönerek: "Bana su verin" dedi. Belge, bir an, ne yapacağını bilemedi. Şaşkına döndü. Öyle ya, sürahi adamın burnunun ucunda duruyordu. Elini uzatıp, pek âlâ sürahiyi alıp bardağını doldurabilirdi. Hayır, patronluğunu gösterecek, hepimizi hizaya getirecekti. Ne yaptı dersiniz B.Belge? Şaşkınlığı sürdü bir ara. Bir iki kez elini sürahiye uzattı uzattı, sonra geri çekti. Sağına soluna bakındı, bir destek ararcasına. Yutkundu yutkundu, sonra, evet sonra, yaradana sığınıp, bardağı doldurdu ve patronun önüne sürdü.

Böylece, hafta sonu toplantılarının suyu çıkmıştı. Sonunda ben, arkadaşların ciddiliğine baltayı indirip, işi alaya almaya karar verdim. Her toplantıda, masanın altında, dizlerimin üstünde tuttuğum bir deftere, patronun saçma sözlerini, bir bir geçirmeye başladım. Her toplantı sonrası, bu notları okuyarak, arkadaşlarla gırgır geçerek içimizi boşalttık.

Ne yazık ki, bu notların hemen hepsini yitirdim. Şimdi elimde bir tanesi var ki, ibret olsun diye sizlere sunuyorum, bir gazete patronunun afra tafrasını sergilemek amacıyla.

İşte, size bir tutanak:

"Benim bir düşüncem vardır. Memleketimiz için yeni bir düşünce olduğundan dolayı daima tereddütlerle karşılanıyordu. (Süleyman Bey, kapa kapıyı, git aşağıya). Bayi denilen insanlarla görüştüm. Bende bir kanaat hasıl oldu - tabii vilayat-ı şarkiyeyi kast etmiyorum, biz bunları nisbeten münevver yerlere satmak istiyorsak, *fernausgabe* (uzaklara dağıtım) yapmak mecburiyetindeyiz. Sekiz yaşında gazete satarak para kazanmış birisiyle görüştüm. Bir gazete çıkarıyor. Bize Zıraat Bankasından bir de referans veriyor. Bize zengin adamlarla çalışmak şart değildir.

"Şehir dışı nüshası yapmak mecburiyetindeyiz. Her gün Erzurum'a hareket eden bir tren var. 7.30'da mı ne, hareket ediyor. Önümüzdeki nüshayı böyle çıkaracas. Bu tecrübemizi yapacas. Şehir için, şehir dışı. Şehir dışı olan nüshamız, her gün sahat dörtte kapanıyor. Arz edebiliyor muyum fem? Eğer bu nüsha cumartesi çıkarsa, bu bizim için bir hata değildir. Bu vaziyet karşısında, üzerinde ısrar ettiğim bir dörtler heyeti vardır. Onun için rica edeceğim. Bugün üçüs, müselles halindeyiz. Bu üç arkadaş, cumartesi, muayyen bir sahatin muayyen bir dakikasında toplansınlar. Ona istihbarat şefimiz sıfatı ile M.Beyin de iştirakini rica edeceğim. Orada yapacağımız ilk şey, meselâ 10-10.30 —o günün haberlerini iskambil kâğıdını dağıtır gibi tespit etmek. Yalnız sizden rica ederim, iştirak eden bu hadiseye iştirak etsin, etmeyen etmesin, fakat iş yürüsün. Birbirimizi iyi anladık. Bundan sonra münakaşa imkânları kalkacaktır. Bugün, fernausgabenin şeysi dörtte bitiyor. Bunun aksamının ne olduğunu bendeniz, cuma günü, cumartesi günü sizlerden öğrenmek istiyorum.

"Gazetenin üstüne yazıyoruz. Şehir dışı nüshası. O, orada fernausgabe'dir. Ötesi yoktur. İki gazete çıkacaktır. Bu nu postaya vereces. Farzedelim ki, Kemal Beyin adresine. Ondan sonra soracağım, yazacağım, ne zaman aldılar. Böyle bir şey, arzedebiliyor muyum? Fernausgabe'nin faidesi var mıdır, mahzuru var mıdır, kendi nefsimizde görecess.

"Bana çok mazbut iki insan geldi Eskişeherden. Yediden önce Toros gelmez gazete, dediler. Satışı bu baltalıyor. Soruyorum sizlerden. İlk nüshaya bir karikatür koyduktu. Birçokları tarafından bir tenkidi mucip oldu mu? Karikatür namına bir şey tanıyor musunuz?

"Kabahati söylememek,fakat göstermek bir meziyet olduğu için, herkes bize hak verecektir. Biz böyle yapmıyoruz. Bizi taşrada okuyanlar, İstanbulludurlar. Yahut oradaki anasına, amcasına, kızkardeşine, bilmem kimine misafir gitmiş kimselerdir. Bunu bunu (sütunları göstererek) siz Burhan Bey yapın. Bunu da yapın. Kemal Bey'le muhavereyi kesmiyelim. Şunu da kısaltacass. Yegane istediğim şey, göze batmayan, başkasına benzemeyen ve büsbütün de yenilik yapayım derken acaip olmamak zihniyeti. Yarın kısacana izah edersiniz, hiç olmazsa yarın...

"Bu horoskop sahifesi hiç anlaşılmadı. Anlayanlar anasına koştu, babasına koştu, kardeşine koştu. Anlayan anladı. Asıl teessüf edilecek nokta şu ku, bazılarımız doğum günlerimizi bilmiyoruz.

"Burada başımdan geçen bir vakayı anlatayım. Berlinde idik. Bir kaç Türk genci. O zaman 1919 harbiydi. Her şey kıttı. Sorduk pansiyon sahibinden. Kızının isim günüymüş. Hoşumuza gitti. Bir sürü yedik. Kadın sordu, 'Sizde isim günü yok mu?' diye. İçimizde çok hazır cevap bir arkadaş vardı. 'Var' dedi. Hem de anasının babasının, iki kardeşinin isim günlerini, tarihlerini söyledi. Ondan bir müddet sonra, ard arda bir kaç hafta kadın bize pasta getirdi. Meğer o isim günlerini aklında tutmuş. Evet efem.

"İstiyorum ku, benim gazeteyi okuyan, bu adam benim derdimi, içimi görmüş desin. Kömür derdi üzerine bir röportaj istedim bir gençten. Fotoğraflar çektirdim. Kömür nasıl tevzi ediliyor. Kömür tevzi memurları hep rüşvet alıyorlarmış. Bu memleket bu derece düşmemelidir. Ümit ediyorum ku, bu yazılar hoşunuza gidecek, koyacass yahut koymıyacass. Onu giyaben tanımış olduğumdan saadet duyduğumu söyledim... Müzakereleri kısa yapalım, fiiliyatın meyvalarını görelim...

"Ajansları karşılaştırın, ne gibi tefevvuk veya mahrumiyet var, bir bakın Fernausgabe çıkıyormuş gibi radyo işini halledin. Bu yazı terbiye sahasında çok faideli bir yazıdır. Her şeyin çıktığı terbiye meselesi..."

Türk basın tarihinde, Şinasi'lerle yola çıkarak, okumuş yazmışların, yazar çizerlerin başlattığı onurlu gazetecilik mesleğinin, para babalarınca ele alınmasının ilk örneğidir Yeni İstanbul. Aslında, çıkar kaygısından uzak, ama, politikaya bulaşma ve bu alanda, parasına sırtını dayayarak, söz sahibi olma, yurt yönetimine yön verme gibi tutkulardan kaynaklanan bir örnek. Meteliksiz bir reji memuru iken, bir gecede milyoner olan Törehan, babasından kalma bir hevesle, öykü möykü türünde kalem oynatmış bir insandı. Ya şimdi, ne görüyoruz. Okuma yazmayla, sanatla, sanat severlikle uzaktan yakından ilişkisi, ilgisi olmayan birtakım para babaları, işletmelerine bir reklam aracı olarak, piyangolu, çıplak kadın resimleriyle dolu, cılk renkli, zevksiz magazin görünümlü gazeteler çıkartıyorlar, halka çarpık beğeniler aşılayarak.

Neyse, biz yine Yeni İstanbul'umuza dönelim. Gazete, patronu, patron yamakları, patron uşaklarıyla, sıkı bir denetim, yönetimle sürüp gidiyordu, insan harcaya harcaya. Kimler gelip gitmedi gazeteden. Muhlis Ete gibi bir uzman iki ay gibi kısa bir süre kalabildi gazetede. Sonra, eline pasaportu verildi, onur kırıcı bir biçimde hem de. Gazetenin edebiyat sayfası, bir iki el değiştirdikten sonra, Yaşar Nabi'ye verildi. Yaşar Nabi, işe ancak benimle birlikte başlayabileceğini ileri sürdüyse de, isteği kabul olunmadı ve tek başına edebiyat bölümünün başına getirildi. Ama uzun sürmedi çalışması. Bir gün, baktık tasını tarağını toplayıp gitti. Bunun üzerine kabak benim başıma patladı ve, Yaşar Nabi'den boşalan göreve ben atanıverdim. Böylece, kapıya yaklaşmış oldum. Ne kadar kaldım bu görevde bilmiyorum. Ama, tedirgindim. Edebiyat sayfasına konuk olmak isteyen yazarları, atlatma görevi de bana verilmişti. Bir seferinde, Hamdi Varoğlu çıktı karşıma. Patron, onun atlatılmasını istiyordu. Ecel terleri dökerek atlattım, sanki bu konuda söz sahibi benmişim gibi. Sonunda, birçok yazar gibi, Hamdi Varoğlu da bana düşman oldu. Cumhuriyet'in roman jürisine katılmamı önleyerek öcünü aldı benden.

Bir gün, patron İsviçre'den bir mektup gönderdi Faruk Sunter'e. Gazetede kimin canla başla çalıştığını, kimin dalga geçtiğini vurgulayarak. "Muharrire Peride Celâl ne yapıyor orda? Cumhuriyet'te öyküleri çıkıyormuş. Bizde kendi imzası ile yazı yazmasın." yollu öneriler getiriyordu. Peride Celâl, bu mektup üzerine, on beş gün sonra ayrılmak üzere istifasını verdi. Ben de ardından verdim istifamı. Böylece, Yeni İstanbul'dan kovulmadan, ilk ayrılanlar biz olduk.

Benim yerime, Reşat Nuri Güntekin gelecekti. Patron öyle buyurmuştu. Güntekin bir gün geldi gazeteye ve benimle tam bir saat konuştu. Gazetenin ve Törehan'ın durumunu anlattım. İlk kez bu güzel insanla, başbaşa konuşma mutluluğuna eriyordum. İçtenlikli konuşmamız sonunda, Reşat Nuri, bu gazetede çalışamayacağını anladı ve patrona red cevabı verdi.

Her şeye karşın ,gazete, patronun ilkel baş makale yazıları dışında, ağırbaşlı, bir tutumla yayınını bir süre sürdürdü. Sonra ne oldu, biliyorsunuz.

Bu konuda söyleyeceklerim bitmedi. Belki ileride, daha bir ayrıntılara girerek, bir şeyler yazarım. Belli olmaz.

CESARE PAVESE

Türkçesi: Cevat Çapan

SABAHLARI HEP GERİ GELİRSİN

Şafağın ışını
ağzından çıkan soluktur
boş sokakların sonunda.
Gözlerinin külrengi ışığı,
tatlı damlaları şafağın
karanlık tepeler üzerinde.
Adımların ve solukların
şafağın rüzgârı gibi
sele boğar evleri.
Ürperen şehir,
taşların kokusu --
hayatsın, uyanışsın sen.

Şafağın aydınlığında
dağılan yıldız,
meltemin hışırtısı,
ılıklık, solunan hava --
sona erdi gece.

Işıksın, sabahsın sen.
(20 Mart '50)

....

Kanın ve soluğun var.
Etten, saçlardan
ve bakışlardan yaratılmışsın,
sen de. Toprak ve ağaçlar,
Mart göğü ve ışıklar
titrer ve sana benzerler --
sıçrayan su gibi
gülüşün ve yürüyüşün,
biriken bulutlar gibi
gözlerinin arasındaki çizgi --
incecik bedenin
güneşte bir leke gibi.

Kanın ve soluğun var.
Bu dünyada yaşıyorsun.
Tatlarını, mevsimlerini,
uyanışlarını biliyorsun,
güneşte oynamış,
bizlerle konuşmuşsundur.
Duru su, baharın
ilk çiçeği, toprak,
filiz süren sessizlik,
bir başka göğün altında
oynamıştın çocukken,
onun sessizliği var gözlerinde,
bir bulut, derinlerde biriken
bir pınar gibi.
Gülüyor, sıçrıyorsun şimdi
bu sessizliğin üzerinden.
Duru göğün altında
yaşayan tatlı yemiş,
kapalı sessizliğinde
bu bizim mevsimimizi
solumak ve yaşamak
senin gücün. Yeşeren
otlar gibi havada
titriyor, gülümsüyorsun,
ama sen topraksın.
Yırtıcı köklersin sen.
Bekleyen topraksın sen.
(21 Mart '50)

HİROŞİMA'DAN 40 YIL SONRA

6 Ağustos 1945 tarihinde, sabah saat 08:13'de Hiroşima kenti üzerine gelen B 29 ağır bombardıman uçağı, saat 08:14'te bomba taşıyan bölümün kapaklarını açmış... Ve insanlık tarihinin ilk atom bombası, saat 08:15'te Hiroşima kentinin 580 metre kadar üzerinde özel bir ateşleme düzeniyle patlatılmıştır... Aynı anda, kent üzerinde, gözlemcilerin ''ölüm güneşi'' adını verdikleri ve normal güneşten en az 1000-600 kez daha güçlü, büyük bir parlaklık-ışık oluşmuştur..

Hiroşima'daki görevinden dönen Enola Gray uçağının komutanı, Titian Adasındaki hava kuvvetlerine gönderdiği haber de, ''...her şeyin öngörüldüğü biçimde yerine getirildiği ve başarının tam olduğu...'' bildirmiştir.

Haber, hemen Augusta Zırhlısı ile Postdam Konferansı'ndan Amerika Birleşik Devletleri'ne dönmekte olan Başkan Truman'a bildirilmiştir..

Başkan Truman, bu tarihi olayla ilgili olarak ,anılarında,

''... öğle yemeğindeyken ulak Frank Grahan tarihi haberi getirdi ve 'sayın Başkan, bomba atıldı, başarı önceki deneylerden ve öngörülenlerden de büyük oldu' dedi... Ben, hemen —Başkan Truman olarak— kadehlere şampanya koydum ve 'Beyler, biz, biraz önce Japonya'ya tahrip gücü 20.000 TNT olan bir bomba attık. Atom Bombasıdır...' dedim!'' ...diye anlatmıştır.

Hiroşima ile de yetinilmemiş ve 9 Ağustos 1945 tarihinde, saat 11:02'de tahrip gücü bir öncekinden de çok olan ikinci bir bomba Nagazaki'ye atılmıştır.

Büyük bir olasılıkla, kadehlere yeniden şampanyalar konulmuş ve bu kez, toplam çeyrek milyon insanı öldürmenin mutluluğuna içilmiştir...

40. Yıl Anısına

T.Zeynep Semra

AUSCHWİTZ'DEN HİROŞİMA'YA

İnsanlık tarihinde her zaman kara bir leke olarak anımsanacak olan Auschwitz toplama kampındaki en büyük toplu kıyımlardan biri 1944 yılının Ağustos ayının başlarında uygulanmıştır. Özellikle Macaristan kökenli Yahudilerin oluşturdukları 400 bin kadar insan birkaç gün içinde gaz odalarında öldürülmüş ve ardından tüm kramatoryumlar-fırınlar tam kapasiteyle çalıştırılarak günde ortalama 25 bin dolaylarında insan cesedi yakılmıştır. Bu süreç içinde, günlerce hatta haftalarca tüm bölgeyi, fırınların bacalarından çıkan yanmış insan kokusu kaplamıştır...

Auschwitz ve benzeri toplama kamplarındaki büyük toplu kıyımların sona erdirilmesinden ve bu arada, Nazi rejiminin üzerine tarihsel bir zarp işareti çekilmiş olmasına karşı bu kez sıra ABD militarizmine gelmiş ve yukarıdaki tarihten tam bir yıl sonra, 1945'in 6 Ağustos'unda Hiroşima'ya ve 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye atılan atom bombalarıyla, genç-yaşlı, sivil-asker, erkek-kadın, yetişkin-çocuk ayrımı gözetmeden, bir anda yüzbinlerce insan öldürülmüş, ve bir o kadar insan da günümüze değin, ömürleri boyunca sürecek olan ağır acılı hastalıklara uğratılmışlardır...

Ancak bir kez daha sormak öğrenmek, tartışmak istiyoruz, tüm bunlar neden olmuştur? Birbirlerinden binlerce kilometre uzaklıktaki bu kentlerin, ülkelerin yazgılarını birbirlerine bu denli benzeten ortak payda nedir?.. İçinde bulunduğumuz olağanüstü tarihsel koşullarda bu konuları ve bunların yanıtlarını, bilmem kaçıncı kez de olsa, bıkmadan usanmadan tartışmamız gerekmektedir... Ayrıca, Auschwitz ve benzeri toplama kampları sıkca teşhir edildikleri halde, Hiroşima ile Nagazaki'deki durum, neredeyse teknik bir başarı düzeyine çıkarılmakta ve bunların sorumluları, bir anlamda, moral yönden aklanmaktadırlar...

6 Ağustos 1945
Hiroşima
Saat 8:15...

her silah öldürmek amacıyla kullanılmak için üretilir; bu nedenle biz, silahlara karşın yaşamdan yanayız...

tüm savaşlar, kitlesel kıyımları amaçlarlar; bu nedenle biz, barış içinde yaşamdan yanayız...

Ancak gerçek hiç de böyle değildir. Ya da, bunun böyle olmadığını bilenlerin ve de bu bildiklerini yüksek sesle söyleyenlerin sayısı yeterli düzeyde değildir. Oysa ki, bu gerçeğin vurgulanması günümüzün en önemli sorunu olan, barışın en temel güvencesidir...

* * *

İçinde yaşadığımız günlerden tam kırk yıl önce, 6 Ağustos sabahının erken saatlerinde Hiroşima yeni ve güneşli bir güne başlama hazırlığı içindeydi... O zamana değin, kent, büyük hava hücumlarına direkt hedef olmamıştı. Bu nedenle de ağır bombardıman uçaklarının sesini sıkça duymuş olmasına karşın, bu gürültüler insanlarda büyük panik yaratmamıştı. Sabah, saat 7:09'da kentin üzerinden uçmaya başlayan Amerika Birleşik Devletleri hava kuvvetlerine ait bir araştırma uçağı görüldüğünde alarm sirenleri çalmaya başlamış, ancak saat 7:31'de alarm durdurulmuş. Çoğunluğu daha önceleri bombalanan kentlerden getirilen gençlerden ve özellikle çocuklardan oluşan kentin 350 binlik nüfusu yeniden normal yaşama başlamıştı.

Ancak, biraz sonra kuzeydoğudaki Tinian adasından 3 büyük ABD ağır bombardıman uçağı kentin üzerine gelmeye başlamışlar. Başlangıçta çok yüksekten uçuyorlardı ve bu nedenle de Hiroşimalılar önceleri bunları pek önemsememişlerdi.

Saat 8:15'de uçaklar kentin merkezine gelmişler; 17 saniye sonra, B-29 ağır bombardıman uçağı "Enola Gay" insanlık tarihinde ilk atom bombasını kentin merkezine atmış... Ve uçaklar tekrardan geldikleri yöne doğru uzaklaşmışlardı... 43 saniye sonra Uranyum bombası, kentin 580 metre kadar üzerinde patlamış... Ve bir anda Hiroşima kenti masallarda anlatılan cehenneme dönüşmüştür.

Bununla yetinilmemiş, 3 gün sonra, 9 Ağustos 1945 tarihinde, dünya üzerinde insanlar tarafından üretilen cehennem bir kez daha yenilenmiş. Ve toplam 250 bin kadar insan ilk birkaç dakika içinde, ve bir o kadar da izleyen günler içinde yaşamlarını yitirmişlerdir...

* * *

Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombasının etkileri büyük oldu. Büyük bir savaş ertesi yaşanmasına karşın, olaya karşı beklenenden de büyük tepkiler gösterildi.

Bu büyük gelişmeler karşısında, bir

kaç yıl öncesine kadar bizlerin de, radyolardan, gazetelerden, hatta yakınlarımızın günlük konuşmalarından adını sıkca duyduğumuz "ünlü general" Mac Arthur, ABD işgal kuvvetleri komutanı olarak, 19.9.1945 tarihinde yayınladığı bir emirle Hiroşima ve Nagazaki'deki "barış kurbanları" üzerine, onların hastalıklarını, çektikleri acıları, yoksullukları, felaketi bildiren basın, foto, radyo hatta tıbbi araştırma haberlerinin bile yayınlanmasını yasakladı.

Ancak, böylesi bir boyuttaki çıplak gerçek, öyle birkaç emirle, komutla üstü kapatılabilecek türden bir şey değildi..Olay, izleyen günlerde, oldukça çarpıtılmış biçimlerde de olsa yeniden güncelleşti...

Biz burada, gerek sorunun güncelliği, gerekse de içinde yaşadığımız günlerin, tarihsel anısı nedeniyle atom bombasının Hiroşima ve Nagazaki'ye atılış senaryosunu bir kez daha sergilemek istiyoruz...

* * *

Atom bombasının üretimi, en başından beri, çok yönlü bir planlama üzerinden sürdürülmeye başlamıştı. Bir yandan, Los Alamos'da bombanın üretimine çalışılırken, bir yandan da, bombayı kullanacak militer aygıt personelinin özel olarak şartlanmasına, bir anlamda bombaya uygun yeni bir insan türü üretilmesine başlanmıştı...

Bu amaçla da bir kaç yıl öncesinden "vurucu bir elit güç" seçimine başlanmıştı. Sonunda, 1944 yılının Eylül ayında, Salt Lake City'nin 150 km. kadar batısındaki, Wendover askeri hava üssünde, 1200 kadar "seçkin havacı" ayrıca özel bir teknik, biyolojik ve de özellikle psikolojik eğitime başladılar...

Çok yönlü sürdürülen bu çalışmalarda, ayrıca, B-29 ağır bombardıman uçaklarının, o zamana değin, alışılmışın dışında 10 bin metrenin üstüne kadar yükselme denemeleri ve yine askeri havacılıkta yeni bir aşama olarak nitelenen, bir uçağın tam hızla giderken, bir anda 155 derecelik bir açı yaparak yön değiştirebilmesi yöntemleri geliştirildi. Burada sağlanan deneyim, sonra Hiroşima semalarında hayati bir önem kazanmıştır...

Burada ayrıca, bombayı patlatmada yeni bir ateşleme sisteminin geliştirilmesine çalışılmıştır. Bu yeni mekanizma sayesinde bombaların yerden birkaç yüz metre yüksekte patlatılması ve bu yoldan tahrip güçlerinin arttırılması sağlanmaya çalışılmıştır...

Bir yıldan fazla bir zamandır komutanları Tibbets yönetiminde 509. Hava Grubu pek çok olağanüstü sınavlardan geçerek elenmişler, yeniden seçilmişler ve sonunda "büyük görev"e hazırlanmaya başlamışlardır.

10 Ağustos 1945 Nagazaki. Ağır yaraları olan bu kadın uzun süreler "bir yudum su" diye yalvarmış; uzatılan bir kabtan, gerçekten ancak bir tek yudum içmeye olanak bulabilmiş ve bir dakika sonra ölmüştür...

Bu arada, kendilerine, özellikle askeri ve gizli polis ile bu alanda çalışan psikologlar tarafından savaşın ve dünyanın kaderini değiştirebilecek nitelikte bir bombayı atabilme gücüne ulaşmış "elit grup bilinci" verilmeye çalışılmıştır. Her şeyden önce soru sormak yasaklanmıştır. Bu grup, ömürleri boyuncu soru sormadan, komut alıp vermeye şartlandırılmışlardır...

Sonunda, 509. ABD Hava Grubu, büyük bir özenle, soru sormayan, kendisine gösterilenden başka bir şeyi aklına getirmeyen, hatta düşünmesi bile bir anlamda yasaklanan "Elit grup bilinci" içinde sonradan pek çok araştırmacının da vurguladığı gibi *"homo atomicus"* olarak yetiştirilmişlerdir.

509. Hava Grubu 6.1.1945 tarihinde, 5 haftalık geçici bir görev için Küba'ya nakledilmiş, burada özellikle pilotlara yoğun bir psikolojik eğitim uygulanması hızlandırılmıştır.

Bu arada, 8 Mayıs 1945 tarihinde Nazi Almanyası şartsız teslim olmuş ve Japonya barış yapmak için ciddi temaslarda bulunmaya başlamıştır. Fakat bütün bu gelişmelere karşın ABD yönetimi, savaş sonrası dönemde de kendisi için büyük tehlike ve rakip gördüğü Japon ekonomisini ve Japon yayılmacı politikasını eline geçirdiği bu fırsatla kökünden temizlemek, öte yandan Sovyetler Birliği'ne ciddi bir gözdağı vermek için atom bombasının atılmasına karar vermiştir...

* * *

Bu arada 509. Hava Grubu'ndan oluşan özel timlerin 20.7.1945 tarihinden sonra, yöreyi tanımak, orjinal coğrafya üzerinde deneme uçuşları yapmak kararı alınmış; böylece, pilotlar, başlangıçtaki korkularını yenmeye, bölgeyi daha iyi tanımaya şartlandırılmışlardır. Zamanla, B-29 ağır bombardıman uçaklarının pilotları, kendilerini koruyan refakat avcı filolarına ayrıca gereksinim duymadan, tek başlarına Japon kentlerinin üzerlerinde uçabilmeye başlamışlardır.

4.8.1945 tarihinde Tinian hava üssüne, atom bombasını atacak ekibin son hazırlık ve seçim çalışmalarının başlatılması emri gelmiştir.

Bu arada, Los Alamos'dan gelen özel bilgilerde, bombanın insanlık tarihinde, tahrip gücü en büyük silah olduğu patladığı bölgenin çevresindeki ilk 5 km.'lik alanın tümüyle çölleşeceği ve bu

tahrip gücünün 20 bin TNT dolaylarında olduğunun öngörüldüğü söylenmiştir...

1945 yılının 6 Ağustos sabahı, en son gelen hava raporlarından sonra, saat 2:45'te, üç B-29 ağır bombardıman uçağının motorları çalıştırılmaya başlanmıştır. Ancak bu üç uçaktan sadece "Enola Gay" adlı uçağa bomba konmuş, diğer iki uçağa ölçü ve film çekme aletleri monte edilmiştir. Fakat, bomba konan uçağın, normalden 7 ton kadar daha ağır olması nedeniyle uçağın havalanmasının çok riskli olduğu özellikle vurgulanmış ve gerçekten de bu uçak, uçuş pistinin en sonunda ancak havalanabilmiştir... Manhattan projesinin yöneticisi General Groves'in temsilcisi olarak hava üssünde bulunan General Farrell, sonradan yaptığı bir açıklamada "bizim ilk duamız ve arzumuz uçağın havalanabilmesiydi" demiştir...

Uçaklara belli bir saatlik uçuş yolusüresi öngörüldüğünden, havanın açık görüş alanını koruyup korumadığının yeniden saptanması gerekmiş, bu amaçla da, Claude Eaherly komutasındaki bir keşif uçağı en son olarak saat 7:09'da bir kere daha Hiroşima üzerine gelmiş, kentin son hava durumunu belirlemiş ve saat 7:25'te verdiği son raporda, "Hiroşima kentinin üzerindeki havanın 3/10'dan daha bulutsuz olduğunu" bildirmiştir...

Bu son hava raporundan sonra, 9436 metre yükseklikten uçarak atom bombasını taşıyan B-29 Enola Gay ağır bombardıman uçağı Hiroşima kentinin yakınlarına gelmiştir. Daha önceden bombanın atılma hedefi olarak kentin merkezindeki Aioi köprüsü seçilmiştir. Uçak, saat 8:15'te bu bölgeye gelmiş, 17 saniye sonra, atom bombasını atmış ve bizzat uçağın kendisinin bombanın herhangi bir etkisinde kalmaması için, hızını hiç kesmeden 155 derecelik bir dönüş yaparak uzaklaşmıştır...

Bomba atılışından 43 saniye sonra, amaçlanan hedeften 250 metrelik bir sapma yaparak, kentin 580 metre üstünde havada, Shima-Kliniği üzerinde patlamıştır...

Enola Gay'a refakat eden araştırma uçakları, patlama bölgesinden 15-20 kilometre kadar uzakta olmalarına rağmen çok şiddetli bir basınç dalgasının etkisinde kalmışlar, ayrıca gözlerinde özel gözlükler bulunmasına karşın Hiroşima üzerinde kör edici bir ışığın parladığını görmüşlerdir... Yardımcı pilotlardan, George Caron, daha sonra yazdığı anılarında bu anı "Cehenneme bakış" olarak tanımlamıştır.

"Görevinden" geri dönme sırasında Enola Gay uçağının kaptan pilotu, hava üssüne "herşeyin öngörüldüğü gibi yolunda gittiğini, tam bir başarı sağlandığını, sonucun New Mexico'da yapılan testlerden daha büyük olduğunu, uçağın durumunun normal" bulunduğunu bildirirken, yardımcı pilotlardan Robert Lewis önündeki deftere, *"Aman Allahım biz ne yaptık"* diye yazmaktan kendini alıkoyamamıştır...

* * *

Tinian hava üssüne bu büyük "başarı" haberi ulaştıktan sonra, hemen "Hiroşima kahramanlarını " karşılama hazırlıkları başlamıştır. Hazırlanan afişlerde 509. grubun tüm üyelerine "ehven fiyatlarla, bira partisi, çılgın müzik, özel renkli film gösterilerinin" sunulacağı bildirilmiştir.

"Hiroşima Kahramanları" saat 14:58'de hava üssüne geri döndüklerinde binlerce asker, yüksek rütbeli subay tarafından karşılanmışlar. Filmler, "lütfen biraz gülümseyin" uyarılarıyla, hatıra fotoğrafları çekilmeye başlanmış. Genel arzu üzerine, komutan Tibbets yeniden kaptan pilot koltuğuna oturmuş ve çeşitli yönlerden fotoğrafları çekilmiş, olayın ayrıntıları en ince detaylarına kadar yeniden anlattırılmış, ses kayıt aygıtlarıyla tesbit edilmiştir. Bu arada, komutan Paul Tibbets'e ABD'nin en büyük kahramanlık nişanı verilmiştir.

* * *

Çılgın müzik eşliğinde ehven fiyatlı eğlenceler sürerken, 509. gruba, General Spaatz'dan gelen yeni bir emirle, diğer bir saldırı grubunun 7 ya da 8 Ağustos tarihleri için hazırlanması istenmiştir... Bu kez, "büyük göreve" Charles W.Sweeney komutan atanmış ve uçağa tahrip gücü uranyuma oranla çok daha fazla olan Plutanyum bombası yüklenmiştir...

Uçuştan önce, hava pistine gelen Amiral Purnell, ekip komutanı pilot Sweeney'in yanına gelip, *"bombanın 25 milyon dolara mal olduğunu ve kendisinden buna uygun bir sonuç beklediklerini"* söylemiştir...

9 Ağustos sabahı, üç B-29 ağır bombardıman uçağı, bir önceki saldırıda olduğu gibi, günün erken saatlerinde hava üssünden havalanmışlar. Bu kez ilk hedef Kokura kenti seçilmiş, ancak bölgeye geldiğinde beklenilenden de çok daha fazla bir yoğunlukta bulutla kapalı bir gökyüzü görülünce, bu kez yedek hedef olarak belirlenen Nagazaki'ye gidilmiştir...

Nagazaki'nin de üzerinin bulutlarla kapalı olmasına karşın, kentin bir bölümünü olsun görebilecek büyüklükte açık bir alana rastlanmış ve saat 11:02'de ikinci atom bombası, öngörülen hedefin 2 kilometre kadar kuzeyine atılmıştır...

Bu duruma çok üzülen General Leslie Groves, yaptığı bir açıklamada *"amaçladığımız hedefe ulaşabilseydik bombanın etkisi çok daha büyük olacaktı"* demiştir...

509. Grup üyelerine görevleri o denli benimsetilmiş, kişilikleri o denli şartlandırılmıştır ki, "Hiroşima kahramanı" Tibbets, General Groves ile yaptığı çeşitli konuşmalarda, "ekiplerinin daha çok bombaya gereksinimleri olduğu, daha çok hedef belirlenmesi gerektiğini, bomba üretiminin hızla arttırılmasını, Eylül ayında en az 3-4, Ekim ayında 4, Kasım ayında 5, ve Aralık ayında en az 7 bombaya daha ihtiyaç olduğunu" söylemiştir...

* * *

Eylül 1945 tarihinde bombanın atıldığı kentlere bir gezi düzenlenmiş, yazar Hans Herbil, "Habil, Kardeşin Kabil Nerede?" adlı kitabında gördüğü dehşeti anlatmaya çalışırken, aynı bölgeyi gezen "Hiroşima kahramanı" kaptan pilot Paul Tibbets, yakınlarının da belirttikleri gibi, hemen hiçbir insani reaksiyon göstermemiş, ve hatta, Nagazaki'yi gezerken, normal insan aklının kolay kavrayamayacağı kimi davranışlarda bulunmuş, ve örnek bir "Amerikalı turist" tavrıyla, kentin turistık yerlerini gezmek istemiş, ayrıca, hediyelik eşya olarak el işi bir tepsi ve bir pirinç kasesi satın almıştır...

1945 yılı Eylül ayında, Tinian hava üssünün bir bölümü boşaltılmış ve 509. grup, yeni eğitim alanı olarak New Mexico'ya taşınmıştır. Burada, Almanların ürettikleri V-1 roketlerinin geliştirilmesine ve gelecekte atom bombalarının bunlar aracılığıyla atılması çalışmalarına başlanmış, bu alanda ulaşılan "başarılarla" günümüzün dehşet verici düzeyine ulaşılmıştır...

* * *

Savaştan sonra, 509. Grubun pek çok üyesi, saldırılara katılan pilotlar, çeşitli karmaşık duygularla ülkelerine geri dönmüşlerdir. Ancak ,bunların hemen tümünün, uygulanan büyük trajediye karşı oldukça ilgisiz kaldıkları ya da "bu sayede savaşı kısaltabildik" veya "atılan bu bombalar ile daha çok Amerikalının ölmesini önledik" vb. gibi kendilerini haklı çıkaracak çocuksu hatta ahmakça nedenler söyledikleri görülmüştür...

Bu büyük trajedi "Hiroşima ve Nagazaki kahramanlarının" bir bölümüne önemli kariyer yapma olanakları sağlamış, Tibbets ve Sweeney gibi komutanlar general rütbesine terfi etmişlerdir. Ayrıca bu büyük "kahramanlıktan ve ödüllendirilmeden" salt insanlar değil, uçaklar da paylarını almışlar ve "Hiroşima kıyımı kahramanı" Enola Gay, B-29 bombardıman uçağı Ulusal Hava Kuvvetleri Müzesi'ne konmuştur.

Saldırıya katılanların akıl almaz davranışları uzun süreler devam etmiş. Bunlardan bir kısmı sonradan "Atom bombası nasıl atılır", "Biz atom bombasını nasıl attık", "Atom bombası ve ben" vb. gibi yazılar anılar yazmaya başlamışlardır...

Bir süre sonra, biraz geç de olsa, "Hiroşima ve Nagazaki kahramanlarından" bazıları, ne de olsa insan olduklarını hatırlayarak, olayları yeni baştan düşünmeye ve tartışmaya başlamışlar ve bunların bir kısmında alkolizm, uyuşturucu madde alışkanlığı, intihar denemeleri gibi ruhsal bozukluklar ortaya çıkmıştır. Örneğin, bunlardan Leonhard Cheishire 1946 yılında gösterdiği ruhsal bozukluklar nedeniyle erken emekli olmuş, bir kısmı günahlarını bağışlatmak, dua etmek için manastıra kapanmış, Hiroşima'daki keşif uçağı komutanı Claude Eatherly ağır bir depresyondan sonra, biraz göstermelik de olsa, intihara teşebbüs etmiştir... Claude Eatherly, sonradan "Der Spiegel" dergisinde de yayınlanan bir söyleşisinde, konumuna biraz daha açıklık getirmiş ve kendini ünlü SS komutanlarından Yahudi kıyımı öncülerinden Adolf Eichmann ile özdeşleştirerek, *"bizler ve Eichmann, çağımızın figürleriyiz"* demiştir...

Kaptan Pilot Paul Tibbets ise 1981 yılında yapılan bir söyleşide verdiği ilginç ve öğretici yanıtlarıyla ne tür bir ruh hali içinde olduğunu göstermiştir.

Soru- *Hiroşima bombardımanı üzerine ne düşünüyorsunuz? Üzgün müsünüz?*

Paul Tibbets- Kesinlikle üzgün değilim. O zaman da bunun zorunlu olduğuna inanıyordum ve bu düşüncemi bugün de değiştirmedim.

Soru- *Savaş sona ermişti, Japonlar da teslim olmak üzereydi. Bombanın atılması ABD için bir gösteri değil miydi?*

Tibbets- Evet, şimdi 36 yıl sonra bu tür karşı tezler söylemek kolay. Ancak ben şunu söyliyebilirim, o zaman başka türlü karar verecek bir durumda değildim. Buna ben değil Washington karar verdi.

Soru- *Siz hayır diyemez miydiniz?*

Tibbets- Bunu bana çok sordular. Ancak ben de size şöyle sorayım. Hitler'e Nazi Almanyasında hayır diyenlerin hali ne olurdu? Ben bir asker olarak yetiştim, böyle eğitildim. Otoritenin emirlerine koşulsuz uymaya koşullandırıldım.

Soru- *ABD'nin bomba atmaya hakkı var mıydı?*

Tibbets- Benim yanıtım evettir. Savaş kazanmak için yapılır. Bu konuda benim seçim hakkım, olanağım yoktu. Bugün de yok. Ancak yarın bana Hidrojen bombasını herhangi bir yere at deseler gene aynı sadakatle yaparım...

* * *

Kuşkusuz ne 2. Dünya Savaşı, ne Auschwitz, ne de Hiroşima ve Nagazaki kıyımları, Adolf Eichmann, Dr.Mengele, ya da Paul Tibbets'in kişilikleri ile açıklanabilinir. Fakat, bunların getirildikleri "homo atomicus" düzeyi, bu tür kişiliklerle birlikte neler yapılabileceğini göstermektedir...

* * *

İnsanlık tarihinde bir Auschwitz, bir Hiroşima-Nagazaki yaşanmıştır. Bunlar üzerine çok şeyler söylenmiş, çok şeyler yazılmıştır. Fakat, artık bunlara eklenecek bir yeni felaketin tartışmasını yapacak insan bulmak kolay olmayacaktır. Günümüzün en temel sorunu olan barış "olmak ya da olmamak" arasında gidip gelen bir sarkaç gibi salınmaktadır...

MURANO ŞİRO

KARA TÜRKÜ

Gözlerden, kulaklardan
Karanlık dökülüyor;
Gecede erimiş
Et fışkırıyor ağzımdan.
Acaba ne olabilir
Bu kara türkü?

Tan ağarmıyor burada:
Koca bir boşluk
Yeryüzünün gölgesinde,
Ne ağaç, ne ev, ne köpek.
Ve burada ölmeyecek,
Uyumayacak bir yürek
Türkü söylüyor durmadan.
Siz ey dünyanın dostları,
Kulak verin türküsüne,
Bu kara barış türküsüne.

1- Drescher B, Garbe D.,: Es begann in Hiroshima Lamuv Taschenbuch 1982
2- Der Spiegel, Nr.18 29.4.1964 s.122
3- Zeitschrift "Metal": 26.8.1981 Nr.17/1981

Nükleer Şizofreni

Refik Zerengil

6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya atılan uranyum bombasına *Little Boy* adını takmışlardı. Bombayı taşıyan B-29 tipi uçağa ise, ekibin komutanı Albay Tibbets kendi annesinin adını vermişti: *Enola Gay*.

260 bin nüfuslu bir kenti bir anda harabeye döndürecek, onbinlerce annenin ve çocuğunun ölümüne yol açacak bir sefere, şenliğe gidermiş gibi gitmek, dünyanın o güne değin yapılmış en korkunç silahını küçük bir çocuğa benzetmek, bu bombayı atacak olan uçağa bir annenin ismini vermek... Bütün bunlar savaşın insanları ne denli insanlıktan çıkarabileceğinin çarpıcı birer örneği olsa gerek.

Ve birincisi yetmezmiş gibi, üç gün sonra ikinci bir nükleer bomba, bu kez bir plütonyum bombası, Nagazaki'ye atılacaktı. Böylece, Amerika Birleşik Devletleri ne denli yaman bir silaha sahip olduğunu tüm dünyaya göstererek, bu nükleer güçle gözdağı verecekti.

HEGEMONYA EMELLERİ VE NÜKLEER ŞANTAJ

Gerçekten de, ABD'nin Japonya'ya karşı nükleer silah kullanmasının gerçek amacı bu ülkeyi teslim olmaya zorlamak değildi. O sıralarda Truman ve sözcüleri, bombanın kullanılmış olmasına yükselen tepkiler karşısında, bu işi "savaşa son vermek için" yaptıklarını açıklamışlardı; ama daha o günlerde bile asıl amacın bu olmadığı dünya kamu oyu tarafından pek iyi bilinmekteydi. Nitekim yıllarca sonra bu gerçek bizzat o zamanın bazı yetkilileri tarafından da anı ya da mülakat olarak itiraf edildi: Hiroşima ve Nagazaki nükleer bombardımanının, "İkinci Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkmış olan dünya sosyalizmine karşı ABD'nin *hür dünya lideri* olarak üstünlüğünü sağlamak amacıyla yapıldığı" yazılı ve sözlü olarak belirtildi.

Oysa bizzat o atom bombalarını imal eden bilim adamları onun kullanılmasına karşı çıkmışlardı. Truman'a sundukları yedi imzalı bir raporda başardıkları projeye, nazilerden önce bu silahı bulmak için başlamış olduklarını, artık nazi tehlikesinin bulunmadığını belirttikten sonra, ABD yönetiminin bombayı kullanmak istemesindeki asıl amaca değiniyorlardı: Bu bombaları kullanarak ABD'nin gücünü kanıtlama isteklerini tehlikeli buluyorlar ve tüm ülkelerden gelmiş gözlemciler önünde, bir çöl ortasında ya da ıssız bir okyanus adasında bombanın gösteri olarak patlatılmasını, böyle bir girişimin esasen ABD'nin sahip olduğu "Atom bombası kudretini" kanıtlamaya yeteceğini söylüyorlar, bunun aynı zamanda Japon savaşını sona erdireceğini, çünkü silahın dehşeti karşısında Japonya'nın savaşa devama cesaret edemeyeceğini belirtiyorlardı. Raporun son bölümü ise, haklılığı zaman içinde hep doğrulanan, bugün dünkünden daha da önem taşıyan tarihsel bir uyarı niteliğin-

deydi:

Dünyanın ilk nükleer bombasını yapanlar, bu silahın kullanılmamasını istedikleri gibi, ABD'nin bu silaha sahip tek ülke olarak kalacağını düşünmesinin bir düş olduğunu çünkü kısa zamanda nükleer bombanın ABD'nin tekelinden çıkacağını belirtiyorlar ve ileride nükleer güce sahip olacak devletlerle birlikte, uluslararası bir kontrol sisteminin kurulmasını, böylece bu bombanın gelecekte de kullanılmamasının güvence altına alınmasını zorunlu görüyorlardı.

Ne var ki, Beyaz Saray ve Pentagon yetkilileri ve onları yönlendiren büyük sermaye çevreleri bu uyarı ve önerileri dikkate almadılar. Başkan yardımcısı olduğu halde projeden haberi bile olmayan, ancak Roosevelt ölünce ve kendisi başkanlığı devralınca ABD'nin nükleer silaha sahip olmak üzere bulunduğunu öğrenen Truman başta gelmek üzere, yetkililer ellerine geçirdiklerini sandıkları müthiş kudretten sarhoş olmuşlardı ve bu silahı kullanmanın, tüm yeryüzünde Amerikan hegemonyasını kurmaya yarayacağını düşünerek, nükleer güçlerini bir şantaj aracı olarak işlevlendirmek istiyorlardı.

Atom bombasının denemesini 16 Temmuz 1945'te ABD'deki New Mexico eyaletinde gizlice yaptıkları gibi, bilim adamlarının önerdiklerinin tam tersine Japonya'ya ihtarda bulunmadan ansızın Hiroşima'yı ve Nagazaki'yi cehenneme çevirdiler.

ABD yönetici çevreleri, ıssız bir çölde ya da adada yapılacak bir gösterinin dünyadaki geniş yığınları yeterince etkilemeyeceğini düşünüyor olmalıydılar. Ellerindeki silahın dehşeti, ancak bu silah insanlara karşı onların yaşadıkları bir kente atılırsa daha iyi anlaşılacaktı. Bir çölden ya da okyanus adasından kumlarla ya da sularla birlikte yükselecek nükleer bulutun fotoğraf ve filmleri kitleleri terörize etmeye yetmezdi, bu görüntüler ancak bombanın bir kentteki somut sonuçlarının görüntüleriyle birlikte etkili olabilirdi.

Nitekim, *Enola Gay*'le giden yardımcı uçaklara alınan yeterli sayıdaki fotoğrafçı ve kameramanın görüntüledikleri nükleer mantar, daha sonra alçak hava fotoğraf ya da filmleriyle ve yaşanılan katastrofun yerden alınmış görüntüleriyle tamamlanarak tüm dünyaya yayıldı. Bu insanlık dışı görünümler, ABD yöneticilerinin gözünde hem propaganda değeri taşıyordu, hem de kitle haberleşme araçlarının ulaşabildiği en geniş kitlelere iletilmiş bir mesaj niteliğindeydi.

MANHATTAN PROJESİ: AMAÇ VE SONUÇ

Dünyanın ilk atom bombasının yapılmasında birinci derecede rol oynayan bilim adamları, daha sonra nükleer silaha karşı en aktif barışçılar arasında yer alacaklardı.

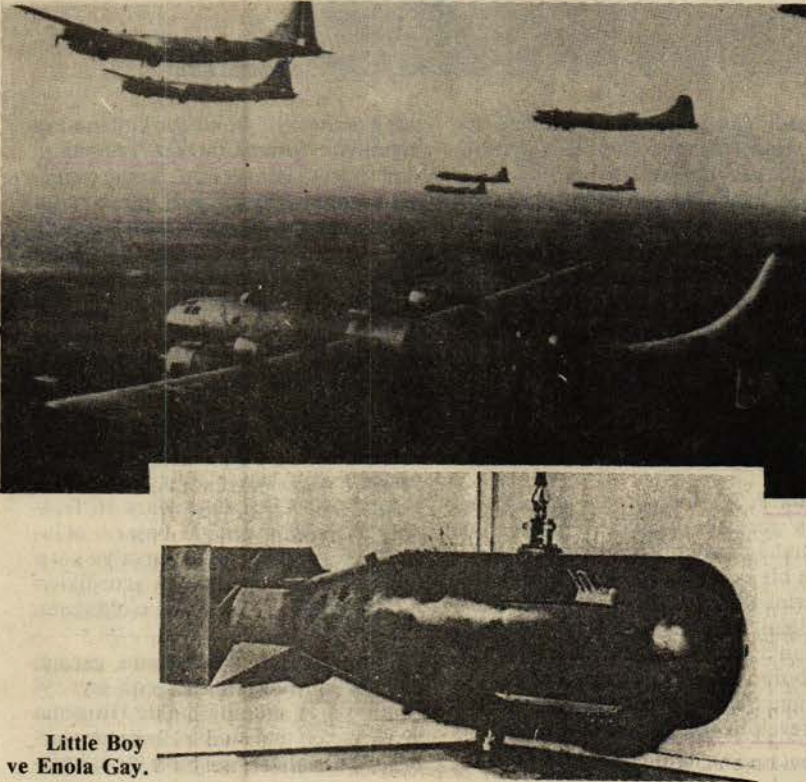
Bunlardan beşi, Einstein, Szilard, Fermi, Urey ve Oppenheimer'dı.

1938'de Berlin'deki Keiser Wilhelm Enstitüsü'nde nükleer silah araştırmalarının başlaması, çekirdek fiziği üzerine çalışan sayısız bilim adamını fazlasıyla endişelendirmişti. Bu çalışmaların sonuç verebileceği ve Hitler gibi eşine az rastlanır bir insanlık düşmanının eline böyle korkunç bir silahın geçmesi halinde neler olabileceği bu bilim adamlarının uykularını kaçırıyordu.

Hitler nazilerinin nükleer silah yapmalarına karşı ABD'de ilk harekete geçen *Leo Szilard* oldu. Anti-faşist bir Macar fizikçisi olan Szilard bir süredir göçmen olarak Amerika'da yaşıyordu ve berilyum üzerinde gama ışınlarının hareketiyle nötron elde ederek bilim dünyasında ün kazanmıştı. Szilard, ABD'nin de nükleer araştırmalara başlamasını istiyor ve bunu Hitler'den önce başarmak gerektiğini ısrarla söylüyordu. Ama yaptığı çeşitli girişimler sonuç vermeyince, Szilard bu kez Einstein'a başvurdu. Einstein'ın olağanüstü ünü etkili olabilirdi. Sonuçta Szilard Einstein'ı harekete geçmeye ikna etti. Einstein 1938 Ağustos'unda Başkan Roosevelt'e bir mektup yazarak, nükleer araştırmalara başlanmasına önayak olmasını istedi. Bir ay sonra Hitler Polonya'ya saldırıp İkinci Dünya Savaşı'nı başlatınca, Roosevelt Ekim ayında Einstein'ın mektubuna olumlu yanıt verdi ve iki gün sonra nükleer araştırmalar başladı. Araştırma ekibinin içinde Szilard, Fermi ve Urey de bulunuyordu. Uranyum bakımından zengin olan Çekoslovakya nazi işgali altında bulunduğundan, gerekli uranyum Katanga'dan getirildi.

Başlangıçta çalışmalar sadece araştırma düzeyindeydi. Çünkü Roosevelt yalnızca araştırmaya olanak sağlamış, atom silahının imaline izin vermemişti. 1941'de Almanlar Sovyetler Birliğine saldırdıktan, Japonya ile ABD arasındaki gerginlik had safhaya çıkıp İngiltere Alman saldırıları karşısında iyice zorlanır olduktan ve nihayet bilim adamları U 235 izotopunu U 238'den ayrıştırmayı başardıktan sonra, Başkan, Aralık ayında -Pearl Harbour baskınından hemen önce- nükleer silah imalinin de projeye alınmasına izin verdi. Projeyle devlet adına bir orgenerali görevlendirdi. Bilim adamlarının *Manhattan Projesi*, devlet adamlarının ve askerlerin ise *Manhattan Operasyonu* adını verdikleri proje Los Alamos'a nakledildi.

1942 ortalarında yapılan değerlendirmelere göre, bombanın 1945 yazında hazır olacağı tahmin ediliyordu. Aynı

Little Boy ve Enola Gay.

yıl Aralık ayında, projenin önde gelen isimlerinden *Enrico Fermi* projedeki bilim adamlarına düzenlediği bir konferansta, imal etmekte oldukları silahı insanların kontrol edemeyeceğini söylüyor ve kaygılarını dile getirerek nükleer silaha ilk tepkiyi gösteriyordu. İtalyan olan Fermi, ülkesindeki faşist diktatörlük nedeniyle ABD'ye gelerek çalışmalarını orada sürdürmüş, 1938'de Nobel ödülünü kazanmıştı. Elektron ve nötronlar üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Fermi, uranyum ve grafit atomlarını parçalamak için nötron hareketinden yararlanma denemeleri yapmış ve Manhattan Projesi sırasında, 1942'de bunu başarmıştı. İlk atom bombasının imal edilmesinde dönüm noktasını bu buluş oluşturdu. Ama aynı buluşun sahibi, daha sonra atom bombasının kullanılmasına karşı yürütülen mücadelenin en önünde saf tutacaktı.

Projedeki diğer bir bilim adamı da Amerikalı kimyacı *Harold Urey*'di. Kimyada "ağır su" diye anılan ve D_2O formülüyle ifade edilen, 1,106 özgül ağırlıklı, 101,4°C kaynama dereceli suyu ve deuteryumu elde ettiği için 1934'te Nobel ödülü almıştı. (Ağır su ve deuteryum atom reaktörlerinde nötron ralantisör'ü (yavaşlatıcısı) olarak kullanılmaktadır). Urey, proje sırasında Uranyum 235 izotopundaki flor gazını difüze ederek bu izotopu zenginleştiren buluşu yapacaktı. Bir başka deyişle, Urey de nükleer silahın yapımında önemli bir rol oynamıştı ve o da bu silahın kullanılmasına karşı çıkanlar arasında yer alacaktı.

1943 başında general Groves, araştırma ekibinin yöneticiliğine kuantum fizikçisi *Robert Julius Oppenheimer*'ı getirdi. 9 yabancı dil bilen Harvard diplomalı Oppenheimer genel kuanta teorisini atom üzerinde geliştirmiş ve atom kuanta teorisini bulmuştu. Oppenheimer'ın projenin başına atanmasına karşı çıkanlar oldu. Kendisinin nobel ödülü sahibi olmadığı için nobel ödüllü bilim adamlarının bulunduğu bir ekibi yönetemeyeceği söyleniyordu. Ama asıl itiraz gizli servisten geldi. Amerikan istihbaratçıları Oppenheimer'ın sol görüşlü biri olduğunu, yakın çevresinde çok sayıda komünist bulunduğunu söyleyerek bu atamaya karşı çıkıyorlardı. Roosevelt'in duruma müdahale etmesiyle atama kesinleşti.

1944 yılı sonunda Groves Başkan'a ve projeden haberli olan diğer bazı yetkililere "noel hediyesi" olarak atom bombasının 1 Ağustos 1945'te hazır olacağı haberini veriyordu.

General Groves bu haberi müjde ya da hediye olarak nitelerken, bombanın mucitleri bombanın kullanılmasına karşı verdikleri mücadeleyi yoğunlaştırıyorlardı. Çünkü savaşın sonu belli olmuş, Nazi Almanyasının hezimeti artık kesinlik kazanmıştı. Nazi orduları doğuda ve batıda bozgun halinde kaçıyorlardı. Ayrıca elde edilen istihbarat Almanya'nın atom bombası yapamadığını, böyle bir umudunun da artık bulunmadığını gösteriyordu. ABD ile Pasifik'te savaşmakta olan Japonya'nın ise zaten nükleer araştırmaları yoktu.

Einstein ve Oppenheimer.

General Groves.

1945 Nisanına gelindiğinde Los Alamos'da bombanın yapımı tamamlanmak üzereydi. İlk denemenin 31 Mayıs'ta yapılabileceği tahmin ediliyordu.

Szilard, Washington'dan gelen Groves'la görüştü ve generali bombanın kullanılmamasına ikna etmeye uğraştı, yazılı bir rapor haline de getirdiği görüşlerini Roosevelt'e mutlaka iletmek istediğini söyledi. Aldığı, "Dilerim, Başkan'a bu metni gösterebilme olanağını bulursunuz" yanıtının ne anlama geldiğini Szilard aynı gün öğrenecek, Roosevelt'in ölüm haberi gelecekti.

Yeni başkan Truman ve kurduğu savaş komitesi ise bombayı kullanmaya niyetliydi. Szilard bu kez Truman'ın özel temsilcisiyle görüştü. Sonuç çıkmadı. Sözünü ettiğimiz yedi imzalı rapor bunun üzerine kaleme alındı. Raporda dile getirilen öneriler, tüm dünyadan gelecek gözlemcilerin önünde yapılacak bir gösteriye Japonya'nın temsilci göndermeyeceği, bu nedenle böyle bir denemenin Japonya'ya karşı caydırıcı niteliği bulunmayacağı gerekçesiyle reddedildi. Bombayı kullanma kararında olanların ikinci gerekçesi ise böyle bir denemenin başarısız kalması halinde fiyaskoya dönüşeceği ve etkisiz kalacağı yolundaydı. Oysa daha sonra 16 Temmuz'da yapılan deneme başarılı olduğu halde, bombanın Japonya'ya karşı kullanılması, yöneticilerin getirdikleri bu gerekçenin de bir bahane olduğunu kanıtladı.

Truman uzun yıllar sonra yazdığı anılarında irili ufaklı pek çok şeyi ayrıntılı olarak anlattığı halde Hiroşima ve Nagazaki trajedisinin üzerinde durmayacak, daha da önemlisi atom bom-

basının kullanılmasına hangi gerekçelerle karar verildiğini yazmaya bile gerek duymayacaktı. Dışarıda Soğuk Savaşın, içeride ise Mc Carthy azgınlığının, Marshall Planı'nın, NATO'nun, Truman Doktrini'nin, Kore Savaşı'nın bir numaralı mimarı olan Truman'ın tüm başkanlık kariyeri, 1945 Hiroşima ve Nagazaki nükleer bombardımanının da baş sorumlusunun kendisi olduğunu ortaya koyacaktı. Bir başka deyişle, Amerikan finans kapitalinin İkinci Dünya Savaşı bitimindeki ve sonrasındaki tüm ekonomik, politik ve askeri çıkarları ifadesini eksiksiz bir şekilde Truman yönetiminde bulacaktı.

Bilim adamlarının yukarıda sözünü ettiğimiz uğraşlarına projenin şefi Oppenheimer da katıldı. Oppenheimer yetkililerle yaptığı görüşmelerde, savaşın sonuna gelindiğini, Japonya'nınsa fazla dayanamayacağını söylüyordu. Ama artık her şey projedeki bilim adamlarının kontrolünden çıkmıştı.

Proje çok büyük bir gizlilik içinde yürütüldüğü için konuyu kamu oyuna aktarmak ve barışsever güçleri harekete geçirmek de mümkün olmadı. Çünkü projede çalışan *herkes* Los Alamos kampını terk etmemekle kısıtlıydı. Şayet bir görevli çok zorunlu bir neden yüzünden kamptan çıkacaksa, yanına kontrol için gizli servis ajanları veriliyordu. Ayrıca araştırmacıların üzerlerindeki küçük cihazlarla tüm konuşmaları canlı olarak dinleniyor ve banda kaydediliyordu. Yazdıkları her mektup denetimden geçtikten sonra postaya veriliyor, kendilerine gönderilen mektuplar Santa Fe'deki bir posta kutusu aracılığıyla kontrolden geçirilerek iletiliyordu. Kamptaki görevlilerin aileleriyle görüşmeleri ise ancak ailelerini kampa nakletmekle mümkündü. Kampa sadece araştırmacının eşi gelip yerleşebilirdi ve bir daha da hiçbir şekilde kamptan dışarı çıkamazdı. Bütün bu kurallar 1942 Aralık ayından başlayarak katı bir şekilde uygulandı. İşte bu uygulamalar yüzünden, yukarıda sözünü ettiğimiz bilim adamları bombanın kullanılmasına karşı tümüyle çaresiz kaldılar. Zaten her şey artık Hava Kuvvetleri'nin emrinde yürüyordu. Bombayı taşıyacak uçak belirlenmiş, mürettebatı seçilmişti. Bombanın kullanılması Nisan sonunda kesinlik kazanmış, uçuş ekipleri projede çalışan bilim adamları, teknik personel Pasifik'teki Marianes adasına götürülüp gizli servis denetiminde bütünüyle enterne edilmişlerdi. 16 Temmuz denemesi küçük bir teknisyen grubu tarafından gerçekleştirildi ve 21 gün sonra da Enola Gay ve yardımcı uçakları görevlerine çıktılar. Bunu ikinci bomba izledi. Böylece iki büyük kitlesel katliam, ABD'nin politik ve dolayısıyla ekonomik emellerine hizmet etmekle kalmayacak, yukarıda değindiğimiz gibi, soğuk savaşın da başlangıcı olacaktı.

Böylece, korkunç bir savaştan henüz çıkmış olan dünya toplumu, barışın güvenliğini doğru dürüst yaşayamadan, geçirdiği savaştan çok daha korkunç bir savaşın tehdidi altına girmiş olacaktı.

UZAYA TIRMANAN NÜKLEER MİLİTARİZASYON

Nükleer bombanın dünya hegemonyası amacıyla insanlığa yönelik bir şantaj aracı olarak kullanılmasından bu yana tam 40 yıl geçti.

Bu kırk yıl içinde pek çok şey değişti. Her şeyden önce ABD'nin nükleer güce sahip tek ülke olma sıfatıyla dünya hegemonyasını ilan etme düşleri suya düştü. Daha sonra soğuk savaş politikası iflas etti. Bu süreçte sömürgeci boyunduruk parçalandı, yetmişi aşkın ülke bağımsızlığını elde etti, genç ulusal devletler kuruldu ve yaşanan bütün değişmeler, genelde dünyadaki güçler dengesini emperyalizmin ve uluslararası gericiliğin aleyhine değiştirdi.

Evet, o günden bu yana pek çok şey değişti, ama, ABD yönetiminin dünya hegemonyası emelleri değişmedi. Örneğin ABD 1970'lerin ikinci yarısında insanları öldürecek, ama binalara, fabrikalara, diğer üretim araçlarına ve eşyalara zarar vermeyecek nötron bombası imalatına girişerek, bu yoldan üstünlük kurmaya kalkıştı. ABD yetkililerinin "Temiz Bomba" adını verdikleri bu silaha hedef olacak ülkelerde insanlar öldükten sonra, acaba o kentleri, o fabrikaları, yeraltı servetlerini kimler kullanacaktı? Kuşkusuz ki, Temiz Bombayı kullananlar oralardaki insanları temizledikten sonra, gelip onların eserlerine, yerüstü-yeraltı servetlerine konacaklardı.

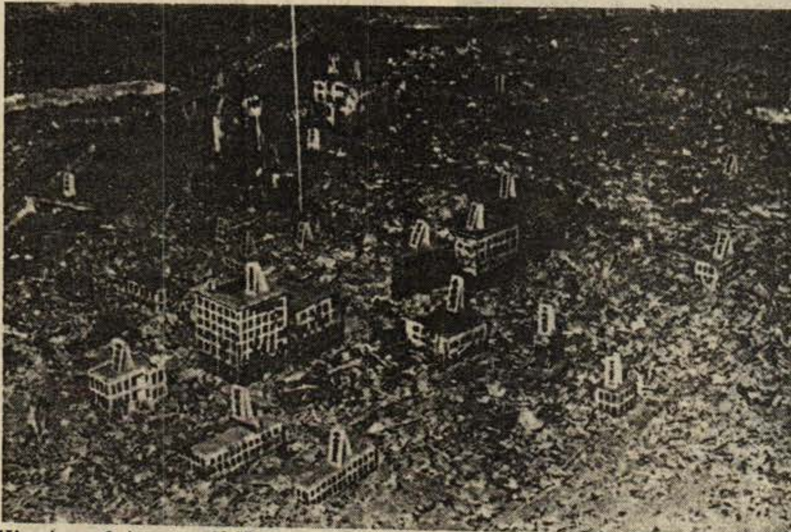
Nötron bombası tehdidini, bugün çok daha korkunç bir tehdit izliyor: uzayın militarizasyonu. Popüler adıyla "Yıldız Savaşları" diye anılan ve Reagan yönetimi tarafından başlatılan bu proje, uzayda nükleer savaş istasyonları ve nükleer silah depoları kurmak yoluyla dünyayı kontrol altına alma amacından başka bir şey değil.

Böylece, 40 yıl önce, "Japon savaşını sona erdirmek" bahanesiyle başlatılan tehdit, bugün artık tüm insanlığın sonu olabilecek bir serüvene dönüşmüştür. Bugün nükleer savaş tehditkârlarının elindeki korkunç oyuncaklar, onların dünya hegemonyası için duydukları ihtirasın aracı da olsalar, somutta kendi ülkeleri dahil olmak üzere tüm dünyayı mahva sürükleyecek ve insanlığın sadece binlerce yılda oluşturduğu bugünkü uygarlığı değil, belki de insan türünün kendisini de ortadan kaldırabilecek bir tehlike haline gelmiştir.

Nükleer silahlanma güya güvenlik adına yapılmaktadır, ama gerçek olan bunun tam tersidir. Nükleer silahlanma durmadıkça, tersine tırmandırıldıkça gezegenimiz üzerindeki güvensizlik bulutları büsbütün yoğunlaşmaktadır.

İnsanlığın karşı karşıya bulunduğu nükleer tehlike, sosyal sistem farklılıklarına, ulusal ayrılıklara, tek tek devletlerin çıkarlarına, ya da dünya toplumundaki irili ufaklı çelişkilerin hiçbirine bakılmaksızın, her ülkenin, her ulusun, her insan bireyinin en başta gelen *ortak* sorunudur.

Çağımızın vardığı teknolojik gelişkinlik düzeyi ve silahların ulaştığı tahrip gücü, uluslararası barış ve güvenlik

Hiroşima, 6 Ağustos 1945.

konusunda ortak bir kabulü ve bunun gereklerini zorunlu kılmaktadır. Her türlü ekonomik, politik ve ideolojik mülahazanın ötesinde nükleer tehlikeye karşı barışa sahip çıkmak somutta uluslararası güvenliği, *yani tüm insanlığın güvenliğini* elbirliğiyle gerçekleştirmek ancak ve ancak bu şekilde mümkündür. İnsanlık *nükleer bir intiharla* yokolmak istemediğine göre, tek bir güvenlik kavramında birleşmek zorundadır. Bu ise, sosyal sistemi ve siyasal statüsü ne olursa olsun, bütün ülkelerin, dünya çapındaki bir KOLLEKTİF GÜVENLİK kavramını ve zorunluluğunu kabul etmeleri ve böyle bir kollektif güvenlik sistemini hep birlikte kurmaları demektir.

TEKNOLOJİK VE DÜŞÜNSEL EVRİM

Kollektif Güvenlik kavramı ise dünya barışı konusunda *yeni bir bakış açısını* benimsemeyi gerektirir. Bu yeni bakış açısı subjektivitelerin ötesinde, *objektif bir zorunluluktur.* Vurguladığımız zorunluluğu ortaya koyan etken, bilimsel ve teknolojik gelişmenin bugün vardığı aşamadır. Konumuz somutunda objektif olan budur. Mademki, teknolojik gelişim aynı zamanda nükleer tehlikeyi de beraberinde getirmiştir, şu halde ortak tehlikeye karşı insanlık hep birlikte çözüm bulmak zorundadır.

Bilim tarihi şaşmaz bir kesinlikle kanıtlamıştır ki, teknolojik gelişim ile düşünsel gelişim arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. İnsanoğlunun düşünce evriminin her aşamasında fen ve teknolojideki gelişmelerin, buluşların önemli izleri olmuştur. Özellikle bir kısım bilimsel ve teknolojik bulguların insan düşüncesi üzerindeki etkisi sanıldığından çok daha büyüktür. Ve teknik gelişimin düşünsel evrim üzerindeki yansımaları, kuşkusuz ki, soyut düşünceler planında kalmakla sınırlanmamış, sosyal arenaya da yansımıştır. İnsan düşüncesini köklü değişmelere zorlayan bazı önemli bilimsel gelişmeler toplumsal planda kaçınılmaz mücadeleleri de beraberinde getirmiştir. Bilimsel buluşların öngördüğü düşünsel ve toplumsal değişikliklere sahip çıkanlar ile onlara karşı çıkanlar arasında uzun mücadeleler geçmiştir. Eski'de, yanlış'ta ısrar edenler, düşünsel ve toplumsal tutuculuğu sürdürenler, kendi zümresel çıkarları için yeni'yi ve doğru'yu kabul etmeyenler, yeni'yi ve doğru'yu savunanları susturmaya, ezmeye çalışmışlardır. Tarihte birçok bilim adamının ve filozofun baskıya uğraması, horlanması bundandır.

Konumuzu örneklemek için bilim ve düşünce tarihindeki şu olayları hatırlamak bile sanırım yeterli olacaktır.

Örneğin, Kopernik'e gelinceye kadar, bilimde Ptolemy'nin koyduğu *jeosantrik* (géocentrique) sistem esas alınıyordu; yani o zamana dek bilim adamları yerküreyi merkez ve sabit kabul ediyorlar, güneşin dünya etrafında döndüğünü sanıyorlardı. Kopernik, güneşi merkez alan *heliosantrik (héliocentrique) sistemi bilimsel olarak ispatladığında, konu sadece bilimsel bir tartışma olarak kalmadı. Felsefi alanda da büyük yeniliklere ve dolayısıyla gerici karşı koyuşlara yol açtı. Ama daha da önemlisi, Kopernik'in bulgusu sosyal ve siyasal alana yansıdı. Kilise ve aristokrasi bu gerçeğin kabul edilmesi halinde kendi otoritelerinin sarsılacağını düşünerek, yeni teoriyi savunanlara karşı baskı uyguladılar. Kopernik'in yolundan giden bilim adamlarına karşı saldırıya geçtiler. Doğruyu ve dolayısıyla bilimi yasaklamak istediler. Bilimsel bir buluş, bir anda ilerici-gerici kavgasına dönüştü. Sonuçta, Kopernik'in bilimsel bir devrim sayılabilecek buluşu, felsefi ve düşünsel devrime de yol açtı. Giderek Aydınlanma Çağı'nın doğmasında rol oynayan bir önem kazandı. Felsefi plandaki Aydınlanma Çağı ise Büyük Fransız Devrimi'nin düşünsel temelini belirledi.*

Bilimsel gelişmelerin düşünsel evrim üzerindeki etkileri kuşkusuz ki, burjuva çağında da sürdü. Belki jeosantrik sistemden heliosantrik sisteme geçişteki kadar köklü bir felsefi atılım olmasa da, Newton mekaniği insan düşüncesinde değişmeler yarattı. Darwin Teorisi ise büyük fırtınalar kopardı. Çünkü ilk insanın Adem babamız ve Havva anamızdan başladığını ve tanrı tarafından yaratıldığını yazan din kitapları tanrının mesajlarını ve buyruklarını insanlara ilettiklerini iddia etmekteydiler. Adem babamızı topraktan yarattığını söyleyen tanrıya karşı Darwin diye bir Allah kulu çıkıp evrim teorisi diye bir şey getiriyor ve ilk insanın maymunun evrimiyle türediğini kanıtlıyordu. 1980'ler Türkiye'sinde bile hâlâ kimi resmi ağızlar tarafından reddedilen Darwin Kuramı'nın, ilk doğuşunda ne denli fırtınalara yol açtığını tahmin etmek hiç de güç olmasa gerek.

Gene *Mendelyev'in Periyodik Sistem'i* ve Einstein'ın görecelik (izafiyet) teorisi de insan düşüncesi üzerinde önemli bir rol oynadı. Ve nihayet teknolojide yaşamakta olduğumuz elektronik devrim geldi.

Bilimin ve insanlığın tarihi gösteriyor ki, yukarıda sözünü ettiğimiz buluşların her birinin düşünsel ve toplumsal yaşama yansıması az veya çok çalkantılı bir dönemi gerektirdi.

Ne ki, yaşamakta olduğumuz nükleer ve elektronik çağda insanlığın artık o kadar çok zamanı yok. Çünkü bilimsel ve teknolojik devrimin dünya toplumuna getirdiği olağanüstü hizmetlerin yanı sıra, insanlığın topluca imha olmasına yol açabilecek, bu anlamda *nükleer intihar* diye adlandırılabilecek bir tehlike de karşımızda duruyor.

Nükleer teknolojinin ulaştığı gelişkinlik düzeyinde savaşmak ya da savaşmamak, konvansiyonel savaşlardaki gibi geniş kitlelerin inisiyatifinde değildir artık. Konvansiyonel bir savaşı yönetici çevreler başlatsalar da, savaşacak olanlar geniş yığınlar olduğu için, son çözümlemede savaşın belirleyicisi -savaşa son verecek olanlar- gene aynı geniş yığınlardır. Fakat nükleer savaş böyle bir faktörü ve olasılığı ortadan kaldırmaktadır. Nükleer silah teknolojisinin bu denli gelişkin olması aynı zamanda onları kullanma inisiyatifini kitlelerin elinden almış ve aşırı derecede merkezileştirmiştir. Kıtalararası balistik füzeler ve hele hele ABD'nin giriştiği yerden kumanda edilen nükleer uzay istasyonları projesi nedeniyle, artık nükleer savaşı başlatmak için bir *Enola Gay* ve filosuna bile gerek yoktur. Üstelik de, Hiroşima'yı yerle bir eden *Little Boy* şimdiki korkunç canavarların yanında gerçekten bir yavru canavar gibi kalmaktadır. Çünkü artık imal edilen en küçük nükleer bomba, Little Boy'un *elli katı* tahrip gücüne sahiptir. Bugün dünyadaki nükleer silah depolarının barındırdıkları göz önüne alındığında, yeryüzünde yaşamakta olan *her bir insana,* kadın, erkek, yaşlı, genç, çocuk, bebek... dahil olmak üzere her birey ba-

Hiroşima'nın bombalanmasında görev aldığı için hayatı ruhsal bunalımlar içinde geçen, radar uçağının pilotu Bob Etherly.

şına 3 TNT nükleer silah düşmektedir (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü).

İNSANIN BELİRLEYİCİ ROLÜ

Bu nedenle, nükleer silahlar kimilerinin iddia ettiği gibi bir ülkenin güvenlik aracı olmaktan çok uzaktadır. Esasen tek tek devletlerin güvenlik kavramı nükleer silah imal edilmeden de önce geçersizleşmeye ve onun yerini *kollektif güvenlik* kavramı almaya başlamıştı. Bu kavram ilk kez, naziler 1933'te iktidara geldikten sonra ortaya çıkan yeni bir dünya savaşı tehlikesine karşı ortaya atılmış ve önerilmişti. Ama, kuşkusuz ki, ne Almanya ve onun müttefikleri, ne de İngiltere, Fransa ve ABD bir kollektif güvenlik sistemi kurulması önerisine yanaştılar. Savaşın hemen bitiminde nükleer çağ başlayınca, bu kez bu *öneri tam anlamıyla bir gereksinme* haline geldi. Nükleer silah depolarının bugün vardıkları boyutlarda ise kollektif güvenlik hem tüm insanlığın, hem de tek tek bütün ulusların, devletlerin biricik barış ve güvenlik yoludur.

Tersini düşünmek çılgınlıktır. Gerçekte bunun böyle olduğunu Amerika Birleşik Devletleri de bilmektedir. Ama gene de nükleer silah teknolojisini ve depolamasını tırmandırmaktadır. ABD'nin şimdiki Yıldız Savaşları projesi sayesinde uzay silahlarıyla dünyayı kontrol altına almak istediği, proje için gerekli ek fon ayrılması tartışmaları yapılırken, bizzat o zamanki Savunma Bakanı Alexander Haig tarafından ifade edilmiştir. Haig 2 milyar dolarlık ek fon için Kongre'de yaptığı konuşmada amacın *"daha sıhhatli bir ABD ekonomisi, daha güçlü bir askeri kudret"* olduğunu açıkça söylemiş ve bunları "dünyadaki liderliğimizi yeniden restore etmek konusundaki kararlılığımızın işaretleri" diye nitelemişti (5 Ekim 1982). ABD'nin bu projesi önlenmezse, ona karşı alınacak önlemler nükleer silahlanma yarışını otomatikman uzaya tırmandırmış olacaktır.

Bu sonu belirsiz bir tırmanıştır. Böyle bir tırmanışın ancak ve ancak iki sonucu olabilir: ya insanlık topyekûn bir barış uğraşıyla nükleer silahlanmayı durduracak, giderek nükleer silah depolarını tasfiye edip, kalıcı barış ve güvenliğe ulaşacaktır; ya da tırmanışın belli bir noktasında katastrof üçüncü bir sonuç yoktur. Çünkü şimdiki durum - yani belirsizlik ve güvensizlik- bir sonuç değildir. Mevcut durumun ilanihaye böyle gideceğini de sanmamak gerekir.

Evet, yaşamakta olduğumuz nükleer çağda çıkabilecek bir savaşı kontrol etmeye olanak bulunmamaktadır. Kitleler böyle bir savaşın sonucunu tayin edebilme olanağından yoksundurlar, *ama bu savaşı önleme olanağına sahiptirler.* Kitlelerin asıl belirleyici rolü buradadır.

Çünkü içinde bulunduğumuz bilimsel ve teknolojik devrim insanlığın olağanüstü bir eseridir. Bu eseri yaratmış olan insanlık, kendi eserinin kendisine karşı -kendisini yok etmek üzere- kullanılmasına karşı çıkabilecek güçtedir. Gücün kendisi en geniş yığınların nükleer silahlara karşı barış uğraşıyla somutlanabilir. Madem ki, tayin edici olan insandır, insanın belirleyici rolü, işte tam bu noktada, yani nükleer silahlara son verme noktasında geçerlidir.

İnsanoğlu, nükleer silahlar kendisini yok etmeden, kendisi nükleer silahları yok etmelidir. Dünyanın karşı karşıya bulunduğu nükleer şizofreniyi tarihin karanlığına gömebilmenin ve insanlığın tüm ürünlerini gene sadece ve sadece insanlık hizmetinde değerlendirebilmenin biricik yolu da budur.

OKAMOTO JUN

PUSLU, ÇİÇEK YÜKLÜ GÖĞÜN ALTINDA

Puslu, çiçek yüklü göğün altında
Kanayan yaralarıyla uzanıyor şehir:
Sokaklar ameliyata alınmaya hazır,
Zift ve pislik biriktiren kanallar,
Beton sıvaları dökülmüş köprüler.

Puslu, çiçek yüklü göğün altında
Süzülüyor turnalar,
Dizi dizi oluklar,
Art arda kamyonlar
Pislik, çöp, çamur
Ve savaşın yanık, çürümüş molozlarını
taşıyorlar.
Sokaklarda karanlık kovuklar:
Su yüzüne çıkamayanların
Boğuk hırıltıları ve iniltileri kanal
yatağında:
Fışkıran metan.
Yaraları tıkanmış bu şehirde
Uluslararası caddeler açılacak yakında,
Sıra sıra renkli mağazalarda
Ayartıcı mallar aydınlatacak vitrinleri.

Puslu, çiçek yüklü göğün altında
Durmadan yükselen yeni yapılar.

Kulaklarımız dinamit kapsüllerinde, puslu,
çiçek yüklü göğün altında
Yakarıyoruz
Ateş yağmuru bir daha yağmasın diye dünyaya

"Barış İçinde Yaşamama" Hastalığı!

Aşağıdaki yazı Serol Teber'in Nükleer Savaş ve Gezegenin Biyolojik-İklimsel Yıkımı adlı kitabının "Din Adamları, Ruhbilimcileri... Ve Nükleer Savaş" bölümünden alınmıştır.*

* * *

Ruhbilimciler, nükleer savaş konusunda, diğer sağlık emekçileri, ve hekimlerle birlikte paylaştıkları genel sorumlulukların ötesinde biraz daha değişik ve dirimsel kimi sorunların da ivedi irdelenmesi gereğini vurgulamaktadırlar...

Bu aşamada, ruhbilimciler, ilk kez, tüm yığınsal barış gösterilerine ve kamuoyu direnişlerine karşın, yine de insanların göz ardı edilmeyecek bir bölümünün, bu denli çıplak bir tehlike karşısında gösterdikleri ilgisizliği, bunun da ötesinde, kimi ülkelerde silahlanmadan yana tavır alınmasını koşullayan nedenlerin tartışılmasını gündeme getirmek istemektedirler...

Bu alanda yapılan pek çok çalışmanın toplandığı ortak paydayı bir kez daha anımsatırsak...

Saldırgan davranışlar, gerçekte, hep bilindiği gibi, yabancılaşmış çalışmadan, yabancılaşmış yaşamdan kaynaklanmaktadır... Üretime, yaşama, topluma yabancılaşmış kişiliklerde saldırgan davranışlarda bulunmaya yatkın bir potansiyel gelişmektedir... Özellikle, güvencesiz yaşam koşulları, üretim ve çalışma sürecinden dışlanma korkusu, yabancılaşmayı ve saldırganlığı büyük ölçülerde beslemektedir...

Gerçekte bu koşullarda, saldırganlık, hemen her zaman işsizlik, üretim dışı kalma, güvencesiz yaşam vb. gibi insanların en temel ve dirimsel gereksinmelerine ters düşen toplumsal durumların giderilmesi istemini yansıtmaktadır. Ancak, artık hep bilinmektedir ki, bu temel ve dirimsel gereksinimler içgüdüsel ya da dürtüsel değil, tümüyle tarihsel ve toplumsal kökenlidirler... Ve burada görülen saldırganlıklar, gerçekte biyolojik kökenli davranışlar değil; insanın üretim sürecinden dışlanması korkusuna karşın ortaya çıkan toplumsal reaksiyonlardır... İnsanlar, toplumsal güvencelerini yitirdikleri ya da toplumdan yalıtlanacaklarını sezinledikleri zaman, son bir yedek savunma aracı olarak saldırganlığa sığınmaktadırlar... Başka bir deyişle, saldırgan davranışlar, hemen her zaman, temel bir toplumsal sürtüşmeyi izlemekte ve yansıtmaktadır... Saldırganlığın mikropsikolojik irdelenmesinde her zaman, güvencesiz, ikircimli, korkulu bir kişilik yapısı saptanmaktadır...

İnsan kişiliğini biçimlendiren bu temel nesnel koşullar, tüketim toplumlarının gerçek dışı felsefe, biyoloji, sanat ürünleri, kitle iletişim ya da yapay bilgilendirme araçlarıyla da desteklenmekte, pompalanmakta ve bir anlamda yasallaştırılmaya çalışılmaktadır...

Örneğin, son yıllarda giderek yaygınlaştırılmak istenen bir tür Sosyaldarwinizm-biyolojizm savlarına göre, yaşam, inorganik doğadan gelmiş ve yine inorganik doğaya dönecektir; yaşamın amacı, ölüme ulaşmaktır; ölüm isteği insanları saltık-mutlak esenliğe, mutluluğa kavuşturur. Bu nedenle de, savaşlar, insanların, daha mutlu yaşayacakları yeni bir düzen, yeni bir denge sağlarlar... İnsanların ve toplulukların içinde bulunduğu sıkıntılar ancak yeni savaşlarla çözülür, boşaltılır. Ünlü Nirvana ilkesi de, insanlara dünyadan vazgeçmeyi, acıdan kaçmayı, ruhu bedenden ayırmayı, dinlenmeyi ve bu yoldan evrenselleşmeyi öngörmektedir... İşte bu saltık dinlenme ve evrenselleşme savına inananlar için nükleer savaş en uygun çözüm yollarından biri olmaktadır...

Burada, toplumların silahlandırılması ile bireylerin kişilikleri, tinsel-ruhsal aygıtlarının askerselleştirilmeleri olağanüstü bir eşgüdüm içinde ve birlikte örgütlenmektedir. Ve ancak, bu amaca ya da bu düzeye ulaşıldıktan sonra, bireyleri ve toplumları yönlendirmek ya da daha doğru bir deyişle, istenen doğrultularda "manupule" etmek kolaylaşmaktadır...

Bunun için, toplumsal saldırganlık duygularını ve bireysel tinsel gerginliği sürekli olarak "alarm" durumunda tutabilmek için, çok kez ortaya *"hayali düşman"* tehlikeleri çıkarılmaktadır.

Günümüzde bu alanda, en çok, herhangi bir ülkeden gelmesi olası ya da hemen yola çıkmak üzere olan nükleer bomba söylenceleri kullanılmakta ve bu yolla da, içinde yaşanan toplumun gelişmesine, varsıllığına karşı oldukları öne sürülen bu yapay tehlikelerle, in-

(*) Serol Teber, Nükleer Savaş ve Gezegenin Biyolojik-İklimsel Yıkımı, De Yayınevi, Mayıs 1985.

sanlar sürekli olarak saldırgan ve savaşa hazır durumlara getirilmektedirler...

Ancak, bir yapay tehlikenin etkinliğinin giderek azaldığı, önemini yitirir gibi olduğu durumlarda, bundan bağımsızmış gibi görülen ve yine yapay olarak çok abartılmış "damar sertliği", "şişmanlık", "kanser" ve hatta "grip salgınları" gibi "tehlikeler" ortaya atılmakta, toplumsal gerginlik sürekli pompalanmakta; insanlar, bir ölçüde, sürekli korku altında tutulmaktadırlar... Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde zaman zaman açıklanan belgelerde, belli bir toplumsal gerilim oluşturabilmek için "grip salgını ve aşılanma seferberliği" girişimlerinin başlatıldığı ve bu yoldan toplumun sürekli bir korku krizi, kimilerine göre korku nörozu altında tutulduğu açıklanmaktadır.

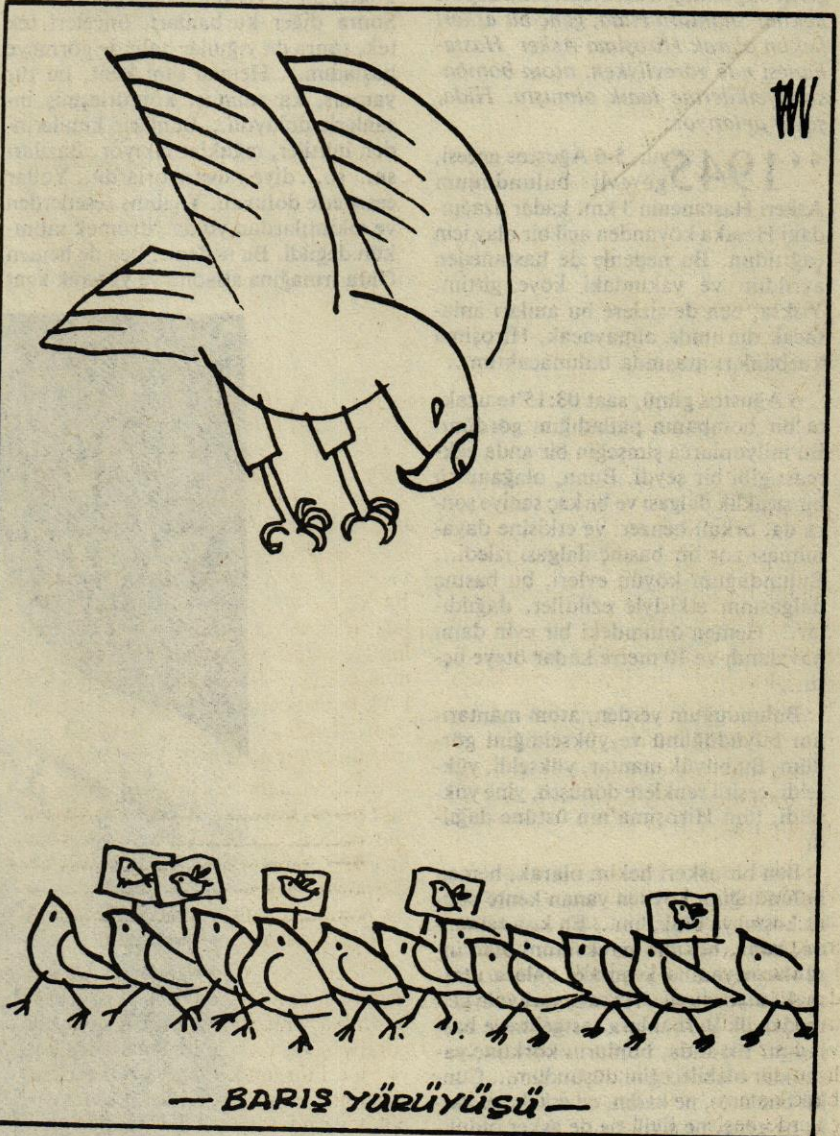
Bugün dünya üzerindeki insanların büyük bir bölümünün yaşamını *"korku doğması"* belirlemektedir. İnsanlar, sürekli olarak ,kendilerine her an saldırması olası ölümcül bir düşmanla birlikte yaşama zorunda kalındığı izlenimi içinde bırakılmaktadırlar. Bu koşullar altında insanlarda yığınsal bir *"izlenme-takip edilme hezeyanı"* üretilmektedir... Burada, sürekli olarak, değiştirilmesi, dost olunması olanaksız bir *"düşman"* üretilmekte; "düşmanın" gücü, etkinlikleri mistik söylentilere dönüştürülmekte; her yerde bu *"düşmandan izler"* bulunmaktadır...

Bu koşullarda insanlar, yığınsal bir çılgınlığa sürüklenmek istenmektedir... Bu durumda, pek çok insan, bu yanılsamalı karabasanın, hezeyanlı düşüncelerin etkisinde, bu korkulu durumlardan bir an önce kurtulmanın çırpınışları içinde, en etkin silahların yapılmasını ve de bunların bir an önce kullanılmalarını ister durumlara gelmektedir...

Ünlü düşünür-fizikçi Carl Friedrich von Weizsacker bu duruma, *barış içinde yaşamama* hastalığı denmesini önermektedir. Bu barış içinde yaşamama hastalığı ya da kollektif izlenme hezeyanı içindeki insanlar, ne koşulda olursa olsun güçlü olmak, "düşmanı" ortadan kaldırmak ve bunun için de önerilen her şeyi koşulsuz yerine getirmek zorunda bırakılmaktadırlar. Kişiliğin askerselleştirilmesiyle, şalt kendi yaşamını güvenceye alabilmek için, tüm dünyanın yok olmasını onaylayabilecek nitelikte kişiliklerin üretilmesine çalışılmakta ve bunda da göz ardı edilmeyecek başarılar kazanılmaktadır. Örneğin, bugün Amerika Birleşik Devletleri Başkanına, "neden yeteri kadar silahlanmıyoruz ve de Sovyetler Birliği'ni hemen bombalamıyoruz?" diye Amerikan Savunma Bakanlığı'nı şikâyet eden mektupların yazıldığı bir gerçektir...

Bu alanda yapılan diğer önemli bir gözlem de,insanların günlük konuşmalarındaki "doğal ölüm" sözcüklerinin yerinin giderek değiştiği ve bunların yerine "öldürmek" ya da "öldürülmek" kavramlarının yerleşmeye başladığı saptanmaktadır. Örneğin, İsveç gibi kültür düzeyi oldukça yüksek bir toplumda, 6 ile 12 yaşları arasındaki okul çocuklarında sürdürülen bir araştırmada, bunların yüzde 40'ının; ninelerini, dedelerini ya da doğal nedenlerle yitirdikleri diğer herhangi bir yakınlarını "birilerinin öldürdüğü" yanılsamalı düşüncesiyle "benim ninemi kim öldürdü" ya da "benim dedemi kim öldürdü" diye sordukları gözlenmiştir. Araştırmayı sürdürenlerin kanısına göre, insanlar giderek doğal ölümlere değil, "öldürülmelere" alışmaya ve de bunları günlük konuşmalarında yansıtmaya başlamışlardır...

Tüm bu nedenlerle, ruhbilimciler, diğer tüm toplumbilimcilerle birlikte, kalıcı bir barışın sağlanmasında, yapay olarak üretilen bu "düşman"ların gerçek kimliklerini sergilemenin ve tinsel-ruhsal militarizmin, bu alandaki çalışmaların en kalıcı ve tehlikelisini oluşturduğunu vurgulamanın ivedi önemini vurgulamaktadırlar...

Tan Oral

Hiroşima ve Nagazaki: 40 yıl önceydi...

Japonya'da Atom ve Hidrojen bombalarına karşı olan barış kuruluşlarının genel başkanlığını sürdüren ünlü Japon hekimi Shuntara Hida, genç bir askeri hekim olarak Hiroşima Asker Hastahanesi'nde görevliyken, atom bombasının etkilerine tanık olmuştu. Hida, şöyle anlatıyor:

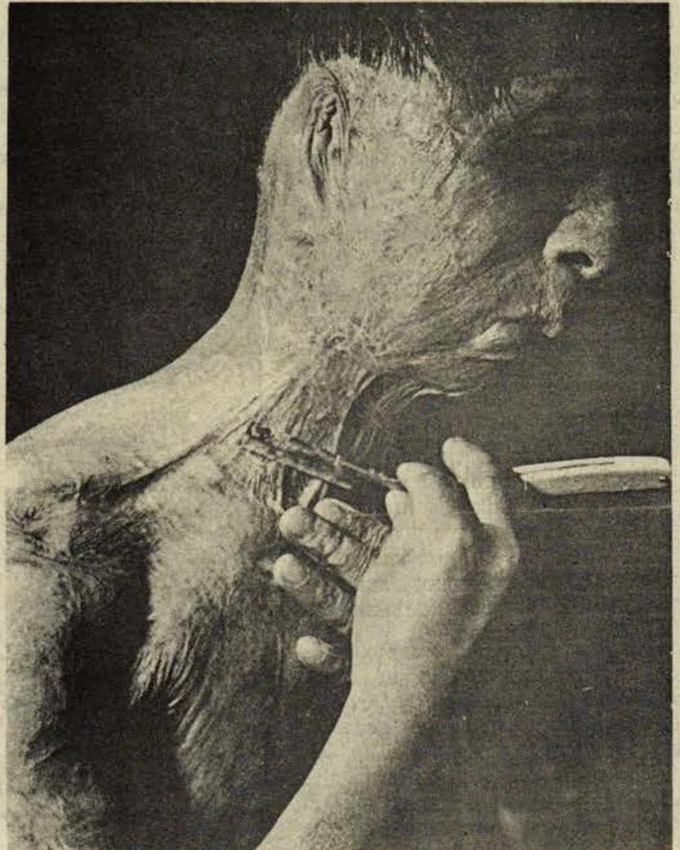
"1945 yılı, 5-6 Ağustos gecesi, görevli bulunduğum Askeri Hastanenin 3 km. kadar uzağındaki Hesaka köyünden acil bir olay için çağrıldım. Bu nedenle de hastaneden ayrıldım ve yakındaki köye gittim. Yoksa, ben de sizlere bu anıları anlatacak durumda olmayacak, Hiroşima kurbanları arasında bulunacaktım...

6 Ağustos günü, saat 08:15'te uzakta bir bombanın patladığını gördüm. Bu milyonlarca şimşeğin bir anda çakması gibi bir şeydi. Bunu, olağanüstü bir sıcaklık dalgası ve birkaç saniye sonra da, orkan benzeri ve etkisine dayanılması zor bir basınç dalgası izledi... Bulunduğum köyün evleri, bu basınç dalgasının etkisiyle ezildiler, dağıldılar... Hemen önümdeki bir evin damı havalandı ve 10 metre kadar öteye uçtu...

Bulunduğum yerden, atom mantarının büyüdüğünü ve yükseldiğini gördüm. Bu büyük mantar, yükseldi, yükseldi, çeşitli renklere dönüştü, yine yükseldi, tüm Hiroşima'nın üstüne dağıldı.

Ben bir askeri hekim olarak, hemen bulunduğum köyden yanan kente doğru koşmaya başladım... En kısa zamanda, bana, hekime gereksinimi olan insanların yanına koşmak, onlara ulaşmak istiyordum... Ancak, yarı yola gelmeden ilk kurbanlara rastgelmeye başladım. İlk anda, bunların korkunç yaratıklar olabileceğini düşündüm... Çünkü bunların, ne kadın, ne erkek, ne yaşlı, ne genç, ne sivil, ne de asker olduklarını anlamak mümkün değildi... Bunların tüm bedenleri, derileri yanmış, kavrulmuşlardı. Bunlar, kanayan ve kokan bir et yığınına dönüşmüşlerdi... Sonra diğer kurbanları, önceleri tek tek, sonra da yığınlar halinde görmeye başladım... Hemen tüm kent, bu tür yanmış, kavrulmuş, kömürleşmiş insanlarla doluydu... Bunların kimilerinden iniltiler, çığlıklar çıkıyor. Bazıları su... su... diye yalvarıyorlardı... Yollar cesetlerle doluydu. Yığılmış cesetlerden ve yıkıntılardan yolda yürümek mümkün değildi. Bu nedenle, ben de hemen Ohta Irmağına atladım ve yüzerek kent merkezine geçmeye çalıştım... Ancak tüm kent alev denizine dönmüştü. Her taraf ateş, duman, is içinde yanmış insan eti kokuyor, çığlıklar, iniltiler tüm kenti kaplıyordu...

Kent merkezinde yapacak bir iş, barınabilecek bir yer bulamayınca, geldiğim Hesaka köyüne dönüp, orada bir sahra hastanesi örgütlemeyi kararlaştırdım... Köyün ilkokulunda, böyle bir sağlık merkezi kurmaya çalışarak, eldeki tüm olanakları kullanıp gece gündüz yaralılara yardım etmeye, onlara bir

şeyler vermeye çalıştık...

On gün sonra Japonya, koşulsuz teslim oldu... Ve "barış" yapıldı. Ancak, atom bombası kurbanları için, barış hiçbir zaman gelmedi...

Biz, tüm olanaklarımızla, yaralılara yardım etmeyi sürdürdük. Bazı yanık vakaları, hatta, bazı ağır yaralar bile düzelmeye yüz tuttu.

Ancak, başlangıçtaki bu sevindirici gelişmeler, sonradan hepimizi üzüntülere boğmaya başladı...

Radyoaktivite etkisinde kalmış insanlar, derilerindeki yaralar düzelmiş olsa da, daha sonra birden ölüyorlardı...

Hiç unutmayacağım, genç bir ananın yaraları hemen tümüyle iyileşmişti... Sonradan ne oldu anlayamadık, birden öldü... Sahra hastanesi konumuna getirdiğimiz ilkokulda yerlerde yatan insanlar, birbiri ardından ölmeye başladılar...

Başka bir genç kadın, kucağında küçük bir çocuğuyla geldi: "Doktor bey, bana yardım edin... diğer üç çocuğumu kurtaramadım, öldüler. Ancak bunu kurtarabildim... biraz yaralı ama yaşıyor... bunu kurtarın. Bana, çocuğa yardım edin... bu yaşasın doktor bey... ne olur, doktor bey..." diye durmadan yalvarıyordu...

Ne yapacağımızı şaşırmıştık. Ne yapabilirdik ki? Elimizden gelenleri ardımıza koymayarak, bir şeyler yapmaya çalıştık. Ancak çocuk, anasının kolları arasında yitip gitti... Ana çok ağladı. Çok üzüldü. Ancak, o da yapılacak bir şeyin olmadığını anladı. Bize anlayışlı davranmaya başladı. Onun da yaraları artık düzeliyordu... Bizim yanımızda kalarak, hastane işlerinde bizlere yardım ediyordu... Ancak, birkaç gün sonra birden tüm saçlarının, kirpiklerinin dökülüp, ağzından ve burnundan kan boşanarak 15 dakika içinde öldüğünü duydum... Kimse bir şey yapamamış, birden cansız yere düşüvermişti...

Bu süreç içinde pek çok benzer olayla karşılaştım. Bir subay arkadaşım, karısı ile birlikte, bombanın ışığını görmüşler ve görünürde çok yüzeysel yaralarını göstermek için, bizim sahra hastanesine uğramışlardı... Yaraları ayakta tımar edildikten sonra, evlerine gittiler... Genel durumları çok iyiydi... Fakat, iki hafta sonra, ikisinin birden, ağız ve burnundan kan boşanmaya başlamış ve her ikisi de 20 dakika içinde cansız yere düşmüşler...

Klasik savaş araçları, pek çok insanı, savaşta ya da savaş gerisinde öldürüyor. Ancak, atom silahları ve bunların getirdiği çok yönlü sağlık bozuklukları, insanları, savaş sonrasında, "barış" dönemlerinde de öldürmeye devam ediyor...

M.Şolohov Japon okurlara imza verirken.

Çok geç olmadan!

Mihail Şolohov'un Tüm Dünya Yazarlarına Çağrısı.

Değerli dostlar ve meslektaşlar, dünya yazarları,

Size insanlık tarihinin çok çetin bir anında sesleniyorum...

*Otuz yıl kadar önce, dünyanın her yerinde halkların barış uğrundaki çabaları Soğuk Savaşın yıkıcı özüne üstün gelirken, dünya yazarlar topluluğuna **Inostrannaya Literatura** dergisi aracılığıyla Doğu ve Batı'nın yazarları, farklı görüş ve inançlara sahip insanlar arasında içten ve canlı bir diyalog için çağrı yapmıştım.*

O sırada beni bu çağrıya isteklendiren, sözleriyle insanların zihin ve yüreklerini etkileyebilenlerin çabalarını birleştirme arzusuydu.

Ama şimdi sorun edebiyat sorunu değil. Söz konusu olan insan soyunun ve onun beşiği yeryüzünün bizzat kendi varlığıdır. Sorun, yarının olup olamayacağı, çocuklarımız ve torunlarımızın gökyüzünde güneşi görüp göremeyeceğidir.

Barışın düşmanları aklın sesine kulak vermeyi reddediyorlar, harap edici bir savaşın evrensel alevine dönüşmek üzere yayılmaya ve gezegenimizdeki tüm hayatı yoketmeye hazır nükleer ateşi daha da körüklüyorlar.

Silahı yalnızca kalem ve kâğıt olan yazar tüm bunlara nasıl karşı koyabilir?

*Size, aynı sorunun yaklaşmakta olan 1. Dünya Savaşının uğultularını duyan **Lev Tolstoy tarafından da sorulmuş** olduğunu hatırlatmak isterim. 80 yaşında 1909 Stockholm Barış Kongresi'nde yer almayı kabul eden yazar, savaştan kazançlı çıkacakların emrinde milyonlarca para, milyonlarca asker olduğunu vurguluyordu. Savaşa karşı çıkan yazarınsa, yalnızca bir tek, ama çok güçlü silahı vardır -hakikat. Ve işte bu, mücadelemizin umutsuz olmadığını, hatta eğer tüm barışsever insanlar —edebi söz yeteneğine sahip olanlar dahil— tüm zekâ, bilinç ve yeteneklerini bu ana amaca yöneltttikleri takdirde başarılı olacağını söylememiz için yeterlidir.*

Dünya yazarlarına, günümüz yazarlarına, dost ve meslektaşlarıma sesleniyorum: Devam eden çılgınlığa, sürekli nükleer silahlanmaya karşı sesinizi yükseltin.

Umarım bu çağrım işitilir.

***Inostrannaya Literatura**'nın bir editörü olarak, dergimizin sayfalarını bu ivedi ve baskın konu üzerinde düşünce alışverişine açıyorum.*

Çok geç olmadan!

Veşenskaya / Eylül 1983

Mihail Şolohov'un bu çağrısı Eylül 1983'te Asya ve Afrika Yazarları 7. Kongresi'nde okundu.

Atom Seçeneği

Oben Güney

Galileo doğduğu yıl, Michelangelo ölür. Galileo'nun ölüm ayında Shakespeare doğar. Bu yıllar 1564-1642'dir. Kısacası bilim ve sanat, insanın varlığını sürdürdüğü dünyada, kendisine akılcı bir ritm, insancı bir denge kurmuştur. Çünkü doğada bilinçle algılanabilen duyarlı bir denge vardır. Fizikçi *Wallace Stevens* bu gerçeği şöyle aktarıyor: "Kaos yasası, bir düşünce, doğaçlama ve inanç sürecinin yasasıdır..." Bir kimyasal elementin en küçük parçası olan atom da bu iki gerçeğin düzenlemesi içinde kendi oluşumunu sürdürebileceği bir temele oturmuştur. Yani dünyaya ait yaşam düzeninin ana koşullarından birisidir. Öyleyse atomu yokedici bir ögeye dönüştürmek, aklın bir çeşit intiharı olmaktadır. Bir insan diğer bir insanı neden böylesine yok etmek ister. İnsancıl nedenlerden mi? Ekonomik zorunluluklar ve çıkmazlar, böylesi bir çözüme gereksinme duyuyorsa bu gereksinmenin kaynağında nasıl bir haklılık ve kurtuluş arayabiliriz? Doğanın düzenine el atan beynin, saptırılmış insanlık dışı bir acıyı ve yokluğu, sağlıklı insan düşüncesiyle, inancıyla paylaşabilmesi olanaklı mıdır?

Bugün nükleer güç, yapıcı ve yıkıcı değerlendirmelerin en uç noktasıdır. Atom çekirdeklerinin parçalanması gelişimin ve yokluğun bir anlamda çatışmasıdır. Yaşamı güzelleştirmek, düşünceyi hızlandırmak, insana yeni boyutlar kazandırmak, bu yeteneklere sahip olan insanın görevidir. Ama bu görevi aynı yöntemle kötüye kullanmak, nasıl olur da ulusların görevi haline gelebilir? *Barış-atom* ikilisinin birbirlerini bütünleyici varlıkları, bir yaşam ve varolma pazarlığı haline getirilirse, insanlığın akılcı bir varlık olarak kendisini ispatlama hakkı kendiliğinden ortadan kalkar. İnsana ve doğaya ait olmayan bir başka düzen çıkar ortaya. Denge bozulur, ritm değişir, hatta yok olur. Dolayısıyla *insan* kendisine ait olmayan bir kaosun yaratıcısıdır artık.

1945 yılları yalnız Dünya Savaşı'nın bitiş tarihi değildir. Sosyo-politik yeni sistemlerin kuruluş dönemidir aynı zamanda. Bir militarist nazizm yenilgiye uğratılırken, ortaya nükleer gücün anarşizmi çıkıvermiştir. Bir anlamda *Hitler* yerini nükleer despotizme bırakmıştır. Giderek insanlar gerçeklere eğilmeyi, bu gerçeklerin korkunçluğundan güzellikleri soyutlamayı kesin bir zorunluluk olarak görmeye başlamışlardır. Bunu başarabilmek için de, daha çok, yeni düzenin toplumsal yaşama etkilerini araştırmayı, bulgu ve düşüncelerini bu dekor üstünde iletmeyi yeğlemişlerdir. Sosyalist toplumlarda savaşın görünümü ve sonuçları üstünde durulmuş, kapitalist ülkelerde de, savaşın kentlere, ekonomiye yansıması ele alınmıştır. Sosyo-ekonomik sorunların ağırlığı bir bakıma "Atom" karabasanını ikinci plana atmıştır. Sinema sanatıyla tiyatro sanatı bu konuda ilginç bir koşutluk kurmaktadır. Hatta tiyatronun atom konusuna sinemadan daha az eğildiği de bir gerçek. Sözgelimi, *Hiroşima Sevgilim* (Hirochima-Mon Amour) filminin karşısına koyabileceğimiz, sanat ve düşünce değeriyle eşitlik sağlayabilecek bir tiyatro yapıtı çıkaramıyoruz nedense.

Bu durum, egemen güçlerin yalnız politikaya, ekonomiye değil, aynı zamanda sanatı yönlendiren topluluklara, kuruluşlara da hakim olduğu gerçeğini vurgulamaktadır. Nükleer güç bugün, bir barış sigortası olarak gösterilmeye, yorumlanmaya çalışılmaktadır. Oysa dünyanın üstünde Demokles kılıcıdır. Sindirme, çıkarların sağlanmasında bir tehdit aracıdır. Nükleer olanakların çift yönlü kullanılması, içeriğinde *barış-savaş* olanaklarını toplaması, *yoketme* felsefesini *yüceltme* felsefesiyle birleştirebilmesi, intiharın savunusunu da kolaylaştırmaktadır. İnsanın böylesi bir savunuyla kandırılması, acaba haklılığı ve dünyayı kurtarabilecek midir? İnsan nereden bakarsanız bakın bir çıkmazdadır. Hiroşima ve Nagazaki uranyum ve plutonyum mezarlarıdır. Bir enerjinin ölüm şölenidir. Einstein $E = m c^2$ yi bulduğu zaman insanlığa büyük bir armağan sunmuştu. Ama bu armağanın insanlığa böylesine gaddarca bölüştürülebileceği korkusunu da taşıyordu. Bilim daha önce de toplar, bombalar, uçaklar, denizaltılar bulmuştu. Bunları en etkili mermilerle, öldürüm araçlarıyla donatmıştı. Gene de soyunu tümden tüketebilecek bir güce sahip değildi. Belki de bilinçaltıyla istemiyordu bunu. Ama buldu sonunda. Şimdi seçim hakkı onda: *varetmek* ya da *yoketmek*.

Sanat, güzeli, insanı ararken ansızın bilimle, teknolojik gelişimlerin evrim anlayışıyla çatışıverdi. Artık kendi savaşımının boyutlarını değiştirmek zorundaydı. Sözü bırakıp, eyleme dönüşebilecek daha kesin ve keskin savlarla yürüyecekti cinayetlerin üstüne. Egemen güçleri gocunduracak denemelere girişti. Yasaklamalara uğradı. Halk sokaklara döküldü. Bu kez nükleer enerjinin her türlüsüne karşı gelmeye başladı. Partiler kuruldu. Dernekler seslerini iyice yükselttiler. Toplumsal düzen giderek anarşik yapıyı körükledi. Sonunda haklı ve kızgın insan suçlu duruma düşürüldü. İşte bu çelişki, çağımızın en büyük günahlarından birisidir. Bugün atom bombasının, nükleer silahları, savaşmaya hazırlanmış her türlü nükleer araçları kendi ulusal çıkarları için kullanmayı bir hak sayan hiçbir ülke, içine düştüğü çelişkiyle *barış*'a dönük bir amacın peygamberliğini yaptığını söyleyemez.

İnsanlar arası bir iletişim sanatı olan tiyatronun dolaylı etkilenmeleri, ne yazık ki, bunalımın bilinç altı bazını oluşturan ölüm korkusunu, bir atom tehditiyle özdeşleştiremeyen bir bireşim (sentez) yoksunluğu içindedir. Bu yüzden çağdaş insanın anlatımı bu açıdan biraz eksik kalmaktadır. Bir iki oyunla, çok yönlü bir *yoketme* yöntemini açıklamak olanaksızdır. Üstelik bu yöntemin altında yatan gizli amacın niteliği, dünyamızda *açlık* sorununun doğuran vurdumduymaz politikaların niteliği

MESSAGE DE PAIX

Chers amis

qui travaillez pour la Paix

NOUS sommes heureux d'apprendre que des hommes de toutes opinions vont se réunir pour discuter librement des problèmes de la paix.

Nous sommes d'accord avec eux pour vouloir une détente de la situation internationale.

Le désarmement doit être l'œuvre de négociations entre les Etats et non pas basé sur l'étalage de la force.

Nous sommes persuadés que le respect réciproque des peuples et des formes de gouvernement qu'ils se sont choisies avancera la cause de la paix.

Et, pour le maintien de ce bien précieux entre tous, la paix, nous pensons que discuter vaut mieux que menacer.

Avec la profonde conviction que, grâce aux efforts réunis de tous, l'esprit pacifique prévaudra sur celui de la guerre, nous vous adressons, chers amis, nos souhaits pour la réussite de vos rencontres.

NICE, le 10 octobre 1952.

Matisse — Picasso

(Henri MATISSE) (Pablo PICASSO)

BARIŞ BİLDİRİSİ

Barış için çalışan

DEĞERLİ DOSTLAR

Barış sorununu açıksözlülükle tartışmak üzere farklı görüşlere sahip insanların bir araya gelmelerinden kıvanç duyuyoruz.

Onlar gibi biz de uluslararası bir yumuşamadan yanayız. Silahsızlanma güç gösterileriyle değil, karşılıklı görüşmelerle gerçekleştirilmelidir.

Barışın korunması çabalarına, kanımıza göre, ulusların ve seçtikleri devlet biçimlerinin birbirlerine karşı saygı göstermeleri ancak yarar sağlayabilir.

Bu tek değerli hazineyi, yani barış korumak için uygun düşücek davranış biçimi tehditler savurmak değil, tartışmak olacaktır.

Değerli dostlar, ortak çabalarımız sonucunda barış düşüncesini savaş düşüncesine üstün geleceği inancıyla toplantınızın başarıya ulaşmasını dileriz.

NICE, 10 Ekim 1952

Henri MATİSSE — *Pablo PİCASSO*

kadar iğrençtir.

Kaneto Shindo'nun "Hiroşima'nın Çocukları" adlı filmini anımsıyorum. Yaşanmış bir vahşetin unutulmamasını sağlamak isteyen sanatçı duyarlığı, evrensel bir mesajla pekiştiriliyordu. Sonraları Alaine Resnais'yle gerçekçi bir şiire aktarılacaktır bu görüntüler.

Suçsuz insanların öldürülmesi çağımızın tragediasıdır. Birgün ansızın yokolmak, insanın yaşama hakkının başka insanların elinde olmasıyla ortaya çıkan büyük adaletsizlikle birleşince, insanın kendi varlığını hangi koşullarla sürdüreceği sorunu yaşam felsefelerini de etkilemeye başladı. Nihilizm'in karamsarlığı, oportunist acımasızlığıyla kaynaştırılınca, *insan* ölüme adanan. değerleri elinden alınan bir *çağdaş köle* durumuna sokuldu. Zamanla, savaşarak kendini kurtarmanın tek çıkar yol olduğunu düşünmeye alıştırılmış militarist bir kesimle, tek yolun savaşı bir yokolma aracı olarak gören, bunu da apolitize edilmiş bir düşünceyle süsleyen suskun kesim biçimlendi. Bunların dışında akılcı ve insancıl davranmaya, düşünmeye alışmış olan birlemler (gruplar) kendi haklılıklarını savunabilecekleri bir ortam aramaya başladılar. İşte bugün sanatçının yaratma olanakları bu dar ortamla sınırlanmıştır diyebiliriz. Shindo bu nedenle kendi atılımıyla biraz yalnız bırakılmıştır ülkesinde. Tüm Japon ulusu aynı kaygı ve gerçekleri bölüştüğü halde.

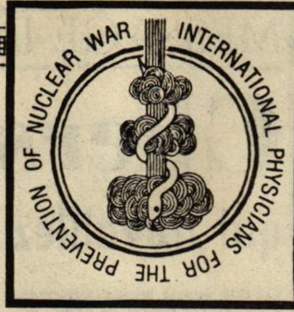
Atom savaşları bir olasılıktır. Ama bu olasılık, en az *barışın bozgunu* kadar güçlü bir olasılıktır. Dünyanın sonu ve insanlığın sürüp gideceği ayrı bir dünya, değişik bir yaşam biçimi konusunda oldukça çok öneriler bulunmaktadır. Sanatçının düş gücü, atom savaşları sonrasında insanlığın kurtulabileceği değişik yaşam biçimlerini gösterme, anlatma deneylerine girişmiştir. Demek ki *insan* böylesi bir olasılığa, Atom Savaşı'nı şimdiden kabullenmeye hazırlamaktadır aklını ve inancını. Bu bir çeşit boyun eğmedir. Kendi yarattığı bir tanrının önünde diz çöküp, geleceği için yalvarmasıdır. Giderek inancı yitirmektir.

İnsanlar, varolma süreçlerinin büyük bir bölümünü savaşarak geçirmişlerdir. Savaş, insanın psikolojik ve biyolojik yaşamında ikinci bir varolma nedenidir. Ama bu savaş öldürümden çok yapıcılığa, yaratıcılığa dönüktür. Savaşmanın niteliklerini saptıran en büyük etken *tutku* ve *çıkar* duygusunun aklı yönetmesiyle başlayan o dizginlenmesi zor karmaşadır. Tutkuyu ve çıkarı ulusal bir zorunluluk olarak politikalarına katan beyinlerin birgün insanlığı harcayabileceğini söylemek, çağımızın bunalımını irdelemek demektir.

Tarihin hiçbir döneminde *insan* bitmekte olan şu XX. yüzyıldaki kadar çok ve sürekli konuşulmamış, yazılmamıştır. Eski Yunan, *barış*'tan çok söz ederken, daha çok savaşları eleştirmiştir. Orta Çağ'da barış sözcüğü, dinsel ayrıcalıkların elde edilmesi anlamına gelmiştir adeta. Rönesans'ta *barış* felsefeyi zenginleştiren ögelerden biriydi. Aydınlanma Dönemi ise devrimlerin insan değerlerini elde etmede, haklarını ele geçirmede eylemle *barış* düşüncesinin birlikteliğini vurgulamıştı. Oysa XX. yüzyıl bir yokolma-varolma savaşımıyla başladı. İkinci yarısında *savaş* ve *barış* bu iki olgunun seçimine koşulladı insanlığı. Bu yüzden yaşamanın doğallığı, bazı ülkelerin sunma lutfunda bulunduğu sadakaya dönüştü. Onlar isterse bu hakkı elimizden alabilecek ayrıcalıklarla donandılar artık.

Gene de insanlığın kendi güzelliklerini, değerlerini kurtarabilecek olanakları yaratmada gecikmeyeceğine inanıyorum ben. Kötü, çevresini yıkarken, kendi ölümünü, yokoluşunu da hazırlar. Kötünün imparatorluğu, iyinin ve güzelin imparatorluğundan daha uzun ömürlü değildir.

Atom bombaları, hidrojen bombaları belki atılacaktır. Dünyanın bir bölümü yokedilecektir. Ama o yokedilmiş yerlerde kurulacak olan yaşam, *barışın* özlemiyle gelisecektir. Çünkü yaşama sevgisi, çoğu zaman ölüm korkusunu yenmeyi başarmıştır. Dünyanın düzeni sürecektir.

Atom Çağında Hipokrat Yeminine Ek

NÜKLEER SAVAŞI ÖNLEMEK İSTEYEN HEKİMLERİN ULUSLARARASI BİRLİĞİ

Günümüzün korkunç gerçeği şudur: Batılı strateji uzmanlarının tahminlerine göre dünyadaki her 10 nükleer silahtan birinin patlayacağı Avrupa kıtasında nükleer bir savaşın çıkması halinde, 318 milyon insan derhal ölecek, 68 milyon insan kısa bir süre içinde öldürücü radyasyon sonucu canlarını yitirecektir. Atom saldırısı sonunda hekimlerin yüzde 50 ile 80'i de sağ kalamayacağı için yaralı, yanık ve akut radyasyon hastalığından acı çekecek olan 150 milyon kişi, herhangi bir tıbbi bakım göremeyecek ve ölenlere gıpta edecektir.

BİRLİĞİN KURULUŞU

Böylesi bir nükleer savaşın çıkmasını önlemek isteyen ve birçok ülkeye mensup bir grup hekim, 1980 yılında bir araya gelerek, bu konuda uluslararası bir hekimler hareketinin oluşmasını sağlamışlardır. Amaç, nükleer bir savaşın olası tıbbi sonuçlarını araştırmak ve ortaya çıkacak bulguları kamuoyunun bilgisine getirmekti.

Her ikisi de önde gelen kalp uzmanları olan ABD Harvard Üniversitesi Halk Sağlığı Okulu'ndan Dr.Bernard Lown ile SSCB Kardiyoloji Enstitüsü'nden Dr.Evgeni Çazov, bu hareketin başlatıcıları oldular. Bu iki dost bilim adamı arasındaki yazışmalar, Aralık 1980'de Cenevre'de 6 Sovyet ve Amerikan hekiminin bir araya gelmesiyle sonuçlandı. Bu toplantıda, üzerinde uzlaşma sağlanan dört nokta, *Nükleer Savaşı Önlemek İsteyen Hekimlerin Uluslararası Birliği*'nin (İngilizce baş harfleri ile IPPNW) çalışmalarına temel oldu:

1. IPPNW, çalışmalarını sadece nükleer savaş konusunda odaklaştıracak,
2. IPPNW'ye üye olan hekimler, yaşamı sürdürme ve sağlığı korumaya ilişkin mesleki görevlerinin bir sonucu olarak, nükleer savaşı önlemek için çalışacaklar,
3. IPPNW'ye hem Doğu, hem de Batı'dan hekimler katılacak ve nükleer savaşa ilişkin aynı gerçek bilgileri bütün dünyaya yayma yollarını araştıracaklar,
4. IPPNW, nükleer savaşın önlenmesi için bazı adımlar atılmasını savunabilecek, ama örgüt, herhangi bir hükümetin özgül politikaları konusunda tavır almayacak.

1981 yılında ABD'de yapılan 1. Kuruluş Kongresine 11 ülkeden hekimler katıldı. 31 ülkeden hekimlerin katıldığı 2. Kongre, 1982'de İngiltere'nin Cambridge kentinde yapıldı. 1983'de Amsterdam'da toplanan 3. Kongrede temsil edilen ülke sayısı 43'e çıktı.

ATOM ÇAĞINDA HİPOKRAT YEMİNİNE EK

3. IPPNW Kongresinde alınan bir kararda şöyle denmektedir: Geçen binlerce yıl içinde hekimler arasında derin kökleri olan ve meslek ahlakına ilişkin bir gelenek oluşmuştur. Başlangıçta hipokrat yemininden kaynaklanan bu gelenek, daha sonra birçok ulusal ve uluslararası düzenleme ve bildirgelerle zenginleştirilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü, bir süre önce, Mayıs 1983'te şu saptamayı yapmıştır: Nükleer silahların kullanılmasıyla oluşacak felaketin etkilerini en güçlü bir şekilde vurgulamak, hekimler için hem bir hak, hem de bir görevdir.

Şu kanıdayız ki, zengin bir geleneğe sahip olan meslek ahlakımızın sorumlulukları, bizi günümüzde, aşağıdaki eklemeyi yapmaya zorlamaktadır:

"Nükleer silahlar, 20. yüzyılın bir hekimi olarak beni, şimdiye kadar görülmemiş ölçüde bir görevle karşı karşıya bırakmaktadır ve ben, nükleer silah savaşının bütün insanlık için son salgın hastalık olacağının bilincindeyim. Bir nükleer silah savaşının önlenmesi için elimden gelen herşeyi yapacağım."

HASTALARA MESAJ

4. Kongre, 4-6 Haziran 1984'te Helsinki'de yapılmıştır. 53 ülkeden gelen ve 105 binden fazla örgüt üyesi hekimi temsil eden 400 delegenin katıldığı bu kongrede, hastahane, klinik ve tıp merkezlerindeki hekimlerin küçük kartlar ve duvar posterleri şeklinde kullanmaları için şu mesaj kabul edilmiştir:

"Bir hekim olarak, hastalarımı kendi sağlık ve yaşamlarını acil olarak tehdit eden herşeyden haberdar etme görevim vardır.

Büyük bir şehir üzerinde patlayacak olan tek bir nükleer bomba bile, yüzbinlerce kişiyi ortadan kaldırabilecektir. Çok az kişi tıbbi bakım görebilecektir.

Topyekün bir nükleer savaş, dünyadaki uygarlığı yok edecek ve insan varlığının kendisi tehlikeye girecektir. Nükleer bir savaşa karşı uygun bir tıbbi misilleme olmayacaktır. Tek tedavi onu önlemektir.

Nükleer silah yarışının tehlikeleri konusunda yurttaşlarımızı eğitmek için hastalarımın bana katılmasını istiyorum. Bir araya gelerek, dünyadaki politik liderleri, yok olmaya doğru giden bu yürüyüşü durdurup geri çevirmek için ikna etmeliyiz."

Dünya basınının dikkatini çeken IPPNW kongrelerinde, özgün bilimsel araştırmalar sunulup tartışılmakta ve ulusal hekim grupları arasında eşgüdüm teşvik edilmektedir. Nükleer savaşın tıbbi sonuçlarını inceleyen kongre çalışma belgeleri, dünyanın önde gelen hükümet, tıp ve eğitim adamlarına ge-

niş olarak dağıtılmaktadır.

ÖRGÜTÜN YÖNETİMİ VE KARARLARIN ALINMASI

IPPNW, kişisel üyelerin bir örgütü olmayıp, her biri bileşim, yapı ve program olarak farklılıklar gösteren ulusal örgütlerin birliğidir. En büyük üye örgütler, her biri 22 binden fazla hekim üyeye sahip olan ABD Sosyal Sorumluluğu Olan Hekimler Birliği, Nükleer Savaşı Önlemek İsteyen Hekimler'in ABD ve Sovyet komiteleridir. Federasyonun en yüksek yetki organı, karar alma sürecinde her biri birer oya sahip olan üye örgütlerden oluşan Uluslararası Konsey'in delegeleridir. Konsey, IPPNW'nin Amerikan ve Sovyet olan iki örgüt başkanını ve Yürütme Komitesini seçer. Yürütme Komitesinin şimdiki üyeleri Brezilya, Macaristan, Japonya, Norveç ve ABD'den gelmektedir.

Boston ve Londra'daki personel, IPPNW'ye üye olan bütün ülkelerdeki hekimlerle birlikte çalışarak, örgütün ana amacı doğrultusunda hazırlanmış çeşitli eğitim programlarını hazırlarlar. Amaç, nükleer silahların tıbbi boyutları hakkında dünya halkları ve hükümetlerinin dikkatini çekmektir.

DÜNYA LİDERLERİ VE İLETİŞİM

IPPNW ve ulusal üye örgütleri, dünyadaki bütün yüksek hükümet görevlilerini nükleer savaşın tehlikeleri hakkında bilgilendirmiştir. ABD Kongresi, Kanada ve İngiltere Parlamentoları, SSCB Sağlık Bakanlığı ve Macaristan Bilimler Akademisi bunlardan bazılarıdır. Örgüt, çeşitli programların hazırlanması için aralarında Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü, Tıp Öğrenci Dernekleri Uluslararası Federasyonu ve Papalık Bilimler Akademisi'nin de bulunduğu birçok uluslararası örgütle işbirliği yapmaktadır. IPPNW'nin son 4. Kongresine mesaj gönderenler arasında Başkan Reagan, Başkan Çernenko, BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar ve Papa John Paul II'de bulunmaktaydı.

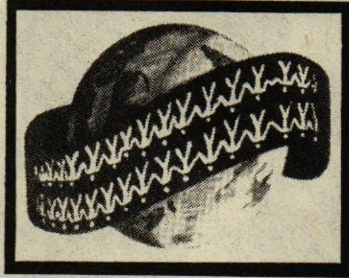
ARAŞTIRMA VE EĞİTİM

IPPNW, nükleer savaş ve nükleer silah yarışının tıbbi ve psikolojik etkileri konusunda araştırmalar yapılmasını teşvik etmekte ve yapılan çalışmaları eşgüdümlemektedir. Halen yürütülen özel projeler arasında, bir kaza sonucu başlayan nükleer savaşın etkileri, nükleer silahlanma yarışının çocuklar üzerinde psikolojik etkileri, nükleer savaşın biyosferik etkileri gibi araştırmalar vardır. IPPNW üyesi hekimler, birçok ülkenin önde gelen tıp fakülteleri için nükleer savaşa ilişkin ders programı hazırlamışlardır. 1. Kongreye katılan delegeler tarafından üretilen çalışma belgeleri, çok beğeni toplayan bir kitap halinde yayınlanmıştır; *(Son Yardım; Nükleer Savaşın Tıbbi Boyutları, 1982, W.H. Freeman and Co.)*

KAMUOYUNU BİLGİLENDİRME

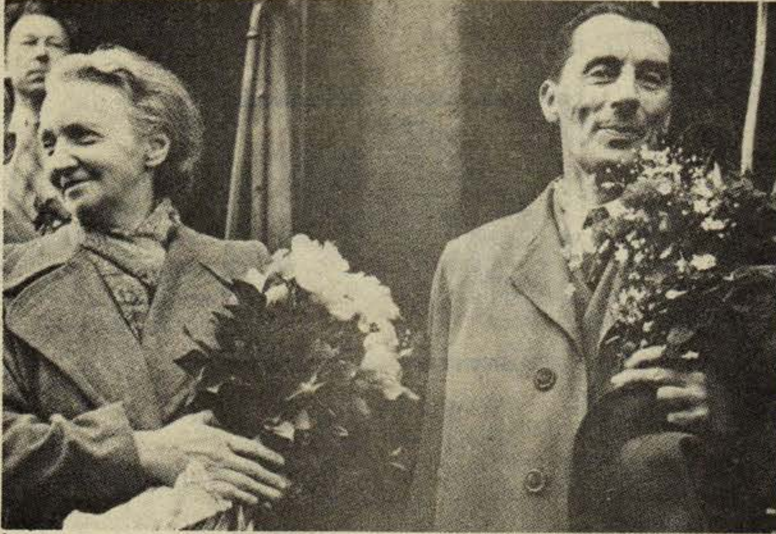
Nükleer bir savaşın tıbbi yönlerine ilişkin olarak kamuoyunun bilgisini artırmak, IPPNW'nin en önde gelen etkinliğidir. IPPNW, 1982 yılında Sovyetler Birliği'nde tarihsel bir televizyon yayınında 3 Amerikan ve 3 Sovyet hekiminin nükleer savaşın tıbbi sonuçları üzerindeki tartışmalarını gerçekleştirmiştir. Hiçbir kesintiye uğramamış olan bu film, önce SSCB'de, daha sonra da ABD, Finlandiya, Hollanda, İsveç ve diğer ülkelerde yüzmilyonlarca, insan tarafından seyredilmiştir. Son olarak IPPNW ile Harvard Üniversitesi'nin Nükleer Psikoloji Merkezi öncü bir çalışmaya önayak olmuşlar ,Amerikan ve Sovyet çocukları üzerindeki nükleer savaş tehdidinin tepkilerini araştırmışlardır. Bu araştırmanın ilk sonuçları arasında yer alan Sovyet çocuklarıyla video filme alınmış söyleşiler, ABD'de ve uluslararası basında geniş yankı yapmıştır. IPPNW ayrıca "Report" adında bir dergi yayınlayarak, haber ve görüşlerini yaymaktadır. IPPNW son olarak Ekim 1984'de UNESCO'nun *Barış Eğitimi* ödülüne layık görülmüştür.

IPPNW 34 ülkede halen çalışmakta olan ve 20 ülkede ise kurulma aşamasında olan ulusal hekim gruplarının etkinliklerini çeşitli belge ve filmlerle, konuşmacı ve danışmanlarla desteklemektedir. Son kongrede Yakın Doğu, Latin Amerika, Hindistan ve Pakistan'da ulusal gruplar kurulması konusu vurgulanmıştır.

Yazar ve filozof Günter Anders'in 1982 yılında Viyana'da önerdiği kamuoyu açıklaması 6000 hekim tarafından benimsendi, onaylandı ve imzalandı. Bu açıklamada özetle şöyle denilmektedir...

Sevgili hastalar,
Bizler açıklarız ki...
Bir atom savaşından sonra,
hiçbir hekim,
hiçbir sağlık kuruluşu,
hiçbir hastane,
sizlere en küçük bir yardım yapabilme
yeteneğinde, olamayacaktır...
Bizler de sizler gibi öleceğiz...
Bir atom savaşı,
atom roketlerini çoğaltarak,
ve karşı tarafı tahrik ederek başlatılır...
Atom roketlerini yok edelim...
Bu gerçek, sizleri, sizlerin çocuklarını ve sizlerin
çocuklarının çocuklarını çok yakından
ilgilendirir kanısındayız...
Yurttaş, insan ve ana-baba olarak,
Avrupa topraklarını atom silahlarından
arındıralım...

İrene ve Frederic Joliot-Curie.

Hélène Langevin annesi ve babasını anlatıyor.

Bomba Değil, Atom

Frederic ve Irène Joliot-Curie(*) bilimsel araştırmayı her zaman, öğreten ve gösteren bir meslek olarak değerlendirdiler; bu nedenle de çocuklarının aynı yolu izlemiş olması şaşırtıcı değildir. Oğulları Pierre Joliot, Colège de France'da biofizik öğretmektedir. Kızları Hélène Langevin, Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'nde (CNRS) müdürdür ve Orsay Nükleer Fizik Enstitüsü'nde, başka bir deyişle annesiyle babasının kendi laboratuarında çalışmaktadır. Bu koşulda, onların, salt bilimsel olmayan faaliyetlerinin ayrıcalıklı tanığıdır; biz bu konuda onun duygularını sorduk.

Annenizle babanız yapay radyoaktivitenin keşfini hangi bağlamda gerçekleştirdi? Bu basit, doğal bir iş mi oldu?

— Tarihi yeniden yazmak çok kolaydır. Her iş o denli kolaylıkla olmaz. Annemle babam, bir keşfin, daha önce yapılmış bir çalışmayla eksik ve yanlışları düzeltilmedikçe yerden fışkırır gibi bir gün içinde fışkırmayacağı fikrine çok önem veriyorlardı. Laboratuarlarında, araştırmacıların çok sayıda problemi aynı zamanda incelediklerini görmek gerekir. Bunların en ilginç olanları öngörülmüş çerçeveye tümüyle girmiş olmayanlardır. Ama, şu gözlemin ötekine göre daha büyük önemi olup olmadığını önceden kabul etmek çok zordur.

Radyum Enstitüsü'nde annemle babamın, polonium elde ettikleri bir alet, önemli miktarda radyum stokundan oluşmuş ve günümüzde fizikçilerin kullandıkları alfa taneciklerinin yayılmasını hızlandırma aletinin bir anlamda eşiti olan bir alet var.

Babam, Radyum Enstitüsü'nün geleneği olan, radyoaktivite inceleme geleneğinin önemini her zaman vurgulamıştır. Yapay radyoaktivitenin İngiltere'de Cavendish Laboratuarında değil de, orada keşfedilmiş olmasının daha doğal olduğunu söylerdi. Cavendish Laboratuarı, geleneksel olarak, diğer deney alanlarına daha iyi uyarlanan fizik aletlerine sahipti. Bu da araştırmacılarına, annemle babamın, üzerinde pek durmadıkları nötronu aydınlığa çıkarmalarını sağladı.

—Irène ve Frédéric Joliot-Curie her şeyden önce araştırmacı olmalarına karşın, kendi dönemlerinin siyasal yaşamına da katıldılar. Bu hangi tarzda oldu?

—Babamın, annemden daha çok siyasal yaşama katıldığını söylemek alışkanlık haline geldi. Doğru. Ne ki, gerçekte, her ikisinin de idealleri aynı olmasına karşın, yararlı olma tarzında kavramları aynı değildi. Annem, genelinde, herhangi bir yurttaştan daha önemli rol oynamaması gerektiği fikrindeydi. Buna karşın, tam ve yerinde bir alanda müdahale edebileceğini düşündüğü zaman, bunu yapıyordu. Bu ne-

(*) Radyoaktivite'yi saptayan ünlü bilimadamı Marie Sklodowska-Curie, Iréne Joliot-Curie'nin annesidir.

denle 1936'da Halk Cephesi döneminde, bir kaç ay boyunca bilimsel araştırmada Devlet Sekreteri olmayı kabul etti, sonra da yerini daha önce uygun görüldüğü gibi Jean Perrin'e bıraktı. Devlet sekreterliği, eğitimden bağımsız olarak araştırmanın, toplumun genel ilerlemesinde olanaklardan biri olduğunu göstermeyi sağlıyordu. Aynı zamanda da bir Fransız hükümetine ilk kez kadınların girmesi olayını da -üç kişiydiler- içeriyordu.

Oysa babam siyasal yaşama kendini daha çok verdi. Anti-faşist hareket, Halk Cephesi, çeşitli aydın hareketleri saflarında yer aldı. Savaş sırasında Direniş (Résistance) hareketine katıldı; onun gibi bilim adamlarının kendilerine düşen sorumlulukları üzerine almaları gerektiğine ve bunun savaş sonrası Fransa'sının bilim alanında bir etkinliği olabileceğine inanıyordu. Bu nedenle, FKP'nin hareketinden çok etkilenmişti. Onun bu harekette yer alışı da böyle olmuştur.

Direniş hareketinden sonra kendini verdiği alan, ayrıntılı bir felsefe analizinden çok Fransa'nın yeniden inşası kavramı üzerine kurulmuştu. Bu alanda gerçekten, o dönemin solundaki bir çok kişiden farklı değildi.

—Peki, savaştan sonra Frédéric Joliot Curie'nin bilim dünyasındaki rolü ne olmuştur?

—Araştırmada organizasyon sorunları hakkında deneyimi daha önce de vardı. Bu nedenle de, Libération'da, Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi'ni (CNRS) yeniden örgütleme, düzenleme ve yönetme işinin ona önerilmesi şaşırtıcı değildir. Yine de bu çağdaşlaştırma, sürtüşme çıkmaksızın yapılmadı ve Frédéric Joliot Curie o dönemin bazı üniversite atıllıklarına karşı savaşım vermek zorunda kaldı. Ülkenin araştırma siyasasına ilişkin rolü burada bitmiyordu; nitekim, onun önerisiyle, General de Gaulle tarafından Atom Enerjisi Komiserliği (CEA) kuruldu ve doğal olarak F.Joliot Curie buranın ilk baş komiseri oldu. Bu eylem, ilk Fransız atom pilinin (Zoé) sonra da Saclay Nükleer Araştırmalar Merkezi'ndeki pilin yapımına yol açacaktı.

Babam, daha önce Japonya üzerinde atom bombası patlatılması olayından derinlemesine etkilenmiş olduğundan, bu nükleer araştırmalar programlarının sorumlusu olarak, zamanının bir bölümünü de barış hareketlerine adamıştı. Bu durum onu, Dünya Barış Konseyi'ne başkanlık etmeye ve 1950 Mart ayında atom silahlarının yasaklanması için Stockholm Çağrısı'nı ortaya atmaya itti. Gerçekten de, ona göre, bilim adamları kendi buluşlarının sonuçlarına karşı ilgisiz kalamazlardı ve "bilimin gelişmesi durdurulamaz ve durdurulmamalıdır ama insanları, yapılabilecek uygulamalar karşısında sorumlu tutmak gerekiyor"du.

O sıralar soğuk savaş dönemiydi. CEA'nın o zamana dek nükleer enerjinin tümüyle barışçı amaçlar için kullanılmasına yönelik faaliyetlerinin yeniden yönlendirilmesinde de bir rol oynadığı kuşkusuzdur.

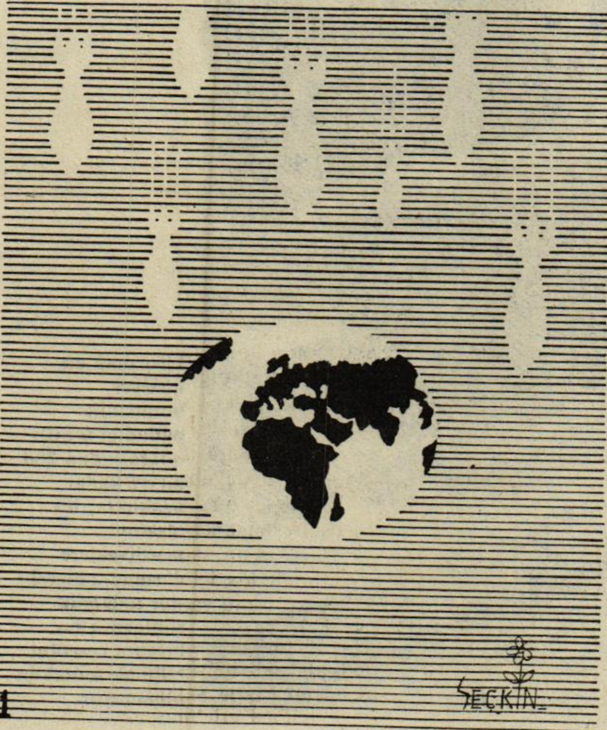
— Annenizle, babanız, disiplinlerinin günümüzdeki durumu hakkında ne düşünürlerdi?

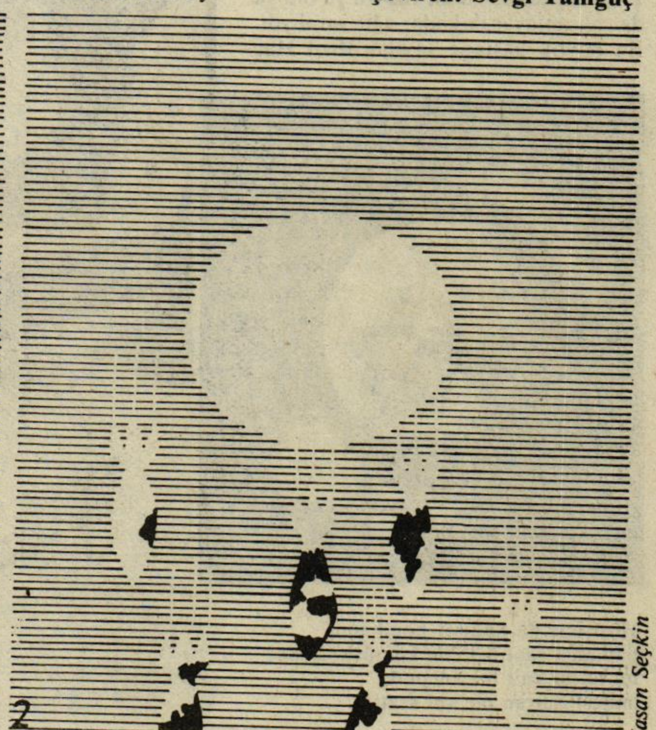
—Örneğin, kendi laboratuarlarının maddi durumlarını görselerdi çok mutlu olup olmayacaklarını bilmiyorum. Kuşkusuz, 1945'te babamın yaptığı gibi, araştırma kredilerinin yıldan yıla arttırılması için Maliye Bakanını ikna etmeye çalışmak diye bir olay artık düşünülmüyor. Ölçü aynı değil. Zaten 1981'de bir esinti oldu. Ama aslolan sürerliliktir. CEA'nın ilk dönemleriyle ilgili olarak babamın bir yazısı, ağaçların ve insanları doğadan daha hızlı büyütme olanağının bulunmadığını yazar. Saygı duyulması gereken sabit zamanlar vardır.

Günümüz nükleer fiziği yaşayan bir bilimdir. 1934'ten bu yana yeni problematikler ortaya çıkmıştır ve ortaya çıkmaya devam etmektedir. Olanaklar daha ağırdır. Günümüzde, fizikçilerin on yıldan fazla zamandır tasarladığı aygıtları kullanıyoruz. 1994'ün araştırmalarına hazırlanmamız gerekiyor. Fransa, uzun bir geleneğe sahip olduğu nükleer fizikte rekabet edilebilir olarak mı kalacaktır? Kısacası dendikte, bu ellilik insanın çiçeklerle ve çelenklerle de olsa, Fransız nükleer fiziğinin "cenazesiyle" aynı zamana denk düşmemesi gerekir.

J.F.AUGEREAU/
MAURICE ARVONNY

Le Monde, 1-2 Nisan 1984
Çeviren: Sevgi Tamgüç

Hiroşima'dan Görüntüler

*Amerikalı gazeteci **John Hersey'in** Hiroşima katliamının öncesi ve sonrasını altı kişinin günlük yaşamında anlatan yazısı **The New Yorker'in** 31 Ağustos 1946 tarihli özel sayısında yayınlanmış ve dergi birkaç saat içinde tükenmiştir. **Tomris Uyar** tarafından dilimize çevrilen kitaptan (De, İkinci Basım, Temmuz 1984) bölümler sunuyoruz.*

Patlamadan sonra bakımevleri, hastaneleri yıkılan ,aletleri dağılan ,kendileri çalışamaz duruma düşen Japon operatörleriyle doktorlarından yalnız üçünün, Dr. Fujii'nin, Dr. Kanda'nın ve Dr. Machii'nin durumlarını ele alırsak, bunca yaralının bakımsızlıktan nasıl yok yere öldüğünü anlayabiliriz. Şehirdeki yüz elli doktordan, altmış beşi ölü, geriye kalanların çoğu da yaralıydı. 1.780 hastabakıcıdan 1654'ü ya ölü ya da çalışamayacak kadar ağır yaralıydı. En büyük hastane sayılan Kızıl Haç Hastanesi'nde otuz doktordan altısı, iki yüz hastabakıcıdan onu çalışabiliyordu. KızılHaç doktorlarından tek sağlam kalan Dr. Sasaki'ydi.

★

Nüfusu iki yüz kırk beş bin kişi olan bir şehirde aşağı yukarı yüz bin kişi bir anda öldürülmüş ya da sakatlanmıştı; yüz bin kişi de yaralıydı. Yaralıların en aşağı on bin kadarı şehrin en iyi hastanesine koşabilmişti; ne var ki altı yüz yatağı vardı hastanenin, üstelik hepsi de doluydu.

★

Ayağında çorapla her çağrıldığı yere koşan, gördüğü yaralı sayısından, insan etinden ayakta duramayacak duruma gelen Dr. Sasaki usta bir operatör, anlayışlı bir dost gibi davranmayı bir yana bıraktı, bir robot gibi siliyor, sürüyor, sarıyor, siliyor, sürüyor, sarıyordu.

★

Bay Tanimoto kumsalda kadınlı-erkekli yirmi kişilik bir kalabalık buldu. Sandalı kıyıya yanaştırdı, atlamalarını söyledi. Kıpırdayan çıkmayınca, yerlerinden kalkamayacak kadar bitkin olduklarını anladı. Uzandı, bir kadını ellerinden yakaladı, ama kadının derisi bir eldiven gibi çıktı elinden.

★

Ertesi gün saat üçte, on dokuz saat aralıksız çalıştıktan sonra, Dr.Sasaki artık yara saramayacak hale gelmişti. Hastanedeki doktorlardan sağ kalanlar,

Hiroşima'da nükleer bombanın patladığı saat 8,15'de kömürleşen ve bu tarihi an'ı bir anlamda anıtsallaştıran bir kol saati...

Hiroşima'da nükleer bombanın patladığı 0-Sıfır noktasından 250 metre kadar uzaklıkta, bir insanın merdivenlere vurmuş gölgesi -bir anlamda röntgeni-; bu insanın cesedini bulmak mümkün olmamıştır.

saman şilteler alarak onunla birlikte dışarı çıktılar. Avlu ile giriş kapısı binlerce hastayla, yüzlerce ölüyle doluydu. Hastanenin arkasında, gizlice yere uzandılar, biraz kestirmeye çalıştılar. Ama aradan bir saat bile geçmeden yaralılar buldular onları, çevrelerini sararak, "Bize yardım edin, doktorlar! Nasıl uyuyabiliyorsunuz?" demeye başladılar.

★

Bu korkunç bombada bir özellik olduğu söylentisi doktorlar arasında şimdiden yayılmıştı bile; çünkü daha ikinci gün hastanenin bodrumunda, röntgenlerin saklandığı depoya inen başhekim yardımcısı, filmlerin hepsinin ışık aldığını görmüştü. ...üstelik bomba, kendi ışığının gölgesinden izler bırakmıştı bazı yerlerde. Sözgelimi merkez aldıkları bölgeden (...) 2350 metre ötede gaz tulumbası biçiminde bir gölge vardı. 350 metre ötedeki GokokuTapınağı'ndaki granit mezar taşlarına da bir sürü gölge çakılmıştı.

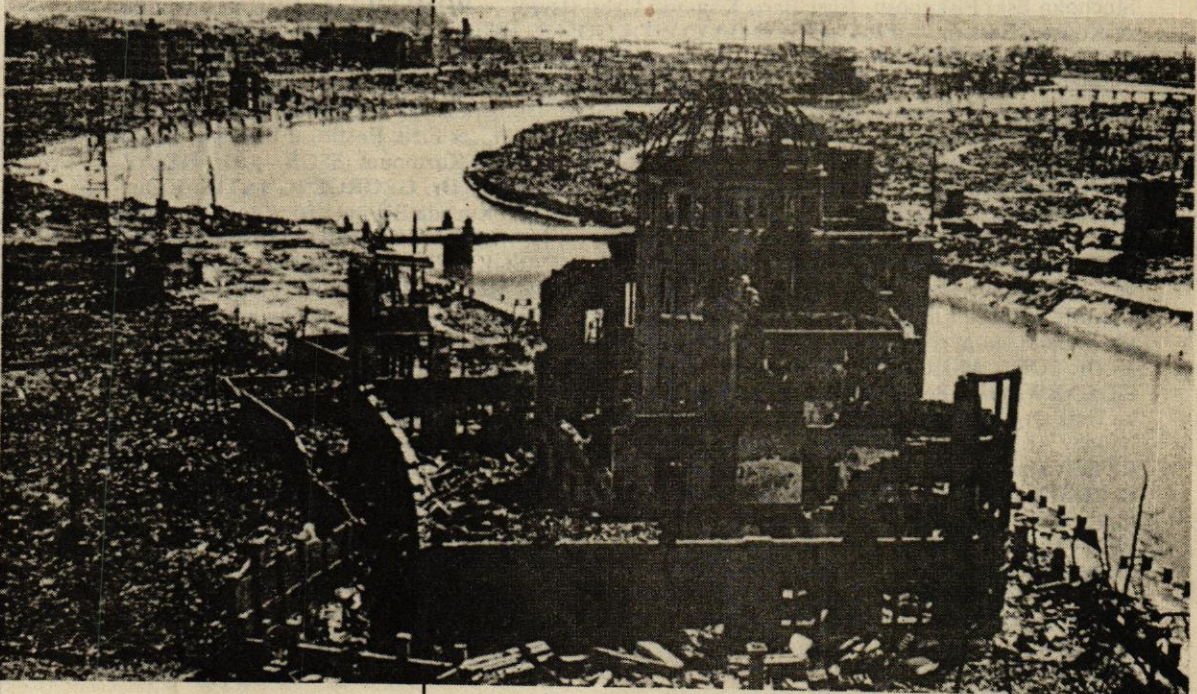
★

Bu süre içinde Bayan Sasaki gittikçe zayıf düşüyor, karamsarlığı kapılıyordu. (...) Bacağı öylesine şişmiş, sancı öylesine artmıştı ki doktor kırıkları alçıya almaya cesaret edememişti. Gerçi Kasım'da çekilen röntgen, kemiklerinin kaynadığını gösteriyordu ama çarşafın altından bakınca sol bacağının sağ bacağından yedi buçuk santim kadar kısa olduğunu, sol ayağının içe doğru çarpıldığını görüyordu.

HARA TAMİKİ

PARILDAYAN PARÇACIKLAR

Parıldayan parçacıklar,
Küllenmiş kıvılcımlar
Dalgalanan bir manzara gibi,
Tutuşup yanan, sonra sönen.
Garip titreşimi insan cesetlerinin.
Bir anda çırılçıplak bütün varlık,
Var olabilecek her şey. Ne varsa
Dünyada kalan, şişen leşi bir beygirin.
Devrilmiş bir trenin yanında
İçin için yanan elektrik tellerinin kokusu.

Hiroşima—6 Temmuz 1945

Yıldız Savaşlarına Hayır!

Dünya Halklarına Çağrı

İnsanlık en korkunç tehlikeyle karşı karşıyadır: gezegenimizde tüm hayat tehdit altındadır.
Bütün kıtalardan milyonlarca kadın ve erkeğin ve hükümetlerin ezici çoğunluğunun açıkça ifade ettikleri isteklerine meydan okurcasına, ABD'nin "Yıldız Savaşları" hazırlıkları pervasızca devam etmektedir.
Adına Stratejik Savunma İnisiyatifi denilen şeyin savunmayla hiç bir ilgisi yoktur. Bunun gerçek amacı bir uzay kalkanının arkasına sığınıp ilk nükleer darbeyi indirebilme olanağını garantiye almak ve böylece tüm dünyayı tehdit ederek egemenlik kurmaktır. İşte bu nedenle, ABD bir yandan uzay silahları programını hızlandırırken, öte yandan stratejik nükleer silahların depolanmasını, Batı Avrupa'ya orta menzilli nükleer füzelerin yerleştirilmesini, vahşiyane nötron bombası ve diğer kitle imha silahları üretimini arttırmaktadır.
Uzayın militarizasyonu, yeni ve son derece tehlikeli türden bir silahlanma yarışının başlaması, çatışkının ve topyekûn bir mahvoluş tehdidinin artması anlamına gelecektir.
Barışı öngören dünyanın dört bir yanından halklar ve hükümetler Cenevre'deki Sovyet-Amerikan görüşmelerinin başlamasını memnunlukla karşılamaktadırlar; uzaydaki silahlanma yarışının önlenmesi, durdurulması, giderek yeryüzündeki tüm nükleer silahların topyekûn tasfiyesi için bu görüşmeler büyük bir fırsat sunmaktadır.
Ne var ki, ABD'nin "Yıldız Savaşları" planlarını tamamlamakta ısrar etmesi görüşmeleri tehlikeye sokmaktadır.
"Yıldız Savaşları" projesi şimdi durdurulmalıdır. Cenevre görüşmeleri başarıya ulaşmalıdır.
Tüm barış hareketlerini, devlet organı olmayan diğer örgütleri, ve nükleer savaşın önlenmesini savunan bütün halkları ve hükümetleri, uzayın militarizasyonuna karşı dünya çapında bir kampanyayla seslerini daha güçlü yükseltmeye çağırıyoruz.
Şayet "Yıldız Savaşları" planları bugün durdurulmazsa, yarın çok geç olabilir.
Yıldız Savaşlarına Hayır! ***tüm barış güçlerinin ortak çağrısıdır. Uzay barış ve ilerleme hizmetinde olmalıdır.***

RAFAEL ALBERTİ Şair, Yazar (İspanya) — **TONY BENN** Milletvekili, İşçi Partisi Ulusal Yürütme Kurul Üyesi (Britanya) — **Prof.ETTORE BIOCCA** Roma Üniversitesi Parazitoloji Enst. Direktörü, İtalya "Barış İçin Tıp" Bilimsel Komitesi Başkanı (İtalya) — **GUY BISAILLON** Milletvekili, Quebec (Kanada) — **RICHARD CABORN** İşçi Partisi Milletvekili (Britanya) — **LARS CARLZON** Stocholm Eski Piskoposu, İsveç Barış Komitesi Üyesi (İsveç) — **ROMESH CHANDRA** Dünya Barış Konseyi Başkanı — **FRANCISCO DA COSTA GOMES** Feldmareşal, Portekiz eski Cumhurbaşkanı — **Dr.S. DHAWAN** Uzay Komisyonu eski başkanı (Hindistan) — **JAQUES DENIS** Avrupa Parlamentosu eski üyesi, Fransız Barış Hareketi Ulusal Büro üyesi (Fransa) — **LUIS ECHEVERRIA ALVAREZ** Meksika eski Cumhurbaşkanı, Üçüncü Dünya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi Genel Direktörü — **ROBERTO FIESCHI** Parma Nükleer Fizik Enstitüsü Başkanı, Barışçı Bilim Adamları Birliği Başkanı (İtalya) — **GEORGY GRECHKO** Kozmonot (SSCB) — **Dr. HEINZ-GUNTHER FRANKE** Barışçı bilim adamı (Federal Almanya) — **Dr. GEORGE IGNATIEFF** Quebec Eğitim Merkezi Genel Direktörü, Birleşmiş Milletlerde eski Kanada Büyükelçisi (Kanada) — **JİM KNOX** Yeni Zelanda İşçi Federasyonu Genel Başkanı — **JAMES LAMOND** İşçi Partisi Milletvekili (Britanya) — Kimyager **MARCOPOULOS** Milletvekili (PASOK), Ulusal Bağımsızlık, Dünya Barışı ve Silahsızlanma Hareketi (KEADEA) Başkanı — **MORITZ MEBEL** Berlin Humboldt Üniversitesi 'Charité' Üroloji Kliniği directörü, DAC Nükleer Savaşı Önlemek için Tabipler Komitesi (Demokratik Alman Cumhuriyeti) — **HALED MUHYEDDIN** Ulusal İlerleme Partisi Genel Sekreteri (Mısır) — **Dr. JOHN MORGAN** Emekli Bakan, Kanada Barış Kongresi Başkanı (Kanada) — **EUGENE GUS NEWPORT** Berkley Belediye Başkanı, Kaliforniya (ABD) — **SAM NOJUMA** Güneybatı Afrika Halk Örgütü Genel Başkanı (Namibia) — **ALFRED NZO** Afrika Ulusal Kongresi Genel Sekreteri (Güney Afrika) — **CAMILO OCTAVIO PEREZ** Yüksek Mahkeme Hakimi (Panama) — **YANOŞ PETER** Macaristan Parlamentosu İkinci Sözcüsü, eski Dışişleri Bakanı (Macaristan) — **Dr. CAROL S. ROSIN** Uzay Güvenlik ve İşbirliği Enstitüsü Başkanı (ABD) — **Prof. JAN RYCHLEWSKI** Polonya Bilimler Akademisi Uzay Araştırmaları Komitesi ve Barış Etüdleri Komitesi Başkanı (Polonya) — **ILONA SEBESTYEN** Macaristan Barış Konseyi Genel Başkanı (Macaristan) — **FILFING SISSOKO** General (Mali) — **MILENA STAMBOLIJKA** Halk Meclisi Başkan Yardımcısı (Bulgaristan) — **ALDO TESSIO** Büyükelçi, Cumhurbaşkanı Danışmanı (Arjantin) — **MIKIS THEODORAKIS** Besteci (Yunanistan) — **TOMAS TRAVNICEK** Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti Ulusal Cephe Merkez Komitesi Başkan Yardımcısı (Çekoslovakya) — **Rahip CANON KENYON WRIGHT** İskoç Kiliseler Konseyi Genel Sekreteri (İskoçya) — **YURİ ZHUKOV** Yüksek Sovyet Milletvekili, Sovyet Barış Komitesi Başkanı (SSCB).

(Bu çağrı 5 Temmuz 1985 tarihli batılı büyük gazetelerde yayınlanmıştır.)

Helsinki – 1975

1975 yılında yapılan ve 33 Avrupa ülkesi ile ABD ve Kanada'nın katıldığı Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı'nın sonunda imzalanan Helsinki Sonuç Belgesi'nin üzerinden 10 yıl geçti. Barıştan yana güçlerin sürekli ve kararlı çabalarıyla ulaşılan Helsinki Sözleşmesi kuşkusuz tüm insanlığın kazanımıdır. Ancak Helsinki'den bu yana geçen on yılda emperyalizmin soğuk savaş ve silahlanma kışkırtıcılığının vardığı boyutlar ve uluslararası ilişkilerde tırmandırdığı gerginlik, tüm insanlığa Helsinki kararlarıyla gelen kazanımları korumak ve geliştirmenin ne denli güç ama, o denli de hayati olduğunu göstermektedir.

Helsinki Sözleşmesi'nin imzalanışının onuncu yıldönümünde bu belgeyi okurlarımıza kısaca bir kez daha tanıtıyoruz.

Belge ana olarak beş bölümden oluşuyor:

I - Avrupa Güvenliği İle İlgili Sorunlar

"... Avrupa güvenliği ve işbirliği konferansına katılan devletler:

...Yumuşamayı (Detant'ı) gitgide daha evrensel bir bütün ve canlılığını koruyabilecek nitelikte bir süreç haline getirebilmek için harcanan çabaların sona ermeyeceğine ve Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı'nın sonuçlarının bu sürece önemli katkılarda bulunacağına inanmaktadır.

...Ortak tarihlerinin bilincindedirler. Geleneklerinin ve değer yargılarının ortak unsurlarının varlığının, aralarındaki ilişkileri geliştirmede yardımcı olabileceğini bilmektedirler. Durumlarının ve bakış açılarının değişikliğini ve özelliklerini gözden uzak tutmaksızın, çekingenliği yıkmak ve karşılıklı güveni sağlamlaştırmak, ayrılıklara yol açan sorunları çözümlemek ve insanlığın çıkarları için işbirliğinde bulunmak amacı ile çabalarını birleştirme olanaklarını aramada isteklidirler...

A. İştirakçi Devletlerin Karşılıklı İlişkilerini Düzenleyen İlkeler Hakkında Deklarasyon

Siyasi, ekonomik veya sosyal sistemlerinden olduğu kadar, boyutlarından, coğrafi durumlarından veya ekonomik gelişme düzeylerinden bağımsız olarak iştirakçi devletlerin her biri, diğer iştirakçi devletlerle olan ilişkilerinde aşağıdaki ilkelere uymaya ve bu ilkeleri uygulamaya kararlıdırlar:

1. Kesin eşitlik, egemenlikten ayrılmaz hakları tanıma:

İştirakçi devletler, karşılıklı olarak birbirlerinin kesin egemenliklerine ve bağımsızlıklarına saygı duyarlar. Aynı şekilde, egemenliklerinden ayrılmaz ve bu egemenlik ile bütünleşmiş hakları, özellikle her devletin hukuki eşitlik hakkını, toprak bütünlüğü hakkını, özgürlük hakkını ve siyasi bağımsızlık hakkını tanırlar. Aynı şekilde, içlerinden her birinin kendi siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemini özgürce seçmek ve geliştirmek ve kanunlarını ve kaidelerini belirlemek hakkını tanırlar.

2. Tehdit veya zor kullanmaya başvurulmaması:

İştirakçi devletler karşılıklı ilişkilerinde bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı tehdide veya zor kullanmaya veya Birleşmiş Milletler ve bu deklarasyon amaçları ile bağdaşmayan herhangi bir diğer yola başvurmayacaklardır. **Bu ilkenin çiğnenmesinde, tehdite ve zora başvurmayı haklı kılacak hiçbir neden gösterilemez...**

3. Sınırların ihlâl edilmezliği:

İştirakçi devletler, sınırlarını ve aynı zamanda diğer Avrupa devletleri sınırlarını karşılıklı olarak ihlâl edilmez kabul ederler. Bu şekilde, şimdi ve gelecekte, bu sınırlara karşı hiç bir ihlâlde bulunmayacaklardır.

Aynı nedenle, diğer bir iştirakçi devletin toprağının tümüne veya bir bölümüne karşı girişilecek her türlü zorbalık veya el koymaya karşı çıkacaklardır.

4. Devletlerin toprak bütünlüğü:

İştirakçi devletlerin her biri diğer iştirakçi devletlerin her birinin toprak bütünlüğünü tanıyacaktır.

Aynı şekilde, iştirakçi devletlerin her biri, içlerinden bir diğerinin toprağını, askeri bir işgale konu yapmayacak veya devletler hukukuna ters düşecek biçimde dolaylı veya dolaysız şekilde zora başvurmayacak veya belli gerekçeler ile işgalde bulunmayacaktır. Bu nitelikteki hiçbir işgal veya toprak edinme haklı olarak tanınmayacaktır.

5. Anlaşmazlıkların barışçı çözümü:

İştirakçi devletler, evrensel barışı ve güvenliği ve adaleti bozmamak için aralarındaki anlaşmazlıkları barışçı yoldan çözümlerler...

Bu amaca varmak için, öncelikle aralarındaki anlaşmazlıkları gidermeye uygun tüm prosedürü uygularlar. Ayrıca, karşılıklı görüşme, soruşturma, aracılık, hukuki düzenleme, veya kendi seçecekleri başka barışçı yollara başvururlar.

Yukarıda anılan barışçı yollar ile taraflar herhangi bir çözüme varamazlarsa, anlaşmazlığın tarafları, anlaşmazlığı barışçı yoldan çözümlemek için üzerinde karşılıklı olarak anlaşacakları bir çare aramaya devam ederler...

6. İç işlere müdahale etmeme:

İştirakçi devletler, karşılıklı ilişkileri ne olursa olsun, milliyetçi duygulardan kaynaklanan dolaylı veya dolaysız, tek veya kollektif her türlü içişlere müdahaleden kaçınırlar...

Aynı şekilde, iştirakçi devletler diğer bir iştirakçi devletin **egemenlik** haklarına zarar getirecek, kendi çıkarlarını tanıyacak şekilde herhangi bir üstünlük sağlayacak her tür askeri veya siyasi ekonomik veya diğer bir baskıya karşıdırlar...

7. İnsan haklarına ve düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü başta olmak üzere temel özgürlüklere saygı:

İştirakçi devletler, ırk, cins, dil ve din ayrımı yapmaksızın, insan haklarına, düşünce, vicdan, din veya inanç özgürlüğü başta olmak üzere, temel özgürlüklere saygı duyarlar...

Topraklarında ulusal azınlıklar bulunan iştirakçi devletler, bu azınlıklara dahi insanların kanun önünde eşitlik hakkını tanırlar; insan haklarından ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanma imkânı verirler ve bu şekilde, azınlıkların yasal çıkarlarını korurlar.

8. Halkların haklarının eşitliği ve halkların kendi kaderini tayin hakkı:

Halkların haklarının eşitliği ve halkların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi ışığında bütün halklar, tamamen bir olarak, istedikleri zaman ve istedikleri şekilde hiçbir dış baskı olmadan iç ve dış siyasi statülerini belirlemek ve arzuladıkları biçimde siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini düzenlemek hakkına her zaman sahiptirler...

9. Devletler arası işbirliği:

İştirakçi devletler aralarındaki işbirliğini geliştirirken,Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansında belirlenen ilkelere dikkat ederler. Her iştirakçi devlet eşit şartlar altında eşit katkıda bulunur...

İştirakçi devletler, hükümetlerin, kuruluşların, örgütlerin ve kişilerin bu işbirliğinin amaçlarına varması için çabada bulunurken yararlı ve olumlu bir görevde bulunduklarını kabul ederler.

10. Devletler hukukuna uygun olarak yükümlülüklerin dürüstlükle yerine getirilmesi:

İştirakçi devletler, devletler hukukundan doğan yükümlülüklerini dürüstlükle yerine getirmekle görevlidirler. Bu yükümlülükler, devletler hukukunun genel ilke ve kaidelerinden doğan yükümlülükler olabileceği gibi, bu ülkelerin taraf oldukları ve devletler hukuku ile uyumlu bulunan antlaşma ve anlaşmalardan doğan yükümlülükler de olabilir...

Yukarıda anılan tüm ilkeler temel öneme sahiptirler. Bu nedenle eşit olarak ve kayıtsız şartsız uygulanırlar. İlkelerin uygulanmasında tüm diğer ilkeler gözönünde bulundurulur ve yorumları yapılır.

İştirakçi devletler, yukarıda anılan ilkeleri ve özellikle 10. ilkenin ilk cümlesi olan "devletler hukukuna uygun olarak yükümlülüklerin dürüstlükle yerine getirilmesi"ni dikkate alırlar.

11. Silâhsızlanmaya ilişkin sorunlar:

İştirakçi devletler, Avrupa'da siyasi yumuşamayı pekiştirmek ve güvenliklerini sağlamlaştırmak amacını taşıyan, her askeri çarpışma tehlikesini asgariye indirme ve silâhsızlandırmayı yüceltme çabalarının kendileri için nedenli önem taşıdığını bilmektedirler. Bu alanda, etkili tedbirler alma zorunluluğunu duymuşlardır. Bu etkili tedbirler, eğilimleri ve yapıları dolayısı ile katı ve etkili bir uluslararası denetim altında, sonuç olarak genel ve tam bir silahsızlanmayı sağlayacak evreleri oluştururlar. Bu genel ve tam silâhsızlanma, dünyada barışın ve güvenliğin sağlamlaşmasını amaçlamaktadır.

12. Güvenlik tedbirleri ve güvenlik ve silâhsızlanmanın bazı görünümleri hakkında belge:

Karşılıklı anlaşmayı kolaylaştırmak için güveni, kalımlılığı, güvenliği pekiştirmek için askeri güç manevralarının önceden yapılması gereken bildirinin önemine inanan;

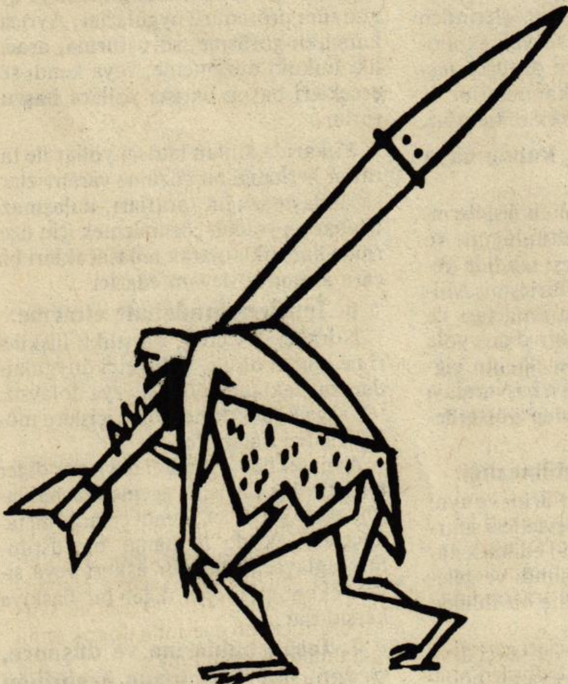
Siyasi bir karardan doğan bu tedbirin iradi bir temele dayandığını kabul eden;

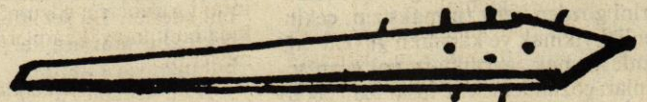
İştirakçi devletler ,aşağıda yazılı olan şu ilkeleri kabullenmişlerdir:

Her iştirakçi devlet, aşağıdaki hükümlere uygun olarak, alışılmış diplomatik yollardan, tüm diğer iştirakçi devletlere uygulayacağı askeri manevraların bildirimini verecektir.

Bildirim toplam olarak 25.000'den fazla insanı içeren askeri manevralar için verilecektir.

İştirakçi bir devletin toprakları Avrupa kıtasının ötesine de uzandığı durumlarda, önceden yapılması gereken bildirim, manevra sınırdan 250 kilometrelik uzaklıkta bir alan içinde yapıldığı takdirde, bu manevraya karşı sınırı olan her hangi bir iştirakçi Avrupa devletine veya her iki devletten biri ile ortak sınırı olan devletlere yapılmak zorundadır. Ancak bu bölge,iştirakçi olmayan ve Avrupa devleti olmayan her hangi

Turhan Selçuk/Söz Çizginin Albümünden

bir devletin sınırına bitişikse veya her iki devletten biri ile sınırdaşsa, bu devletlere bildirim zorunluluğu yoktur.

Bildirim, manevraların başlamasından en az 21 gün önce veya manevralar daha kısa bir zamanda kararlaştırılmışsa, başlama tarihinden mümkün olduğu kadar öncesinde yapılmalıdır...

II- Ekonomi, Bilim ve Teknik ve Çevre Sorunları Alanlarında İşbirliği:

İştirakçi devletler, farklı ekonomik gelişme seviyelerinin gözönünde tutulduğu böyle bir işbirliğinin ortaklarının eşitliği ve iyi ilişkileri temeli üzerinde gelişeceğini kabul ederler. Bu, ikili veya çok taraflı antlaşmaları ihlâl etmeden, bir bütün içinde sağlanılan yararların ve yüklenilen görevlerin eşit dağılımını sağlar.

İştirakçi devletler, değiş tokuşların gelişmesi için en ziyade müsaadeye mazhar devlet biçiminin uygulanmasının faydalı sonuçlar doğuracağını kabul ederler...

İştirakçi devletler ticarî değiş tokuşların gelişimini engelleyen her türlü maniayı safha safha azaltmaya veya yok etmeye çalışacaklardır.

III- Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliği ile İlgili Sorunlar:

İştirakçi devletler, Avrupa güvenliğinin dünya güvenliğinin alanı içinde anlaşılması gerektiğine ve bu nedenle Avrupa güvenliğinin tüm Akdeniz güvenliğine sıkı sıkıya bağlı olduğuna inanmaktadırlar. Aynı şekilde, güvenliğin sağlanması sorunu Avrupa sınırları içinde kalmamalı dünyaya ve özellikle Akdeniz bölgesine yayılmalıdır...

İştirakçi devletler, konferansın başından beri, iştirakçi olmayan Akdeniz ülkelerinin gösterdikleri ilgiyi memnuniyetle kaydetmiş, yardımlarını dikkate almış ve arzularını şu şekilde dile getirmişlerdir:

- İştirakçi olmayan Akdeniz devletleri ile iyi komşuluk ilişkilerinin gelişmesini kolaylaştırmak;
- İştirakçi olmayan Akdeniz devletlerinin, kendi ulusal objektif gelişme ve seviyelerini gözönünde bulundurarak, bu ülkelerin ekonomilerinin kalkınmasına yardımda bulunmak;
- Bu ülkeler ile özellikle sanayi,bilim ve teknoloji alanlarında, kaynaklarını daha iyi kullanabilmek için harcadıkları çabada, işbirliğinde bulunmak ve bu şekilde ekonomik ilişkilerin daha uyumlu gelişmesini sağlamak.

Yukarıda anılan amaçların gerçekleşmesini kolaylaştırmak için, iştirakçi devletler aynı zamanda konferansta kurulmuş ilişkilerin ve diyalogun iştirakçi olmayan Akdeniz ülkeleri ile sağlamlaşması ve genişletilmesi arzularını belirtirler. Amaç, tüm Akdeniz ülkelerini, herkesin aynı şekilde çıkarına olan barışa, bölgede silâhlı kuvvetlerin azaltılmasına, güvenliğin sağlamlaştırılmasına, bölgede gerginliğin giderilmesine ve bölgede işbirliğinin geliştirilmesine katkıda bulunmaları için konferans kararına katılmalarını sağlamak ve yeni ortak amaçları tanımlamaktır.

IV. İnsancıl Sorunlarda ve Diğer Alanlarda İşbirliği:

Irk, cins, dil veya din ayırımı gözetmeksizin, halklararası barışa ve insan kişiliğinin manevi zenginleşmesine katkıda bulunmayı *arzulayan;*

Kültür ve eğitim alanlarında değiş tokuşların artmasının, haberlerin daha geniş yayınının, insanlar arası ilişkilerin artmasının ve insancıl sorunların çözümünün gerçekleşmesine yarayacağına *inanan;*

Sonuç olarak, yukarıda söz konusu edilen alanlarda en iyi şartları sağlamak, işbirliğinin var olan biçimlerinin geliştirilmesi ve kuvvetlendirilmesi ve bu amaçlara uygun yeni yollar ve çareler geliştirilmesi için aralarında, siyasi, ekonomik ve sosyal rejimlerinden bağımsız olarak işbirliğinde bulunmaya *kararlı olan;*

İştirakçi devletler arası ilişkileri düzenleyen temel İlkeleri belgede belirtildiği üzere tam olarak uygulayarak bu işbirliğinin yapılması gerektiğine *inanan* iştirakçi devletler şu kararları almışlardır:

İnsanlar arası temaslar:

Temasların gelişmesini, dostane ilişkilerin ve halklar arası güvenin sağlamlaşmasının önemli bir unsuru olarak kabul eden;

Bu alanda şartların düzelmesi için harcadıkları çabayı gözönünde bulundurarak, insancıl düşüncelerin önemini doğrulayan;

İlişkileri geliştirmek düşüncesi içinde yumuşama politikasının devamı sağlanarak bu alanda sürekli bir gelişimi gerçekleştirmek için, yeni çabalarda bulunulmasını arzulayan;

Bu konularla ilgili sorunların, karşılıklı olarak kabul edilebilecek şartlarda, ilgili devletlerce çözümlenmesi gerektiğinin bilincinde olan;

İştirakçi devletler, ferdi ve kollektif alanda, özel olduğu kadar resmi durumlarda da iştirakçi devletlerin insanları, kuruluşları ve örgütleri arasında daha bağımsız ilişkileri ve hareketi kolaylaştırmayı ve bu açıdan ortaya çıkan insani sorunların çözümlenmesine katkıda bulunmayı kendilerine amaç edinmişlerdir.

İştirakçi devletler bu amaçları gerçekleştirecek uygun buldukları tedbirleri almaya ve ihtiyaçlara göre aralarında anlaşmalar veya düzenlemeler imzalamaya hazır olduklarını açıklamışlardır.

Bilim:

İki veya çok taraflı alanda, değiş tokuşları ve bilimsel haber ve belgelerin dağılımını geliştirmek...

Üniversiteler, bilimsel kuruluşlar ve ortaklıklararası olduğu kadar bilim adamları ve araştırmacılar arası ve hatta gerektiği takdirde anlaşmalar veya özel düzenlemelere dayananlar da dahil olmak üzere dolaysız temasların ve haberleşmelerin genişlemesini kolaylaştırmak;

Bunun için:

- Bir yandan, yakın bir gelecekte iştirakçi devletlerden gelen bilim dünyasının ünlü kişilerinin oluşturacağı bir "bilimsel forum"un toplanmasını öngörürler. Bu forum, bilimin bugünkü ve gelecekteki gelişmesine ilişkin sorunların tartışılması ve temasların ve haberleşmenin artması ve bilimsel kuruluşlar ile bilim adamları arası haber değiş tokuşunun kolaylaştırılmasını öngörür;
- Unesco, Birleşmiş Milletler, uluslararası kuruluşlar ile ilişkide olacak "bilimsel bir forum" düzenlemek için, yakın bir tarihte, iştirakçi devletleri ve iştirakçi devletlerin ulusal bilimsel kuruluşlarını temsil eden bir uzmanlar toplantısını öngörürler.

V. Konferansta Alınan Son Kararlar:

İştirakçi devletler,

- Düşünebilecek en geniş Dünya kavramı içinde, konferansın Avrupa'da güvenliğin sağlamlaşması ve işbirliğinin gelişmesi sürecinin önemli bir bölümü olduğunu ve konferans sonuçlarının bu sürece önemli katkılarda bulunacağını kabul ederler;
- Konferansın varmak istediği amaçları yürütebilmek için aşağıda belirtilen uygun ilkeler içinde yeniden tek taraflı, iki taraflı, çok taraflı çabalarda bulunmaları gerektiğine inanırlar.

İştirakçi devletler,

1. Konferans sonrası dönemde, konferans kararlarına uymakta ve bu kararları uygulamakta kararlı olduklarını belirtirler.

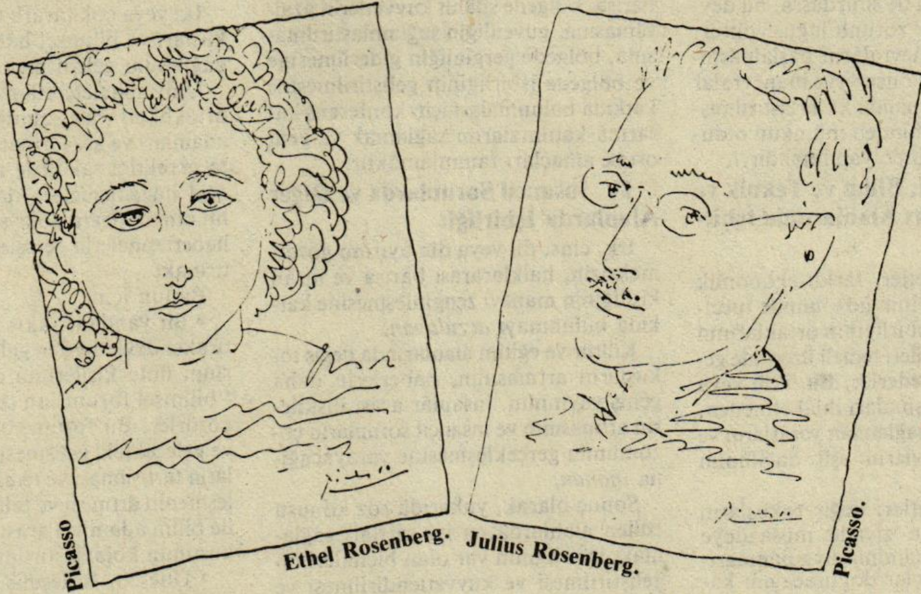
Konferans kararlarını uygularken,

a) Uygun olan her durumda tek yanlı uygulamalarda bulunmak;

b) Diğer iştirakçi devletler ile görüşmeler yolu ile iki yanlı uygulamalarda bulunmak;

c) İştirakçi devletlerin uzman toplantıları ile olduğu kadar eğitim, bilim ve kültür alanlarında işbirliğini öngören Birleşmiş Milletler'in, Avrupa Ekonomik Konseyi ve UNESCO gibi uluslararası örgütler çerçevesinde de çok yanlı uygulamalarda bulunmak.

2. İştirakçi devletler, ayrıca konferansta başlanılan çok yanlı süreci devam ettirmede kararlı olduklarını açıklamaktadırlar...

Nice Aşklar Arkadaşlıklar Gördüm

Nurer Uğurlu

Evet, nice aşklar, arkadaşlıklar gördüm. Ama böylesini, bunlar gibisini ne gördüm, ne de duydum. Bundan sonra da, hiç sanmıyorum.

Kimi zaman bir şiir, bir ezgi ya da bir türkü alır beni götürür. Düşle gerçek ortasında bir yere bırakır. *Sürekli Bir İlkbahar* yaşarken, ilkyazın o insanı çıldırtan havasında tekrarladığım, *nice aşklar, arkadaşlıklar gördüm* dizesi bana; isimlerini yüzyılımıza, kimilerince usanç, kimilerince övünç kaynağı olarak veren, insanlık denilen o sonsuz kaynaktan gelip, yine o kaynağa giden, bir çift güvercin gibi havalanıp, yanık yanık karanfil gibi kokan, çağımıza yakışan vakur ve sade davranışlarıyla XX. yy dünyasını kendilerine hayran bırakan Julius ile Ethel'i anımsattı.

Gerçekten de çağdaş Türk edebiyatının *en güzel aşk* şiirlerinden biri, belki de en süzülmüş ve damıtılmış olanı, hiç kuşkusuz Melih Cevdet Anday'ın onlar için, yani *Rosenberler* için yazdığı bilinen ve söylenen *Anı* şiiridir. Bu şiir, gerçek bir aşkın, giderek yoğun ve soylu bir sevginin, başı dik, alnı açık bir insanlığın, yiğitliğin öyküsüdür.

Birbirini seven, bu sevginin insanı saran sıcaklığıyla ölümü bile umursamayan, onun soğuk ve insanı ürperten çağrısına kol kola, omuz omuza, yan yana gitmekten korkmayan, çekinmeyen iki insanın, iki güzel canın, öz ve beden olarak birbirinden ayrılmaksızın çağımızda ortaya koydukları ve bütün dünyanın gözleri önüne serdikleri bu aşk, bu direnç, bu destansı karşı çıkış, bana Nâili'nin bir beyitini hatırlattı:

Hevâ-yı aşka uyup kûy-i yâra dek gideriiz
Nesîm-i subha refikiz bahâra dek gideriiz

Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletleri, 25 Haziran 1950'de, uzak doğudaki çıkarlarının tehlikeye düştüğünü görerek, Kuzey Kore'lilerin, Güney'lilere saldırdığını ileri sürer ve Japonya'daki kuvvetlerini harekete geçirir. Böylece, bilinen ünlü *Kore Savaşı* başlar. *Birleşmiş Milletler*'e katılan kimi devletlerin kuvvet gönderdiği bu savaşa, zamanın Türkiye hükümeti de , "ülkenin NATO'ya girmesine katkısı olacağı" düşüncesiyle 4.500 kişilik ilk parti bir askeri tugayını göndererek bu savaşa katılır. Türkiye'yi "Batı'nın ileri karakolu" durumuna getiren bu ilk girişimden sonra, ABD ile Türkiye arasında birçok *İkili Anlaşmalar* ve Türkiye toprakları üzerinde çeşitli askeri üslerin kurulması da bu yıllara raslar.

1950'de başlayıp 1953'e kadar süren *Kore Savaşı* sırasında, ABD'de yoğun bir antikomünist kampanya sürdürülür. 1917 Sovyet Sosyalist Devrimi'nden bu yana süregelen "komünizm korkusu", bu yıllarda, *Kore Savaşı*'nın başlamasından komünistlerin sorumlu tutulmasıyla, geniş kapsamlı bir "solcu avı" eylemine girişilir. Bu girişim, senatör Mc. Carthy gibi -bir zaman sonra akli dengesinin bozuk

olduğu, tıp raporlarıyla kanıtlanan- bir önder bularak ülke çapında bir korku ve terörün yaygınlaşmasına yol açar. Komünistlerin her yerde, özellikle bilim, sanat, savunma ve yönetim gibi alanlarda çok etkin olduklarını ileri süren Mc. Carthy, bu korku ve yarattığı terörün havasıyla "ABD'de, komünistlerin, komünizm yanlılarının ya da güvenliği tehlikeye düşürecek kişilerin 57 milyon 206 bin 81 kişi olduğunu" kesin rakamlarla söyleyecek kadar "akli dengesizliğini" ileri boyutlara götürür.

Kore Savaşı yıllarında doruğa tırmanan bu solcu avı girişiminin ilk eylemi 1919 yılındadır. Bu, 1930'lara kadar sürer. Bu yıllarda, ülkeyi komünistlere satmak isteyen kişilerin kimler olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla başlatılan geniş kapsamlı araştırma, *Temsilciler Meclisi*'nde kurulan bir komisyonla gerçekleştirilmeğe çalışılır.

Bilindiği gibi 1929-1931 ekonomik bunalımı, dünyanın yaşadığı kapitalist düzeni kökünden sarsıp, bütün maddi değerleri yerle bir eder. Bu düzenin sözcüleri ve savunucuları bunalımdan kurtuluşu, Sovyetler Birliği'yle bir savaşta görüp, bu düşüncelerine yaygınlık kazandırmağa çalışırlar. Böylece "her liberalin, her demokratın bir Rus Ajanı olduğunu" varsayarak, korkunç bir solcu avına girişirler.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında yavaşlatılan, giderek durdurulan bu kampanya; savaştan sonra sendikalar, üniversiteler, yazarlar, bilim adamları, sanatçılar üzerinde yeniden yoğunlaştırılıp etkinleştirilir. Bir kere daha ABD'deki komünistleri ortaya çıkarmak için geniş çapta büyük bir soruşturma açılır. Bu soruşturmada suçlu bulunanlar *kara listeye* alınır. 1949'da Amerikan Komünist Partisi lideri tutuklanıp mahkûm edilir. İşte tam bu yıllarda ortaya çıkan senatör Mc. Carthy'nin saldırısı ülke çapında büyük bir kampanyaya dönüşür. Ve bu geniş kapsamlı solcu avı *Kore Savaşı*'nın başlamasıyla doruklardaki noktalara kadar tırmanır.

Bu kampanyanın dünya çapında yürütülmesi de, birçok ülkede olduğu gibi, aynı oyunun bir parçası olarak sergilenir. Truman doktrininin bir uzantısı olan Marshall yardımının gönderildiği çeşitli ülkelerde, ABD'nin etkinliğinin sağlanması yolunda önemli adımlar atılır. Türkiye'yle aynı yıllarda NATO'ya giren Yunanistan'da, iç savaş sonrası, Komünist Partisi siyasal alandan silinir. Sağ güçler iktidara gelir. Türkiye'de de *Demokrat Parti*'nin iktidara gelmesi ve ülkenin *Küçük Amerika* olması yolundaki girişimler bu dönemde başlar.

Hatırlanacağı gibi, İkinci Dünya Savaşı 6 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslimi, 6 Ağustos 1945'te de ABD uçaklarının, yüzbinlerce insanın bir anda ölmesini gerçekleştiren *Atom Bombası*'nın Japonya'nın Hiroşima şehrine atılmasıyla son bulur. Bu yıllarda ABD'nin başkanı Rooswelt'tir. Onun 1945'te ölümüyle yerine başkan yardımcısı Harry S. Truman geçmiştir. Dünyanın en çalkantılı yıllarında başkanlık yapan Truman, bu görevini 1953'e kadar sürdürür. Sonra yerine İkinci Dünya Savaşı komutanlarından Orgeneral Eisenhower seçilir.

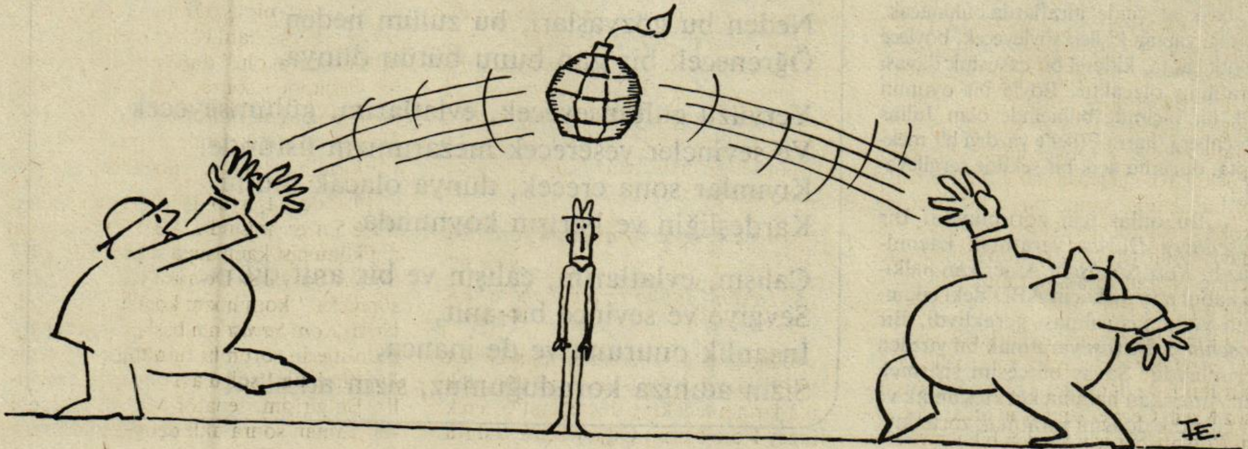
İkinci Dünya Savaşı'nın korkunç ve insanlık dışı felaketinden en az etkilenen ülke ABD olmuştur. Savaş sonunda büyük siyasal ve ekonomik güce kavuşmuştur. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist düzeni gerçekleştirerek emperyalist sistemden kopan ve uzaklaşan Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'ndan çok zayıflamış çıkmış olmasına rağmen, ABD'nin bu gelişmesi ve etkinliği karşısında ona büyük bir engel, bir denge ögesi olmuştur.

Kapitalist düzenin karşısına çıkan sosyalist sistemin giderek güçlenmesi karşısında ABD ekonomik ve siyasal yapısını ayakta tutmak, daha da kuvvetlendirmek için her yola, her çözüme başvurmak zorunda kalır. Başkan Truman 1947 yılında Kongre'de yaptığı bir konuşmada bunu açıkça söyleyerek; *"Özgürlük ve bağımsızlıklarını korumaya çalışan uluslara"* askeri ve ekonomik yardımda bulunarak, sosyalist gelişmeyi durdurmayı amaçladıklarını, bunun için de çok geniş kapsamlı bir program hazırladıklarını belirtir. Bir süre sonra, *Truman Doktrini* diye anılan bu programla, savaştan zarar gören Avrupa'nın kalkınması ve durma noktasına gelen ABD sanayisinin gelişmesi için, büyük çapta askeri, ekonomik ve teknik yardım kampanyasına girişilir. Az zaman sonra *Marshall Planı* olarak anılan bu ekonomik yardım, 1948 yılında başlayarak, Türkiye'nin de içinde bulunduğu altı Avrupa ülkesine kredi ve bağış olarak yürürlüğe girer.

Dünya pazarlarını başkalarına kaptırmamak ve her çeşit kapitalist düzene karşı çıkışları ortadan kaldırıp yok etmek amacıyla, ülke çapında başlatılan antikomünist kampanya sonucu, ABD'nin önderliğinde önce *Birleşmiş Milletler*, daha sonra 4 Nisan 1949'da Kuzey Atlantik Savunma Paktı NATO' nun kurulmasıyla en etkin, en uç noktasına varır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkelerinin komünizme karşı askeri birlik içinde hareket etmesi ve ortak savunma yapması amacını güden NATO'ya kurucu on iki ülkeden sonra, 1952'de Türkiye ve Yunanistan, 1955'te Federal Almanya katılır.

Atom Bombası planlarını Sovyetler Birliği'ne vermekle suçlanan ve bu gerekçeyle yargılanan *Rosenbergler*'in öyküsü, bu siyasal, askeri ve ekonomik hava; bu iki iktisadi sistem arasındaki çekişmelerin yoğunlaştığı yıllarda, 1950'de Amerika

Ferruh Doğan

Birleşik Devletleri'nin ünlü Newyork kentinde başlar.

Gerçekte, hukuk tarihinde *Rosenbergler Davası* olarak bilinen bu olay, ABD'deki siyasal ve ekonomik bir oyunun açık bir biçimde sahneye konulmasından başka bir şey değildir. O kadar ki, bu davanın sanıkları olarak tutuklanan Rosenberger'in o yıllarda yedi yaşındaki oğulları Michael için bile oyun.

"...FBİ görevlileri oturduğumuz apartımanın dairesine girdikleri zaman, hepimiz radyodaki bir oyunu izlemekteydik. Oyun, gümüşe benzer mermilerle cinayet işleyen haydutların, suçu Kimsesiz Orman Koruyucusu'na yüklemeleriyle ilgiliydi. bir FBI görevlisi içeriye girdikten az sonra radyomuzu kapattı. Kalktım açtım. O yine kapadı. Ben yine açtım. Annemin ansızın 'Avukat istiyorum' diye bağırması üzerine ben başımı o yöne çevirip de inatlaşmayı bırakıncaya kadar sürdü bu radyoyu açıp kapama işi.

"Bir arabaya binip, annem, bir ya da iki FBİ görevlisiyle bir yere gittiğimizi hatırlıyorum. Anneme babamın eve dönüp, dönmeyeceğini sordum. Annem, 'Hayır, bu gece gelemeyecek' karşılığını verdi.

"Babamın tutuklandığı gece, saat on bir haberlerini dinlemek, babamla ilgili bir şeyler duyabilmek için geç yattım. Tutuklanmadan kısa bir süre sonra, babamın casuslukla suçlandığını ve ölüm cezasıyla karşı karşıya bulunduğunu anlamıştım..."

Böyle büyük bir dava olarak ortaya atılan olayın çocuk gözüyle bile radyodaki oyunla eş değerde olduğunu görmek ve bunun nasıl bir oyun olduğunu bilmek için ileri sürülen kanıtlara ve belgelere bakmaya sanırım gerek yoktur.

Bu büyük dava için seçilen kurbanlardan Julius Rosenberg, sendikal çalışmalar yürüttüğü gerekçesiyle suçlanmış, bu nedenle işinden çıkarılmış bir mühendistir. Ortaya atılan *Casusluk Davası*'yla ABD'de bozulan birlik ve beraberliğin sağlanmasına gidilecek, bu olay "sınıf savaşını engellemek"te en büyük etken olarak kullanılacaktır. Ayrıca Rosenbergler, baskılar içinde, itiraflarda bulunacak, işbirliği yaptığı kişileri söyleyecek, böylece büyük çapta, kitlesel bir casusluk davası yaratılmış olacaktır. Böyle bir oyunun açık bir biçimde bilincinde olan Julius Rosenberg, karısı Ethel'e yazdığı bir mektupta, durumu açık bir şekilde sergileyerek;

"...Bu onlar için zorunluydu. Bir *Rosenberg Davası* yaratmak kaçınılmazdı. *Kore Savaşı*'nı Amerikan halkına kabul ettirmek için ABD'deki çılgınlığın yoğunlaştırılması gerekliydi. Bir *Rosenberg Davası* yaratmak bu yüzden zorunluydu. Savaş bütçesini şişirmek için Amerikan halkına korku salmak ve bir çılgınlık dönemi yaratmak zorunluydu. Solun yüreğine bir hançer saplamak, 'Smith Yasası'nı ihlalden beş yıl, mahkemeye hakaretten bir yıl yemek yok artık, sizi gebertiriz haa!..' demek gerekliydi..."

Her şeyi, bütün ayrıntılarına kadar önceden hazırlanan böyle bir davayla, uydurma ve düzmece kanıtlarla, belgelerle ölüme mahkûm edilen karı koca Rosenbergler 19 Haziran 1953'te, dünyanın her yanında yapılan büyük karşı çıkış gösterilerine, başkan Eisenhower'e gerek Amerikan halkının, gerekse dünyanın birçok ülke halklarınca yağdırılan af telgraflarına; mektuplara, bağışlama yazı, başvurularına; ünlü Beyaz Saray'ın siyasal ve ülkeler arası ricacılarla dolup taşmasına rağmen, Amerika'nın dillere destan *Sing Sing Hapishanesi*'nde elektrikli sandalyede idam edilirler. Dünya çapında yaşanan bu büyük toplumsal trajedinin kurbanlarından Ethel ile Julius'tan geriye altı yaşındaki Robert'le, on yaşındaki çocukları Michael kalır. Bir de, hem kendi çocuklarına, hem de dünyanın bütün *barış, özgürlük ve mutluluk* içinde yaşayan çocuklarına armağan olarak bıraktıkları şu (aşağıdaki) şiir;

Anne Ethel Rosenberg'in yazdığı, A. Kadir'in büyük bir ustalıkla dilimize kazandırdığı bu şiiri okuduktan sonra, biraz susmalı, çok uzaklara değil, biraz gerilere gidip, özgürlük anıtının Atlas Okyanusu maviliklerine bakan o büyük, o süper ülkesi Amerika'da nelerin olduğuna... ya da yaşanmakta olduğuna!

Rosenbergler Davası'nın siyasal, toplumsal yanından çok onun insancıl yanı beni etkilemiştir. Bu etkiyi, bu sarsıntıyı hiçbir zaman unutmamışımdır. Çok az kadın vardır kocasını Ethel gibi seven. İnançları ve düşünceleriyle sevgilisini canının bir parçası olarak görüp, onunla birlikte ölüme gitmeyi bile yaşamının bir parçası olarak gören kadın. Bu ne biçim sevgi, bu nasıl bir aşk ki, bütün dünyanın gözleri önünde elektrikli sandalyeye otururken bile kocasına son sözü *"Seni Seviyorum"* olsun. Evet, onurlu olmak, gerek yaşamda ve gerekse sevgide yanlış yapmayacak kadar gururlu olmak, işte *Sürekli Bir İlkbaharı* yaşamak!

EĞER ÖLÜRSEK

Bir gün öğreneceksiniz, evlatlarım, öğreneceksiniz,
Neden kestik türkümüzü yarıda,
Neden kitabımızı açık bıraktık, işimizi tamamlamadan,
Neden gittik toprak altında uyumağa,

Ağlamayın artık, evlatlarım ağlamayın.
Yalanlar ve pislikler neden sarmış dört bir yanı?
Neden bu gözyaşları, bu zulüm neden?
Öğrenecek bir gün bunu bütün dünya.

Yeryüzü gülümseyecek, evlatlarım, gülümseyecek,
Ve sevinçler yeşerecek mezarımızın üstünde.
Kıyımlar sona erecek, dünya olacak mutlu
Kardeşliğin ve barışın koynunda.

Çalışın, evlatlarım, çalışın ve bir anıt dikin,
Sevgiye ve sevince bir anıt,
İnsanlık onuruna ve de inanca,
Sizin adınıza koruduğumuz, sizin adınıza!

REFİK DURBAŞ

ALACA ADI

Saz mı çalıyor geceyi mi yalnızlığın koynundan
bağrı yanık mintanından başka eşyası yok: beyaz
genç ve geç günlerini bagaja vermiş: gurbetinin
sılasına dönüyor şimdi kokusuyla ellerinin: korkunun
bir ucu Düzce'de Bolu'da öbürü silmiş yüzünden
rüzgârı
Hekimhan'da güneş açmış bir avluda bir ucu

Rakı çekip saz çalıyor durmadan gece
rayların sesine katmış geleceğini: Hekimhan'da

Parmaklarının ucuyla bir sigara sarıyor
biri bana bir de kendine
duruyor tren Ulaş mı burası Çetinkaya mı
kalkıyor tren ıssız bir istasyon
kimseler
neredeler
kasketi kaşlarında bir adam
ağır
titrek adımlarla atıyor kendini son vagona
saçları kınalı serçeler
havalanıyor
istasyon şefinin bahçesinden
bir sigara daha: kaçağa
Hekimhan'a

Ne ben sordum adını ne o söyledi
adını
ne adamın ne serçelerin ne uçup giden gecenin
alnından: Hekimhan'da

Bütün bir yaz çalışmış Düzce'de Bolu'da
harç karmış taş çekmiş kum elemiş
beton dökmüş geçmişe geleceğine
üç beş kuruş alacağı da varmış ama kaçmış mütayit
boğaz tokluğuna mı geçti sayılsın günler
bir beyaz mintan sapı kırık bir saz
mendile düğümlü yol parası
tren
varsın hele bir Hekimhan'a
Hiçbir türküyü ezbere bilmiyor
ne geçmişi ne geleceğini
bir karşılayanı da yok

Ne sordum adını ne o söyledi

Duruyor ve kalkıyor tren
saz çalıyor yalnızca
dizi üstünde karanlığın
koynunda acının
saçları yağmura kınalı serçelerin
sılasında: Hekimhan'da

Bir adam iniyor elleri bastonunda
bir gurbet nice acılardan süzülmüş
bir türkü hiçbir sözcüğü ezberinde değil
bir akşam Malatya ovasında: sarışın bir hüzün
bir sigara: kaçak

Bir ucu kimseler öbürü neredeler
saçları ağarmış bir güne mi döküldüler
bir sahipsiz yalnızlığa mı bir ucu

Duruyor tren ve gidiyor gençliğim
gidiyor çaldığım sazın al duvaklı sesi
günün ve gecenin dumanı
zamanı bir de
duranın ve geçenin
yaşanmışın
yaşananın
yaşanacak olanın zamanı: Hekimhan'da

Yola çıkmaların kirpiklerinin karasında
karşılanmaların güneş açmış avlusunda
akşam
adı zulasında
alaca adı

Alaca adı alnının aydınlık nakışında

Kitle İletişim Araçlarında Kadın İmgesi

Zuhal Özügül

Günümüzde iletişim ve buna bağlı olarak kitle iletişim araçları bilimsel-teknik ilerleme nedeniyle hızla gelişmektedir. İletişim bir yandan toplumda belirleyici bir rol oynayarak insanların toplumsal yaşam sürecine katılmalarını sağlamaktadır. Ancak öte yandan güncel yaşamın dışında ve gerçekleri gizleme amacına yönelik bir biçimde kullanılarak kuşaklar içinde ve arasında insancıl, olumlu ilişkilerin kurulmasına da engel olmaktadır. Bugün egemen çevrelerin elinde bulunan iletişim araçları için hazırlanan sorumsuzca programlar, tek yanlı haberler, tüketime dönük reklamlar, gösterilen gerçeklik dışı filmler, TV'den hangi çıkarlara hizmet için yararlanıldığının kanıtı olmaktadırlar. Ayrıca insanların, hazırlanan yayınlar üzerinde söz sahibi olmayıp, yalnız birer izleyici olarak bırakılmaları da, ekranda yansıtılanları pasif bir biçimde algılamalarına neden olmaktadır. Yalnız izleyici-dinleyici olarak bırakılan bireylerin kişisel yeteneklerini geliştirmelerine olanak verilmemektedir. Aile üyelerinin çalışma süreci, çocukların okul dışında kalan zamanlarının verimli bir yönde geliştirilmesi yalnız ailenin sorumluluğuna mı bırakılmalıdır? Spor, kültürel yaşam konularında insanlara ne gibi olanaklar sağlanmaktadır? Eğer bu olanaklar varsa bile, ortaya yine şu soru çıkıyor: Peki kimler için? İçinde yaşadığımız koşullarda ailelerin, gençlerin, çocukların karanlık bir geleceğe doğru itilmeleri onların olumlu yönlendirilmediğini bize göstermektedir. Geniş bir spor-kültür ağı kurulmaz ve tutarlı bir eğitim-öğrenim ve iletişim politikası güdülmezse, sağlıklı bir toplumsal gelişme de olanaksızdır.

Günümüzde uygulanan iletişim politikasıyla, örneğin: haberlerin yansıtılması, eğitimin, bilgilendirme adı altında hazırlanan programların algılama, içerik, dil ve görüntü yönünden belli bir çevreye dönük olması, toplumun çoğunluğunu oluşturan çalışanların, kadın ve çocukların olaylara ilgisiz kalmalarına neden olmaktadır. Özellikle ABD toplum ve aile yaşamına öykünerek hazırlanmış gerçekle bağlantısı bulunmayan filmlerin geri kalmış ülkelerde hiç durmadan gösterilmesinin nedeni, tüm dünyada yaşamın "böyle mutlu, olumlu" olduğu izleniminin toplum içinde yaratılmak istenmesindendir. İnsanlar da olayları kendi yaşamlarıyla özdeşleştiremedikleri için bireysel ve toplumsal sorunlara önem vermemekte, çözüm yolları aramamakta ve gün geçtikçe bilinç düzeyleri düşerek eleştirisel yönde harekete geçememektedirler. Şu açıktır ki, TV-basın kısacası iletişim araçları, yaşamın bir parçası olmasına karşın, gerçeklere yer vermediği sürece, çağdaş yaşamı yansıtmaktan uzak kalmaktadır.

TV yayınları, sınıflı toplumlardaki baskının, özellikle cinsler arasındaki eşitsizliğin en vurucu örneğini oluşturmaktadır. Bilindiği gibi iletişim araçları, günümüzde kitlelerin bilincini eğitmede en önemli etkenlerden biridir. Buradan çıkarak, kadınlar, genç kızlar ve çocuklar aracılığıyla iletişim araçlarında yansıtılan ve eşitsizliği vurgulayan bireyler arası davranış biçimleri, toplumsal bilinci de ters yönde etkilemektedir. Bu tehlikeyi çok önceden saptayan Uluslararası, Batı Avrupa, ABD'deki kadın kuruluşları UNESCO'nun önayak olduğu birçok seminer ve konferans düzenlemiş, yeni kararlar almıştır. 1975-1985 arasındaki 10 yılın "Kadın Haklarının Korunması" olarak ilan edilmesi, bu yolda birçok olumlu sonuçlara yol açan araştırmaların yapılmasına da yardımcı olmuştur. Federal Almanya'da özellikle üniversite çevrelerince yapılan araştırmalarda TV-basın (kadın dergileri) alanında ayrıntılara kadar inilerek tek tek programlar, filmler, yayınlar incelenmiş, kitlelere benimsetilen kadın imgesindeki eşitsizlik sayılarla açığa çıkarılmıştır. Bu toplumlarda, genel olarak, tek tip "mutlu kadın" imgesi yaratılmak istenmektedir. Evli-bekar kadın ayırımı da yapılmasına karşın, sonuçta her iki tip kadının da geçim sıkıntısı çekmeden mutlu yaşadıkları yansıtılmaktadır. Her iki tipin de en önemli "yaşamsal" sorunu "erkekleri elden kaçırmamaktır." Bekar kadın tipi, Avrupa ve ABD toplumu için özgürlük sayılan yalnız yaşama yolunu seçmiştir. Kendi beğenisiyle, oldukça gösterişli ve pahalı döşenmiş bir konutta oturur. Mesleği sekreterlik ya da benzeridir. Bu çalışma onun için salt bir eğlencedir. Genç, güzel, giyimine çok düşkündür. Özellikle giyim, kozmetik konusunda sınırsız bir tüketicidir. Ancak tek kaygısı sevgi ilişkileri olup, zengin bir erkeği "avlayabilmektir". Benimsetilmek istenen, bağımsız, genç, girgin, sorunsuz, tüketime dönük bir kadın tipidir. Bir başkası ise, sadece mutfağını, kocasını, çocuklarını ve tüketimi düşünen anne-ev kadını tipidir. Yaşı 30-50 arasında evli, çocuklu, hafif topluca, giyimine özen gösteren ama biraz safçadır. Onun da en önemli sorunu kocasını mutlu etmek, evini olağanüstü temiz tutmak ve her gün "ne yemek pişireyim" diye düşünmektir. Özellikle bu sorun kafasını öyle kurcalar ki, kadın günlerinde moda ve makyajdan sonra en çok konuşulan konu olur çıkar. Çok şükür (!) ki, kadın

dergileri, radyo ve TV reklamları onların imdadına (!) yetişir. Verilen yemek tarifeleri oldukça pahalıya çıkmaktadır. Ama olsun .Önemli nokta, ailede mutluluğu sağlayan koşullardan birinin de reklamlarda sürekli vurgulanan yemek sorununun olduğuna inanılması ve bunun kurallarına uyulmasıdır.

Federal Almanya'da Theodor-Heuss Akademisinin bir araştırmasında reklamlarda rol alanlar arasında, kadın sayısının %80'e ulaştığı açıklanmaktadır. Başka bir araştırmada (Küchenhoff-Studie) kriminal, western, bilim kurgu, serüven, savaş filmlerinde baş oyuncu olarak hiçbir kadının yer almadığı ya da ancak %12'lik gibi bir sayıya ulaştığı belirtiliyor. Buna karşın baş role çıkan erkek oyuncuların oranı %68'in üzerinde. Öte yandan sevgi, aile, komedi gibi duygulara yönelik, kadını saf, gülünç gösteren filmlerde kadın sayısı %46,2-%20,9 arasında değişiyor. Çocuklara yönelik programlarda da bu farklı sayıya rastlanıyor. Kız çocuklar sürekli ikinci planda, can sıkıcı, saf rollerde izleniyor. Buna karşın erkek çocuklar, olayı yöneten ilgi çekici, aktif rolleri canlandırıyorlar. Böylece erkeğin gelecekte politika, teknik, ekonomi ve bilimde egemen bir rol oynayacağı düşüncesi çocukluktan başlayarak zorla benimsetiliyor. Öte yandan, çocuklar ve gençler okul dışı zamanlarını TV'nin ya da bilgisayarın karşısında ve yalnız olarak geçiriyorlar. Toplumsal ilişkilerde ve eğitimde geri kalarak pasif, içine kapanık, buna karşın tüketime dönük yetişiyorlar. İzlediklerini yaşamsal gerçekler sanarak, davranışlarını, konuşmalarını öyle yönlendiriyorlar. Ne yazık ki, kitap okuyarak insancıl ilişkiler kurmak ve toplumsal gerçeklerle ilgilenmek yerine, bilgisayarın verdiği buyruklara uymayı yeğ tutuyorlar.

Tüm bunların sonucunda haklı olarak şu soruyu sormalıyız kendimize: Toplumun çoğunluğunu oluşturan işçi, memur kesimi izlediklerini kendi özel yaşamlarıyla özdeşleştirebiliyorlar mı? Ailesini geçindirebilmek için böbreğini satışa çıkaran bir babayla "Dallas"daki JR arasında bir bağ kurulabilir mi? Ailesini açlıktan kurtarabilmek için ağır koşullarda çalışan, gecekondusunu yetersiz olanaklarıyla temiz tutmaya uğraşan, işe giderken çocuklarını sokakta bırakmak zorunda kalan kadınla "Şahin Tepesi"ndeki Angela arasında, kadın-insan olmalarından başka bir ilişki var mıdır? "Hanedan"daki dadılarla büyüyen bebekler gibi, daha beş yaşına gelmeden açlık, hastalık, bakımsızlıktan ölen bebeklerin de mutlu yaşamak hakları değil midir? Bu dizilere üstüste her yıl dağıtılan ödüller, insanların be-

Ev kölesi.

Her şey erkeğin; ev araba.... kadın da.

yinlerini yıkama ve onları yazgılarına küskün bir duruma getirme görevini dolaylı yoldan çok iyi yerine getirdiklerinin açık bir kanıtı olmaktadır.

Basında uygulanan politika da pek farklı değildir. Boyalı basında ve yalnız kadınlara dönük dergilerde olumsuz kadın imgesi her gün sayfaları doldurur. Özellikle boyalı basında çıplak kadın fotoğrafları içeriği değersiz yazılarla okuyucuya sunulur. Önemli olan, ilk anda göz duyusuna hitap ederek, ilgiyi çekmek, satışı arttırmaktır.

İçinde yaşadığımız toplumsallıkta, yayıncılar arasında kazanca dönük rekabet ve serbest reklam koşullarının geçerliliği, kadınlara dönük ,yine kadınların yer aldığı reklam, yazı ve resimlerin sınırsız ve sorumsuzca kullanılmasını sağlar. Kadın onuru, hakları gibi konular sürekli ayaklar altına alınarak gazetecilik anlayışı, gerçeği örtme ve sansasyonlar yaratma çabasına dönü-

şür. Okuyucu olarak toplum, kullanılan malzeme olarak da doğrudan doğruya kadınlar bu uygulamanın kurbanı olurlar.

Yalnız kadınlara dönük dergilerin amaçları ise düzendeki uyumu sağlamak, tüketimi arttırmaktır. İlk sırada yer verilenler, moda, kozmetik, ev idaresi gibi konularla bireysel sorunlardır. Bunun yanında her dergide kadınlara öğüt veren bir de "Abla" ile karşılaşırız. Bu kişi egemen çevrelerin sözcüsü ve düzenin savunucusu olduğundan öğütleri ve yorumları da kadını düzenle uzlaştırıcı ve "böyle gelmiş böyle gider" özdeyişine(!) uygun düşer niteliktedir. Bir başka "önemli" nokta da, sinema sanatçılarının, burjuva çevrelerinden kişilerin, özellikle Batı Avrupa'da yaygın olan krallık aileleri üyelerinin özel yaşamlarına ilişkin yazı ve fotoğrafların en küçük ayrıntılarına kadar dergi sayfalarını doldurmasıdır.

Bu kişilerle, birbirlerine özenerek gösterişli bir biçimde döşedikleri saray bozuntusu konutlarında röportajlar yapılır. Onlar da okurlara, dünyada her şeyin yolunda gittiğini, kendilerinin bu duruma gelebilmek için nasıl "alın teri" döktüklerini ve yaşamdan zevk alınması gerektiğini anlatırlar.

Bu dergiler daha çok toplumun orta katmanlarına seslenmek üzere hazırlanır. Onların sınıf atlama istekleri bu örneklerle pekiştirilir ya da gelişmekte olan olumlu düşünce ve alışkanlıklar bastırılır. Okuyucu kadın politika dışı bırakılarak, toplumu eleştirmesi önlenir.

Federal Almanya'da bazı kadın dergileri yazılarıyla kadın sorunlarını ciddiye aldıklarını savunmaktadırlar. Toplumdaki temel eşitsizliğin çıkış noktasını oluşturan gerçekleri göz ardı ederek, sorunların yalnızca erkek egemenliğinden kaynaklandığını öne sürmektedirler ve kadını erkeğe karşı kışkırtan, feminist düşüncenin benimsenmesi için çaba göstermektedirler. Zaman zaman, kendileri de kadınlar arasında eşitlik konusunda araştırmalar yapmaktadırlar. Kadınların şu andaki konumlarından memnun olduklarını, zaten kadının yerinin erkeğin boyunduruğu altında olması gerektiğini onların ağzından söyletmekte ve sonuçta tüm kadınların ya da çoğunluğun adına, eşitlik istenmediği sonucunu çıkararak toplum içinde yaymaktadırlar. Bu araştırmalar egemen çevrelerin düşünce tarzını benimsettiği için, maddi ve manevi her yönden desteklenmektedir. Öte yandan gerçekten kadınları politik yönde aydınlatan, eğiten, temel gerçekleri gösteren dergiler ise baskı altına alınmakta, yayıncıları, çalışanları damgalanmakta, toplumdan dışlanmaktadır.

TALİP APAYDIN

SU

Basınç altında yeraltı suları
Uyurken yol arar kendine
Düş kurar ki ırmaklarda aksın
Çalkalansın denizlerde
Su olduğu yazılıysa bilincine

Yoksa unutmuş mu gücünü
Çürüyüp ayrılmış mı doğasından
Yitirmişse yaşam sevincini
Kan gidecektir yarasından
O zaman herşey biter sessizce

Sonuçta TV gibi, iletişimin önemli bir parçası olan basının da büyük kazançlar ve ideolojik çıkarlar elde etme amacına hizmet için kullanılması, toplumun büyük çoğunluğunu etkisiz, düzenle uyum sağlamış insanlar durumuna getirmektedir.

Bilimsel tekniğin her alanda yeni buluşlarla gelişmesi, insanlığa hem yeni ufuklar açmakta hem de kaçınılması gereken tehlikeler yaratmaktadır. Örneğin elektro-teknik alanındaki buluşlar, insanların bedence ağır ve tehlikeli işlerde çalışmasına gerek bırakmamaktadır. Buna karşın, çalışma süreci dışında kalan zamanların olumlu bir biçimde değerlendirilmesi gerekirken, uygulanan politikayla üretim süreci dışında bırakılmaktadır.

Bilim-teknik evrimseldir. Eğer atom savaşına fırsat verilmez ve de barış korunursa, evrenin geleceği aydınlık ve sevindiricidir. Burada göz ardı edilmeyecek politika, şu anda yürürlükteki tehlikeli uygulamaları yasalarla engellemek, bilim-teknikten insanların mutluluğu doğrultusunda yararlanmaktır.

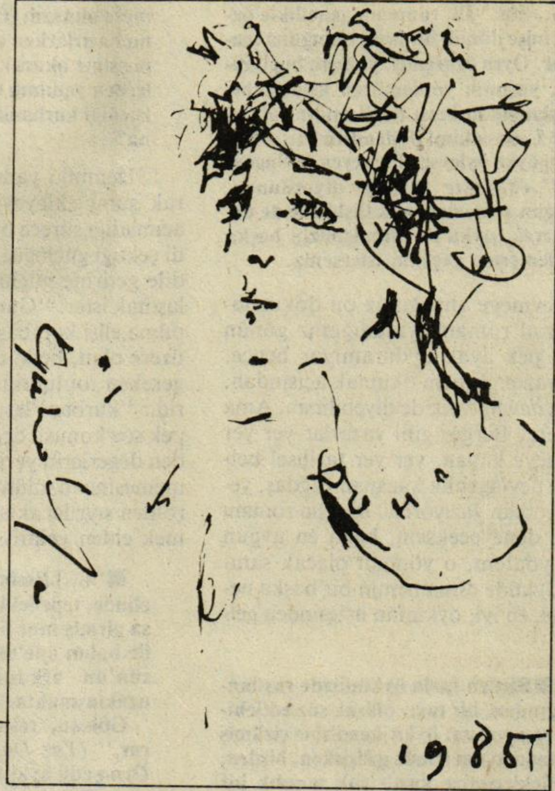
Bilime, tekniğe karşı düşmanlık, iletişim konusunda kötümserlik, zamanımızda durmadan gelişen tekniğe verilecek bir yanıt olmamalıdır. Gelişen yeni tekniğin toplum yararına kullanılmasıyla doğacak sonuçları tartışmak, evrenin geleceğinden sorumluluk duymak herkesin üzerine düşen bir görevdir.

KAYNAKLAR:

1- **Der Verkabelte Mensch, Westermann Aktuell, Braunschweig 1983.**
2- **Christiane Schmerl, Das Frauen- und Mädchenbild in den Medien, Leske-Budrich, Opladen 1984**
3- **Christiane Schmerl, Frauenfeindliche Werbung, Rowohlt, Hamburg 1983**
4- **Frauen der Ganzen Welt, Zeitschrift der IDFF, No : 4/1980**

söyleşi

"Nostaljiyle tarih bilincini birbirine karıştırmamak gerek"

Gürdal Duyar

Tomris Uyar, geçtiğimiz aylarda çıkan öykü ve günce kitapları üstüne, Bedirhan Toprak'ın sorularını yanıtladı.

■**Sokakların iki yanını birleştiren çamaşır iplerindeki renklere, babaannenin içinde büyüyen bencil yalnızlığa, daha sık da *ada* yalnızlıklara, yenilgi ve düş kırıklıklarının yanısıra yeşeren çocuk filizlerine ve sonra topyekûn bunların bütünlediği toplumsal gerçekliğe "Bir sessiz film piyanisti gibi dışardan eşlik etmek..." *Metal Yorgunluğu*'nun başkişisi Ferdi mi sanatçı (biraz), yoksa sanatçı mı (belki daha çok) FERDİ?**

□Öykülerimi, öykü kişilerimi açıklamaktan hiç hoşlanmadığımı söylesem... Yazarın bu tür "müdahale"leri, okur üstünde bir baskı kurmak gibi geliyor bana. İyi ki bu ilginç saptamanda katılmadığım bir nokta var, bari onu yanıtlayarak gireyim söze. Önce "...bütünlediği toplumsal gerçeklik" demişsin ki sağ ol. Toplumsal gerçekliği bireylerin de paylarını aldığı bir olgu değil, insan yaşamından oldukça bağımsız işleyen, gelişen, nerdeyse *kendiliğinden* bir olgu sananlar hâlâ var günümüzde ne yazık. *Metal Yorgunluğu*'nun başkişisi Ferdi de olayları baştan beri dıştan izlemeye gün giymiş bir eski bürokrat, bir sessiz film piyanisti. Dediğin gibi, bir "bütün"ün dehşet verici, kahredici temposuna en azından kişisel ritmi ve gerilimiyle eşlik etmiş. Öyle çarpıtıcı bir çarkın içinde yetişmiş ki, geleneksel değerlere olan tutkusu, devlet'i kurtarma güdüsü onu yaşadığı çağın zaman zaman gerisine düşürmüş —günün siyasal esintilerine göre—zaman zaman da ilerici olmaya zorlamış. O yaştan sonra dürüstlükte, açıklıkta, eleştiricilikte karar kılması neyi kurtarır, bilmem. Ama sen "sanatçı" derken "öykücüyü" dolayısıyla beni kastediyorsun galiba, oysa ben "Ferdi" olmayı hiç düşünmedim, olaylara *sessizce* eşlik etmeyi de. Eylemsiz bir öykü kişisini eylemli kılmak da değil midir yazmak?

■**Bu göremediğimiz piyanistin (daha genel söylersek, bu piyanistlerin günlük yaşamın akıp giden seyrine edilgin olarak katılışlarının) filmin kurallarını hiçleyerek perdede boy göstermesi (yazması yani) hep eşlik etmekten bıkmak mı, yoksa bunu da yanına alan bir başkaldırı mı? Belki biraz da şövalyelik?**

□Ferdi'yi yazarıyla doğrudan ilişkili görmemek daha doğru. Zaten bir fotoğrafı var öyküde. Artık soyu tükenmeye yüz tutmuş geleneksel, devlet- kalkındırıcı dürüst bürokratlardan biri o. Onu yazarıyla birleştiren *tek* özellik, öykünün sonlarına doğru bilinçle bir noktaya varması: öykünün yazılma amacına. Dikkat edersen, *Rus ruleti*'nde yazılış tarihi belirtilen tek öykü *Metal Yorgunluğu.* Yazar ile Ferdi, bir kehaneti paylaşıyor gibiler. Haklısın: sessiz film piyanistlerinden bir koronun Don Kişot'un çağdaşlaşmış zırhlarını kuşanıp vereceği bir konser nefis olurdu!..

■**Buram buram, yerine göre de bir yangından yükseliyormuşçasına duman duman *bugün* kokusu hemen bütün öykülerinizin atardamarı, özü, devingenliği. Geçmiş, anılar olarak girebiliyorsa giriyor arada bir. Gelecek'se, "...yıllar sonranın öykülerinde..." *(Bayırdaki Ilgım)* bir gerçek olarak daha seyrek. Bıkmaz usanmaz bir üstüne gidiş *bugün*'ün. Ama söz konusu *bugün*, güncel'in dar sınırlarına sıkışmış bir bugün de değil. Evrensel eksende hep dönecek olan insan-tarihin bugün de atmakta olan nabzıyla birlikte... Size veriyorum sözü.**

□Nostaljiyle tarih bilincini birbirine karıştırmamak gerek. Süregelmesine inandığımız ve gelmediğine tanık olduğumuz birtakım değerlere duyulan özlem, nostaljiyi haklı çıkarabilir. Ama dün'e fazlaca abanmak, reçeteli bir gelecek umuduna yaslanmak kadar ters bence. Aslolan bugündür. Ayrıca, övgülerin için teşekkürler.

■**Yukarıdaki soruyu sorarken şöyle bir bağlantı kurabileceğimizi de düşündüm: çok anlatmamanızın (!), roman yazmamanızın bir nedeni de, kendinizi *bugün*'le kuşatılmış, bugü-**

ne zorunlu gibi görmenizden belki de... Siz: "İlk romanın genellikle özgeçmişe dönük bir ürün olduğuna inanılır. Oysa özgeçmiş, yazarın bugününü, yarınını yönlendiren kısacık bir başlangıç noktası değil midir yalnızca? Uzarsa kimi ilgilendirir? (...) Ver elini öykü öyleyse, dinmeyen devingenlik" *(Yürekte Bukağı)* diyordunuz. Bugün ve devingenlik ilişkisine de değinerek, öykü'de direnişinizin başka nedenlerine geçelim isterseniz.

□Sevmeye alıştığımız on dokuzuncu yüzyıl romanı, yaşadığımız günün hızına pek ayak uyduramıyor bence. Hem yazmak, hem okumak açısından. O hıza *devingenlik* de diyebilirsin. Ama Kundera, Berger gibi yazarlar yer yer denemeye kayan, yer yer tarihsel belgelerle devingenlik kazanan çağdaş, yeni bir roman yazıyorlar. Bir gün romanı ille de deneyeceksem, bana en uygun gelen yöntem, o yöntem olacak sanırım. Öyküde direnmemin bir başka nedeni de, en iyi, öykünün üstesinden gelmem.

■**Birden fazla öykünüzde rastlandığından, bir tavır olarak söz edilebilir sanıyorum: öykü kendisine çizilmiş rotada uyum içinde gelişirken, birden, belleklerimize kazılı çok tanıdık bir sözcük (belli dönemlere mal olmuş sözcükler hatta), sabah-akşam karşılaştığımız bir olay, çoğumuzu aynı alana sürükleyecek bir imge ile öyküye bir sıçrama, hatta bir yön değiştirme verip yaşanana çekiyorsunuz okuru. Bir deniz feneri olarak mı giriyor öyküye bunlar? Eğer bir fenerse bu, nerede yanıp sönmeli, ne kadar?..**

□Başka yazılarımda da belirttiğim gibi bir öykünün geçerliliğini, dokusunun başka yaşamlara, başka deneyimlere uygulanabilirliğiyle ölçüyorum. Bu birleşmeyi sağlayan *im,* senin deyişinle bir *deniz feneri* kadar ışıklıysa, ne mutlu yazara. "Bunu daha önce ben de yaşamıştım!" heyecanıyla, "Bunu zaten biliyordum" yavanlığı arasında dağlar kadar fark, yine de bir kıl payı var çünkü. O deniz feneri, belki ta baştan vardır yazarın düşdünyasında, bir gün bilinçle kullanılmayı beklenmektedir. Bu bilinçli yordamı edebiyatın kendine özgü sınırları içinde kullanabilmek, yani rastlansallık payını bütünüyle silmeden, yazarın kendine bile rastlansal gelecek bir ustalıkla kullanmak uzun zaman alıyor. Kaç sayfa, tekrar tekrar yazılmış kaç öykü, üstünde uğraşılmış kaç tümce, boşa gitmiş kaç güzelim yaz günü. O deniz fenerine varana kadar akıntıya karşı çekilmiş kaç yüz kürek kim bilir... Ne kadar mı yanmalı? Hiçbir kesintiye uğramadan sonsuza kadar.

■***Ormandaki Ayna*'nın Ece'si, o, bir tek lahmacunu eksik BMW'ye binmese olmazdı (Öyküdeki bu trajik sonu hazırlarken doğrusu hiç de acımamışsınız okura). Bu, "günlük gerçeklerden yapılma elişi karabasan" ların istediği kurbanlar hep verilecekmi O'na?**

□Deminki yanıtımla bağlantılı olarak şunu ekleyeyim: yazar kendisine acımadığı sürece okuruna acımaz. Kendi çektiği güçlüğü, yaşama, düşünme ve dile getirme güçlüğünü okuruyla paylaşmak ister. "Günlük gerçeklerden yapılma elişi karabasanlar"da, tükenmek üzere olan, belki de zaten tükenmeleri gereken toplumsal katmanların üyeleridir "kurban"lar. Yani onlara acımak pek söz konusu değil. Olsa olsa yitip giden değerlerin yerine yenilerinin yerleşmemesine üzülünür. Kurbanların bu rolden sıyrılacakları bir günü düşlememek elden gelmiyor.

■**"(...) Resimde Gülsün'ü görürüz, elinde, tepedeki turuncu güneşle yarışa girmiş mor bir balon vardır.Güneş ile balon öne doğru yürüdükçe, Gülsün'ün arkasındaki gecekondular uzaklaşmakta, ufalmaktadır.**
Gülsün, resmin ucuna gelir, durur." *(Yaz Düşleri/Düş Kışları*'nda *Oyun* adlı öykü) Yanlış anlamıyorsam eğer, Gülsün ne zaman kıracak çerçeveyi, çıkabilecek mi, nereye kadar?

□Gülsün'ün önünde uzun bir süreç uzanıyor. Önce "kurban" olarak eğitilecek, sonra da ya rolünü benimseyecek ya da sesini yükseltecek. Öykü kişisi bir birey olduğuna göre ne yapacağına ben karar veremem elbet; bana bıraksaydı seçmesini, ikinci seçeneği yeğlemesini isterdim. Yine de ona karışma hakkını bulmuyorum kendimde. En kolaycı yazarlar, "yazgı" rolünü üstlenenlerdir; işin içinden çıkamadılar mı kişilerini öldürürler, ya da intihar ettirirler. *Anna Karenina*'ya Tolstoy'un biçtiği haksız ceza bu ışıkta incelenebilir sözgelimi.

■**Geçtiğimiz günlerde *gündökümlerini* derlediğiniz kitabınız, *Günlerin Tortusu* çıktı. Bu kitapla ilgili sorulara geçmeden önce, günce konusu üzerinde durmanızı istiyorum biraz. (Son birkaç yıldaki yaygın yönelişle gündemimizdeki bir konu epeydir.) *Sonsöz*'de, günce konusu tartışılırken güncelerdeki tavrınızı açıklıyorsunuz, ancak, günce nedir? Deneme türüne dönüşmemesini ne sağlar, yazıların başına konan tarih onu günce yapmaya yeter mi?**

□*Günce,* belli bir günü, o güne ilişkin izlenimlerimizi, gözlemlerimizi, çırpınışlarımızı açığa vuran bir edebiyat dalı bence. Yazıların başına konulan tarih, daha çok yazarın bu dala bakış açısını belirliyor. Güncesini tarihselleştirmek mi istiyor, ondan bir belge özelliği mi bekliyor, yoksa bir günün getirdiklerini o günün *hava*sı içinde okura iletmek derdinde mi? Hangi tutumu benimserse benimsesin, günceyi edebiyatın sınırlarına sokan, yazarının *yazarlığı* oluyor yine. Bu yüzden, yalnızca *günce yazarı* olunamayacağına inanıyorum. Güncenin, bir edebiyatçının-sanatçının iç dünyasının ve yazma eyleminin ipuçlarını taşıdığına inanıyorum. Sözgelimi, Salâh Birsel'in tuvalette kalmış bir gazetedeki haberi altı kere okuması Birsel-yazısını tamamlıyor da hiç tanımadığım, kişiliğini, yönsemelerini bilmediğim birinin gecenin saat bilmemkaçında düştüğü kişisel notlar beni hiç ilgilendirmiyor.

■**Edebiyat ortamımızdaki yazar-eleştirmenlerin seslerini yeterince yükseltmediklerinden, "fis-kos"larla yetinmeyi seçtiklerinden söz ederken, bunun biraz da, "doğulu bir mahalle topluluğunun üyeleri gibi davranmaktan kaçınmamak (...) 'elalem ne der' mahalleliğinin" kaygısını duymaktan kaynaklandığını söylüyorsunuz. Bu kaygıyı, "entel" olarak kalmak, "(...) aydın olmayı yadsıyarak, yaşadıklarının düşündüklerinin ve öğrendiklerinin hesabını vermekten kaçmanın garantili ve yaranışlı bir yöntemi" olarak seçmekte de etken olduğunu söyleyebiliriz sanıyorum. Bu "mahalleliğin" biraz daha derinlerine insek mi?**

□Mahalleliğin derinlerine inmesek olmaz mı? Zaten boğulduk boğuluyoruz. Bir avuntu: kimse düşlerimizi elimizden alamaz. (Ne kötü! Bu avuntuyu açığa vurduğum anda ürktüm.)

■**Çiğköfte ve ötekilerle birlikte toplumumuzun her yanına yayılarak hemen her kesimden kuşatacağı insanlar bulan arabesk, hiç kuşkusuz yaşadığımız önemli oluşumların başında geliyor. Ancak, arabeski hedef almaktansa onu yaratan koşullar üzerinde durmanın daha sağlıklı bir yol olması gerekir diye düşünüyorum. Yaşanan arabesk olgunun, toplumumuzun bazı kesimleri için bir zorunluluk, sosyal bir kaçınılmazlık olduğu düşünülürse hele.**

□Arabesk sorununu, köylerin kentleşmesi yerine kentlerin köyleşmesini amaçlayan bir ideolojinin kapsamında incelemek, toplumbilimcilere düşer. Bir sanatçı, bir bilim adamının sonradan titiz, nesnel bir bakışla inceleyeceği gerçeklerin varlığını imler sezgileriyle, serinkanlılıkla yaklaşamaz yaşadığı gerçeklere. Toplumlar ve bireyleri sindirildiğinde, kaçınmadan, öfkesini gizlemeden başkaldıran bir sestir o... "Sağlıklı" diyorsun ya, bana kalırsa edebiyatta sıkça bel bağlanacak sağlamlıkta bir sıfat değil bu.

BOL BUZLU BİR AŞK LÜTFEN!

Tomris Uyar

1.

Uyanır uyanmaz saatine baktı: on biri çeyrek geçiyordu. Uzun uzun oğuşturdu gözlerini, Baş ucundaki cep radyosuna uzandı. Her sabah yeni bir güne girebilmek, yaşamaya bir kere daha alışabilmek için yaptığı temrinlerdi: hemen saate bakmak, radyoyu açmak, bir sigara yakmak.

Vivaldi... İyi bir belirtge, diye düşündü. Gün iyi başlıyor gibi. Sonra önünde uzanan, uzayan zorlu günü nasıl geçireceğini, neler yapması gerektiğini anımsadı, sigarayı küllüğe bırakıp örtüyü başına çekti. Karanlığı dinledi bir süre. Kapalı perdelerden süzülen baharsonu güneşiyle yer yer yarılmış karanlığı. Bu günü bir başkası yaşasa ne olurdu sanki? Sahi günlerden neydi?

Yatağın çevresine yere saçılmış gazetelerin tarihleri Mayısın bir Çarşambasında kalakalmıştı. Yanıbaşındaki tek kişilik yatakta -geçenlerde eskiciden almıştı somyayı, gece yatısına kalabilecek bir dost çıkar diye, o gün Salıydı galiba- üstüste yığılı duran giysilerini gözden geçirdi: kışlık gömlekler, buruşuk bir keten takım, kot ve kadife pantolonları, artık kullanmadığı yığınla boyunbağı. Hepsi eski ama iyi cins oldukları hemen belli oluyor. Bin liraya kıyıp adığı yeni bir don, bir kaç fanila. Naylonundan çıkarılmamış uçuk mavi gömleği görünce irkildi.

Bakındı. Duvardaki çivide, askısında duran kışlık takımın ceketindeki temizleyici etiketine ilişti gözü -daha bir dolap ayarlayamamıştı-. Demek kötü, kara düşler içinde geçen bu belirsiz sürede, yapması gereken işlerden bir bölümünü yapmıştı her nasılsa.

Ağzı pas içindeydi, zincirleme yaktığı sigaralardan hâlâ göğsü yanıyordu. Günü bulmak için telaşla fırladı yataktan. Yerdeki boşalmış şarap şişelerinden birine takıldı. Şişenin şangırtısı dayanılmaz bir gürültüyle yankılandı beyninde, sinir uçlarında.

Odanın ortasında dikelip dengesini bulmaya çalıştı. Burnunun ucunu tuttu. Sokak kapısına gazeteler sıkıştırılmıştı: Perşembenin ve Cumanın gazeteleri. Gazete, sabah erkenden geldiğine göre bu gün Cumaydı. Bu gerçeği kavrar kavramaz eli ayağı birbirine dolaştı. Dur, dedi kendi kendine, hemen telaşlanma bakalım oğlum. Serinkanlı olmak gerek. Önce çaydanlığı koydu ocağa. Vivaldi'nin umuduna sığınarak perdeleri açtı. Gök bulutluydu, hava serindi. Her şey yolunda gidiyordu galiba. Havanın kapaması için, yani kışlık takımını giyebilmek için gizli gizli nasıl dua ettiğini anımsadı. Dileği yerine getirilmişti işte. Çarşamba günü, yaz birden bastırmıştı, boğucu bir sıcak vardı. Peki Perşembe günü hava nasıldı acaba?

Duştan sonra traş makinesine uzanmadan önce ellerinin titremesini önlemeye çalıştı, avuçlarını birkaç kere açıp kapadı, çenesini tuttu, aynaya baktı. Hiç de sandığım kadar fena değil, dedi, belli olmuyor, çayı içtikten sonra fırlar, köşedeki büfeden bir bardak portakal suyu ya da bol tuzlu bir ayran içerim, atarım bu bitkinliği.

Bitmeye yüz tutan Avrupa marka traş losyonunun içine birkaç damla alkol kattı. Bir serinlik kapladı yüzünü. Mutfak masasında çayını içerken dirilmiş gibiydi. Raflara dizili irili ufaklı boş kavanozlara, nice zamandır el sürülmemiş cicili bicili baharat kutularına baktı. Nestkafe kavanozunun dibinde yapışkan bir tortu duruyordu. Kederin süslü nesneleri, diye gülümsedi.

Daha tamtamına etkisinden silkinemediği bir çakır keyiflilikte, bütün bir Perşembe gününün yok oluşunu düşündü. Otuz yedi yıllık yaşamının bir daha ele geçirilemeyecek günlerinden biri daha yalnızca. Siyah pabuçları, mutfak tezgahının üstünde, pırıl pırıl duruyordu. Kendisinden başka kim koyardı ki oraya? Yaşamının bir Perşembesini hiç mi hiç bilmeden yaşamış olma duygusu hoşuna gitti birden. Sık aralarla bastıran coşkunluğu, çöküntüyü, hüznü, keyfi dengelemeye çabaladı. Bu arada bir şey -söz gelimi soğuk bir bira ya da sek bir votka- içmezse bu genel iyimserliğin bir süre sonra koyu bir karamsarlığa döneceğini biliyordu. Yine de, dedi, ne pahasına olursa olsun bu gün ağzıma içki sürmemeliyim, bira bile. Öte yandan, onların gözünde eskiden nasılsam, öyle olmalıyım ki... Hafif delişmen. O zaman gerisi kolaydı.

2.

Sevgili Memet,

23 Mayıs Cuma akşamı 69 mezunları olarak -anlarsın ya, yalnızca bizim çete- Şevki'nin Yeniköy'deki yalısında buluşuyoruz. Umarım yine atlatmazsın bizi. Zaten adresini bulana kadar canım çıktı. Altı sularında gel. Sevgiler.

Cevat

Mektubu okurken iyice ayıldı: Şevki'nin yalısının adresini bilmiyordu. Ce-

vat'a telefon edip sorsa, yakışık almazdı. Amaca uygun düşmezdi. Aradan geçen bunca yıl boyunca onlarla, yani işleriyle-güçleriyle, yeni evleriyle, yeni ve eski karılarıyla, yeni ve eski çocuklarıyla, yeni katları, yeni yatları, eski kotralarıyla ilgilenmiş görünmesi daha doğruydu. Oysa onlar, kendisi hakkında ne kadar az şey biliyorlarsa, o kadar iyiydi, daha çok işine gelirdi. Cevat, adresini nereden bulmuştu acaba?

En iyisi, çiçeği Yeniköy'deki bir çiçekçide yaptırmaktı. Cebinde kalan son on bin liranın yarısıyla. Şevki'nin yalısını çiçekçi bilirdi mutlaka. Giderken taksiye binmese de olurdu.

3.

-Hiç değişmemişsin, dedi Arzu, yine iki dirhem bir çekirdeksin.

Arzu, loş salonun taraçaya açılan kapısında durmuştu. Mayosunun üstüne ipek bir şal sarmıştı.

-Ne güzel çiçekler bunlar! Şu koca gözlü papatyalara bayıldığımı unutmamışsın. Kızım gel, çiçekleri şöminenin önündeki bakır çanağa koyuver. Şevki bak kim geldi! Ummuyordun, değil mi? Hem de tam zamanında geldi, eskisi gibi.

Milyarların güvencesiyle ılınmış loş salondan önce taraça sandığı yere çıktılar birlikte. Arzu kolundan tutmuş çekeliyordu.

Şevki, karısının seslendiğini duymamıştı. Yüzme havuzunun yanındaki şezlongunda kaykılmıştı, gözlerini yummuştu. Başında bir gemici kasketi vardı. Bir eliyle bardağını sallayarak viskisinin buzunun erimesini bekliyor, öbür eliyle göbeğini sıvazlıyordu.

Karısının yaklaşan sesiyle sıçradı yerinden.

—Aman efendim! Kimleri görüyoruz aramızda. En sonunda gelmeye karar verdiniz beyefendi, bize onur verdiniz. Sizi şöyle alalım. Şaka bir yana, mayonu getirdin mi? Getirdinse soyun hemen. Havuza daha giremiyoruz ama güneşleniyoruz işte.

—Güneye tatile çıkmadan önce kışın beyazlığını atalım diye, dedi Arzu.

—Bu aralar sabahtan başlıyoruz, dedi Şevki. Karı-koca. Ufak ufak demleniyoruz. Zaman başka türlü geçmiyor.

—Soyunmak için geç artık, dedi Arzu hizmetçinin getirdiği çanaktaki papatyaları bildiğince yeni bir düzene sokarken. Ne içerdin? Birazdan esinti çıkar, merak etme.

—Hafif bir şey. Bir bira.

—Saçmalamasana sen! diye bir kahkaha attı Arzu. Seni bira içerken gözlerimin önüne getiremiyorum. Yaman içkicisindir sen. Kendime hazırlamıştım şu martiniyi, daha dokunmadım. İster misin?

—Sağ ol.

Güneşin son kırıntılarına karşı elini siper etti, gözlerini havuzun yeşilimsi, pürüzsüz mavisine dikti.

—Sen viskine buz ister misin Şevki?

—Koy bir tane be hatun! Yaşa!

Konuşmalardaki sıradan iğretiliğin altında yatabilecek gizli bir içtenliği yakalamaya çalıştı. Ne de olsa yakın dostlarıydı bu insanlar, bir zamanlar, bir şeyler paylaşmışlardı, ilkgençliklerinde. Öbür konuklar gelmeden açılsa mıydı onlara? Hiçbir şey gizlemeden.Bana ikiyüz bin lira borç verebilir misiniz? O kadar. Günler boyu uydurduğu özürleri bir yana atarak. Daha yeni gelmişti ama, olmazdı. Biraz daha. Martinisinden ufak bir yudum aldı.

—Başka kimler gelecek? dedi.

—Sami ile Nilgün. Son anda bir aksilik çıkıp da Nilgün çocukları eski kocasına postalayamazsa tabii.

—Sami yükü tuttu son yıllarda, dedi Şevki. İlaç şirketi yaradı. Ama o da göbek bıraktı benim gibi. Yabancı müşterileri ağırlamak önce hoşuna gidiyor insanın. Hele görüşmeyi öğleden sonraya aldın mı, bir ağırlık çöküyor adamlara, sıkı pazarlık edemiyorlar. Durmadan yiyorsun ama, perhiz falan hak getire. Yeter ki herifler alınmasın.

—Zenginliğin zararları, dedi Arzu buruk bir sesle.

Çiçekleri düzenlerken eğilip kalkıyor, şal sıyrıldığında, karnındaki garip iz çıkıyordu ortaya. Bıçak izi gibi bir şey.

—Sen neler yapıyorsun bakalım? dedi Şevki. Sırım gibisin oğlum. Her gün bir saat koşuyorum deme bana.

—Pek iştahım yok, o kadar.

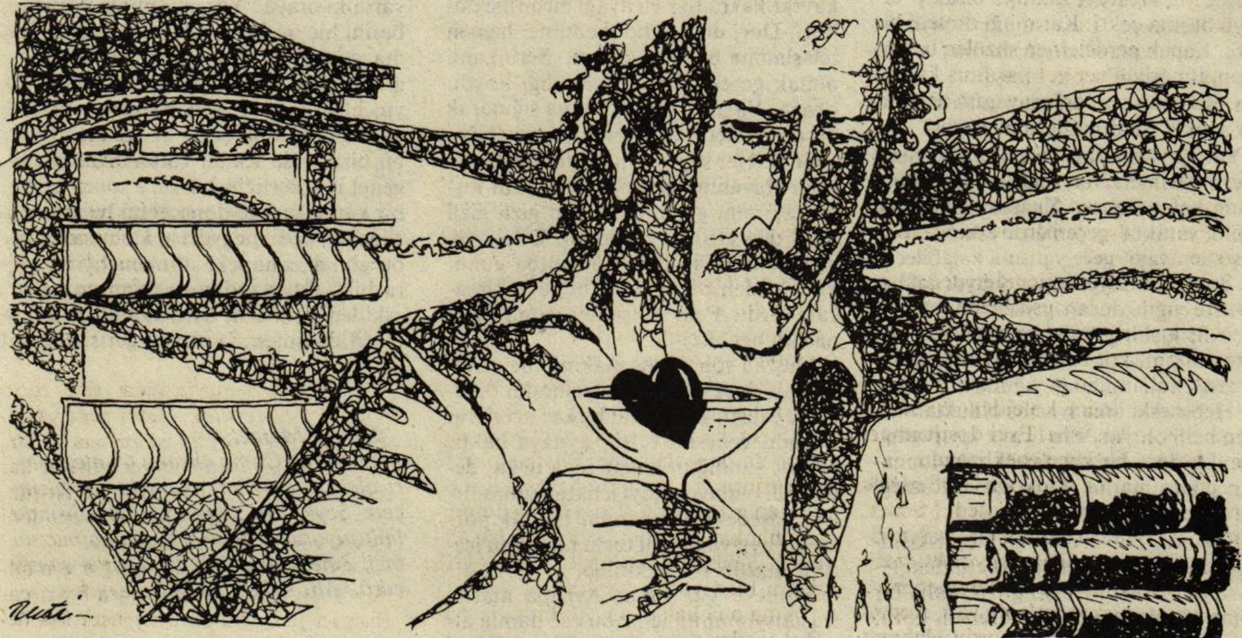
—Sedef de geliyor, dedi Arzu alaycı bir sesle. Seni görmek ister diye düşündük. Bilirsin ya, yoo bilmezden gelme şimdi, bir zamanlar...

—Suphi ne yapıyor?

—Çoktan ayrıldılar onlar. Sedef, Bodrum'da bir butik açtı. Çocuğuyla birlikte orada yaşıyor yaz-kış. İşleri de fena değilmiş. Geçenlerde iş görüşmesi için gelmiş de, beni aradı. Yine seni sordu tabii. Ben de...

—Semra hanımla Mahmut bey geldiler hanımefendi, dedi hizmetçi kız.

—Buyursunlar, buraya getir... Memet'çiğim, diye fısıldadı sonra, nefret edeceksin şu rüküş karıdan, aslında ben

Necati Abacı

de nefret ediyorum ama n'aparsın, kocası Şevki'nin iyi müşterilerinden, Semra da bütün giysilerini Sedef'ten alır. İncikli-boncuklu, simli şeyler. Arada kaynarlar diye düşündük, artık kusura bakmazsın. Şöyle başbaşa... Başka bir gün.

Gözlerinin elasından içten, sıcak bir dalga geçti. Yıllar önce bir gece başbaşa deniz kıyısında yürüdüklerini, dertleştiklerini, gelecekten neler umduklarını birbirlerine anlattıklarını anımsatan bir bakış.

Neyse ki kapıya doğru giden Arzu'nun sesi birden değişmişti:

—Hoş geldin Semra, Mahmut bey hoş geldiniz. Şöyle geçsenize. Sizi tanıştırayım.

—Mevsimi erken açmışsınız, dedi Semra, yüzme havuzuna, rahat şezlonglara, renkli şemsiyelere bir göz atarak. Biz daha hiç giremedik.

Pempe ipek giysisiyle, başındaki pembe saç-bandıyla o sereserpelikte, itelenerek sahneye çıkarılmış bir müsamere çocuğunu andırıyordu.

—Nasılsın Mahmut'çuğum? dedi Şevki. Geçsene şöyle. Rahatına bak. İşler nasıl?

—N'olsun Şevki, bildiğin gibi, piyasa durgun.

—Bu akşam iş konuşmak yasak, dedi Arzu şirin bir gülücükle. Ne içerdiniz? Oturmadan getireyim.

—Ben bir viski alayım, sodayla, dedi Semra. J.B. var mıydı? Son zamanlarda bayılıyorum viski olayına. Bayağı alıştım. Mahmut gibi acayip viskicinin yanında yaşaya yaşaya...

—Yapma be hanım! Aile sırlarımızı faşediyorsun yine!

—Biz de aileden sayılırız Mahmut bey, dedi Arzu gözlerini Memet'ten kaçırarak. Şurada biz bizeyiz.

Karı-koca, bir ağızdan çınlamalı, yapışkan bir kahkaha koyverdiler.

Yeni burjuvalarımız gençlik argosuyla ağdalı osmanlıcayı karmakarışık kullanmaya ne zaman alıştılar? Yoksa yalnız o mu yadırgıyordu bu tarihsiz konuşma biçimini?

Semra, Memet'in içinden geçeni yarım yamalak okumuşa benziyordu:

—Mehmet bey ne işte *çalışıyorlar*? Daha önceki toplantılarda hiç görmemiştik de.

—Memet bizim kolejden arkadaşımız, diye atıldı Arzu. Eski dostlarımızdan. İçimizde en yetenekli oydu.

—Son olarak radyoda bir müzik programı hazırlıyordum, dedi Memet. Ne yazık ki televizyonun en sevilen dizilerinden birine denk geliyordu saati, belki dinlememişsinizdir hanımefendi.

—Arada birkaç kelepir yalı, konak falan düşmüyor değil, diyordu Mahmut bey. Gözün hep açık olacak. Dört buçuğa, beşe el değmemiş kıyılarda arsa da bulunuyor. Köylü uyanmadan kapmak gerek. Sizin kooperatif işi ne oldu sahi? Zamanında teslim edebilecekler mi?

—Bilmem. Son taksidi de ödeyemedim, ilgilenecek zamanım olmadı, dedi Şevki. Geçen hafta sonu, teknenin motoru bozuldu. Bir tane kıçtan takma aldım ,onun derdindeydim.

—Kızım, şalımı getirsene içerden! diye seslendi Semra hizmetçiye.

—Serinlik çıktı, dedi Arzu içkileri dağıtırken, isterseniz içeri geçelim yavaş yavaş.

Hizmetçi kız, simli siyah bir şalla göründü.

—Cevat bey geldi hanımefendi. Telefondan da sizi istiyorlar.

—Hayatım, oturmadan bir kaset koyar mısın? dedi Şevki. Şöyle iyice ağlamaklı bir şey olsun da içimiz açılsın. Şaka maka ben de alışıyorum o tür müziğe.

—Mahmut'çuğum bayılıyor, dedi Semra. Mehmet bey de müzikçiymiş baksanıza.

—Memet'in o tür müziği sevdiğini sanmam, dedi Arzu araya bir sınır koyma çabasıyla.

Memet, bir dikişte bitirdi martinisini:

—Ben rakıya dönüyorum Arzu.

—Gelirken getiririm canım, dedi Arzu.

—Arzu'yla gerçekten çok eski dostsunuz galiba, dedi Semra alçak sesle.

—Evet çok. Ama uzun süredir görüşemedik. Buralarda değildim.

—Yaşanır bir ülke olmaktan çıktı canım burası, dedi Semra. Biz de ilk fırsatta kapağı Avrupa'ya atıyoruz. Kızımız İsviçre'de okuyor da.

4.

İyi ki boş bulunup Şevki'ye açılmadığını düşündü rakısını hızla içerken. Oğlunun nafakasını iki aydır yollayamadığını nasıl söylerdi onlara? Çağrıyı aldığı günden bu yana yalanlar tasarlamakla geçirmişti zamanının büyük bölümünü. Oyunun kurallarına uygun düşecek şık yalanlar bulmalıydı. Sözgelimi Şevki'ye, oğluna doğum günü için mini bir müzik seti almayı düşündüğünü, ne yazık ki bir müşterisinin verdiği çekin karşılıksız çıktığını söyleyebilirdi. Hem de en güvendiği müşterilerden biri. Ya da yoğun bir çalışma gününden sonra bir de saate bakmış ki beşi çoktan geçmiş (bunu yolda düşünmüştü) bankalar kapalı. Pazartesiye kadar... Şevki, reklam şirketinden ayrıldığını bilmiyordu nasılsa.

Ama ona bakarsan, Mahmut bey de Doğancılar'daki babadan kalma iki katlı evini çoktan sattığını bilmiyordu. Mahmut gibi adamları iyi tanırdı. Zengin bir dostlarının evinde tanıştıkları kişilerle özel bir dostluk kurmaya can atarlardı, hele o kişi sanata azıcık bulaşmış biriyse. Çevrelerinde paralarıyla sağlayamadıkları güveni, bu tür aykırı dostluklarla sağlarlardı. Diyelim ki Doğancılar'daki konağı satmak istiyor ama alıcıya tok görünmek için önce birikmiş vergi borçlarını kapamak zorunda. Önemli bir meblağ değil de, zaten olsa şimdiye kadar çoktan... Salonun bir köşesinde kıstırıp, anlarsınız ya Mahmut bey... İşi Pazartesi bağlamam gerek, ama sizin daha iyi bir öneriniz varsa, tabii... Nice anılar barındıran bir evin bir yabancıya gitmesine gönlü razı değil.

Rakıyı içince gevşemişti, kurduğu oyunu daha da abartmak için düşgücünü zorladı:

Sedef'e ufak bir kumar borcu olduğunu söyleyebilirdi. Kimse bilsin istemiyor. Aralarında kalsın, hele buradakiler asla duymamalı. Ne de olsa ikisi eski dostlar. O yüzden önce Sedef'e açılmayı düşündü. Ama bu kendisine bir ders olsun. Çevre, eski çevre değil. Bir daha iki yüzbin lira için durmadan kafasını ütülüyenlerle asla kumar masasına oturmayacak. Dış görünüşe kanmamak gerek.

5.

—Nerelerdesin oğlum? dedi Cevat, insan bir merhaba der.

—Dalmışım, kusura bakma.

Ayağa kalkıp sarıldı arkadaşına. Yüzme havuzunun çevresi boşalmıştı. Bir uşak, şezlongları kaldırıyordu. Birlikte salona girdiler.

Arzu oyuk yakalı, uzun etekli siyah bir elbise giymişti. Dudaklarını kopkoyu, parlak bir kırmızıya boyamıştı.

—Tabaklarınızı kendiniz hazırlayın çocuklar, dedi, dolma dışında hepsini kendi elimle yaptım. Sedef gelemiyormuş, konukları baskın vermişler Ankara'dan.

-Konuğun *kim* olduğunu hepimiz biliyoruz, dedi Semra. Bu kız uslanmayacak. Bu yaşa geldi, durulmadı bir türlü. Üzülüyorum ama elden ne gelir?

—Boşversene sen hayatım, her koyun kendi bacağından... dedi Mahmut Bey.

—Öyle söylemeyin ama, dedi Arzu dudakları titreyerek. Sedef genç yaşından beri çalışıyor, bu işi kurana kadar, tek başına piyasada bir yer edinene kadar neler çektiğini hepimiz biliyoruz.

—Çalışmak var çalışmak var, dedi Cevat gevrek bir kahkahayla.

—Sen çocuk yetiştirmediğin için bilmiyorsun canım, dedi Semra hınzırca. Bir çocuğu doğru dürüst yetiştirmek nelere mal oluyor.

—Senin çocuk annesinde mi kaldı

boşandıktan sonra? dedi Cevat.

—Evet. Pazar günleri alıyorum.

—Feride bankada mı çalışıyor hâlâ?

—Evet.

—Samiler de çok geciktiler. Gelemeyecekler anlaşılan, dedi Şevki.

—Hırlaşmışlardır yine, dedi Semra.

—Sen yazıp çiziyor musun yine Memet? dedi Cevat. Pek parlaktın okuldayken. Senin hep...

6.

Dördüncü kadehi doldururken beyninin uğuldadığını ayırdetti. Burada ne işi vardı ki? Gittikçe bir çukura, bozbulanık bir çamura gömülüyordu. Bu insanları istese parmağının ucunda oynatabileceğine göre kendisi de onlar kadar iğrençti demek. Başarısızlığının suçunu onlara yükleyemezdi. Hepsi, üçüncü kadehte asıllarına dönmüşlerdi. Apaçıktı: Arzu, yalısını kaptırmamak için artık ödün vermek zorunda kalan bir aristokrattı. Semra hanım, şişman, uyanık bir mahalle dilberi. Mahmut, bir yapsatçı, bir emlak komisyoncusu. Şevki, vurdumduymaz bir iş adamı. Cevat, hergele, zengin bir boştagezer. Bu toplantıda herkes basmakalıp bir öykünün şablonuna tıpatıp oturmuş gibiydi. (Sahi Cevat'a yeni bir edebiyat dergisi çıkarmayı düşündüğünü söyleyebilirdi. Nasılsa Sami gelmediğine göre, onun için uydurduğu "yabancı bir ülkede zor durumda kalan bir sanatçıya gizli yardım kampanyası" yalanından vazgeçmesi gerekiyordu.) Kendisi kimdi peki? Para karşısında eziklik duymadığına göre boğazına kadar batağa saplandıktan sonra neyi kurtarmayı umuyordu ki?

Yüzüne su çarpmak için banyoya doğru yürüdü. Holde Arzu ile karşılaştı. Arzu'nun gözleri yaş içindeydi, dudak boyası ön dişlerine sıvaşmıştı.

—Bir dakika dursana, dedi, çok yalnızım. Bilemezsin nasıl yalnızım. Her gün bu kentle birlikte biraz daha yaşlanıyorum, dağılıyorum. Benim gibi sözümona aydın bir kadının böyle süs köpeği gibi bomboş yaşaması ne gülünç değil mi? Düşünebilir miydin? Son günlerde, çocuksuzluğa bağlıyorum bu bunalımımı.

Hafifçe yalpaladı, Memet'in koluna tutundu:

—Seni nasıl sevdiğimi bilirsin. Geçmişimden bir sen kaldın. Bir çocuğum olsaydı belki... Şevki her gün biraz daha uzaklaşıyor benden, artık hiç konuşamıyoruz. Senin Feride ile aran nasıl? Konuşabiliyor musunuz?

—Gördüğüm kadarıyla bu evlerde çocuğa yer yok, dedi Memet. Böylesi daha iyi, inan bana.

—Belki de, dedi Arzu, belki haklısın. Gelirken bir konyak getireyim mi sana, rakıyla mı sürdüreceksin?

—Biraz ara vereyim de.

7.

Koltuğuna otururken çevresindeki bulanık yüzleri bir daha gözden geçirdi. O bulanıklığın içinde somut bir şey belirdi, üstüne üstüne geldi. Boyuna erteledigi, kaçındığı, ürktüğü bir şey, bir konuşma, bir gün, bir Perşembe, yüzleşse belki korkularından, ezikliğinden kurtulacağı bir Feride. Açık konuşsa.

—Bol buzlu bir aşk lütfen! diye seslendi içeri.

—Ömürsünüz Memet bey valla, dedi Semra.

—Bakıyorum keyfin geldi, dedi Şevki.

—Ulan hiç değişmemişsin, dedi Cevat.

GÜVEN TURAN

KÖK ÇİZİMİ

Bilinen nedir
Bir kart açın bakın
Hangi im hangi
Göksel kımıltı dağılıyor
Bakıcı da bakılan da
Sessiz
Çünkü söz bozar
Ezgisini evrenin

Ancak güneşi kızgın
Toprağı kül
Kum yerlerde geçer hükmümüz
Ve tuz
Deriyi ısırır gözü kamaştırır
Görülmeyende görünür
Görünenden ötesi
Gecesi ayaz

Tenini ver
Gövdenle yaz
Gövdenle kazı adını
Ölümsüzlük olur
Her ölümlüde
Ufalıp giden kayalarda
Kalıcı koyduğun arzu
Bir böceğin yüzyıllık uykusu

Maviyle belirleyin
Altını ve üstünü önce
Beyazla ışıldatın
Silme kara
Örtsün üstünü
Derin yıldızsız kara
Mutlak bir dinginliktir
Her oluşumun öncesi

Satan Razı Değilse...

Ömer B. Canatan

Reagan yönetiminin sendikalara karşı politikasını, Amerika'nın gangester sendikacıları da eleştiriyor; bunu, sendikaları "kavram olarak da ortadan kaldırma girişimi" olarak niteliyorlar. Sendikalara karşı benzeri tutum Batı Avrupa'nın gelişkin kapitalist ülkelerinde de söz konusudur. İngiltere'de maden işçilerinin uzun grevi ve Danimarka'daki son genel grev, hükümetlerin sendikaları muhatap almaktan kaçınmalarının en canlı iki örneğini oluşturuyor.

Bir tür "işçileri sendikasızlaştırma" politikası diyebileceğimiz bu yaklaşımın bazı somut sonuçları da gözlenmiyor değil. İstatistikler bu ülkelerde sendikalı işçi sayısındaki hatırı sayılır düşmeleri yansıtıyorlar. Tüketim toplumu olmanın oluşturduğu işçiler arasındaki "kaymak tabakanın" özel eğilimlerini de hesaba katarsak, sendikalı işçi sayısındaki bu azalmaları kısmen mantıklı bir sonuç saymamız gerekecektir.

Hükümetlerin bu eğilimi iktisat ve siyaset teorilerine de yansıyor. En popüler biçimine Friedman'da ulaşan bu görüşlere göre sendikalar "lonca ve manifaktür döneminin ürünleridirler"; ancak o dönemin koşullarında işçilerin yararına olmuşlardır; günümüz kapitalist toplumunda ise sendikalar "tümüyle yararsız" kuruluşlar haline gelmişlerdir; hatta zararlıdırlar!

Buna rağmen siyasal demokrasinin kurumlaşmış olduğu ileri kapitalist ülkelerdeki sendikalı işçilerin genel işçi kitlesine oranı, Türkiye gibi, farklı ve özel politik ve sosyal koşullara sahip bir ülkeyle kıyaslanmayacak kadar fazladır. Türkiye'de sendikalara karşı tutum da çok fazladır. Fridman bile sendikaların "işçiler bakımından" zararlı kuruluşlar olduklarını söylerken, ülkemizde hakim görüş, sendikaları işverenlerin ve politik statükonun selameti bakımından zararlı kuruluşlar olarak görme temayülündedir. Dolayısıyla Türkiye'de "sendikasızlaştırma" —veya aynı anlama gelen işlevsiz sendika— politikası çok daha doğrudan yöntemlerle yürütülmekte ve adeta bir "milli politika" olarak benimsenmektedir. Mevcut statü içinde handiyse "grev" ile "suç" ikiz kardeş kabul edilmektedir.

İngiltere'de maden işçilerinin grevi (1912).

Sorunun Türkiye'de, Batı'dan çok farklı boyutlar taşıması ve çarpıcı çizgilerle ayrılması, elbette birçok objektif, nedene bağlanabilir. Bu nedenlerden belki de en belirleyici olanı, Türkiye'de modern anlamda sendikal hareketin tarihinin çok yeni olmasıdır. Türkiye'de sendikal hareketi —modern hukuksal niteliğiyle— 1960'lı yıllardan başlatmak, sanırız yanlış olmaz. 1960 yılında ve o da belli bir "devlet sendikacılığı" geleneğinin uzantısı olarak, özgür pazarlık masalarının kuruluşu, sendikal hareketimiz açısından bir nitel sıçrama sayılacak önemdedir. Yasal planda önü açılan sendikacılık böylece hızlı bir nitelik kazanma sürecine girerken, kısa sürede nicel bir büyüklüğe de ulaşmış oluyordu. 1967'den itibaren iki büyük sendika konfederasyonu ve irili ufaklı bağımsız sendikalarda örgütlenen işçi sayısı resmen kayıtlı işçi sayısına göre % 30 rakamına ulaşmıştır.

% 30 oranını, ekonominin objektivitesi ve hareketin tarihçesi açısından önemsemek gerekir. Yaygın küçük sanayi işletmeciliği koşullarında ulaşılan bu oran önemlidir, ayrıca örgütlü işçilerin kilit sektörlerde ve birkaç metropolde toplanmış bulunmaları, sendikal hareketin etkinliğini artıran ve onu merkezi hükümet politikalarının baş konusu haline getiren sonuçlar yaratmıştır.

Sürecin nereye doğru işleyeceği, her ülkede özel koşullar tarafından belirlendiğine göre; şimdiden bir şey söylemek mümkün değil. Ancak konu, tarihsel oluşumu ve kapitalist toplumun genel geçerli kanuniyetleri bakımından kesin olarak belirlendiği için "sendikasızlaştırma" politikalarının nereye varamayacağı bellidir.

Sendikaların, "milli ekonomik çıkarlara" demeyelim de, (Friedman'ın dediği gibi) "işçilere" diyelim, *zararları* kuşkusuz ki, *grev* nedeniyledir! Sendikalardan kurtulmak isteyenler ise "zararın doğrudan muhatabı olan" değil de, her ne hikmetse, başkalarıdır: işverenlerdir, onları temsil edenlerdir, Friedman gibi onları savunanlardır, ya da

onların çıkarlarını kollayan politikacılardır. En azından bu çapraşık durum, üzerinde durulmaya değer.

Grev denilen şey, şan olsun diye ortaya çıkmamıştır tarihte. Grev, belli bir kanuniyetin kaçınılmaz sonucu olarak doğmuştur. Bu kanuniyet, *artı değer'e* dayalı *genişletilmiş yeniden üretimin* kanuniyetidir. Bu kanuniyet geçerli kaldığı müddetçe grev'in de kanuniyeti var olacaktır. Friedman istemese de; onun izleyicileri, sendikaları yok etmek isteseler de grevin kanuniyeti onu var eden sosyo-ekonomik yasallıkların bir ürünü, doğrudan bir türevi olarak tarih sahnesinde kalacaktır. Bu nedenle, sendikasızlaştırma ve grev'sizleştirme girişimleri ciddiye alınması gereken, fakat "yapay" yani zorlama ve bu açıdan tarihsel bakımdan "anlamsız" gayretlerdir. Grevin bir *hak* olup olmadığı işçilerden çok, başkalarının sorunudur. Feodalitenin bağrında kapitalizm doğmaya başlayınca, bir sonuç olarak, önce grev var olmuştur, sonra sendika ve tüm bunlara değgin iş hukuku gelmiştir... ilh.

Grev olgusunun tarihsel oluşum süreci içinde izlenmesi, sorunun gerçek boyutunu anlamak bakımından zorunludur. *Genişleyen yeniden üretim* demek olan bir mekanizma için (kapitalist üretim için) grev elbette ki bir "arıza"dır, ama "arızi" olmayan bir arızadır. Bu kurulu mekanizmanın kendi *vazgeçilmez* öğelerini, yine *vazgeçilmez* karşıtlıklar olarak konumlandırması, *tanrısal bir buyruk düzeni* gibi işler. Bu tarz üretim *sürekli* genişlemek, genişlerken de öğelerini ve bunlar arasındaki karşıtlıkları çoğaltıp derinleştirmek zorundadır; aksi halde yıkılırdı ve o *kendi kendisini yıkamaz* olduğu için de *yıkıcısını* kendi öğeleri arasından "seçip" güçlendirmek zorundadır. "Seçme" de kendisine bırakılmamıştır. Bunca kaçınılmaz sonuçla birlikte varolmak durumundaki kapitalist formasyonun, "cazibesine" kapılsa bile, bu kendi öğelerinden herhangi birini dışlayıp kurtulma şansı bulunmamaktadır. Grevden "kesin ve ebedi olarak kurtulma" özlemi, bir *eğilim* olarak hep varolur ve anlamsız görünmez ama, bunu yaşamın programına almak işte bu sebepten ötürü "anlamsız"dır.

Grev elbette bir "hak" olarak sermaye tarafından reddedilebilir; kapitalizmin bu "doğal" eğilimi politik gücün elinde somutluğa bürünebilir. Bu bağlamda "sendikasızlaştırmanın" da mümkün olabilirliğini (belli koşullara bağlı olarak) düşünmek gerekir. Kapitalizmin yüzlerce yıllık pratiğinden bu kadarı zaten bilinmektedir.

Ama, şu da bilinmektedir ki, emek hareketinin tarihi, emeğin yabancılaşmasının ilk maddi ortamının ortaya çıkışından bu yana özel bir yasayı, kendi ayrılmaz "karakteri" olarak ortaya koyagelmektedir. Ekonomik anlamda bu yasa, *temel üretici güç* olan emeğin, kendi bütün başkalaşımlarına son damlasına kadar sahip çıkma eğilimi olarak kendini açığa vurur. Felsefi anlamda bunu, insanın kendi emeğiyle ve onun bütün sonuçlarıyla —başkalaşımlarıyla—bölünemezliğini, daha doğrusu, bölünmüşlüğünü aşma eğilimi olarak yorumlamak yanlış olmaz.

Bu soyutlama şu somutluğun tarihsel bütün biçimlerini kapsar: *El konulan* herhangi bir bölümü yoksa, insan, emeğinin "başkalaşmış" biçimleriyle (ürünlerle), bunların "miktarı" ne olursa olsun, yetinebilir. *El konulan* kendi emek ürünleriyle karşı karşıya gelen insan bir öncekinden *farklı* bir insandır. "El koymanın" biçimine ve bunu sağlayan iradeye olmasa dahi, olayın kendisine daha baştan karşıdır ve toplumsal tarih bu noktayı aydınlatacak bilincin evrimi olarak görünür.

İşin *gerçeğinin* —ve tabii çözümünün— anlaşılmasına daha bin yıl varken, emeğin bilinci kendini *kölece* edilgen yollardan ortaya koyarken bile işin *özü* bugünkünden farklı değildir. Sorunu mülkiyet ilişkileri kapsamında tartışma noktasına gelinceye kadar emeğin bilinci, bir yandan hayatın yetkinleştirilmesi —iyileştirilmesi— öbür yandan insanileştirilmesi —özgürleştirilmesi— taleplerinin iç içe geçtiği bir süreç izler ve her defasında bunu, "el konulmuş" emek miktarının azaltılmasının yordamını arayıp bularak yapar.

Burada "sömürme" olgusunun bilincine varılmış olması şart değildir. Kölece emek türü üretim araçlarını tahrip ederken, serf daha ileri bir yöntemle —ve bilinçle— üretim araçlarına (toprağa) sahip olmak isterken, işçi bir adım daha ilerde bir konumdan ücret etrafında dönen bir mücadeleyi ortaya koyarken, durumlarının politik yorumundan bağımsız olarak hareket etmektedirler. Daha doğrusu, politik bilinçten yoksun bir emek hareketi, bir "kendinde bilinç" özelliğini Spartaküs ayaklanmasında, Taylor savaşlarında veya Lyon dokuma işçileri grevinde, bir ve aynı şey olarak gerçekleştirir. Biçimleri, hedefleri, örgütleri, sonuçları ve sosyal bilinç nitelikleri bakımından eşitlenemez milyonlarca olay içeren emek hareketinin tarihi, insanlık tarihinin bütünü açısından, tabir caizse "monist" bir karakter taşır; insanla onun emeğinin —ve emeğin başkalaşım geçirmiş bütün sonuçlarının— bütünleştiği, bilinen anlamda ve tahayyül edilebildiği kadarıyla insanın insanlaştığı bir toplumsal yaşama noktasına kavuşmak...

Tarihsel-toplumsal pratiğin kaydettiği bu biricik açıdan bakarak, Türkiye için de belli bir güncellik ifade eden grev-sendika-hukuk ve bu konuya ilişkin politikaları, *fazla iddiası bulunmayan* kısa bir yorum içine almaya çalışalım. (İddialı olmak hiç mümkün değildir. çünkü bu sorun, bütün bir tarihin özümsemiş olarak fiili sınıf ilişkilerine yansıdığı, bin bir eğilimi bir arada içeren ve politik araçların kesin söz sahibi oldukları bir alanda, yani, bizim ele aldığımız "kendiliğinden bilinç" tü-

Paris 1913:8 saatlik işgünü talebi.

ründen farklı bir bilinç alanında çözümlenmektedir.)

Grev, onu yapanlar tarafından, kendilerinin böyle bir "hakları" olup olmadığı tartışması dışında başlatılmıştır. Dolayısıyla grevin "hak" olup olmadığı tartışması ilk grevden çok ama çok sonra başlamış olmalıdır. Dolayısıyla grevin hukuki bir "hak" olarak kâğıt üzerinde yerini almasından çok önce, vazgeçilmez bir "gerçek" olarak hayatın somutluğunda yerini alması söz konusudur. Grevi bir amaç, önceden tasarlanmış bir eylem olarak değil de, kendi sosyal tabiatının gereği olarak ortaya koyan işçinin, bu kendi eyleminin, kendinin hakkı olup olmadığını düşünmesi ve bunun tartışmasına taraf olarak katılması da, çok sonra, "hak" olduğunun kabul edilip hukuki kurumlaşmasından, yani "soyut" bir kültür olarak şekillenmiş olmasından sonraya rastlamaktadır.

Bu demektir ki, oluşumundaki tarihsel-mantıksal diziliş bakımından önce grev vardır. İlk grevin gerçekleşmesi (daha uzun bir süreçte gerçekleşen bütün grevler) için sendikaya gerek olmamıştır. Grev gibi, *topluca ve mantıksal iç yapısı tutarlı* olarak gerçekleşen bir eyleme bu tür bir "örgütlülük" niteliği kazandıran şey, işçinin sosyal konumunun karakteridir ve "sendika", onun bu karakterinin hukuki bir ifadesi olarak oluşup şekillenmiş, ete kemiğe bürünmüş, somutluk kazanmış ve belli bir tarihsel süreç içinde kendini yaratan somutluğun yerini almıştır. Ama bir kez "kendinde karakter" olan grevin yasallaşıp sendika aracılığıyla ve "hukuk" olarak milyonlarca defa gerçekleşmesi, özün yerine biçimin bilincinin geçmesini de beraberinde getirmiş, bu defa "hak" olup olmadığı tartışması işçileri de yakınen ilgilendirmiştir.

O halde, yüzyıllara yayılan bir oluşumdan sonra bugün grevi, işçi sınıfının sosyal bir karakteri gibi değil de, kazanılmış bir "hakkı" olarak mütalaa etmek ve sendikaları bu hakkın *olmazsa olmaz* gerçekleşme biçimi ve aracı diye nitelemek yanlış olmayacaktır. Modern kapitalist üretim ilişkileri üzerinde grev hakkını sedika olmaksızın kullanmak adeta imkânsız hale gelmiştir. Dolayısıyla işçiyi sendikal haklarından yoksun bırakmak veya sendikaları grev uygulayamaz konumlarda sendika olmaktan uzaklaştırmak, grevi bir "hak" olarak ortadan kaldırmakla eş anlamlıdır. Sermayenin sendikalara karşı genel ve değişmez eğilimi budur. Bu eğilim, politik güç aracılığıyla sonuca gitmek istemekte; bu istek, zorunlu karşıtlıkları şiddetlendirmekte, mevcut sosyal dengelere bağlı olarak oluşan çözüm yollarına göre de kullanılan politik gücün *niteliği* ve *biçimi* değişken olmaktadır.

İleri kapitalist ülkelerde burjuvazinin bu amaca, klasik demokrasinin kurumsal kalıplarını parçalamadan varabilmesini kolaylaştıran bazı avantajları mevcuttur. Bilimsel-teknolojik devrimin, bütün diğer faktörler değişmese bile "el konulan" emek miktarını kat kat artırması bir avantajdır. Dünya pazarlarının belli "ahenk" içinde bu ülkeler tarafından kontrol altında tutulup sömürülmesi bir diğer avantajdır. İşçi ücretlerindeki görece yüksekliğin sendikaların yüzünü rejime dönük tutmaya yardımcı olması daha başka bir avantajdır. Rejime koşut bir kurumlaşma süreci geçirmiş sendikal bürokrasinin mevcudiyeti, nisbeten rahat işleyen bir formasyonun yeterince sübaplar oluşturabilmesi, tüketim toplumunun yarattığı kimi yeni eğilimler vb. gibi ve bütün bunların varlığı iledir ki etkin olabilen ve çalışan kitleleri sürekli "yarı sarhoş" bir bilinç içinde tutma imkânı sağlayan koşullar, grevin "hak" olup olmadığını tartışmaktan uzak durmayı sağlamakta, bunun yerine, grevin —dolayısıyla sendikaların— "zararlı kuruluşlar oldukları" propagandasını geçirmektedir.

Aynı amaç ve eğilim, bu imkânlardan yoksun bir kapitalist toplumda daha farklı sosyal ve politik süreçlerden geçmektedir, geçmek durumundadır. Kısa vadeli programlarla ancak yaşayabilen kapitalizm elini çabuk tutmak, daha etkin önlemlere başvurmak, ücret —dolayısıyla sendikalar— politikasını, birikim sürecini aksatmayıp hızlandıracak biçimlerde oluşturmak eğilimindedir. Bu eğilim; karşısında, en azından statükoyu koruyacak kadar güçlü bir sendikal —aynı bağlantı içinde siyasal ve toplumsal— muhalefet engeli bulunmuyorsa, sendikaları ortadan kaldırma veya aynı anlama gelecek ölçüde etkisiz kılma yoluna başvuracaktır.

Bu durumda meseleyi hukuki statüsü dışına çıkaran, gelinmiş noktadan geride bir basamakta tartışan, işçinin kendisi değildir. Grevin "hak" olup olmadığını yeniden tartışma eğilimi işçiden gelmemektedir. Grev ne kadar haktır veya değildir, hangi hallerde yararlı veya zararlıdır, milli çıkarlara ne kadar uygun düşmektedir ve milli çıkarların tesbitideki ölçü nedir, neden işveren çıkarı kolayca "ulusal" nitelik alabilmektedir de, işçinin çıkarı böyle bir yoruma niçin layık değildir, burada işçi-işveren tarafken ve sorunun bu ilişki içinde çözümlenmesi gerekirken bir üçüncü taraf *kim* olacaktır ve neden olacaktır (yani üçüncü taraf aslında niçin yoktur) vb. gibi sorunların tartışılması işçilere ve sendikalara düşmemektedir. Böyle bir tartışma gerekli ise eğer, bu birkaç yüz yıla sığan tarih süreci içinde yapılmış ve çözümlenmiştir, zaten meseleyi hayatın kendisi çözmüştür. İş, hukuk, sendika hukuku, toplu pazarlık hukuku ve bir yığın külliyat, bu çözümün soyut bilgisinden başka ne olabilir ki?

Bunun reddedildiği ve yeniden pazarlık konusu yapıldığı konjüktür, gel-geç bir politik süreçten ibarettir. Böyle bir konjüktürde işçinin tartışacağı *şey*, kendisiyle tartışılmak istenenden çok farklı olmalıdır. Böyle de olur; çünkü sendikaların işlevsiz kaldığı zaman dilimi, kapitalist toplumdaki ilişkilerin üstündeki "modern" örtüyü kaldırır ve altından "işin doğası" açığa çıkar. İşçinin üretim maliyetine kattığı emek miktarı artar ve fiyatı azalır. Yahut fiyatı düştüğü için işçinin üretimin maliyetine kattığı emek miktarı artar. Bu, işçinin sermayeye maliyetini düşürür fakat işçiye yaşamanın maliyetini artırır. Başka bir ifadeyle yaşamanın maliyeti arttığı için işçinin hayatının maliyeti azalır.

Buna karşılık terazinin öbür kefesinde ne olup bittiği işçiyi ilgilendirmez, ilgilendirmemelidir. Kendi konumu yeterli fikri vermektedir. Bu "fikir" yeterlidir çünkü her şey zaten bununla başlamış değil midir?

Ayrıca işçinin konumunun sarsılması, gerilemesi işçi-işveren ilişkisi içinde gerçekleşen saf bir süreç olamaz. Emek, kan dolaşımı misali toplumun bütün damarlarına yayılan en temel faaliyet olarak kendi etrafında doğan her tartışmayı hayatın bütün alanlarına taşır ve meseleyi genel kılar. Sosyal sınıf ve katmanların tamamını ilgilendiren ve onlardan tutum bekleyen böyle bir sorun, çok faktörlü problemlere ve karmaşık çözümlere götürür. Ancak işin özü hep işçiye ve onun kendi durumunu kavrayış biçimine bağlı kalır. Bir kez sendikalar işlevsiz duruma düşmüş olabilir, ama sendikaya bu işlevini kazandıran sosyal sınıf karakteri değişmeden kalacağı için güncel planda çok şeyin değişip altüst olmasına karşılık tarihi anlamda pek bir şey değişmez.

Madem ki, her şeyi üretim belirler, şu halde herşeyi emek belirler. Emeğin pazarda işgücüne dönüşmüş olması, fiyatın biçilmesinde, satıcının inisiyatifini kırma girişimlerini getiriyorsa, grev bu inisiyatifin kendisidir. İnisiyatifin ele alınması da gene inisiyatifle olur. Bir alım-satım olayında alan razı, satan razı değilse, sorun *alan*'ın değil, *satan*'ın sorunudur. Ama görüyoruz ki, yaygara koparan taraf, alış-verişten razı ve memnun olan alıcıdır. Oysa sorunu (yani kendi sorununu) çözecek olan satıcıdır. Yani belirleyici olacak olan satıcıdır.

Grevin Tarihi

Hazırlayan:
Deniz Mazlum

Bu yazıda, Fransa, BüyükBritanya ve ABD'de sendikal yaşamın ve işçi mücadelelerinin XVIII. yy sonundan II. Dünya Savaşı'na değin geçirdiği aşamalar özetlenmektedir. Aynı dönemde, işçilerin çalışma ve yaşama koşullarını aydınlatan, sayısal veriler, ekte sunulmaktadır. İşçilerin ekonomik ve toplumsal mücadelelerini ve örgütlenme çabalarını, üç ülke açısından karşılaştırmak bir biçimde ele alan bu derleme konunun ülkemiz özelindeki gelişiminin değerlendirilmesiyle daha bütünlüklü olarak irdelenmiş olacaktır.

MAKİNE TAHRİBİNDEN, ÖRGÜTLENMEYE

XVIII. yy sonunda artan makine tahrip olaylarının temelinde, makinelerin, kol gücüne olan gereksinimi azaltarak ücretleri düşüreceği endişesi yatıyordu. 1810'dan sonra B.Britanya'da işçi Ludham'un önderliğindeki işçiler yün eğirme makinelerini kırdılar .Fransa'da da, 1819'da, önemli bir dokumacılık merkezi olan Vienne'de halk ,bir dokuma makinesinin kasalarını Gere Irmağı'na atarak öfke ve tepkisini dile getiriyordu. Başka iş kollarından emekçiler de benzer eylemlerde bulunmaktan geri durmuyordu. Ne var ki geçen zaman içinde işçiler, makinenin el emeğini ortadan kaldırmadığını görünce tahrip olayları son buldu. Yaşanan olaylar, B.Britanyada boy gösteren ve sanayi devrimi diye adlandırılan sürecin ilk yankılarıydı. Başlangıçta, mekanik yöntemlerle birlikte buhar enerjisinin de kullanılmasıyla kendini gösteren bu süreç içinde, teknik yeniliklerin ve ticaretin gelişmesine bağlı olarak, Ortaçağ'dan devralınan tüm eski toplumsal yapıları da silip götüren bir ekonomik atılım dönemi başladı.

Sanayileşmenin daha hızlı ve kütlesel olduğu B.Britanya'da, toplumsal çalkantılar daha önemli, ekonomik bunalımlar daha derin oldu. Bu ülkede sendikacılığın çabuk gelişmesi ve işçi mücadelelerinin hızla kurumsallaşmasının nedeni de bu olmalıdır. İlk işçi dernekleri XVIII. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıktı. Endüstriyel makinalaşma henüz varlığını göstermişti ama üretim araçlarının mülkiyeti ve emek birbirinden ayrılmıştı. Bu dernekler, ilk olarak, kazanılmış haklarını korumaya çalışan vasıflı işçileri biraraya getirdi. Ancak bunlar bir süre sonra yasaklandılar. (1799 ve 1800 yasaları).

İşçi mücadelesi bu durumda, dernek özgürlüğünü elde etmeyi amaçlıyordu. Bu hak İngiltere'de 1825'ten sonra kazanılacaktı. Şimdi bu gelişmelere kısaca gözatalım.

Kapitalizmin gelişebilmesi için üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin her türlü ayakbağından (feodal yasalardan) kurtulması gerekiyordu. Bir de işgücünün serbestçe dolaşması, alınıp satılabilmesi... Bu konuda, B.Britanya'da yoksullara ilişkin 1601 yasasının iptali önemli rol oynadı. Bölgelerindeki düşkünleri kollamak zorunda olan yerel yönetimlerin (parish) hepsi aynı durumda olmadığından işsiz ve yoksul kişilerin, bulundukları yerlerden bir başkasına gitmeleri kabul edilmiyordu. 1662'de düşkün ve yoksulların yer değiştirmesi bir yönetmeliğe bağlandı. Bu ülkede work-house'lar, adeta mahkum statüsündeki yoksulların kimi işler yaparak barındıkları yurtlardı. 1795'te Avam Kamarası'nın kol gücünün özgürce yer değiştirmesine karar vermesiyle yeni sanayi merkezlerinde el emeğinin toplanması kolaylaştı. Buna koşut olarak 1774 ve 1799'da, İskoçya'da, bazı kesimlerde gerçek bir kölelik sistemi yaratmış olan uzun vadeli sözleşmeler iptal edildi. Modern üretim araçlarının çevresinde kalabalık bir işgücünün hızla toplanmasını sağlayan bu gelişme, konutlarda insanca yaşamaya olanak verecek donatıların bulunmaması nedeniyle, work-house'ların yoksullarının dokuma fabrikalarında da çalıştırılmaya başlanmasını ya da çocukların sanayileşmiş kuzey bölgelerine gönderilerek yükün hafifletilmesine çalışılmasını da beraberinde getirdi. Çalışma koşullarının ağırlaşması (günlük çalışma süresi 12-19 saatti) halk sağlığında genel bir bozulmaya, yoksulluk ve çok kişinin bir arada yaşaması ahlakın çöküşüne yol açınca, püriten çevreler,hem ahlaki hem de siyasal bakımdan bir kötülük olarak gördükleri atölye çalışmasına tepki göstermeye başladılar. 1802'den sonra Avam Kamarası'na sunulan ve 12 saatlik iş gününü, çocuklar için zorunlu eğitimi, sağlık talimatlarını (örneğin, atölyelerin duvar ve tavanları, yılda iki kez badana edilecekti) ve iş müfettişliği sistemini öngören ilk yasa metni, işçiyi içinde bulunduğu kötü durumdan çıkarmaya

Bir grevcinin götürülüşü (Fransa 1909).

yetmedi. *Efendiler ve Hizmetliler* adlı eski İngiliz yasası da 1867'ye değin yürürlükte kaldı: "Haksız" yere işverenini terkeden işçi hapsedilebilirdi. Oysa işveren, iş sözleşmesini feshederse, yalnızca küçük bir tazminat ödemekle yükümlüydü.

İçinde bulunduğu koşulların ağırlığına ve yıpratıcılığına karşın, işçiler başlangıçta radikal bir anlaşmazlık yolunu seçmedi. 1800'de pamuk dokumacıları ücret konusunda bir anlaşmazlık çıkması durumunda devreye girecek bir hakemlik sisteminin kurulması isteğiyle Parlamento'ya bir dilekçe verdiler. Biri işverenler, biri işçilerle belirlenecek iki hakemin görevlendirilmesini öngören bir yasa kabul edildiyse de, işçi bir hakemin kararına boyun eğmeyi onuruyla bağdaştıramayan işverenlerin itirazı üzerine bu merci birkaç yıl sonra silindi gitti. Ücret tartışmasının yine serbest bırakılması 1819'da *"Peterloo Katliamı"* diye anılan ilk kitle gösterisine yol açtı. Ağustos 1819'da Manchester'de toplanan ve sayıları 80.000'e ulaşan Lancashire'lı pamuk işçileri, pankartlar ve bayraklarla yürüyüşe geçince, yetkililer dehşete kapıldı. Eylemin elebaşısı gösterilen Hunt'un tutuklanmasına karar verilmesi, gerilimin giderek artmasına yol açtı. Askerlerin, işçiler üzerine rastgele ateş açmasıyla olay, gerçek bir katliama dönüştü! 100'ü kadın olmak üzere 400'ü aşkın kişi yaralandı.

İşçiler, taleplerinin gerçekleşmesini sağlamadığını görünce bu kez dernekler yoluyla dayanışmayla sonuç alabileceklerini düşündüler ve dayanışmanın ve örgütlenmenin suç sayılmamasını öngören bir yasanın çıkmasını sağladılar. Ne var ki şiddetli geçen grevler dalgasının bastırılması, yasa metninin çok geçmeden değişikliğe uğramasına, şiddet ve baskıya karşı daha sert önlemler alınmasına yol açtı. İşçiler, küçük zanaatkar kulüpleri, dostluk dernekleri ya da 1830'a doğru yarım milyona yakın üyesi bulunan GNTCU gibi sendikalar biçiminde örgütlendiler. İngiliz sendikacılığının tohumları olan bu birlikler, sürekli gelişti. Zaman zaman grevler yapılıyordu. Genellikle uzun süren iş bırakma eylemleri yaklaşık 15 yıl boyunca, düzenli olarak sürdü. 1860'da Northumberland ve Durham Maden İşçiler Derneği yasal bir zafer kazandı: Çıkardıkları kömür miktarına göre ücret alan maden işçilerinin aldatılmamasını sağlamak ve denetlemek üzere, işçilerce seçilen ve paraları onlarca ödenen tartı kontrolörleri göreve başladı.

1824 yasasının iptalinden sonra B.Britanya'da sınırlı ve bölgesel derneklerin sayısı arttı. Küçük zanaatkar kulüp ve dernekleri,İngiliz sendikacılığının sınırlı ve seçkinci toplumsal temelini oluşturdu. Nüfus artışına ve sürekli işsizliğe karşın,pek çoğu zanaatkar olan ve sendikaların özünü oluşturan nitelikli işçilerin yaşam düzeyinin yükselmesi onların kitle eylemleri yöntemlerini reddetmesine neden oldu.

İngiliz İşçilerinin Barınma ve Sağlık Koşulları.

Bradford'lu bir hekim, işçi konutlarını tanımlıyor: *480 m''lük bir mağarada 10 kişi birlikte oturuyor (...) Vincent Street, Green Air Place ve Leys'de, 1.450 sakini, 435 yatağı ve 36 tuvaleti bulunan 223 ev vardır. Kirli paçavra ya da yongalardan yapılmış yataklarda, ortalama 3,3 kişi yatar; hatta kimi yataklar 4 ve 6 kişiye hizmet eder. Çokları yataksız, giyinik olarak yere uzanarak, erkek.kadın, evli, bekâr, karmakarışık uyur. Bu berbat, karanlık ve nemli inlerin, bir insanı barındırmak için hiç de elverişli olmadığını eklemeye gerek var mı? İyi koşullardaki insanlarda bile kurbanlar aramak için, hastalık ve ölümün çıktığı merkezlerdir bunlar.*

Public Health, 8th Report, 1866

1833'te trade-unions'lar (meslek birlikleri) 500 bin üyeye sahiptiler. Patronlar da sendikalılara iş vermeyi reddederek karşı koyuyorlardı. 1850'lerden sonra özellikle 1870'lerden sonra sendikacılık yeni boyut kazanacaktı. Gittikçe artan sayıda vasıfsız işçi sendikalarda toplanmaya başladı. Sendikalar üye sayılarını baskı aracı olarak kullanmaya ve greve gitgide daha sık başvurmaya başladılar. Bir sınıf temelinde kendilerini ortaya koysalar da tüm sendikalar sınıfsal uğraşa aynı dünya görüşünden yaklaşmıyorlardı. B.Britanya'da bu işçi kuruluşları 1868'de Trade Union Congress (TUC) altında toplanarak, merkezileştiler.

FRANSA'DA GREV HAKKINA DOĞRU

Fransa'da 1789 tarihli İnsan Hakları Bildirgesiyle somutlaşan anlayışla, burjuvazi, yasaların herkes için aynı olduğunu, bireysel özgürlüklerin ve mülkiyet hakkının dokunulmazlık ve kutsallığını ilan ediyordu. Burjuva liberalizmi için eşitlik, hak eşitliğinden ibaretti; tüm yurttaşlar,gerçekte tümünün olanakları olmasa da, ilke olarak haklarını kullanmakta özgürdü. 1791'den sonra Barnave, meclis'te yaptığ bir konuşmada şunları söylüyordu: *"Tüm insanları yasalar karşısında eşit duruma getirdiniz, sivil ve siyasal eşitlik tanıdınız... İleri atılacak bir tek adım bile, zararlı ve suçlu olacaktır. Eşitlik çizgisinde bir adım daha atmak, mülkiyetin ortadan kalkmasıyla eş anlamlıdır."* XIX. yy'da toplumsal eşitsizliğin artmasına yol açan iki ana etmen, ödenen vergi oranına göre oy kullanma hakkı tanıyan seçim sistemiyle, grev ve örgütlenme hakkının tanınmaması oldu.

XIX. yy başında Fransa, kırsal bir toplumdu: 1826'da 31.850.000 olan nüfusun 22.225.000'i geçimini topraktan sağlıyordu. Paris, Lyon ve Marsilya dışında hiçir kentin nüfusu 100.000'in üstünde değildi. Kuşkusuz Fransa da teknik gelişmelerden nasibini almaktaydı. Birçok yeni buluşlara ve çalışmalara karşın, iletişim yollarının sınırlı olması, sermaye yokluğu ve özellikle de tüm mal sahiplerinin toprak mülkiyetini ve devlet'e borçlanmayı yeğlemesi, sınai gelişmeyi geciktiriyordu.İşçilerin durumu hiç de parlak değildi çünkü tüm örgütlenme girişimleri, şiddetli baskıyla karşılaşıyordu. Napolyon'un, 1791'de iptal edilen İşçilik Belgesinin 12 Nisan1803'te yeniden verilmesine karar vermesi, eski işverenince belgesi imzalanmayan bir işçinin yeni bir işe girmesini de olanaksız kıldı. 1838'lere gelindiğinde işçilerin gündelik yaşantısı özetle şöyleydi:Ortalama olarak 13 saatini fabrikada geçiren işçinin günlük ücreti 2 ya da 2,5 frankı geçmiyordu. İşsizlik, kazalar ve hastalıklar da hesaba katıldığında, bir işçinin yıllık çalışma süresi 280 gündü .Oysa, gerekli asgari ücret, yılda 760 frank olarak saptanmıştı. Bu durumda, ailelerinin geçimini sağlamak için çocuklar da çalışmak zorundadırlar.Bu koşullar işçi derneklerinin canlanmasına yol açtı, ama bir yandan da bunların iç kavgalarla yıpranıp yok olması söz konusuydu. Yardım derneklerinin direniş derneklerine dönüşmesinden korkan kamu güçleri, sıkı bir denetim uygulamaktaydı.

Fransa'da, 1826'dan sonra başgösteren ekonomik bunalım, buğday ve pa-

tates tarımından iyi ürün alınamamasının yaratığı kıtlık nedeniyle, büyük toplumsal hoşnutsuzluk dönemini başlattı. İşsizlik ürkütücü boyutlara ulaştı. 1831'de, Lyon'un Croix - Rousse Mahallesi'nde ayaklanan ipek işçileri, Fransız işçi sınıfı tarihinin ilk büyük grevini de başlatmış oluyorlardı. Grevin siyasal bir yanı yoktu. 1812'de günlük ücretler 4-5 frank iken 1930'a doğru bu oran 18 sou'ya kadar (1 sou = 1 Frank / 20) düşmüştü. 1826'dan sonra 30.000 dokuma tezgahının üçte biri kızağa çekilmişti. İşçilerin talep ettiği ücretler Lyon Valisi'nce olumlu karşılandı. Vali eşit sayıda işçi ve işverenin temsil edildiği bir komisyon topladı. Fabrika sahiplerinin her türlü ücret artışını reddetmesi üzerine, 25 Ekim 1831'de 6000 işçi sokaklara döküldü. Bu olay karşısında fabrika sahipleri bir anlaşma imzalamak zorunda kaldılar ve çok geçmeden konuyu yeniden tartışmaya açtılar. Halkın baskıları sonucunda belirlenen ücret tarifesini kabul etmediklerini söyleyerek Vali'yi geri adım atmaya zorladılar. Ticaret Bakanı'nın yasadışı ilan ederek tarifeyi iptal etmesinden sonra huzursuzluk arttı ve 21 Kasımda ipek işçileri ayaklandılar. Croix-Rousse tepelerinden inerek barikatlar kuran emekçilere, burjuva mahallelerinin ulusal muhafızları karşılık verdi. 2 gün içinde 600 kadar ipek işçisi yaşamını yitirdi. Korkuya kapılarak kenti boşaltan yetkililerin bu kararı sonucunda, ipek işçileri kente egemen oldular. Casimir Perier'nin tutucu hükümeti Mareşal Soult'u 26.000 askerle birlikte işçilerin üzerine gönderdi ve 3 Aralık 1831'de kent işgal edildi. İşgali baskı izledi. Yürürlükteki tüm ücret tarifeleri kaldırıldı, işçilerin, silahları alındı, önderleri tutuklandı ve 10.000'i aşkın emekçi Lyon bölgesinden çıkarıldı. Meclis'te yaptığı konuşmada Perier: *"Tüm iyi yurttaşlar şunu iyice akıllarına soksunlar ki, sanayi ve işçi sınıflarının yazgısının iyileşmesi için, zaman barış ve yasalardan gayrı beklenecek birşey yoktur."* diyerek sözlerini bitiriyordu. İşçi sınıfı için bu mücadelenin önemli yankıları oldu. Burjuvazinin çıkarlarını alabildiğine kollayan bir toplumdan beklenecek birşey olmadığına artık inanıyordu.

Newcastle'lı bir hekimin gözlemleri:
Hiç kuşku yok ki, tifüsün sürmesinin ve yayılmasının, bunca insanın sağlıksız konutlarda yığılmasından başka bir nedeni yoktur. Genellikle işçilerin oturduğu evler çıkmaz sokaklarda ya da kapalı avlulardadır. Işık, mekan ve temizlik bakımından, bundan kötü ve sağlığa aykırı bir şey olamaz; her uygar ülke için bu bir yüzkarasıdır. Erkekler, kadınlar ve çocuklar, burada geceleri karmakarışık yatarlar. Gündüz çalışan erkeklerle gece çalışanlar birbirlerinin yerlerini aldıklarından, yataklar soğumaya bile zaman bulamaz. Su bulunmaz, hemen hemen hiç hela yoktur, havalandırma yoktur, olanlarsa pis kokular ve vebadır.

Bu büyük bozguna ve Ceza Yasası'nın 20'den fazla kişinin bir araya gelmesini yasaklayan hükümlerine karşın, dernekler çoğalmaya başladı. 1832-1833'den sonra, çeşitli iş kollarından Lyon'lu işçilerle Saint-Etienne'li şeritçiler bir araya geldiler. Buna bağlı olarak, 1833 ve 1834'te grevler yoğunlaştı. Hükümet, üye sayısı 20'den az da olsa, dernekleri yasaklamayı amaçlayan baskı tasarıları hazırladı. Bu dönemde grevler, baskı girişimleri, 8 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasaklayan ve 16 yaşından küçük gençlerin çalışma saatlerine bir tavan getiren 1841 yasası gibi, işçiler lehine kimi önlemlerin alınması birbirini izledi. Mücadeleler istenilen sonuca ulaşmasa da, işçi dayanışmasının güçlenmesine olanak verdi.

Sermaye ve emeğin birliği (çizen, d'Andrisek, 1912).

1848 — FRANSA

1848'de Paris'li işçiler, Cumhuriyetçi bir toplantının yasaklanmasını protesto etmek için sokaklara döküldü. Gittikçe yayılan ve ayaklanmaya dönüşen gösteriler sonunda Cumhuriyet ilan edildi. Kurulan geçici hükümet, hemen "çalışma sorununun büyük önem taşıdığını" ve "emekçilerin uzun süredir ve haksız yere çektiği acılara son vermenin zamanının geldiğini" açıkladı. Çalışma süresi Paris için 10 saate, taşra bölgeleri için 11 saate indirildi. Alınan önlemler arasında ücretsiz çalışacak iş bulma bürolarının açılması, iş bursları tasarıları, 1845 grevinden beri cezaevinde bulunan La Villetteli Marangozlar Derneği yöneticilerinin serbest bırakılması, Emniyet Sandığı'nda bulunan eşyaların bedelsiz iadesi vb. yer alıyordu. Ne var ki, çok geçmeden geçici hükümet, işçi hareketlerinin ilerici öğelerinin gözünde fazla tutucu, tüm bu toplumsal reformların bedelinden endişe edenlere göre de fazla ilerici görünmeye başladı. Hükümet, yürekli toplumsal kararlar alıyordu ama, tutucu tabanı onu

hızla güçsüzlüğe sürüklüyordu. İlke olarak işçilere iş sağlamakla yükümlü ulusal atölyelerin başarısızlıkla sonuçlanması, tutucu çevrelerin hoşnutsuzluğunu yarattı. Ulusal atölyelerin ekonomik ve siyasal açıdan zarar yuvaları olduğu ileri sürülerek bunlar kapatıldı. Hükümet bekar işçileri orduda görevlendirmeye, ötekilerini de çalıştırmak için taşraya göndermeye karar verdi. 23 Haziran'da, Paris'in doğusunda ve Panthéon Mahallesi'nde barikatlar kuruldu. Savaş Bakanı General Cavaignac'un 50.000 adamı, aç ve işsiz işçilerin savunduğu barikatların tümünü üç günde ortadan kaldırdı. Acımasız bir baskı uygulanıyordu: 15.000 tutuklama, çoğu Güney Cezayir'e 3.000'i aşkın sürgün.

"Haziran Günleri" kamuoyunu derinden etkiledi. Cumhuriyet varlığını sürdürüyordu ama işçilerden kaynaklanan "tehlike" başgöstermişti ve ezilmeliydi. 1848 Eylül'ünde işgünü süresinin 12 saate çıkarılması bunun bir ifadesi oldu.

İşçilerin yaşam koşulları çok çetindi. 1866'dan sonra iş piyasasının altüst olmasıyla maddi ve manevi yoksulluklar arttı. Fabrika işçilerinin yaşamı çok güçtü, tek ücret aileyi besleyemiyor, bu durumda kadın ve çocuklar da çalışıyordu. Konutlar bakımsızdı, beslenme patates ve ekmeğe dayanıyordu. Çocuk hastalıkları ve ölümleri, alkole düşkünlük, fahişelik derin çöküntüler yaratıyordu. Kısa ve şiddetli grevler, dayanılmaz yoksulluğa karşı tepkilerdi.

Ama özellikle Paris'te, kendini yetiştirmiş, cumhuriyetçi ve sosyalist düşüncelere açık, siyasi yaşama karşı ilgili, işçi dayanışmasının bilincinde bir işçi kitlesi vardı. 1860'lı yıllarda işçi hareketini canlandıran onlardı. 1868-69 yıllarının büyük grevleri, 1848'den bu yana gelen durgunluğun her an uyanabileceğini gösterdi.

İş kazaları

Günümüzde (1866), yirmi yıl öncesinde bilinmeyen ve makinelerin daha hızlı çalışmasının yol açtığı yeni kaza kaynakları vardır. Çarklar, silindirler, miller ve dokuma tezgahları giderek artan bir hızla çalışmaktadır; kopan ipi tutturmak için parmakların daha hızlı ve güvenli bir biçimde işlemesi gerekmektedir; en küçük tereddüt, en küçük ihmal onları tehlikeye atar. Kazaların bir çoğu, işçilerin işlerini hızla yapmak için gösterdikleri çabadan kaynaklanmaktadır. Unutmayalım ki patronların, makinelerini aralıksız çalıştırmaktan büyük çıkarları vardır (...). Bu nedenle üretim miktarıyla ilgilenen gözeticilerin görevi işçileri, makinelerini sürekli çalıştırmaya itmektir. Kilo ya da parça başına çalışan işçiler için de bu önemlidir. Fabrikaların bir çoğunda çalışmakta olan makineleri temizlemek yasaksa da, bu da yapılmaktadır. Bu nedenle, son aylarda 906 kaza meydana gelmiştir (...). Temizleme işi her gün yapılırsa da, makinelerin köşe bucak temizlenmesi cumartesi öğleden sonra yapılır ve genellikle makineler durdurulmaz (...). Bu iş için para verilmediğinden, işçiler bir an önce temizleme işinden kurtulmak ister. İşte bu nedenle, cuma ve cumartesi günleri kaza sayısı artar (...). Cumaları yaklaşık % 12'lik, cumartesileri de % 25'lik artış olur. Cumartesi günü on buçuk saat değil, yedi buçuk saat çalışıldığı hesaba katılırsa, kaza sayısındaki artış % 65'i bile geçer.

Reports of the Inspectory of Factories Londra, 1867

PARİS KOMÜNÜ

1870 Komünü, başlangıçta, Parislilerin yurtsever bir tepkisiydi. Temmuz 1870'de patlak veren Fransa-Almanya Savaşı'nda Sedan bozgunu yaşanınca Fransa'da İmparatorluk çöktü ve 4 Aralıkta Thiers başkanlığında bir ulusal savunma hükümeti kuruldu. Tek düşü Almanya'yla barış yapmak olan Thiers'i sıkıntısız mülkiyet sahiplerinin tutucu görüşleri destekliyordu. 18 Mart 1871'de Belleville'de, bu halk mahallesinde, Thiers'in Parislilerin cebinden çıkma paralarla alınmış toplara el koymak istemesi üzerine Parisliler ayaklandı, direndi ve askerleri teslim olmaya zorladı. Korkuya kapılan Thiers, hükümetiyle birlikte Versailles'a yerleşti. Kömün kararlı bir direnişten sonra 1871 sonunda düzenli ordularca ezildiler. 25.000'e yakın komüncü silahtan geçirilirken 36.000'i aşkın kişi yargılandı (Bunlardan 13.440'ı tutuklandı 270'i ölüm cezasına çarptırıldı.) Ancak 1880'de, bir af yasasıyla, Fransa'dan kaçan ya da Yeni Kaledonya'ya yerleş-

(devamı s. 96'de)

Cezayir'e sürgüne gönderilenler.

Şiir Dili ya da "Şiirce"

Teoman Aktürel

II

Evet, nerde kalmıştık? Resul Hamzatov'dan bir dörtlük alıntılayıp:

Yeryüzünde bıraktığım siz dostlarıma
Göklerden turna dilinde sesleneceğim

diye sözü bağlamıştık. Biliyorsunuz, sözü bağlamak çoğun kolay olur da, "söze girmek" başlangıçta hep bir zorluk gösterir. Iyisi mi, kişi o zaman ozanları yanına, yardıma çağırmalı. Ne diyordu Yunus Emre:

Sözünü bilen kişinin
Yüzünü ak ede bir söz
Sözü pişirip diyenin
İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Balıla yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini
Demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini
Sekiz uçmağ ede bir söz

Sözün burasında Yunus Emre'nin sözünü yağla balla kesip, ister misiniz Bâkî'den söz açalım:

Bu devr içinde benim pâdişâh-ı mülk-i sühan
Bana sunuldu kâsîde bana verildi gazel

Bâkî bu, öyle söz ile, saz ile durdurabilir misiniz? Ozanlar yeni duyguların, yeni sözlerin, yeni türlerin sözünü etmeliler ya, Bâkî de yaptığı yeniliği gözümüze sokacak, başımıza vura vura öğretecek:

Meddâh olalı çeşm-i gazâlânına Bâki
Öğrendi gazel tarzını Rûm'un şuarâsı

Hazır eskilerden söz açmışken, Nef'î'nin şu ikiliğini niye anmayalım:

Hakkaa benim o nâdire-perver ki her sözüm
Bir tuhfe gibi elden ele armağan olur

Doğrusu "söz"den bunca söz ettikten sonra, Orhan Veli'nin "Söz" şiirini es geçersek söz olur:

Aynada başka güzelsin,
Yatakta başka;
Aldırma söz olur diye;
Tak takıştır,
Sür sürüştür;
İnadına gel,
Piyasa vakti,
Mahallebiciye.

Söz olurmuş,
Olsun;
Dostum değil misin?

Söz üstüne sözü çok mu uzattık? Öyleyse, artık sözü dil'e getirebiliriz. (Hem canım, söyler misiniz siz bana, sözden söze atlamanın ne sakıncası var?). Evet, gelelim dil'e. Geçen yazımızda büyük dilbilimci André Martinet'nin şiiri, şiirsel olayları incelemeyi dilbilimcilere, göstergebilimcilere bırakalım dediğini aktarmıştık. Dikkat ettiyseniz, şiiri, şiirsel olayları inceleme ozanlara bırakılmak istenmiyor bir türlü. İrdeleme, inceleme işlerine onların pek aklı ermez mi denmek isteniyor? ya da onlar otursunlar ya da yürüsünler şiirlerini mi yazsınlar, ötesine karışmasınlar mı? denmek isteniyor. Pek iyi anlayamıyor, kavrayamıyorum doğrusu. Şöyle bellenmiş bir kez: Ozanlar usu kıt, gönlü bol kişilerdir. Şiir daha çok yürek işidir —özellikle ülkemizde şiir daha çok, biliyorsunuz, yüreklilik isteyen bir iştir— kafa işi değil. Neyse, biz de büyük sözü dinleyelim, ucundan kıyısından, köşesinden bucağından dilbilime, göstergebilime bulaşalım. Fatma Akerson'un güzelce derlediği, toparladığı, özetlediği bilgilere, "Rivayet olunur ki..." başlıklı yazısına bir göz atalım:

"Rivayet olunur ki, Babil kulesi yapıldığında, Tanrı, böylesine yüksek bir anıtın dikilmesine öfkelenmiş, insanların kendisiyle boy ölçüşmeye kalktıklarını düşünmüş ve ceza olarak önce kuleyi yıkmış, sonra da insanların dilini karıştırmış. Gene rivayet olunur ki, o zamana kadar herkes aynı dili konuşurmuş ve birbirini anlarlarmış. Ama Tanrı herkesi başka bir dilde konuşturmaya başlayınca, kimse birbirini anlamaz olmuş ve insanlar arasındaki iletişim, bildirişim kopmuş. Söylencenin yorumuna göre, bildirişimin, yani anlaşmanın kesilmesi insanlara verilebilecek en büyük cezalardan biri.

Gerçekten de, bildirişim, yani ortak dil, insan topluluklarını ayakta ve bir arada tutan en önemli olgu sayılabilir. Bu, gündelik yaşamamızda, başka bir deyişle eşzamanlı boyutta olduğu kadar, artzamanlı boyutta da böyle. Kültür dediğimiz kurumu, araç ve bilgi birikimi olarak yorumlarsak, bu birikimin ancak ,bilginin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla sağlanabileceğini görürüz. İnsanlar bilgiyi binlerce yıl boyunca sözle, resimle ve araçların kendisiyle öteki kuşaklara aktarmışlar. Resim ve araç nesnelerinin açıklaması da kuşkusuz hep sözün yardımıyla gerçekleşmiş. Bilgi önceleri, sözün yardımıyla bir kuşağın belleğinden öteki kuşağın belleğine aktarılmış. Daha sonra da, yazının bulunmasıyla bellek dışında depolanmaya başlamış .Ama depolanan bilginin (ister belleklerde, ister yazı, ses gibi başka kayıt araçlarıyla olsun) başkalarınca değerlendirilebilmesi için anlaşılır, tanınır olması vazgeçilmez ilk koşul! Tüm bilgi kaydetme, depolama işlemlerinin gerisinde dil var; ama, ortak, kullananların karşılıklı olarak tanıdıkları, bildikleri bir dil! Saussure'ün dediği gibi, önce konuşmayı sonra yazı yazmayı öğrendiğimizi unutmamak gerekir.

Ne demek ortak dil?

Aynı dili konuşan bir topluluktaki her bireyin beyninde o dilin söz dağarcığı (hiç değilse bir bölümü) ve sözdizimi kuralları bulunur. Hele yazının ortaya çıkmasından önce, sözcükler ve kurallar daha yazıyla belgelenmemişken, dilin tümü bireylerin beynindeydi. Tek tek bireylerin beynindedir dil ama, gene de toplumsal bir olgudur. Barthes'ın anlattığı gibi, kuralları insanlar ko-

yar aslında, ama kural bir kez kabullenilip toplumsallaşınca, bireyi bağlayan, değiştirilmesi (olanaksız değilse bile) güç bir toplumsal veri olup çıkar.

Ancak dilin nasıl oluştuğu, hangi nesneye hangi adın, sözcüğün nasıl yakıştırıldığı tam olarak bilinemiyor. Çok eski ve belgesi bulunmayan bir süreç bu. Kuşkusuz nesnelerin adını insanlar koymuş. Bu adlar, belli bir dili konuşan bir insan topluluğuna gökten inmemiş, inmemiş ama, bir kez bir ad bir topluluk tarafından benimsenince de enikonu bağlayıcı oluyor, değiştirilmesi hiç de öyle kolay değil.

Peki, nedir bu, nesnelerin adı dediğimiz şey? Ya da başka bir deyişle, sözcük nedir?

Sözcük bir nesnenin (ya da olgunun, düşüncenin, duygunun, eylemin) adı mı, yoksa daha başka türden bir şeyin adı mı? Dil, sözcüklerin bir araya gelmesi mi yalnızca? Yoksa sözdizimi dediğimiz şey, salt bir sözcük dizme işleminden ayrı bir şey mi? Niye insanlar konuşabiliyor? Dilyetisi nedir?"

İsterseniz soruları sıralamaya bir ara verelim, kısa bir soluk alalım, bir an için yine şiire dönelim. Nermi Uygur *Kültür Kuramı* adlı kitabının "Dil, Kültür ve Eğitim" başlıklı bölümünde düşsel ve şiirsel bir biçimde şöyle konuşturuyor: "Nitekim Schiller'e göre:

Gönül konuşmaya başladı mı, ah,
konuşan gönül değildir artık.

Nevar ki en az Schiller'inki kadar ağır basan bir karşı-ses bulmak da zor değil. Mevlâna Celâlettin Rûmi, *Mesnevi*'sindeki son dizelerde şöyle diyor:

Tencere kapağına benzer dil,
Kıpırdayınca pişen yemeği anlarsın.
Aklı keskin kişi dumanından,
kokusundan bilir
Tencerede tatlı mı var ekşi yemek mi.
Yiğit yeni bir çömlek mi alacak,
Şöyle bir vurup anlar, çıkan sesten
çatlak olup olmadığını

Schiller ile Mevlâna Celâlettin Rûmi aralarında konuşadursunlar, biz de araya bir başka ozanı, Valéry'yi katalım. O da *"bir sarkaca benzetiyor zaten şiiri: Ses ile anlam arasında sürekli gidip gelen bir sarkaç"*.

Bu kısacık dinlenceden sonra, biz yine Nermi Uygur'un sözünü ettiğimiz incelemesine dönelim. Hoşgörünüze sığınarak yine uzunca bir alıntıya başvuralım. Bu alıntıda sözü edilen dil, öyle "çiçeklerin dili", "gözlerin dili", "ıslıkların dili" değil, ama onlarla da hiç bir ilintisi yok değil: "Bugün hepimiz bir dil uygarlığında yaşıyoruz. *Mythos, efsane:* bir çeşit anlatıdır. *Şiir:* dilsel bir sanat yapıtıdır. Kitaplı dinler olarak *dünya dinleri:* büyük ölçüde,törenlere, vaazlara, âyinlere ve din yayıcılığına dayanır. *Töre:* yönergeler, buyruklar ve yasaklar kılığında birtakım dilsel dışlaştırmaların bir dizgesidir. *Hukuk* dediğimiz kesitse: genellikle, yazılı yasalar ile bir bakıma bu yasalara yönelik yorumlardan, duruşmalardan, duruşmalara ilişkin sözlü ve yazılı suçlama ve savunulardan, böylece dilsel yanı ağır basan birtakım etkenlik ve işlemlerden başka bir şey değildir. İster bölgesel, ister ulusal, ister uluslararası düzeyde olsun, her düzeyiyle *politika* parlamentolardan kahvaltı sofralarına dek konuşmalarda, tartışmalarda, söylevlerde, pazarlıklarda olup biter. *Matematik, Mantık, Matematiksel Mantık* diye giderek etkileriyle ön plana geçen alanları da: baştan sona belli kalıp ve biçimlerin örgülediği yapay dillerin bir toplamı diye anlamak yerindedir. Günümüzde kıyı-bucağı görülemeyecek oranda gelişip dalbudak salmış olan, hem doğa hem de insan-toplum-tarih varlığını konu alan *gerçeklik bilimlerine* gelince: bunların hiç çekinmeden iç içe giren özel dillerden meydana geldiğini söyleyebiliriz; öylesine işlenmiş diller ki bunlar, her biri kendine özgü dilsel başlangıçlar, terim-ağları, önerme ağları, açıklama bildirimleri, kuramlar ve üst-kuramlar kapsamakta. Dile dayanan birtakım düzenlemeleri işin içine katmaksızın, sözgelimi değiş-tokuşsuz, reklâmsız, borsasız, bankasız, vergilendirmesiz bir *ekonomi* yaşamı da tasarlanamaz.Tüm tek tek dallarıyla *felsefe*'ye gelince, felsefe: dil içinde kültürün yüksek bir görünümüdür. Felsefe, dile, hem büyük ölçüde konusu, hem de kendisini dışlaştırma ortamı diye başvurur. Nitekim felsefeyi filozofa, filozofu felsefeye yaraşır bir tutumla yücelttiği o güzelim *Eloge de la philosophie*'sini (Felsefenin Övgüsü'nü) bitirirken şöyle der Merleau-Ponty: 'Filozof, uyanan ve konuşan insandır'."

Daha önce de belirtmiştim ya, anımsamakta, yinelemekte yarar var: Georges Mounin'e sorarsınız, şiirin eski tanımı, *"Encyclopedia Britannica"*'daki tanımı hep geçerli olacaktır: "Saltık şiir insan canının (tininin), insan usunun duyarlı, heyecanlı ve dizemli (tartımlı, ritimli) bir dille somut ve sanatsal anlatımıdır". Şiir modaları değişse de, bu eski tanım genel-geçerliğini koruyacaktır. Şiir önünde sonunda bir iletişim, bildirişim aracıdır; her araç gibi, o da kurcalanmalı, incelenmelidir, demiştim.

Şiir dilini, "şiirce"yi inceleyebilmek için artık olabildiğince yalınç bir kuramsal çerçeve çizelim ve yaklaşımımızı bu çerçeveye oturtmaya çalışalım. Daha sonra *şiir dili*'nin, *şiirce*'nin öğelerini tek tek ele alıp, çözümlemeyi deneriz. Becerebilirsek.

İmdi *dilbilim*'in *göstergebilim*'in, *anlambilim*'in kısa tanımlarını verelim. "Özgün bir çalışma" sayılmasa da, J.B.Fages'ın "Yapısalcılığı Anlamak" başlıklı incelemesine dayanarak vereceğiz sözü edilen tanımları. Bunlar da bize şimdilik yeter sanıyoruz.

Ferdinand de Saussure'e göre "dil bir 'toplumsal kurum'dur, söz ise bireysel bir eylem. Toplumsal kurum olarak dil, düşünceleri anlatan örgütlenmiş bir göstergeler sistemidir (dizgesidir). Bu örgütlenmiş sistemin (dilin örgütlenmiş sistemi, söz'ün değil) kurallarını incelemek dilbilimin işidir. (...) dilbilim daha genel olan göstergeler biliminin bir dalı oluyor; ama daha kesinlikle oluşturulduğu için dilbilim, aynı zamanda göstergebilimin bir örnekçesi, bir 'kalıbı' durumuna geçiyor. Biz göstergebilim terimini daha dar anlamda ele almak istiyoruz.

Göstergebilim: Gösteren "biçimlerin" bilimi (bu biçimler, konuşulan lisanın biçimleri de olabilir, davranış gibi ,görüntü gibi, giysi gibi başka lisanların biçimleri de olabilir).

Anlambilim: Gösterilen "nesnelerin bilimi" (daha doğrusu, nesnelerin zihinsel görünümlerinin, yani düşünülerin bilimi).

(Sürecek...)

13. İstanbul Festivalinden Notlar...

Filiz Ali

Başlangıcından bu yana belirli bir sanatsal düzeyi —bazı aksamalar olsa da— tutturmayı başaran İstanbul Festivali, bu yıl Uluslararası niteliğini daha da pekiştirdi. Geçmiş yıllardaki eleştirilerimiz genellikle Festivalin, Uluslararası olma niteliğinin tartışılır olmasından kaynaklanıyordu. Festivale katılan sanatçı ve toplulukların arasında büyük isimlerin azlığı ve sürprizlerin çokluğu, seçimlerin zaman zaman yersizliği, bizi bu tür eleştiriler yapmaya zorluyordu.

13. Uluslararası İstanbul Festivali programı bu açıdan doyurucu idi. Örneğin, Zubin Mehta yönetimindeki New York Filarmoni Orkestrasının İstanbul'daki tek konseri ,müzikseverlerin belleklerinden uzun zaman silinmeyecektir. Binlerce aday arasından seçilmiş orkestra üyelerinin bir araya toplandığı, bu nedenle yaylı çalgılarından unutulmaz güzellikte ve yoğunlukta ses çıkan, tüm üfleme ve vurma çalgıların en üst düzeyde olduğu New York Filarmoni Orkestrası, güzel orkestra tınısının sadece plaklarda değil konserde de duyulabileceğini kanıtladı bizlere.

Festivalin açılış konserinde piyanist İdil Biret, Tadeusz Strugala yönetimindeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası eşliğinde Brahms'ın 2. Piyano konçertosunu yorumladı.

Festivalimiz açısından Vladimir Ashkenazi resitali de çok önemliydi. Çünkü, Ashkenazi son yılların en çarpıcı adlarından biri. Kendini plaklarından tanıyorduk, bu kez gözlerimizle gördük, kulaklarımızla işittik, kendimize göre bir yargıya vardık. Kimimiz beğendi, kimimiz de (benim gibi) ününü biraz şişirilmiş buldu.

Merakla beklediğimiz iki ünlü sanatçı, çellist Natalia Gutman ve piyanist Alexis Weissenberg rahatsızlıkları dolayısıyla gelemediler Festivale. Festivalin en başarılı ve dinleyici tarafından en çok sevilen topluluğu ise Moskova Virtüözleriydi. Aya İrini'de verdikleri iki konserde gerek orkestranın şefi ve solisti Vladimir Spivakov, gerekse orkestranın tüm ele-

Salvatore Accardo.

İdil Biret.

manları, yaylı çalgılar orkestrası repertuarının en tanınmış eserlerini inci gibi pürüzsüz, inanılmaz bir beraberlik ve uyumla yorumladılar.

Kemancı Spivakov, Aya İrini'de bir de resital verdi. Münih Radyo Orkestrası Spor ve Sergi Sarayı'nda iki konser verdi. Bu konserlerin ilkini Georg Schmoehe, ikincisi Hikmet Şimşek yönetti. Macar asıllı kemancı Janos Mate Max Bruch'un keman konçertosunu, piyanist Gülsin Onay, Ulvi Cemal Erkin'in Piyano Konçertosunu yorumladılar Münih Radyo Orkestrası eşliğinde.

İngiliz Kraliyet Filarmoni Orkestrasının ilk konserini Sir Charles Groves, ikincisini Cem Mansur yönetti. Son yıllarda ün kazanan çellist Robert Cohen, ilk konserde Çaykovski'nin "Bir Rokoko Teması Üzerine Çeşitlemeler"ini, Piyanist Peter Donohoe'da ikinci konserde Rahmaninof'un "Paganini'nin Bir Teması Üzerine Rapsodi"sini yorumladılar.

İngiliz Filarmoniya Korosu, İstanbul Opera Orkestrasıyla Haendel'in Mesih Oratoryosunu Aya İrini'de seslendirdi. Bu konser de Festival'in önemli olaylarından biriydi.

13. Uluslararası İstanbul Festivali'nin bu yılki programının çeşitliliği arasında Klasik Hint Müziğinin ünlü Sitar ustası Ravi Shankar'ın AKM'de verdiği iki konser, umulanın çok üzerinde ilgi gördü.

Merce Cunningham Dans Topluluğu'nun İstanbul'a gelmesi ve Açık Hava Tiyatrosu'nda üç temsil vermesi, çağdaş dansın öncülerinden biri olan, hatta artık klasikler arasında katılan Merce Cunningham'ın sanat anlayışını İstanbul izleyicisine tanıtma bakımından çok önemliydi. Toplulukla birlikte kentimize gelen dünyaca ünlü avant-garde besteci John Cage, yine çağdaş müzik çevrelerinde çok iyi tanınan piyanist David Tudor ve Japon besteci Takehisa Kosugi, her üç gece de canlı (elektronik aletlerin yardımıyla da olsa) müzik yaratarak, alışık olmadığımız bir türün nasıl oluşturulduğunu gösterdi bize.

Çağdaş dansın önde gelen adlarından Carolyn Carlson'un solo dans gösterisi çok çarpıcıydı. Györ Balesi ve Polonya Dans Tiyatrosu, Festivalin dans bölümünü tamamlıyordu.

Festivalin tek Operası yine Mozart'ın "Saraydan Kız Kaçırma' 'operasıydı. Artık İstanbul Festivalinin simgesi olma yolundaki bu eserin ilerki yıllarda belki de, Bayreuth Festivali Prodüksiyonlarında olduğu gibi, ünlü şef ve rejisörler çağrılarak ve onların da katkılarıyla yepyeni çehreler kazanması sağlanabilir.

Soprano Suna Korad, piyanist Walter Strauss eşliğinde, Mezzo Soprano İnci Başarır-Paige ve Tenor Norman Paige piyanist Judith Uluğ eşliğinde Şan konserleri verdiler. Filarmoniya Korosu ve TRT İstanbul Radyosu Gençlik Korosu da Aya İrini'de birer konser verdiler.

Festivalin resitaller bölümünde Piyanist Hüseyin Sermet, Kemancı Çağıl Yücelen (piyanoda Judith Uluğ), Piyanist Banu Sözüar, Kemancı Salvatore Accardo (piyanoda Bruno Canino) dikkati çekiyorlardı.

TRT Ankara Oda Orkestrası, Festivalin ilk günlerinde geleneksel konserlerinden birini daha sundu Aya İrini'de. Bu konserde Kemancı Suna Kan ve arpist Sevin Berk'i solist olarak dinledik.

13. Uluslararası İstanbul Festivali'nde ayrıca —bu yazıda konumuz dışında kaldığı için değinmediğimiz— sergiler, halk dansları gösterileri, geleneksel Türk müziği konserleri, halk müziği konserleri, Karagöz Tiyatrosu ve Meddah gösterisi yer alıyordu.

Oldukça geniş kapsamlı tutulan İstanbul Festivali sadece İstanbulluların değil, bütün ülkedeki ve yurt dışındaki sanat meraklılarının açlığını giderebilecek nitelikte ve düzeyde bir sanat şöleni olarak 13. yılını geride bırakmış oluyor. Bu çabaların sürmesi için elden gelen yapılmalı ve Festivale hep birlikte sahip çıkılmalıdır.

New York Filarmoni Orkestrası.

"Yalnız ölü bir kızılderili, iyi bir kızılderilidir"

Tarihte, orta çağdaki engizisyon ve büyücü avı, Afrikalı halkların köleleştirilmesi ve 200 milyon Afrikalı kölenin öldürülmesi, Nazi Almanyası'ndaki yahudilerin sistemli imhası ya da Japon kentleri Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombasının atılması gibi tüyler ürpertici dönemler vardır.

Barbarlık tarihinde Kuzey Amerikalı kızılderililerin soykırımı görmezlikten gelinemez. Burda eylemde sınırsız, katil bir ırkçılık buluruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin egemen güçlerinin stratejisini anlamak için kızılderililerin kaderini daha yakından incelemek gerekir.

Çoğu kızılderili bugün, içinde hiçbir sanayi bölgesinin bulunmadığı ve üstelik çalışma olanaklarının çok az olduğu *reservasyon*larda yaşar. Orda toprak genellikle verimsiz, ya çölleşmiş ya da çıplak kayalıktır; hemen hemen hiç bir şey yetişmez. Altyapısı eksik, elektrikten yalnız az sayıda reservasyon yararlanmakta, çoğunlukla yeteri kadar akarsu bulunmamaktadır. Ay yüzeyine benzeyen reservasyonlarda insanca bir yaşam sürdürmek son derece güçtür. Bunlara bugün bir de bazı reservasyonlarda uranyumun bulunması eklendi. Ancak Amerikan şirketleri tarafından işletilen uranyum madenleri bu reservazyonlarda yaşayan Kızılderililerin yaşamlarını olumlu yönde etkilemedi. Aksine yaşamlarını daha da kötüleştirdi. ABD'nde yaklaşık 750.000 kızılderili yaşamakta, kızılderili melezlerin sayısı ise 5 ila 10 milyon arasındadır. İçinde yüzbinlerce kızılderilinin yaşadığı 300 kızılderili reservasyonu var. Reservasyonlar umutsuzluğun yerleri, çünkü kızılderililerin çoğu onlara ait olan bu toprakta ne denli az hakları olduğunu bilir. Günümüzde turistler reservasyonları ziyaret eder ve kızılderili kabile dans ve ayinlerini hayret dolu bakışlarla seyrederler. Küçük kızılderililer manzara kartı ve süs eşyası satıp, elde ettikleri bu gelirle tüm bir aileyi geçindirme zorundadırlar. Çoğu kez kabilelerin tek gelir kaynağı olan bu beyaz Amerikalı turizmi, kızılderililerin aşağılanmasının modern biçimidir.

Cebi paralı beyaz turistlerin, bir kızılderili dansı yapması için para verdiklerinde, kızılderilinin kendisini nasıl hissettiğini anlamak için onun yerinde olmak gerekir. Büyük arabalarla gelir, tüm şamatanın resmini çeker ve bakışlarıyla onları ne kadar değersiz bulduklarını hissettirirler. İçkili bile olsa, bu durumdan onuru zedelenen kızılderili kendisini bir hayvanat bahçesinde seyrediliyormuş gibi hisseder. Bu aşağılama, -sefalet ve yoksul yaşama koşullarının yanı sıra- birçok kızılderili için alkole uzanma, hattâ canına kıyma nedenidir.

Reservasyonlarda çoğunlukla bir okul bulunmaz. Bunun sonucu olarak kızılderili çocukları çoğu kez ailelerine yabancılaşacakları, beyaz pedagoglar tarafından farklı muamele görecekleri, kilometrelerce uzaktaki okullara gitmek zorunda kalırlar. Okuldaki öğretmenlerin çoğu kızılderili kültür ve yaşam tarzını hemen hemen hiç anlayamayacak beyazlardır. Onlar için kızılderili çocuklar uygarlaştırılmaları gereken, geri varlıklardır. Eğer okul kurallarına karşı gelirlerse, ağır biçimde dövülür ve sık sık saçları kesilir. Kızılderili gençler içki içerlerse tecrit hücrelerine kapatılırlar. Bu denli az kızılderilinin eğitim görmesine şaşmamalı, çünkü onlar için okul eğitimi acı veren bir yaşantıdır.

ABD'nde bir davette, denizci olarak gösterdiği başarılardan dolayı bütün ülkede tanınan kızılderili Ira Hayes ile karşılaştım. İkinci Dünya Savaşı'nda Iwo Jima'nın fethinde olağanüstü cesaret göstermişti. Konuşmalar yapıp, savaş için daha çok bağış alınabilsin diye toplantılara çağırılmıştı. Pima kabilesine mensuptu ve harap ilişkiler içinde yaşayan halkına karşı kayıtsızdı. Öte yandan tüm Amerika Birleşik Devletleri'nde tanınmasına karşın kendine yer edinemedi. Bana, "alkolle avunduğunu ve sık sık ayyaşlıktan içeri tıkıldığını" söyledi.

"Hapiste artık kahraman değil de herşeyi yapabilecekleri bir kızılderiliydim," diyordu. "Doğal olarak hücre pis ve kötü kokuyordu. Bazen taş zeminde yatmak zorunda kalırdım. Gardiyan kötüyse bedenime deri bir kamçıyla vururdu."

Partide bulunan bir beyaz bu konudaki düşüncesini bana şöyle belirtti: "Hayes'in söylediği herşey düpedüz yalan. İyi davranıldı, ama fazla içen birçok kızılderili gibi, gerçek ile fanteziyi birbirinden ayıramıyor!"

1955'de açıklanamayan koşullarda öldüğünde Hayes, Arlington'da kahramanlar mezarlığına gömüldü. Gazeteler kahramanlıkları üzerine uzun makaleler yayınladı. Yedi yıl sonra yaşamı üzerine "The Outsider" (Dıştaki) filmi

çevrildi. Tony Curtis'in başrolü oynadığı filmde kızılderili bir savaş kahramanının yaşamının ne denli umutsuz olduğu betimleniyordu, yine de bu gerçekçi betim ABD'nde kızılderililerin durumunda bir şey değiştirmedi.

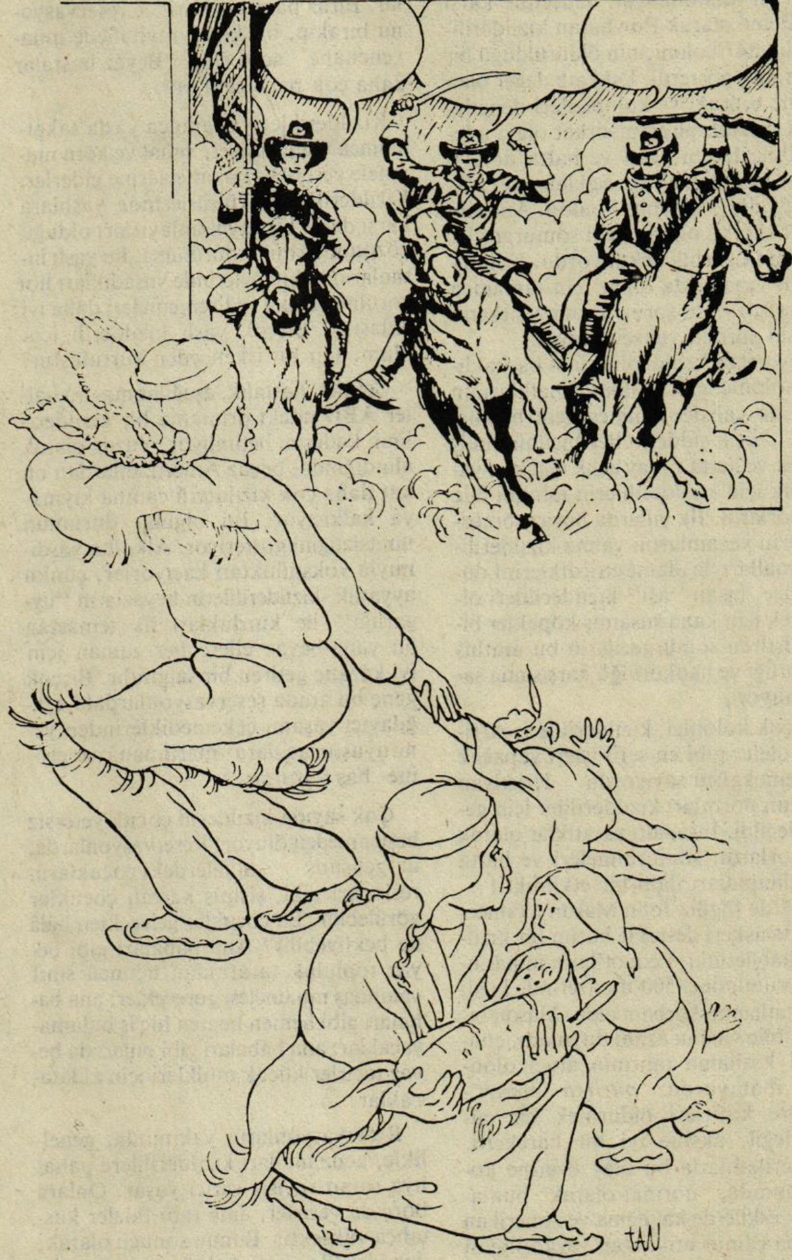
Birçok beyaz Amerikalı, kızılderilileri, günümüzde bile, uygarlaşmamış olarak değerlendirir, oysa Kuzey Amerika beyazlar tarafından "uygarlaştırılma"dan önce ne hapisaneler ne de yetimhaneler vardı. Zührevi hastalıklar bilinmez, harislik ve açgözlülük yabancı sözcüklerdi. Kızılderili doğayla uyum içinde yaşardı; komşusunu ve dünyanın doğal zenginliklerini sömürmede gözü yoktu; ama kendini birliğin bir bölümü olarak görür ve yarının sorumluluğunu taşırdı. Aynı zamanda büyük bir duyarlılıkla toplum için varlık gösterirdi; dinine ve yaşam anlayışına katılmayan diğer insanların haklarını gözönünde bulundururdu.

Kızılderililerin yardımı olmasaydı ilk beyaz sömürgeciler açlıktan ölürlerdi. Onlardan mısır yetiştirmeyi, tütünü işlemeyi, kızılderili doğal iyileştirme ve tıbbını öğrendiler. Kızılderililer her bakımdan yardıma hazırdılar, çünkü dara düşmüş herkese yardım etmek gerektiğini düşünüyorlardı.

Koloniciler buna karşı nasıl davrandılar? New England'da hristiyanlığa geçmemekte direnen kızılderililere karşı yasalar çıkarıldı. Bu "cürüm" için ölüm cezası öngörüldü. Kızılderililer pazar günleri çalıştıklarında mahkemece takip edildiler. Kendi toprakları ellerinden alındı ve geri almaya kalkıştıklarında cezalandırıldılar. Kızılderililer sık sık beyazların şiddetine maruz kaldılar. Ancak bu şiddeti yönelten beyaz koloniciler suçlu sayılmazdı. Çünkü kızılderililer beyaz kolonicilerin gözünde insani varlıklar değil, uygarlaşmamış vahşiler olarak görülüyordu. Bu eylem tarihsel gerçeklikleri tersyüz eden çok sayıda Hollywood westerninde yinelenir.

Bu hiçbir şekilde özür gösterilemeyecek zihniyete, ABD'ndeki okullarda okutulan çarpıtılmış Amerikan tarihi de eklenmeli. Kendi lise dönemimi ve üniversite öğrenimimi anımsadığımda, görüyorum ki, kızılderili topraklarının kolonileştirilmesinin gerçek gidişatı hakkında ne sathi, ne az bilgiye sahipmişim. Kızılderililerin bendeki imajı bir yandan Karl May ve Hollywood westernleri, diğer yandan batı treni efsanesi aracılığıyla belirlenmiş.

"Go West" bir Amerikalı için Kuzey Amerika'nın batısını şenlendirme için yapılan yalın çağırı değildir yalnızca. Bu, bir yaşam tarzının deyişidir, nerdeyse bir din gibidir, çünkü kızılderililerden topraklarını çalan sömürgecilerin, gelişmenin neferi olmaları manzarası bununla bağıntılıdır.

Tan Oral

Bu arada Amerika'nın kuzeyinin "uygarlaştırılma"sının kızılderililerin kanı bahasına olduğu olgusundan ya söz edilmez ya da tarihsel olaylar tersine çevrilir ve kurbanlar kendi ölümlerinden suçlu bulunur. Uzun zamandır sürmekte olan, hatta hala Amerikan desteğiyle Brezilya'da doruğuna yükselen kızılderililerin imhası, sıradan, beyaz bir Amerikalıda, Hiroşima ve Nagazaki'ye bomba atılması ya da Vietnam'da napalm kullanılması kadar vicdan azabına neden olabiliyor ancak. Kızılderili kabileler telef edilmeden gelişim gerçekleşmezdi, dendiği sıkça duyulur beyazlardan.

Nez Perces kabilesinden *Yellow Wolf* daha 19. yüzyılda beyaz kolonicilerin gerçekleri nasıl saptırdıklarını betimlemiş: "Beyazlar yanlızca bir yanı anlattılar. Onları kendilerine iyi dedirtmek için anlattılar. Doğru olmayan çok şey anlattılar. Yanlızca kendi iyi eylemlerinden ve kızılderililerin kötü eylemlerinden söz etti beyaz adam."

Virginia'da 1622 yılında beyaz kolonistlerin anlatılmayan dehşetine karşı misilleme olarak Powhatan kızılderililerinin, 347 kolonicinin öldürüldüğü bir isyan baş gösterdi. Dikkate değer olan şudur: toprağı ve kolonicileri denetleyen Londralı anonim şirket olayı adeta bilmezlikten geldi ve hatta dolaylı olarak -1622'ye ait bir açıklamanın gösterdiği gibi- "olumlu" buldu. Anonim şirket sürekli olarak yeni sömürgeciler bulmakta zorluk çekmiyordu. Kolonicilerin yaşamı da onlar için tamamen değersizdi. Asıl sorun anonim şirketin kârının sürekli yükselmesiydi.

Powhatan kızılderililerinin başkaldırısı kolonicilere kızılderili halklarının daha da vahşice ezilmesi için bahane oldu. Artık şiddetin her biçimini kullanıyor ve hatta yapay açlık tehlikesi yaratmak için kızılderililerin tahılını bile yakıyorlardı. İlk yıllarda beyaz sömürgecilerin yaşamlarını yalnız kızılderililerin mallarıyla idame ettirdiklerini düşününce, insan "asi" kızılderilileri öldürmek için kana susamış köpekler bile yetiştiren sömürgecilerin bu müthiş gaddarlığı ve nankörlüğü karşısında şaşıp kalıyor.

Birçok kolonici, kızılderilileri, Afrikalı köleler gibi en sefil işleri yapacak ucuz emekgücü sayıyordu. Hristiyan kilisenin normları kızılderililer için geçerli değildi. İnsanaltı yaratıklar olarak görüyorlardı; sömürülmeleri ve hatta boğazlanmaları ilahi bir etkinlikti!

1637'de İngiliz John Mason Connecticut'da askeri destekle bütün bir kızılderili kabilesinin, Pequot'ların imhasından sorumludur. 500'ün üzerinde kızılderili katliamın kurbanı oldu. Mason birazcık bile vicdan azabı duymadı, çünkü bu katliama tanrının aracı olduğuna inanıyordu; *püriten inancı*'na göre kafirleri öldürmek bir cürüm değil, aksine iyi bir hareketti.

Amerikalılarla bu olay üzerine konuştuğumda, normal olarak bunların çok eskilerde kaldığına ve Amerikan ulusuna çamur atmaktan vazgeçilmesi gerektiğine değindiler.

Ama kızılderililerin ezilmesi mazide kalmadı. Yirminci yüzyılda yöntemler, gerçi tam olarak batıya akın dönemindeki kadar açık değil, ama o zamanki kadar etkin. Kızılderililerin yaşam standardı zencilerden daha aşağı düzeyde; ömür beklentileri yalnızca yaklaşık 43 yıl, çünkü reservasyonlarda yoksulların hastalığı -verem- hüküm sürmekte ve dahası kızılderililer için yeterince hekim yok. Çoğunlukla, kendi muayenehanelerini açacak kadar paraları olmadığı için burada hizmet veren genç tıbbiyeliler var. Bunların çoğunlukla kızılderili yaşam tarzıyla hiç ilgileri yok ve sadece bir kaç yıl orada kalıyorlar, çünkü kızılderililerden az para kazanıyorlar. Biraz para biriktirince reservasyonu bırakıp, bir kenar mahallede muayenehane açıyorlar. Beyaz hastalar daha çok para getiriyor.

Kızılderililer yaşlanınca ya da sakatlanınca mahrumiyet, ihmal ve kötü muamele yeri olan bakımevlerine giderler. Kızılderililerin kültürlerinde yaşlılara karşı derin bir saygı anlayışları olduğu gözönünde bulundurulursa, bu yaşlı insanların bakımevlerinde yaşadıkları hor görülmeye akıl erdirememeleri daha iyi anlaşılır. Birçok yaşlı kızılderili için ölüm, ağır bir işkenceden kurtuluştur.

Sefalet, hastalık, aşağılanma- bu haller ABD'ndeki ortalama bir kızılderilinin kaderini betimliyor. Yüzde olarak alındığında, beyaz Amerikalılardan on kat daha çok kızılderili canına kıymaya kalkışıyor. Bu olgular durumun ümitsizliğini gösteriyor. Alkolün yardımıyla yoksulluktan kaçıyorlar, çünkü ayyaşlık -kızılderililerin beyazların "uygarlığı" ile kurdukları ilk temastan bu yana-beyaz ellere her zaman için iyi kazanç getiren bir salgındır. Birçok genç bu arada reservasyonlardaki aşağılayıcı yaşamı çekemediklerinden yeni uyuşturuculara -marihuana ve eroine- baş vururlar.

Çok sayıda kızılderili çocuk yetersiz beslenmeden ölüyor. Reservasyonlarda, az gelişmiş ülkelerdeki çocukların resimleri gibi, şişmiş karınlı çocuklar görülebilir. Bu çocuklar gelecekten hâlâ ne bekliyebilir? Ana babaları gibi beyaz topluluk tarafından üçüncü sınıf vatandaş muamelesi görecekler; ana babaları gibi hemen hemen hiç iş bulamayacaklar; ana babaları gibi onları da beyaz tacirler küçük mülkleri için aldatacaklar.

Reservasyonların yakınında, genellikle, ucuz malları kızılderililere pahalıya satan sayısız satıcı yaşar. Onlara borç da verirler, ama tabi faizler küstahça yüksektir. Bunun sonucu olarak, kızılderililer borç batağına saplanırlar ve tacirler onların yoksulluklarından faydalanarak, kendilerine lüks arabalar edinir, mükemmel villalar satın alırlar.

Bir keresinde kızılderililere viski sağlayan beyaz bir bar sahibine yaptığı işi vicdanıyla nasıl bağdaştırdığını sordum. Omzunu silkerek yanıtladı: "Çevrede kızılderililere içki satan tek ben değilim. Ben en azından onlara iyi mal veriyorum. Benim rakiplerim onlara sık sık kötü, hatta sağlığa zararlı içkiler veriyorlar. Ben namuslu bir işadamıyım!"

Bu satıcı her pazar kiliseye gider ve adalet ve sevgi üzerine ve tüm insanların hristiyan hemcinslerine karşı sevgi duymasının ne kadar önemli olduğu konusunda vaizler dinler. Kilise kızılderililere misyoner gönderebilmek ve onları "doğru" inanca döndürebilmek için para toplar...

ABD tarihinde kızılderililerle çok sayıda anlaşmalar yapıldı, bu sözlerden biri bile tutulmadı. 1824'te kızılderililerin yaşamlarını iyileştirme görevini resmen yüklenen Kızılderili Meseleleri Bürosu (BIA) kuruldu. Ama büro kendini sınırsız yolsuzluklarla gösterdi. Aslında kızılderililere gitmesi gereken para genellikle BIA memurlarının cebine doldu. Hatta George Washington ve Benjamin Franklin gibi ünlü Amerikan politikacıları kızılderililer için toplanan paralarla zenginleştiler.

Hollywood filmleri, normal olarak, savaşkan kızılderililerin barışsever (!) kolonicileri nasıl tehdit ettiklerini ve onları, fırsat bulduklarında nasıl imha ettiklerini anlatır. Kızılderililer, bu rada kural tanımayan ve şiddet tutkunu vahşiler olarak gösterilir. Bu filmlerin mesajına inanırsak, onları boyunduruk altına almak için her araç meşrudur. Tarihe böyle bir bakış bir *Hollywood* aldatmacasıdır. Çünkü kızılderililerin kafataslarını toplayıp, bunun için çok para alan barbarlar gerçekte beyazlardı. Kızılderililer üstünde kafa avcılığı onlar için büyük bir ticaretti. Bu "iş"i sonraları Vietnam'da sürdürdüler.

Kızılderililerle imzalanmış birçok anlaşma reislerin imzaları, geçersiz sayılarak feshedildi. Kabileler protesto edince "görüşme"ye davet edildiler ama görüşme yerine barbarca kılıçtan geçirildiler.

ABD'de çok sözü edilen "adillik" kızılderililer için alaydan başka bir şey değildir. Topraklarından kovalanınca, bu onlar için genellikle üzerinde birçok kabile üyesinin hastalık ve açlıktan öldüğü, uzun bir yol anlamına gelir.

1830 ile 1890 arasında 800.000 kızılderili beyazlar tarafından telef edildi. Örneğin 1838 ile 1840 arasında, kızılderili kabileleri Missisipi'nin doğusuna kovalandılar. *Cherokese*'ler bir "gözyaşları patikası"ndan reservasyona sürüldüler; 4000 Cherokese bu yürüyüşten sağ çıkamadı. 1861'de *Navajo* kızılderililerinin kanlı katliamı gerçekleşti. Üç yıl sonra Colorado'da Sandy Creek'te *Cheyenne*'ler kılıçtan geçirildi. 1890'da yüzbinlerce *Sioux*, çoğunlukla kadın ve çocuklar, katledildi.

Failler bu tüyler ürpertici cinayet için cezalandırıldılar mı? Tersine: Amerikan ordusunun birliğini pekiştiren subaylar övüldü ve terfi ettirildi, çünkü ne denli çok kızılderili gebertmişlerse, ülke beyaz sömürgeciler için o denli güvenli demektir, o denli çok genişleyebilecekler ve kendi mallarını mülklerini büyütebileceklerdi.

Colorado'da kızılderililerin komünist oldukları da söylendi."Denver Tribune", tüm mülklerini birlikte üleşiyorlar diye onlara saldırdı. Kızılderili insan avı, vatansever eylemi olarak görüldü. Kızılderililerin yaşlı ya da bebek olup olmadıklarına bakılmaksızın hiçbir ayırım gözetilmedi.

"Yalnız ölü bir kızılderili iyi bir kızılderilidir!" beyazların sloganıydı. Bir ateşkes yapıldığında, ateşkesi bozmak, kızılderili bölgelerini toplarla ateşe tutmak, köylerini yakıp yıkmak, erkekleri, kadınları, çocukları, yaşlıları boğazlamak için, en küçük fırsat yeterdi.

Amerikan adaletinde ırkçılığın yerini Kalifornia'da Pit River kızılderililerine yapılan muamelede görebiliriz. Beyazlar, kızılderililerin topraklarını istiyorlardı ve böylece 1970'de bir polis birliği tarafından baskın düzenlendi. Gözyaşartıcı bombalar, makineli tüfeklerle donatılmışlardı. Kızılderililerin üstüne salınan kana susamış köpekler de geldi. Çocuklar, kadınlar, erkekler ve yaşlılar en yalın deyişle, katledildi. Yere bir kızılderili düşse, bir de midesine basıldı. Harekat bittiğinde kızılderililer sürüklenerek hapise atıldı. Tümü, Federal Polise "saldırma" ve "görev sırasında polisi engelleme" suçlarından suçlandı ve hüküm giydiler.

Beş yıl sonra ünlü bir kızılderili önderi, Leonard Crow Dog, Federal Polis tarafından gece yarısı tutuklandı. Atı vuruldu. Karısı ölümle tehdit edildi. Çocuğu beyin sarsıntısı geçirecek denli sert olarak duvara doğru fırlatıldı. Çıplak olarak zincirlendi ve dipçik ziyafeti çekildi. Daha sonra memuru görevini yaparken engellemekten dava edildi.

1971' de, Washington kentinde halkının haklarını savunan bir kızılderili, Hank Adams, iki beyaz tarafından vuruldu. Olayı gören bir kızılderili beyazlara karşı tanık olarak ortaya çıktı. Tacoma (Washington) polisi kızılderilinin iddia ettiğine inanmadı; Hank Adams'ın kendi kendini yaraladığını ve bu fiilin suçunu iki beyazın üstüne atmayı istediğini tespit etti!

Beyaz vatandaş öldürüldüğünde, kural olarak polis faili bulmak için tüm olanaklarını seferber eder. Buna karşı, ölen kızılderili ise, katilleri rahat uyuyabilir, çünkü polisler cürümü açıklamaya hemen hemen hiç yanaşmazlar. Bir kızılderili de bir zenci, bir Portorikolu gibi ölümü toplum için kayıp değil, tersine kazanç olan, değeri düşük bir vatandaş olarak görülür. Ayrıca böylelikle hükümetin fakirlere yaptığı yardımdan tasarruf edilmiş olmaktadır!

Bir hastanede hekim olarak çalışan bir tanıdığım aracılığıyla, herhangi bir hastalıktan hastaneye yatan kızılderili kadınların sık sık rızaları olmadan kısırlaştırıldıklarını öğrendim. Aynı şey, ayrıca, diğer azınlıkların kadınlarına da uygulanır. Tabi ki bu yasal değil, ama muayenehanelerdeki beyaz çoğunluk bundan şikayetçi değil, çünkü ABD'nde azınlıkların hakları çok azını ilgilendirir ve sterilizasyon kızılderililere yapılan yardımlardan tasarruf etmeye yardım eder.

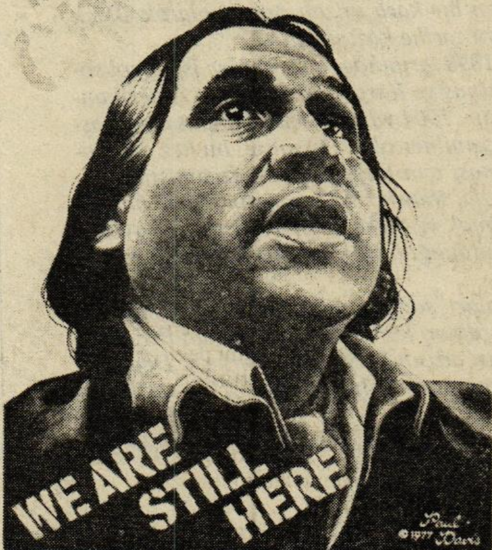
Öğrencilerine çok iyi not verdiği için ve sınıfında sözüm ona yeterli disiplin sağlayamadığından sonraları kovulmuş kızılderili bir öğretmenle tanıştım. Bir keresinde bir kızılderili olarak kendini nasıl hissettiğini sordum ve bana yanıt verdi: "Kızılderili olmak kendini ABD'nde yabancı hissetmek demek, sürekli itilip kakılmak ve çok sık hakaret işitmek demektir. Biz kızılderililer yarışı tanımayız. İnsafsız bir rekabetin sürdüğü ve içinde sürekli zayıfın ayrıldığı bir kültürde insan kendini nasıl iyi hissedebilir? Biz karakterin maldan önemli olduğuna inanırız, ama beyazlar mal mülk tutkularını doyurmak için her şeyi kurban ediyor. Beyazlar yaşlıları kovup huzurevlerine atarken, biz onlara hürmet duyarız. Bizim için toplum herşeydir, beyazlar kendi gereksinim ve kendi refahlarından başka birşey düşünmez. Bizim için doğruluk kendiliğinden anlaşılırdır; buna karşı ABD'ndeki beyaz politikacıların doğruyu söylemeleri bir raslantıdır. ABD'nin, içinde bizi aşağılamak ve dahası ortadan kaldırmak için sürekli yeni yöntemlerin bulunduğu dolandırıcılar ülkesi olduğunu tarihimiz gösteriyor."

1924'de kızılderililer resmen ABD vatandaşı oldular, ama yaşamları iyileşmedi, çünkü toprakları belediye tarafından vergilendirildi. Bu vergiyi ödeyemeyen kızılderililer mülkiyetlerini yitirdiler. Vatandaşlaştırmanın sonucu, kızılderililerin genel askerlik yükümlülüğü altına girmesi oldu. Birçok kızılderili İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonraları Vietnam'da savaştı, ama kendi haklarını savunduklarında ise radikal olarak etiketlenip hapise atıldı.

Son yüzyılda sürekli daha çok kızılderili, beyazlar tarafından ezilmelerine karşı koydu. 1968'de "Amerikalı Kızılderili Hareketi," (AIM) kuruldu. Bir yıl sonra *Alcatraz* adasını işgal ettiler. Bir beyannamede kayalık adanın işgalcileri şunu açıkladılar: "Biz kardeşlerimize elimizi uzatacağız ve şimdiye kadar hiç oluşturamadıkları bir topluluk kuracağız."

Bir kaç ay sonra, işgalciler hükümet kuvvetleri tarafından adadan uzaklaştırıldılar. Üç kızılderili daha önce hapiste yanlarına aldıkları bakır telleri çalmakla suçlandılar. Mahkemeye çıkartıldı ve ilk olarak 1973'te uzun muhakemeden sonra beraat ettiler. Amerikan hükümeti Alcatraz'ı içinde ziyaretçilerin Amerikan sisteminin meyvalarına hayran kalacakları bir turistik merkez ve müze olarak imar etmek istiyordu.

1973'te kızılderililer *Wounded Knee*'yi işgal ettiler. Dünya kamuoyunu kızılderililerin kaygı veren durumundan haberdar etmek için yabancı ülkelerden birçok gazeteci geldi. Marlon Brando

Leonard Crow Dog'la dayanışma.

gibi ünlü aktörler de işgalcilerin isteklerini destekledi. Her gün, daha çok Amerikalı, ayaklanmanın bir ırk savaşımının -kızılderili beyaza karşı- ötesinde Amerikan emperyalizminin pençelerini gösterdiği sınıf savaşımının bir yüzü olduğunu anlıyor.

Yirminci yüzyılda hemen hemen bütün Amerikan başkanları kızılderililerin kaderini iyileştireceklerine söz verdiler, ama gerçek reformlar hiç yapılmadı. Kızılderililerin Washington'daki politikaya gerçek etki yaratabilmeleri için çok az para ve çok az kudretleri var. Buna karşın kızılderili toprağını sömüren dev tekeller siyasal partilere seçim kampanyası için milyonluk meblağlar armağan edebilirler. Kızılderililerinki değil, bunların isteklerinin Amerikan politikacıları tarafından dikkate alınmasına şaşmamak gerek.

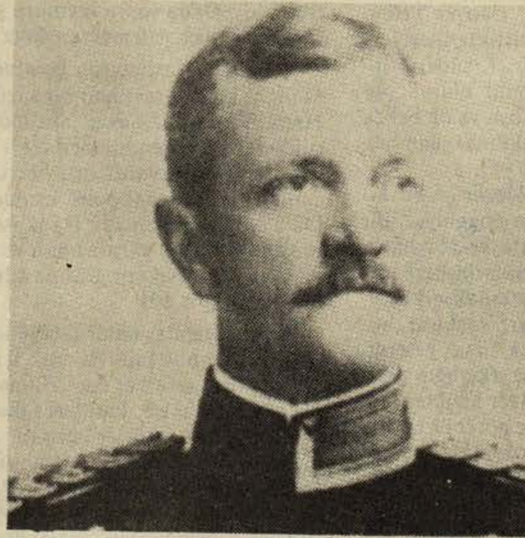
Aldatmanın bir çok biçimine, en temel insan haklarının yaralanmasına tanık olan benzersiz bir imha politikasının bu uzun tarihi, ABD'ndeki egemen güçlerin eyleminin tipik örneğidir. Aynı ruhu, örneğin Vietnam'da yaşamadık mı, zamanımızda özellikle keskinleşmiş biçimde El Salvador'da, Nikaragua'da, Grenada'da ve Guatemala'da yaşamıyor muyuz?

Amerikan tekelinin çıkarı söz konusuysa baskının herçeşidi meşrudur. Bu durumda napalm bombaları ve bitki zehirleri sivil halkın üzerine pervasızca atılabilir. Sonra Vietnam'da olduğu gibi, bir ülke "onu komünistlerden kurtarmak için" taş devrine dönecek şekilde bombalanabilir. Sonra çocuklar, kadınlar ve yaşlılar bile kılıçtan geçirilebilir ve bu hâlâ "hürriyetin savunulması" olarak gösterilebilir.

Burdan aklıma sorular geliyor: Avrupa'da ABD'nin baskı yöntemleri hakkında neden bu denli az bilgi var? İnsanın derinleşen bir hor görülmesi ile kendini gösteren Amerikan emperyalizminin stratejisi hakkında bu çeşit bilgisizlik geniş halk çevrelerinde nasıl hüküm sürüyor? Neden kızılderililerin "uygarlaştırılma"ları onların imhası için nasıl yalnızca bir bahaneyse, ABD'deki demokrasinin de sınırsız tüyler ürpertici fiil için yalnızca bir göz kamaştırma olduğu hakkında neden bu kadar az bilgi veriliyor?

Biz Avrupadakilerin, bir avuç vurguncunun çıkarlarına hizmet etmek için bir halkı telef etmekten ufacık bir vicdan azabı duymayan ve hali-hazırda insan uygarlığının savunucusu rolünü oynayanlardan, bizim ve insanlığın tümünün ne bekleyebileceği üzerine tezelden kafa yormamız gerektiğine inanıyorum.

Frederick Mayer
Wahsinn USA, Weltkreis 1984.
Çeviren: Osman Sarı

John J. PERSHING

Pershing'in Dünü ve Bugünü

John Joseph Pershing, 13.9.1860 tarihinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Montana'da doğmuştur. West Point'ten mezun olan Pershing, kişiliğini ve gerçek yeteneklerini daha 1886 yılında, 26 yaşındayken, 15.000 kişilik bir orduyla, Arizona'da yerliler üzerine yaptıkları soykırım savaşlarında ortaya koymuş ve ardından çok ölü bırakması, kıyıcılığı ve de acımasızlığı nedeniyle kendisine "Black Jack" adı verilmiştir...

Pershing, özellikle Batı Prearie yerlilerine karşı sürdürdüğü toptan öldürme girişimleri sonunda ortaya çıkan tartışmalar sonucu Washington'a geri çağrılmış ve ABD içindeki görevlerine son verilmiştir... Ancak, "En iyi kızılderili, ölü kızılderilidir" sözü, eşine az rastgelinen bir kara mizah örneği olarak Black Jack Pershing tarafından tarihe kazınmıştır...

Black Jack Pershing, 1898 tarihinde, o zamanlar İspanyol sömürgesi olan Küba'ya gitmiş ve Karayip Adalarının Amerikanlaştırılması için savaşmıştır. 1904 yılında, Rus-Japon savaşı başladığında, Tokyo'da ateşemiliter olan Pershing, bu kez de, Kore'nin Amerikanlaştırılması için büyük çaba harcamıştır.

1914 yılında, Meksika'da, Pancho Villa yönetimindeki bağımsızlık hareketlerini bastırmak ve Meksika petrollerine el koymak için giden ordunun komutanlığını da yine Black Jack Pershing üstlenmiştir...

Bütün bu "üstün başarıları" sonucu, ödüllendirilmek amacıyla Avrupa'daki Amerikan orduları komutanlığına atanan Pershing, sonradan 1921-1924 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri Genel Kurmay Başkanlığına getirilmiş ve 15.7.1948 tarihinde ölmüştür.

Anısı, dünyanın en büyük tahrip gücüne sahip nükleer başlıklı füzelerde yaşatılmaktadır...

Nikaragualı Kızılderili Sebastian Lopez Anlatıyor:

"Çocuklarımın Daha İyi Olacaklarına İnanıyorum"

Masaya, başkent Managua'nın 28 kilometre güneyinde bir şehir. Monimbo da Kızılderililerin oturduğu mahalle.

1978 Eylül Ayaklanmasında da Masaya, Ulusal Muhafızların garnizonlarına yapılan saldırıda, Somozacılara indirdikleri ağır darbelerle mücadelenin en çetin olduğu şehirlerden biriydi.

Masaya çarpışmalarında havadan şehrin sürekli bombardıman dahil her türlü vahşetten çekinmeyen Ulusal Muhafızlar, şehirdeki denetimlerini uzun saatler sonra sağlayabilmişlerdi. Giriştikleri vahşet yüzünden, şehre gazetecilerin girmesine uzun süre izin vermemişlerdi.

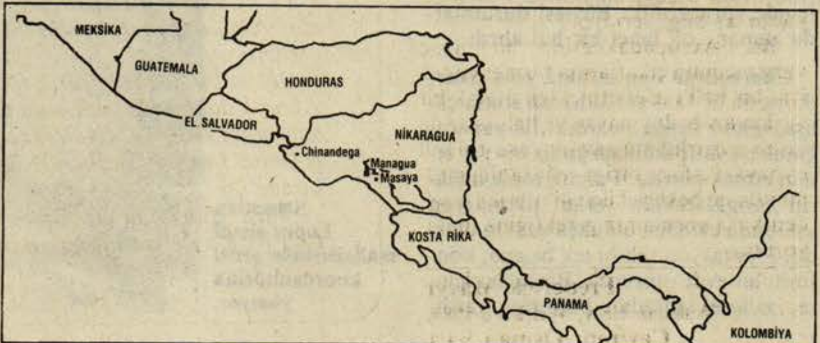
Okuyacağınız yazı, işte bugün de Masaya'nın Monimbo mahallesinden Kızılderili Sebastian Lopez'in hikâyesi. Yaşamı, düşünceleri ve duyguları... Çocukluğunu, ailesini, politik gelişimini, Somoza Diktatörlüğünün yıkılışına ve yeni Nikaragua'nın inşasına katılışını anlatıyor.

"2 Ocak 1947'de doğdum. Erkek-kız 14 çocuktan meydana gelmiş çok büyük bir aileydik biz. Dört kardeşim doğarken öldüklerinden, bugün on kardeş kaldık. Ya da başka bir şekilde ifade edecek olursam; 1979'da Somoza'ya karşı son ayaklanma başladığında on kardeştik. Büyük kardeşlerimden Sergio, Monimbo Ayaklanmasında vurulduğundan bugün sadece dokuz kardeş kaldık.

Babam tarım işçisidir, anam da evde çalışır. Biz daima çok fakir bir aile olarak kaldık. Babam sebze, zerzevat yetiştirirdi: Fasulye, domates, mısır ve yonca. Babamın işiydi bu. Biz çocuklar ona yardım ederdik. Günün büyük bir kısmını tarlada babamın yanında geçirirdik. Anam, yetiştirdiğimiz öteberiyi, pazara satmaya giderdi. Onların parasıyla geçindirirdi bizi, yiyecek-içecek satın alır gelirdi pazardan...

Pamuk Tarlalarında Çalışmaya Başladığımda Altı Yaşındaydım

Yazları hep Chinandega'ya gitmek zorundaydık, pamuk tarlalarında çalışmak için. Çünkü yeterince paramız olmazdı. Dört ay boyunca Chinandega'da pamuk tarlalarında kalırdık. Bir keresinde, biz oradayken üçüncü ayın sonunda anamız bizi ziyarete gelmişti. Ama kırk gün sürdü bu ziyareti. Ben kendi hesabıma çok güzel günler geçirdiğimi ve geri dönerken durmadan uyuduğumu söyleyebilirim. Güneş acımasızca yakıp kavuruyordu pamuk tar-

lasında bizi... Peki ne yapmak istiyorduk biz? Giyecek, yiyecek-içecek almak zorundaydık. Bir miktar birşeyler de anamıza bırakmak istiyorduk. Zenginliğimizin bir tek yanını söyleyebilirim: Çocuktan yana çok zengindik doğrusu. İşte bu yüzden tüm fedakârlıklara katlanmak ve üç ay boyunca pamuk tarlasında çalışmak zorundaydık. Pamuk toplama işi bittikten sonra geri dönüyorduk.

Chinandega'ya pamuk toplamaya ilk gittiğimizde altı yaşıma daha yeni basmıştım. En büyük kardeşim Alejandro o zamanlar 17 ya da 18 yaşındaydı, o alıp götürmüştü yanında beni. Hepimiz aile bütçesine katkıda bulunmak zorundaydık.

Chinandega'ya gittiğimizde; umudumuz, ücreti iyi olan bir pamuk tarlası bulmaktı. Çoğu kez, buradan Masaya'ya gitmek için saat 7'de yürümeye koyulurduk. O zamanlar çabuk gidilemezdi, çünkü yollar asfalt değildi. Öğleden sonra saat beş ya da altı civarında Chinandega'ya varırdık. İşçileri pamuk tarlalarına taşıyacak kamyonları beklemeye başlardık. Orada bekler ve bir hat bekçisi kulübesinin köşeciğinde kıvrılacağımız bir yer bulurduk. Ertesi gün, bizi tarlalara götürecek kamyonlar gelirdi. Bu nakliye işinden, artık rizikolu olup olmamasına bakmadan yararlanmaya kalkışırdık. Kamyonların bizi hangi pamuk tarlasına götüreceğini tahmin edemeden, kaderimize razı olur, beklerdik. Çünkü çalışmaya ihtiyacımız vardı, bu yüzden rastgele bir arabaya doluşurduk. Bazen arabalar bizi otuz ya da kırk kilometre kadar uzağa götürürlerdi. Bir keresinde Honduras sınırına kadar gitmiştik. Kamyonların bizi bıraktıkları yerde, neredeyse artık kaybolduğumuz duygusuna kapılmıştık. Bize iyi para getirecek, mahsulü bol ve iyi bir pamuk toplama ocağına düşmüşsek, çok umutlanıyorduk. Ama yıl kötü geldiği zaman, mahsül de kötü oluyordu. Tarlalar iyi sürülmemiş olduğu zamanlar, pamukların çevresi tümüyle yabani otlar ve çalılıklarla kaplı olurdu. Böylesi durumlarda işimiz çok zorlaşırdı. Getireceği para açısından, toplama işini büyük bir endişe içinde yürütürdük. Böylesi durumlarda zaman çok lanet bir hal alırdı.

Chinandega'dan şafakta yola çıkar, iki ya da üç saat yol aldıktan sonra çalışacağımız ocağa varırdık. İlk yapacağımız iş, yatıp-kalkacağımız bir yer temin etmek olurdu. Pamuk toplayıcıların konakladıkları yerler, plantasyon sahibinin evinden oldukça uzakta olurdu. Plantasyon sahibi tek başına, konforlu bir evde oturudu. Biz işçiler içinse, sadece tahtadan bölmeler vardı. Tahta ranzaların üzerinde uyurduk. Birbirinden tahtayla ayrılmış daracık bir bölme, artık üç aylığına senin olurdu. Ertesi gün yan bölmelerden biri, sana daha önce oralarda neler olup bittiğini anlatırdı: "Senin şimdi uyuduğun yerde, dün birini öldürdüler, biliyor musun?" ya da "Orada biri öldü!".

Bazen, pamuk tarlasına vardığımızda, mahsul çok kötü durumda olurdu. Ya da gözcü, bize çok kötü davranırdı. Gözcüler, istemediğin şeyleri zorla yaptırırlardı sana. Gözcü, seni tarladaki yabani otları yolma işine yollardı. Ayrıca, işiniz olmadığı söylenerek, çiftliğe geriye yollanmak istenirdiniz. Halbuki biz, çiftliğe yanaşma olarak değil, pamuk toplamak için gelmiştik. Daha çok götürü işlerde çalıştırırlardı bizi. Pamuk toplayıcılarla gözcüler arasında böylesi çelişkiler olurdu. Bazen hepimiz işi durdurur, isyan bayrağını çekmek zorunda kalırdık.

Bu konuda bir olay hatırlıyorum: Leon yakınlarındaki "La Quesera" denilen bir ocaktaydık. Bu ocak, "Las Marias"ın yakınındaydı. Ocaklar şehirden oldukça uzaktaydı, yürüyerek gidip gelmek zorundaydık. Kızgın güneşin altında beş saatlik bir yoldu bu...

Mahsul çok kötüydü, gözcülerin davranışları insanlık dışıydı. Bize bir pisliğe davranır gibi davranıyorlardı. Bu yüzden, bırakıp gitmeye karar verdik. Sonunda bırakıp kaçtık. En yakındaki ocağa kadar lanetli bir yol yürüdük. San Cristobal dağına... Chinandega yönünde giderken Leon'dan görünür bu dağ. İşte orada, gitmek istediğimiz bir ocak vardı. Öteki ocaklardan oldukça uzaktaydı. Sabahtan itibaren on saat kadar yürüdük, akşamleyin saat on ya da onbir civarında varabildik. Haçlı seferinden döner gibiydik. Yorgun ve bitkin bir durumdaydık. Anama bunlardan hiç söz etmedim. Bunların tümüne katlanmak zorundaydım, çünkü aksi halde beş parasız kalırdık. Bu yolculuğumuz boyunca, birkaç yaşlı kadının ölmüş olması başımıza gelen en feci durumlardan biriydi. Biz gençler, küçük çocukları, yiyecek-içecekleri taşımak zorundaydık. Tek bir kimseyi de yolda bırakıp gelmemiştik. Yürüyemeyen başkalarına yardım ettik hep. Biz yardımseverliği böyle anlıyorduk. Yardıma ihtiyacı olanın hemen yanındaydık. İyi bir mahsulün olduğu zamanlar da oldu, iyi tarlalara da rastladık. Fakat bunlar çok sayılmazdı. Chinandega'da dehşetli ve oldukça acı deneyler geçti başımızdan...

Bugün, Tanrıya şükür oralara gitmeye hiç ihtiyacımız yok. Bütün kardeşlerimin, burada, Masaya'da işleri var ve yaşamlarına yetiyor. Ama ben gençtim, bir çocuktum henüz, fukaralık içindeydim. Bir pantolonum ve bir gömleğim vardı. Anam pislik içindeki gömlek ve pantolonumu yıkadığında, bütün gün belime sardığım bir havluyla dolaşmak zorunda kalırdım. Çünkü onları, kuruduğunda giyebiliyordum tekrar. Günde iki kez yemek yiyişimiz çok rastlanılan bir durum değildi. Sabahları birer parça sandviçimiz vardı, yanında da şekerli kahve. Öğleleri evdeysek, anamız yiyecek bir şeyler yapardı. Fakir bir aileydik ve eh şöyle böyle de mutlu sayılırdık.

Dokuz yaşında okula gittim. Burada, Monimbo'da. Öğretmenimiz, mahallemizden bir adamcağızdı, kısa süre önce öldü. Gerçi onun öğretmenlik sıfatı yoktu, ama çok sorumlu bir kişiydi. Ben kendimi ona karşı teşekkür borçlu hissediyorum, bana ilk harfleri öğretendi o. Adı Don Miguel Fuentes'ti. Altı yıl okula gittim. Hiç ara vermeden altı yıl, yani hiç sene kaybetmedim. İlkokulu böyle bitirdim. Okul kitapları-

Sebastian Lopez şimdi mahallesinde genel koordanitörlük yapıyor.

mı arkadaşlarımdan ödünç almak zorundaydım. Çünkü anam-babam çok fakirdi ve paraları yoktu, ilkokuldan sonra başka okula da gidemedim. Bizim evde ilkokulu okuyabilen tek kişi bendim. Kardeşlerim sadece üçüncü sınıfa kadar okuyabilmişlerdi. Onlar sadece yazı yazmayı öğrenebilmişlerdi.

Çocuklarım Daha İyi Olacaklar

Çocuklarımla birlikte olmak sevindiriyor beni. Çocuklarıyla ilgilenmek hoşnutluk verir bazı babalara... Ben onlardan biriyim. Çocuklarına kötü davranan ana-babaları da görüyorum. Anlayamıyorum ben onları. Çocuklarıyla ilgilenmemeleri ters geliyor bana. El Salvador'la aramızda kötü bir durum doğduğunda, küçük çocuklarımızın geleceği için siper kazmamızın gerekli olduğunu ilk ileri sürenlerden biri bendim.

Çocuklarımın daha iyi olacaklarına inanıyorum. Özgürlük savaşına aktif olarak katıldım, şimdi de çocuklarımın daha iyi günler görmesi için katılıyorum mücadeleye. Çok fedakarlıklarda bulunduk. Tersi olamazdı zaten. Bu nedenden kendim ve çocuklarım için sevinçliyim. ileriye doğru yürüdüğümüz, kurtardığımız özgür Nikaragua için sevinçliyim.

Somoza diktatörlüğü zamanında eziliyorduk, hem de çok eziliyorduk. Bize, o zamanlar, bugünkü özgürlüklerin hiçbiri tanınmıyordu. Oğullarımızın bu olanakları yitirmemesi için dikkatli olmak zorundayız. Düşüncesizce bir davranışımız yüzünden bugün yaşadığımız bu muazzam özgürlük düşüncesini ellerinden kaçırmasınlar.

Dağlardaki savaş, aşağı-yukarı yirmi yıl kadar önce başladı. Kuzeyde, Matagalpa ve Chontales bölgelerinde savaşıyorlardı Sandinistler. Fakat biz onlarla ilgilenmiyorduk.

O zamanlar henüz halkla hiçbir bağlantıları yoktu. Daha yeni yeni başlamışlardı halkla bağ kurmaya. Hafiyeler de dehşetli bir korku salıyorlardı. İnsan, çevresine baktığında herkesi Somozacı sanıyordu. Beni savaşa katılmaya yönelten neydi? Halkın katlanmak zorunda bırakıldığı baskının ortadan kaldırılması. Somoza'nın Ulusal Muhafızları insanı her yerde rahatsız ediyordu. Tarım işçilerini katlediyorlardı. Somozacı askerlerin kindarlığı çekilmez bir hal almıştı.

1974'te Sandinistlerin Chema Castillo'nun evine saldırdıkları haberini aldık. O zaman biz gördük ki, Sandinistler baskıyı ortadan kaldırmak istiyorlar. Gizlice Sandinistlere yardımcı olmaya başladık biz de... Evlerin duvarlarına plaketler yapıştırdık.

İlk başlarda çok korkuyorduk. Komşumuz, yakınımız olan insanları devrimci bir heyecan sarmıştı. Şimdi oturduğumuz blok evler Saray Baskını'na katılan komşum Wilberto Cano'nun adını taşıyor. Biz onların hayatlarını verdiklerini ve büyük fedakârlıklara hazır olduklarını gördük. Bu baskıları ortadan kaldıracaklarını gördük.

Doğaldır ki, çok korkuyorduk. Çok korkuyorduk ilk başlarda. Somoza'nın, Ulusal Muhafızlar'ı karşısında susta durmak zorundaydık ve savunmak için hemen hemen ellerimizden başka bir şeyimiz yoktu. Buna rağmen devam ettik.

Başlangıçta benim özel bir görevim yoktu. Teofilo Aleman'ın önderliğindeki bir gruptaydım. Ne yapacağımızı o bize söylüyordu, biz de onu yapıyorduk. Verilen talimatları yerine getiriyorduk. Eylül 1978'de, burada, Monimbo'da Ulusal Muhafızların karargahına saldırdık. Bomba ikmaliydi benim işim.

Nihai kurtuluş savaşına katılım çok büyük olmuştu. Burada mezarlığın yanında, orada toprak yolun büyük dönemecinde tahkimatlar yaptık, mahallemizi savunduk.

Aynı Gemide Seyahat Edenler

Önceleri politik partilerin hiçbirine kulak asmıyorduk. Seçim hilelerine her zaman başvurulurdu. Zaten bu seçimler, sadece haydutluğa bir meşruluk görünümü vermek içindi. Ama seçmenler de, Liberallerle Tutucuların aynı güvertede seyahat ettiklerini açıkça görüyorlardı. Burada söylenen bir deyimdeki gibi "Aynı tabaktan yiyorlar"dı onlar.

Bir keresinde Tutucuların popüler bir lideri vardı. Aguero'ydu adı. Halkı, Managua'da Somoza'ya karşı büyük bir gösteriye çağırdı. Hatta Somoza'nın yıkılmasını bile planlamıştı. Fakat gösteri, Ulusal Muhafızların göstericilere gözü dönmüş bir biçimde ateş etmeleriyle son bulmuştu.

Daha sonra, Aguero'nun Somoza'yla aynı gemideki biri olduğu ve katliamın yapılmasına yardımcı olduğu anlaşıldı. Görüp öğrendiklerimiz bize yetmişti. Onun için hiçbir şey yapmak istemiyorduk. Biz de bir ulusöz vardır: "Partilerle aynı masada oturmayız." Biz fakirler, partilerle birlikte yemek yemeyiz. Hükümete bir Liberaller gelir, bir Tutucular. Bizi her ikisi de köşeye sıkıştırırlardı.

Şimdi bütün bunlar değişti tabii. Bu hükümet, bizim şimdiki hükümetimiz, böyle şeylere tenezzül etmiyor. Her şey, büyük bir açıklık içinde, bizim gözümüzün önünde olup bitiyor. Bunun tersini iddia edenlerin kör olduklarına inanırım ben. Bugün hükümette olanlar halkın kendisidir. Yaptıkları işler apaçık ve ortada. Çalışmalarını tüm halk kontrol edebiliyor. Ne düşündüklerini öğrenmek ve onlarla konuşmak için halkı topladıkları oluyor. Saklanmıyorlar halktan. Somozalar zamanındakinden tümüyle başkadır her şey bugün.

Somoza bir konuşma yapacağı zaman, devlet dairelerinde çalışan herkes katılmak zorundaydı. Somoza yüzünü her zaman halktan saklardı. Açıkta konuşması gerekirse, bir tabuta benzeyen, camdan bir kabinin içine saklanırdı. Bu cam kabin kurşun geçirmez bir camdan yapılmıştı.

Fakat bugün iktidardaki FSLN böyle şeyler yapmıyor .Çıkıyor ortaya konu-

Managua'da Aralık 1982'de yapılan 2. Sandinist Gençlik Kongresinde Miskito Tiyatro Grubu.

şuyor yöneticiler. Bu tabii ki iyi korunmayı gerektiriyor. Fakat bu durum da geçici bir şey. Biz, şunu da açıklıkla biliyoruz ki; bu anda gidip "biz komutanlarla konuşmaya geldik." denemez. Çünkü karşı-devrimciler yüzlerce kez, yöneticilerimizin arasına sızmaya çalıştılar. Bu yüzden şimdi sıkı güvenlik tedbirleri alındı. Ama bu güvenlik tedbirlerine rağmen, halkın arasından seçilen delegeler sık sık hükümete gidiyorlar. Onlarla konuşuyorlar, ya da komutanlar bizimle görüş alışverişinde bulunuyorlar.

Devrim, Kızılderili Kültürüne Yeniden Hayat Verdi

Dediğim gibi, 1974'de FSLN'nin Chema Castillo'nun evine düzenlediği saldırıdan itibaren, ben, FSLN sempatizanıydım. Zaferden sonra, komşulara blok evler temin etme işini organize etmeye başladık. Kültürle ilgilenme görevi verildi bana.

Halk danslarımızla ilgileniyordum. Kızılderili masklarının sergilenme işine ilk burada başladık. Somoza Diktatörlüğü zamanında unutturulmuş danslarımızı yeniden dirilttik. Somoza bizi Kızılderili geçmişimizden koparmıştı.

Devrim bu geleneği yeniden canlandırmaya ve yaşatmaya başladı. Böyle şeylerle ilgilenmek,özellikle Marimba şarkıları çok sevindiriyor beni. Bu yakınlarda bir müzik grubu kurdum. Bu gruba herkes katılabiliyor.

Daha sonra beni, mahalle koordinatörünün yerine getirdiler. Önceki koordinatör orduya katıldı.

Ben, benim "Manzana"mın koordinatörüyüm. Benim görevim, çeşitli alanlardaki görevlilerin işlerini koordine etmek. Kültür, propoganda, spor, sağlık, ekonomik sorunlar ve savunmanın organize edilmesi gibi çeşitli alanlarda çalışılıyor.

Her görevlinin kendi iş alanı var. Savunmadan sorumlu olanlar, gece nöbeti ve milislerin örgütlendirilmesiyle ilgileniyorlar. Ekonomik sorunlarla ilgilenenler, temel gıda maddelerinin temininden ve fiyatların tespitinden sorumlular. Satıcıların fiyatları yükseltmemelerinden ve yeterince, pirinç, şeker, fasulye bulundurulmasından sorumlular.

Propaganda işiyle görevli olanlar, gösteriler düzenliyorlar. Sporla ilgilenenler, çocuklara ve gençlere spor yaptırıyorlar. Kültürden sorumlular daha önce anlattığım şeylerle ilgileniyorlar.

Baş-koordinatör olarak benim görevim, bu sorumluluk alanlarına giren işleri yürütmek.

REŞİT ERGENER

ARKEOLOJİ

Ne zaman adandı ilk kurban tanrılara
bağışlamaları için yaşamı?
Ne zaman inanmaya başladık başkalarının verdiğine
bize, bizim olanı?

Ne zaman kuruldu ilk tapınak, ilk sunak yeri?
Ne zaman öğrendik yalnız
bayramdan bayrama şarap içip
bayramdan bayrama sevişmeyi
ve kalan zamanımızda
çalışıp, savaşıp, çalarak
tapınaklara götürmeyi?

Biologların dediği gibi bir kaya parçasının üzerinde
küçük bir su birikintisinde
bir kaç amino asit ve tuzdan
nasıl oluştuğu denli giz dolu
yaşama nasıl borçlandırıldığımız da

Aradığı, kalıntıları arkeologların, bir borç senedinin
yazıyı dahi bilmeyen kızılderililere
topraklarını terk etmeleri için
imzalatılan türden

Bulunanların, kimi elimizde
kimi çürüyüp, dağılıyor
güneşi görünce
kimi de parçalanıyor
birer kazma darbesiyle

Üzerindeki kum ve toprak yığınları
her gün biraz daha kalınlaşırken
geçmişimizin

Edebiyatta Yöntem - 4

Düzenleyen:
Aziz Çalışlar

Günter Walch'tan sunulan Edebiyatta Yöntem'in Özgül Sanatsal İlke ve Deneyimler altbaşlığının ilk iki maddesi olan Yöntemin Bilgikuramsal Yanı ve Yöntemin Değerlendirici Yanı geçen sayımızda verilmişti. Bu sayımızda diğer iki maddeyi, Yöntemin Modellendirici Yanı ve Göstergesel Yanı'nı bulacaksınız.

* * *

Çeviren:
Veysel Atayman

3. Yöntemin Modellendirici Yanı

Yöntemler, bilgikuramsal ve değer-oluşturucu yönleriyle, daha doğrusu kendilerini oluşturan yanların tümüne gösterdikleri bağımlılık içinde, gerçekliği *imgesel olarak modellendirme* ilişkisi yönüyle de birbirlerinden ayrılırlar. Bu durumda ortaya çıkan imge, gerçekliğin modeli olarak, imgeleştirdiği nesnenin (tıpkı bilimdeki modellerde olduğu gibi) tam ve eksiksiz bir kopyasını, özgün nesnenin aynısını oluşturmaz. (Bu bağlamda her bir edebiyat tarzı ya da türü arasındaki zorunlu farkları bir an için bir yana bırakıyoruz.) Bu model, karşımıza biçimi değiştirilmiş, nesneyi yeniden oluşturan imge olarak çıkar. Burada da, gerçeklik karşısındaki tavrın etkin özelliği, özellikle gerçekçi davranışınki belirginleşir.

Modelin sanatsal hakikati [doğruluğu], imgeleştirildiği nesne ile kendi arasındaki yüzeysel, maddi benzerlikten ileri gelmez. Bu yüzeysel benzerlik, yeniden oluşturma süreci içinde gitgide kaybolabilir. Modelleştirmede, yazınsal imgelerin oluşumunu tayin edici bir etmen olan hayalgücü, yani düşlem [fantazi] etkindir. Edebiyatın gerçeklik ile ilişkisi yalnızca öğrenme ve değerlendirme ilişkisi olmayıp, aynı zamanda tasarımlayıcı ve düşlemsel biçimlendirme araçlarıyla, biçimde oynamalarla, zamansal atlama ve kısaltmalarla, yoğunlaştırma ve yaymalarla vb. işleyen yeniden biçimlendirici bir ilişkidir. Edebiyat gerçek olmayanı, hattâ masallarda ve "uydurma" öykülerde olduğu gibi, olanaksız olanı canlandırabilir, ama bu yoldan bile gerçekliğe ilişkin önemli ve sanatsal bulgular ortaya koyabilir; bu durumda sözkonusu model, gene de gerçekliğin imgesi olarak kalır, hatta derin ve geniş bir anlamda, o yüzeysel benzerliklerden çok daha gerçek, çok daha hakiki bir benzerliktir onunki. Herhangi bir modelin doğruluk derecesi, [içerdiği doğruluk], sanatsal öznelliğin [yazarın] model ile özgün nesne [olay] arasında kurduğu *çok yüksek düzeydeki* yapısal benzeşime; başka deyişle, her iki öğenin de düğümlendikleri yapıların birbirine uygunluğuna ve bunların hareketine [dinamiğine] dayanır. Okuyucunun, birşeyi kafasında canlandırma, hayal kurma gücü de herhangi bir yapıtın alımlanmasında vazgeçilmez bir rol oynar. Herhangi bir yapıtta gerçekliğin öğelerine ilişkin düşüncelerin yansıları, kurmaca bir "dünyanın" modeli içinde bu modelle bütünleştirilmişlerse,bu, nesnelerin ancak kimi yanlarının belirlenmiş olduğu, ama okuyucunun, canlandırma, hayal kurma gücü sayesinde, bu sınırlı yanı, bütünün yerine koyduğu anlamına gelir. Canlandırma, hayal kurma gücü kavramı, okuyucunun [yazınsal] iletimi kafasında canlandırma sürecinin, imgesel özellik taşıdığı anlamına gelir; okuyucu, bu gücü sayesinde, gerçekliği temsil eden edebiyatı alımlayınca, gerçeklik karşısında (onu değiştirici) üretken düşünceler oluşturabilir.

Bilimdekinin aksine, edebiyattaki model, yardımcı bir kurgu değil, üretmenin, ulaşılmaya çalışılan, en önemli sonucudur. Özellikle gerçekçi yapıtlarda, dolayısıyla da toplumcu gerçekçiliğin yapıtlarında, tarihsel nedensellik ilişkisini gözönüne seren, toplumsal işlevsellik taşıyan modeller üretilir.

Gelelim, sözkonusu tarihsel nedensellik ilişkisi, her edebiyat modelinde aynı belirginlikte yansımaz. Modernizmin yönteminde, fenomenlerin [olay, kişi ve nesnelerin] tarihsel koşullanmışlıkları olgusu iyice karanlıkta kalır. Örneğin bir geç-burjuva dönemi yazarı olan Samuel Beckett'in anlama-aykırı oyunlarında kişiler durgun, hareketsiz ve eylem yapma yeteneğinden yoksun figürler olarak gösterilirler. Anlamlı bir iletişim kurma yeteneğini yitirmiştir tümü, insan olma onurları da yok olup gitmiştir böylece. Gelelim bunlar, yazarca, tarihi yönlendirme gücünü elinden kaçırmış bir sınıfın temsilcileri olarak yansıtılmazlar. Beckett, oyunlarını öylesine üst düzeyde genellemeye [soyutlamaya] çalışır ki, bunlar artık bütün bütüne yazarın kafasında varolan anlama-aykırı bir insanlık durumunun modelleri olarak belirirler. Tarihsel ve toplumsal farklılıklar gösterilmeyince tarihsel nedensellik ilişkisi ortaya çıkmamakla kalmaz, büsbütün inkâr da edilir. 20. yüzyıl geç-burjuva dönemi ideolojisinin modellerini oluşturan bu oyunlar, imgeleştirilmiş fenomenlerin yapısını yansıtmakla birlikte, "Beckett'in anladığı anlamda" dünyanın yapısına hiç de uygun düşmemektedirler.

Bir yazınsal model, gerçekliğin çeşitli fenomenlerinin yapısını kavrayabileceğinden, benzer yapılar birbirinin karşılığı olarak varoldukları sürece, değişik tarihsel durumlara ve koşullara bakılmaksızın kullanılabilirler. Geleneğin büyük yazınsal yapıtlarının alımlanabil-

me ve yorumlanabilme olanağının kesintisiz bir süreç oluşturma özelliği buradan kaynaklanır.

4. Yöntemin Göstergesel Yanı

Yöntemin tüm yapısı, yazınsal metnin ilettiği olguları, genellemeleri ayrıntı zenginliğini; metnin içerdiği boşluklara göre [anlamsal yollamasının] belirliliği ya da belirsizliğini, gündelik dilin dışındaki bir dille, eğretilemelerle ya da simgelerle, doğrudan ya da dolaylı canlandırmasını, tümcelerin karmaşıklık ve derinliğini metinde düzenleyen çeşitli yazınsal yapıların ve kurucu araçların oluşturdukları "imgesel" göstergeler sisteminin tümünü belirler; bu göstergeler, yazarın, gerçekliğe eğilirken elde ettiği sanatsal buluşları estetik düzlemde iletmek amacıyla geliştirdiği göstergelerdir. Burada yeri gelmişken bir kez daha bir gerçeğin altını çizmekte yarar var. Edebiyatta yalnızca estetik düzlemde biçime kavuşmuş olan şey, içerik olarak ortaya çıkıp etkili olabilir; bu sanatı toplumsal bilincin tüm öteki biçimlerinden ayırdeden özelliklerin başında gelir. İçeriğin biçime kavuşturulması bağlamında, sık sık gerçekliğin dile getirilişinde "şifrelendirme" ya da "kodlaştırma" işleminden söz edilir. Gelgelelim burada hazır verilmiş bir içeriğin bir kabuk içine gizlenmesi sözkonusu değildir; estetik buluşlar ancak sanatsal öğrenmenin, değerlendirmenin ve biçim vermenin oluşturduğu sürecin bütünü içinde ortaya çıkarlar ve bu süreç içinde sözkonusu göstergeler sistemi geliştirilir. Bu nedenle, yukarıda belirttiğimiz "şifrelendirme", "kodlaştırma" kavramları, talihsiz bir seçimin ürünüdürler.

Alımlama açısından baktığımızda, yazınsal etkinin düzenleme ilkesi olarak karşımıza çıkan göstergeler sisteminin anlaşılabilirliği, bir yöntem ölçütü oluşturur. Burada anlaşılabilirlik, öyle kolay ve doğrudan gerçekleşen bir şey olarak değil, ama toplumsal çıkarların ortaklığından kaynaklanan temel bir metin kavrama yolu olarak alınmalıdır.

İmgesel göstergelerin kulanılması, iki anlamda görece bağımsız bir işlemdir. Yazarlar her üretim ediminde, kullandıkları göstergeleri temelden ele alıp, yeniden kendi amaçları doğrultusunda işlemek zorunda değildirler; çünkü yazarlar, yazınsal mirasın önemli bir bölümünü oluşturmakla kalmayıp, yaratıcı özümleme süreci içinde görece bağımsız kimlikte yer alan bir göstergeler öbeği ile buna ilişkin estetik niteliklerin düzenleniş biçimlerini karşılarında hazır bulup, bunları kullanabilirler. Aynı göstergenin değişik yöntemlerde başarıyla kullanılabilmesi, yukarıda sözünü ettiğimiz görece bağımsızlığın ikinci belirtisidir. Öyleyse, bir takım dile getirme araçlarının nasıl kullanıldığına bakarak, burdan belli bir yazarın yazınsal yöntemine ilişkin sonuçlar çıkarmak olanaksızdır. Bu bağlamda ayırdedici özellik, yöntemin belirlediği, ama aynı zamanda, yöntemi de belirleyen estetik-iletişimsel ilişki olup, bu ilişkide sözkonusu göstergeler belirli bir düzenleniş içinde yer alırlar. Gelgelelim, bu ilişkinin sonucunda oluşan göstergeler sistemi, artık bütün bütüne yeni ve başkalarıyla karıştırılması olanaksız bir üretimi oluşturur. Yazınsal araçların uygunlukları, ancak kullanıldıkları alandaki nesneye uygunluklarına bakılarak belirlenebilir.

Brecht, 1949'da Friedrich Wolf'a yazdığı mektupta, "Ne gibi sanat araçlarının seçilmesi gerekir, sorusunun yerine olsa olsa biz yazarlar kitlemizi toplumsal etkinliğe nasıl yönlendirebiliriz sorusunun konması gerektiği düşüncenize katılıyorum. Bu amaca yardım eden akla gelebilecek her sanat aracını, eski yeni diye bakmayıp, denemeliyiz." der. Büyük bir toplumcu gerçekçinin ağzından, toplumcu gerçekçiliğin yönteminin normatif, kısıtlayıcı bir gösterge-kullanma anlayışına yer vermeyip, dünya edebiyatının yazınsal anlatım araçlarının tümüne üretken bir anlayışla açık durması gerektiğinin kanıtıdır bu.

İşte bu anlamda geç-burjuva dönemi edebiyatının kimi yapıtlarının ve olaylarının özünü yalnızca yazınsal araçlar ilişkisiyönüyle kavramaya kalkışmanın yanlış olacağını söyleyebiliriz. Bir kere, geç-burjuva yazarların kullandıkları araçlar alabildiğine farklıdır birbirlerininkinden. Örneğin, James Joyce'un dili öznelci bir anlayışla parçalaması, Kafka'nın parabel'lere ve fantazi ürünü öğelere yer vermesi, ya da William Golding'in simgesel araçlara baş vurması,adı geçen yazarların, bu saydığımız özellikleriyle, yalnızca modernist burjuva edebiyatının çekirdeğini oluşturmayıp, aynı zamanda, gerçekçi sanatçılarca da kullanılabilen araçlara başvurduklarını göstermektedir. İşte bu bakımdan, sözkonusu yazarın gerçekliğe ilişkin bakış açısını, gerçekliği nasıl değerlendirdiğini, bu bakış açısı ve değerlendirmenin kullanılan göstergelere nasıl yansıdığını çözümlemeden; ayrıca, kimi geç-burjuva dönemi sanatçıların, burjuva insanın yabancılaşmış konumunu bizzat yaşamakla kalmayıp, (ki bu yabancılaşmayı burjuva-hümanist yazarlar yanısıra, toplumcu gerçekçi yazarlar da görmüşlerdir), bu konumu edebiyatta biçim düzleminde de benimseyip, seçtikleri sanatsal araçlarla bunu tüm insanlığı kapsayan bir konumda nasıl *genelleştirdikleri*'ni bilmeden ve tüm bu ilişkilerin ayrıntılı bir çözümlemesini yapmadan, bu yazarların içinde yer aldıkları yazınsal akımlara ilişkin sağlıklı görüşler elde etmek olanaksızdır.

Gerçekliği özümlemek ve canlandırmak amacıyla hareket eden gerçekçi yazarlar ile toplumcu gerçekçi yazarlar da imgesel göstergelerin oluşturduğu öbekten yararlanabilir, demek yerine, özellikle onlar yararlanmalıdır, demek daha doğru olur. Ne var ki, göstergelerin oluşturduğu bu "depoyu", düşünce tarzından arınmış bir biçimler-öbeği gibi düşünmemek gerekir. Geçmişten gelen, "hazır bulduğumuz" göstergeler yanısıra, belli türlere özgü düzenleme tarzları, yapılar, çeşitli biçimlendirme araçları ve yolları, ancak biçimlendirilmiş nesnelerin, [konuların] gerektirdiği doğrultuda işlev değişikliğine uğratılabilirler. Başka bir deyişle, en ince ayrıntılarına kadar, geniş anlamda, belli bir dünya görüşünün damgasını taşırlar. Bu bakımdan, burjuva nitelikte bir bağlamın içinden canlandırma-biçimlendirme araçlarını çıkarıp almak, bunları yaratıcı bir katkıyla uygulamak, başka bir deyişle, işlevlerini değiştirmek, alabildiğine karmaşık bir süreci oluşturur; bunun nedeni ise bu biçimlendirme araçlarının düşünceselliklten arınmamış olmalarıdır. Tersine, biçimlendirme araçlarının kendilerine özgü önerme değerleri vardır ve somut duruma göre, burda ortaya çıkan sorunlar ve elde edilen etkiler çok çeşitli olabilir. Biçimlendirme araçları, daha önceki biçimleri parodi'leştirerek kullanmaktan tutun da [Brecht, John Gay'in *"Dilenciler Operası"*'nı, *Üç Kuruşluk Opera*'da parodileştirmişti], bunlardan yepyeni biçimler geliştirmeye kadar uzanır. "Toplumcu gerçekçi edebiyat, dünyanın olanca boyutlarıyla ve çeşitliliğiyle canlandırılıp biçimlendirilmesini hedefler. Bunu yaparken tek bir sesi, tek bir rengi, tek bir yaşam alanını dışta bırakmamalıyız. Toplumcu-gerçekçi sanat, toplumcu düzenin kişilerinin gelişmeleri için gereksindikleri herşeyi dile getirmek, herşeyi sanatsal düzlemde içermekle yükümlüdür.", der Hager. Dünyayı sanatsal düzlemde özümlemenin tüm olanaklarını harekete geçirme anlamına gelen bu saptama, roman gibi, gerçek olayların ve nesnelerin yapı ve biçimlerine çok yakın düşen büyük yazınsal biçimlerin, imgeleştirmenin vazgeçilmez bir biçimi olarak hangi işlevleri yüklenmesi gerektiğini de bize göstermektedir. Ama romanın canlandırma-biçimlendirme tarzını, mümkün biricik tarz olarak görmek, toplumcu-gerçekçi üretme ve yaratma-

nın enginliği ve çeşitliliği ilkesine ters düşecektir. Brecht, "sanatçıların, ürettikleri gerçeklik imgeleri ile gerçeklik arasındaki benzerliğin derecesinde bir [sanat] ölçütü bulmak isteyenlerin herkesi düş kırıklığına uğrattıklarını" söyler. "Resimde, [gerçekliği] aynen resimlemek, en azından günümüzde bir sanat becerisi olarak görülüyor; bunun sanatın 's' siyle ilintisi yok oysa".

Burada seçtiğimiz örnek, yazınsal türler ile sanat türleri arasında bir ayrımın varlığını ima eder gibi. Öte yandan, "yaşama çok yakın düşen" gösterge sistemlerinin yazınsal düzlemde değerlendirildikten sonra (yoğunlaştırma, genelleştirme işlemlerinden sonra) "eğretileyici" anlam taşıyıcılarına dönüştüklerini de belirtmek gerek. Gösterge, sanatın dilinin işleyiş tarzının özelliği sayesinde, yollama yaptığı gösterilenin de ötesine taşan bir anlama bürünür.

Yazınsal biçimlendirme ve canlandırma gerçekliğin yinelenmesi, yaşamın biçimleri içindeki bir portre, bu biçimlerin kopyası olamaz. Yazınsal canlandırmanın aracı, tasarlama gücünü ve duygusallığı hazırlayan tümce anlamlarıdır. Yazınsal canlandırma belli bir canlandırma alanını göz önüne seren, ama bu alanı, bir gerçeklik alanının kesinliği ve belirginliğiyle öylece temsil etmeyen olguların yansılarını, (gerçek zenginliğiyle olmasa da) belli bir davranışı kavratıp yeniden kurdurtabilen kavramsal bildirimler ile derin boyutlu imaları bize iletir.

Yazınsal metinleri adım adım alımlamayı öğrenmiş bir kafa, gündelik dilde yollama yapılan anlamın ötesine giden simgelerle, göndermelerle işlem yapar. Burda fantastik olanı, groteski, parabeli ya da simgeleri içeren biçimlendirme tarzlarının evrenselliği, ayırdedici bir nitelikleri olma durumunu korur. Gerçekçi bir estetiksel-iletişimsel bağlam içinde, görüntüyü yoğunlaştırıcı bir araç olarak kullanılan simge, vazgeçilmez bir yazın aracına dönüşmüş demektir. Oysa aynı simge, yalnızca soyut bir düşüncenin göstergesi olarak kullanıldığı ve duyumlara açık, somut tözünü yitirdiği yerde, kendi kullanımının sınırlarına dayanır; çünkü toplumsal gelişmenin anlamını kavramaktan uzak kalmış, giderek duyumlarla ulaşılan canlı doğrudanlıklardan yoksunlaşmıştır; dolayısıyla okuyucu, estetik düzlemde, iletiyi yaşantısına alamayacak ve tasarlama, kafasında canlandırma etkinliğini gerçekleştiremeyecektir.

İmgesel göstergelerin oluşturduğu sistem içinde, belirli sanatsal araçların kullanılmasına ve bunların geliştirilmesine karar verildiği anda, her yöntemin, yazınsal üretimin üslup oluşturucu olanakları ile olan ilişkisi de gelişir. Örneğin romantik yöntemin karakteristik özelliklerinden biri, yoğun bir çabayla durmadan yeni dile getirme araçları peşinde olmasıdır. Gerçekçi yöntemlerin değişmez temel niteliklerinden biriyse, kendi üretimleri, yapıtları için gerekli göstergeler *sistemi*'ni, amaca uygunluğunun gözönünde tutarak, belli bir bağımsızlıkla seçip kullanabilmeleridir. Herhangi bir yazınsal yöntemin verimliliği ve gelişebilme olanağı, yöntemin, üslup oluşturucu olanaklarına sımsıkı bağlıdır. İşte bu bağlamda, gerçekçi edebiyat geleneğinin ve toplumcu gerçekçiliğin ilkece sınırsız genişliğinin ve zenginliğinin, verimliliğe ve üretkenliğe özellikle yolaçıcı oluşu açıkça ortadadır.

Bu ilişkileri saptarken, *üslup*'u kapsayıcı bir üst kavram olarak, bir yandan yöntemin göstergesel yönünü, öte yandan da yöntemin kendisini birbirinden iyice ayırdetmek gerekir. Yöntem, üretme/yaratma süreci içindeki etkin yasaları gösterir: (burada yalnızca yöntem ile ilintisi yönünden üzerinde durduğumuz) üslup ise, yapıtın yapısı içindeki nesnel yasaları belirtir. Goethe, *Diderot'nun Resim Üzerine Denemesi* adlı yazısında, "hakiki yöntemin sonucuna üslûp denir," diye belirtiyor. Goethe üslûp kavramını bir yandan "tarz"dan, öte yandan da "taklit"ten ayrı tutar. Bu alanda, çağın üslûpları, edebiyat topluluklarının üslûpları ve bireysel üslûplar arasında bir ayrım yapılır; bu üç öbekteki üslûplar, birbirleriyle tikel, özel, ve genel ilişkisi içinde bulunurlar. Estetiğin bir kategorisi olarak üslûp, bireyin, onu kuşatan tarihsel, somut varoluş koşullarınca diyalektik belirlenmişliğini de ifade eder.

Üslûp kavramıyla ortaya çıkan sayısız sorunlardan biri, yöntem ile üslûbun örtüşüp örtüşmediği sorunudur. Başka bir deyişle, iki ayrı yöntemin ortak (örtüşür) olması, bunlara bağlı üslûpların örtüştüğü anlamına gelmez, ya da tam tersine, yöntemleri birbiriyle örtüşen yapıtların üslupların da mutlaka birbiriyle örtüşmesi gerektiğini ileri sürmek de yanlıştır. Ancak klasisizm dönemi için bir üslûpsal birlikten sözetmek mümkündür; bu dönemde üslûp kavramı, edebiyat yönelimleri kavramını kendi içinde eritmiştir. Buna karşılık, eleştirel gerçekçiliğin üslûpsal bütünlüğünden söz etmek olanaksızdır. Dolayısıyla, burda bir üslûp belirsizliği, ötekinde ise üslûbun belirliliği söz konusudur.

M.Kagan, bu sorunun üzerinde durup, geneli bağlayıcı belirlenmiş bir üslûp'un varlığını kapitalizm-öncesi toplumsal kuruluşların koşullarına bağlarken, böyle bir üslûbu bireyselliğin gelişmemişliğinin belirtisi olarak görmektedir: "Bu nedenle, gerek ilkel komünal toplumda, gerekse köleci ve feodal toplumdaki bir sanatsal yöntem, belirli bir üslûp programını da kendi içinde barındırıyordu; buysa, yüksek, "resmi" sanat tarihinin, her dönemde birlik gösteren büyük bir üslûbun gelişmesi ve değişmesi şeklinde dile geldiğine yol açıyordu. Bu türden, bir dönemde birlik gösteren en son üslûp, Gotik olmuştur" (*). Bu bağlamda Rönesans ayrı bir tarihsel önem taşımaktadır. Rönesans döneminde bireyselliğin gelişebilme olanaklarının önünün açıldığını biliyoruz. Bu gelişme, çağın tümü için geçerli genel, uyumlu bir uslûbun bundan böyle ortadan kalkması sonucunu getirmiştir. Bu gelişmeyle birlikte, gerçekçiliğin bir yöntem olarak ortaya çıkması arasındaki sıkı bağa da değinmeden geçmeyelim. Bu gelişme çizgisinde klasikçilik, üslûpsal bir bütünlüğü sağlama yolundaki girişimlerden biri olarak anlaşılabilir. Gelgelelim klasik akım da, aynı dönemde koşut başka üslûpların varlığını önleyememiştir. Üslûp birliği, yalnızca gerçekçilik akımınca değil, aynı zamanda değişik amaçlara yönelik farklı araçlara başvuran romantik akımca da parçalanmıştır. Çağdaş edebiyat tarihi boyunca üslûpların durmadan değişme hızı daha da artmıştır. Geç-burjuva dönemi sanat üretiminin dev boyutlarda ticari niteliğe bürünmesi olgusu yanısıra, burjuva yazarın yabancılaşmasının gitgide daha da yoğunlaşması sonucunda, geç-burjuva toplumda ekonomik kaygılarla beslenen çılgınca bir orjinal olma özentisinin yaygınlaştığı da bu arada gözden kaçmamaktadır.

Sürecek

(*) Kagan, Estetik ve Sanat, s. 689., Türkçesi: Aziz Çalışlar, Altın Kitaplar, 1982.

Çağlayan Yayınları

Hasan İzzettin Dinamo

Bir gün Remzi Kitapevi'nin vitrinlerini gözlerken birisi omuzuma dokundu. Döndüm, Kemal Tahir'di.

"Gel, Dinamo, dedi, seninle biraz konuşalım." Meserret kahvesinin bir köşesine sığındık. Kemal Tahir, bacak bacak üstüne atarak başarı sağlamış insanlara özgü o kendine güvenen haliyle:

"Çağlayan Yayınevi'nin çıkardığı kitaplardan haberin var mı?" diye sordu.

"Var. Kitaplarını da okuyorum."

"Ben o yayınevinde çalışıyorum, ona her on beş günde bir tercüme ya da herhangi bir kitap vermek zorundayım. Sen Mayk Hammer polisiye romanlarını hiç gördün mü?"

"Gördüm, ne olacak?"

"Olacağı şu ki, Mayk Hammer kitap serisini yazan adam, bunlardan ancak yedi tanesini yazmıştır. Türkiye'de de iyi okuyucu bulduğundan geri kalanları da ben yazıyorum. Arkadaşlar da gerisini sen yaz, demişlerdi. Son günlerde çıkmış olan Mayk Hammerler hep benim çalışmalarımdır. Yalnız, demek istediğim bu değil. Ben kendimi bu işlere öyle kaptırdım ki edebiyat çalışmalarıma vakit bulamıyorum. Son günlerde on beş günde bir bir kitap vermek için işi hızlı bir çeviriciliğe döktüm. Bu arada hep seni düşünüyordum. Sen bize on beş günde bir, bir serüven kitabı çevirebilir misin?"

"Çeviririm. Zaten, memleketin artık benim gibilerin yapacağı edebiyata gereksinimi yok. Bomboş günler geçiriyorum. Yalnız oturup kitap okuyorum. Artık, bir kitap da hazırlayıp bir yana bırakmağa cesaretim yok. Nasıl olsa, bir karakuş gününün birinde bu zararsız yemişi kapıp gidiyor."

"Öyleyse, ben şimdi sana Çağlayan Yayınevi'nin temsilcisi olarak öneriyorum: Bugünden tezi yok, artık, her on beş günde bir, bize üçyüz sayfalık bir kitap hazırlayacaksın. Kitabı sana yayınevi verecek."

"Sağ ol, Kemal Tahir. Ben bir işe girdim mi dev gibi çalışabilen bir insanım. Yüzünüzü kara çıkarmayacağım."

Kemal Tahir'in bana bulduğu bu işe çok sevinmiştim. Dolmuş dergisinden de ayrıldıktan sonra temelli kopkoyu bir işsizliğin içine düşmüştüm. Kemal Tahir, hem koyu demli çayını höpürdetiyor, hem de yazdığı Mayk Hammer polis romanlarının öyküsünü şöyle anlatıyordu:

"Bir polis romanı yazmak, öyle sanıldığı kadar kolay değildir, Dinamo. Hele bu polis romanı Amerika'da oranın da en büyük kenti olan New York için yazılırsa, yazan da benim gibi bir yabancı olursa. Ilk önce New York kentinin çok ayrıntılı bir haritasıyla bir planını getirttim. Mayk Hammer'in cirit attığı bütün mahalleleri, caddeleri, sokakları, tavernaları, kumarhane, haşerat yuvası olarak saptanan yerleri güzelce göz önüne aldım. Gerçek Mayk Hammerlerde kanun kaçaklarının en çok göründüğü yerleri saptayarak kendime at oynatacak meydan hazırladım. Bütün bunları hazırlamak için düşünmek ve çabalamak, inan olsun, bir yapay Mayk Hammer yazmaktan daha güç, Dinamo. Neyse, en sonra, bunda da başarı sağladığımı sanıyorum." Çağlayan yayınlarının yürütülüşünde meğer sonradan en çok sevdiğimiz arkadaşlardan biri olacak olan Demirtaş Ceyhun da yok muymuş! Geçen yıl bu arkadaşımız Çağlayan Yayınları'nın serüvenini gazetelerde anlatınca her şeyi anladık.

Kemal Tahir, konuşmamız bittikten sonra beni alıp Çağlayan Yayınevi'ne götürdü. Yayınevi vilayetin altyanında bir yerdeydi. Baktım, orda bizim eski arkadaşlardan 1940 şair kuşağından Asaf Ertekin de yok muymuş! (İstanbul Basımevi sahibi.) Daha birçok kişiyle ünlü Eşref Şefik'i de orda gördüm. Galiba yayınevinin edebi müşaviriydi.

O gün eve döndüğümde yeni bir iş bulmanın sevinciyle karımla oturup yeni hesaplar yaptık, düşler kurduk. Ne var ki, yine kente inip de çevrilecek romanları almak istediğimde Çağlayan Yayınevi'nin batmış olduğunu anladım. Uzay konularından söz eden kitapları yetmişer bin filan basmışlar, hepsi ellerinde kalmıştı. Bir kez daha benim de ellerim böğrümde kalmıştı.

Edebiyatta Üçkağıt

Bir gün Küllük kahvesinde yalnız başıma oturuyor, önümden geçen tramvayları gözlüyordum. Bir ara, her zaman insan avcısı güler yüzüyle Celal Sılay'ın bana doğru geldiğini gördüm. Bu sırada sağ elini de bana doğru sallıyorsa da başka birisine mi işaret ediyor diye dönüp arkama baktım.

"Sana el ediyorum, Dinamo. Sana, merhaba!" Hemen bir sandalye çekerek masama oturdu:

"Ben Hilmi Ziya'nın eski İnsan dergisini çıkarıyorum, ama, eskisinden çok daha iyi." diye konuştu.

"Herhalde benden de yazı istemek yürekliliğini göstermeyeceksin?"

Bir kahkaha attı:

"Doğru dedin. Gerçekten o kadar yürekli değilim. Ama, yine de takma adlarla kimi çevirilerini dergime kabul edebilirim."

Biraz durup beni dikiz ettikten sonra:

"Yine de seninle bir röportaj yapmak istiyorum, dedi. Realizm; gerçekçilik üstüne."

Dosyasını masanın üstüne yaydı, hazırlandı. Bu sırada çaylarımız geldi. Hem çay içtik, hem konuştuk. Toplumcu gerçekçilik üstüne elden geldiğince suya sabuna dokunmadan bir şeyler söylemeğe çalıştım. O da hırslı hırslı yazdı. Geniş, kırmızı yüzünden ter akıyordu. Ben de bu sırada, oğlan, tabuya çıkan adımı dergisine koymak yürekli-

liğini gösterecek mi diye düşünüyordum. O sıralarda bu, olmayacak bir işti. Celal Sılay, herkesle kolayca senli benli olabilen bir adamdı. Bir zamandan bu yana da çok kötü şiirler yazmıyordu. Bunlarla çıkar umduğu kişilere kolayca sokuluyordu. Yazıyı aldıktan sonra elimi sıktı teşekkür etti, yüksek bir kahkaha patlatarak kahveden uzaklaşıp gitti.

Artık, eşe dosta daha sık rastlarım umuduyla Küllük kahvelerinin en ön sandalyelerinde oturuyor, Beyazıt'ın o güzelim civcivli yaşamını gözlüyor, hep bir şeyler bekliyordum. Celal Sılay da hemen her gün koltuğunun altındaki dosyasıyla Küllük'te gözüküyordu. Bir gün geldiğinde ilkin bana uğradı: "Dinamo, dedi, bugünkü dünya yazarları üstüne dört başı bayındır, ayrıntılı biyografiler yazabilir misin? Elbette, yazarsın. Bugünkü dünyada en çok sivrilmiş yazarların yaşamlarını isteyenler var."

"Bu türlü yazarları kendimiz mi seçeceğiz, yoksa, bu isteyenler mi verecek?" diye sordum.

"Yok canım, sende varsa hemen en ünlü yazarlara başlayabilirsin."

"Bende İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile dimdik ayakta kalmış İngiliz, Amerikan yazarlarını kapsayan bir İngilizce kitap var!"

"Tamam, tamam, sen bu kitabı çevir getir, paran hazır. Bunları iki aydın, zengin karı koca için çevireceksin. Yarın seni onlarla tanıştırayım." Bir dergi çıkarmağa heveslenen karı kocayla ertesi gün görüştük. Ondan sonra "The Writers of Today" adlı kitabı hızlıca çevirmeğe başladım. Aldous Huxley, Graham Green, André Gide, James Joyce, Edith Sitwell, J.B. Pristley, Arthur Koestler, F.G. Lorca, Dorothy Sayers, John Steinbeck, T.S. Eliot, E.M. Forster'le birlikte daha birçok ikinci sınıf yazar bunları izliyordu. Bir iki istisna ile bütün yazar ve şairler Anglo-Saksondu. Ben kitaba sadık kalarak hemen hepsini çevirdim. Çevirimi bitirip götürünce entellektüel karı koca, bana çıkarıp elli lira verdiler. Bu ucuz çevirmeni onlara tanıtan Celal Sılay da o sırada ordaydı. Onlara çaktırmadan dudaklarını ısırdı. O sırada bana bilimsel ağırlıkta broşür gibi bir yazı da verdiler. Para da verilmese bunu da çevirmeğe karar verdim ve yazıyı aldım.

Birkaç gün sonra, yine Küllük'te Celal Sılay'la karşılaştık. "Celal Sılay, dedim, gerçekçilik üstüne benimle yaptığın röportaj ne oldu?"

"Ohoo, Dinamo, dedi, o yazıyı ben kendi yazılarımın içine karıştırarak çoktan kullandım. Hiç merak etme."

Bunun üzerine ona verdiğim numaranın büyük bir bölümünü sildim. Bundan sonra, Celal Sılay'la uzun zaman hiç karşılaşmadık. Bir gün Babıali'den hızlı hızlı yukarı doğru çıktığını gördüm, hemen yanıbaşımdan geçiyordu. Beni görmeden geçemedi. Döndü, yanıma geldi:

"Nasılsın, iyi misin, Dinamo? Senin o son çevirinin parasını ben onlardan çoktan almıştım. Bu arada sana da bir türlü rastlayamadım. Yedim o parayı. Zaten çok da değildi yirmi beş liraydı." dedi.

Bunu söyleyerek hızlıca yukarı doğru yürüyüp gitti. Kadın, kız ve paranın Celal Sılay karşısında hiçbir savunma şansı yoktu. Bunu baştan beri biliyordum. Yine de şiir yazan bir insanın her zaman iyi yanları olması gerekeceğini de bir türlü düşünmeden edemiyordum.

Sait Faik'in şiir de yazdığını, ben Celal Sılay'ın çıkardığı İnsan dergisinde gördükten sonra öğrenmiştim. Oğlan bayağı aşk şiirleri de yazıyormuş. Celal Sılay, ölümünden sonra rahmetliyi bu yanlarından epeyce sömürdü. Sait Faik, yıllarca yanyana yaptığımız arkadaşlığımızda şiirlerimizi okur, beğenir, salt bir okuyucu olduğu kanısını verirdi.

Celal Sılay, bu son görüşmemizden sonra bütün dergilerini yüklenip bana getirdi. Artık sıfırı tüketmişti. Üç kağıtçılıkla artık bu işin yürümeyeceğini anlamıştı.

LOUİS ARAGON

Türkçesi: Ahmet Necdet

SENİNLE BİR YASTIKTA

ister pazar olsun isterse pazartesi
akşam ya da sabah öğle gece yarısı
ister cennette olsun isterse cehennemde
farketmez bütün aşklar birbirinin aynısı
daha dün söylemiştim eğilip kulağına
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

evet dün böyle idi yarın da öyle
senden başkası yok yolumun üzerinde
kalbimi sana verdim bak işte ellerinde
seninkiyle çarpıyor bir tek yürekmiş gibi
insanlar varoldukça insanlar yaşadıkça
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

evet sevdiceğim böyle olacak yine
gökyüzü bir çarşaftır yayılır üstümüzde
bak yine kollarımla kuşattım seni
görüyorsun içimin nasıl titrediğini
dilediğin sürece ve dilediğin anda
hep böyle olacağız seninle bir yastıkta

Gençlik Yılı ve Gençlik Tiyatrosu

Ahmet Levendoğlu

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca Uluslararası Gençlik Yılı olarak adlandırılan 1985'e girildiğinde, ülkemizde söz konusu olguya gösterilen genel yaklaşım kayıtsızlıkla hazırlıksızlık arası bir görünüm ortaya koyuyordu. Orta ve yüksek öğretim düzeylerinde oluşturulan düzenleme kurullarının basına yansıyan açıklamalarında çok sayıda etkinliğin hedef alındığı öne sürülüyordu. Ancak bu açıklamalar bürokratik ve 'izinci' eğilimlerin ağır basmayı sürdüreceği ve işin özüne yabancı kalınacağı yolundaki kuşkuları gideremiyordu. Etkinlikleri gençlerin katılımlarıyla oluşturmaktan çok ,onlara 'şu etkinlikleri sizler için uygun gördük, bunların bir bölümüne de sizler katılabilirsiniz' yaklaşımının varlığı seziliyordu. Daha da önemlisi tüm düzenlemeler 'eğitim gören gençler' için öngörülmüştü, oysa istatistiklere göre Türkiye'de (genç denilen kesimin hangi yaşlar arasında yer aldığı düşünülürse düşünülsün) 'okuyan' gençlerin 'okumayanlara' orantısı dörtte bir dolayında kalıyordu. Çok geçmeden Gençlik Yılı'nın 'katılım, gelişme, barış' olarak belirlenmiş olan ilkelerinden ikisinin 'günümüze uyarlanarak' 'iştirak' ile 'huzur'a dönüştürülmesi de yapılması düşünülen işleri belirleyen genel eğilim konusunda önemli bir ipucu veriyordu. Dünyanın en genç ülkeleri arasında yer alan Türkiye'de, bundan önce kadın-çocuk yıllarında tanık olunduğu gibi, gençlik yılında da, gençlikle bütünleşilmesini sağlayacak olay ve eylemler yerine törenler ve kutlama söylevleriyle 'günah savılacağı' düşüncesine varmamak zordu. Tiyatro alanında da Gençlik Yılı'nın getireceklerinin bu genel eğilim doğrultusunun dışına düşebileceğini ummak için bir neden görünmüyordu.

Oysa yılın yarısını geride bıraktığımız günlere geldiğimizde tiyatroda gençler adına gerçekleştirilen ve onların katılımını sağlayan etkinliklerin sayısal açıdan küçümsenmeyecek bir düzeye ulaştığı görüldü. (Bu olguda resmi düzenleme kurullarının programları doğrultusunda gelişen etkinliklerin önemli bir bölüm oluşturmadığını belirtmeli.) Bu Gençlik Yılı etkinliklerinden yola çıkıp verileri değerlendirerek "Geıçlik Yılı'nda gençlik tiyatrosu adına ne yapılıyor?" sorusuna koşut olarak "Gençlik tiyatrosu nedir?" sorusunu irdelemek amacımız.

'85 yılına İstanbul'da kimi gençlerin —bir profesyonelin yol göstermesiyle de olsa— amatör bir coşkuyla kotardıkları ve profesyonel sahnelerde sunulan 2-3 gösteri ile girildi.

İstanbul Şehir Tiyatroları, Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları ve Sarıyer Halk Eğitim Merkezi tarafından düzenlenen şenliklerin artık gelenekleşmiş İstanbul Liselerarası Tiyatro Şenliği yanı sıra devreye girmeleriyle bu yıl İstanbul'da dört amatör tiyatro şenliği düzenlenmiş oldu. Bundan önce adına hiç rastlanmamış üniversite tiyatroları ve amatör topluluklar bu şenliklerde seslerini duyurmaya çalıştılar.(Bu toplulukların ürünleri arasında bir E. Bond'un *Kuzey'e Giden Dar Yol*'una rastlamak sevindiriciydi: İngiliz tiyatrosunda yetişip son yirmi yılın Avrupalı oyun yazarlarının en önemlileri arasında yer yapan Bond'a bugüne dek hiçbir tiyatromuz kapısını açmamıştı.) İstanbul Liselerarası Tiyatro Şenliği'nin de bundan böyle ülke çapında gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adım atıldığı duyuldu. Öte yandan, o yöredeki birikimi bilmeyenler için 'umulmadık' bir kentten, Denizli'den bir başka amatör tiyatrolar şenliği çıktı.

Uluslararası İstanbul Festivali'ne katılan üniversite tiyatro topluluklarının sayısı bu yıl üçe çıktı. (Bu amatör gençlerin çalışmalarına profesyonel düzeyde seçkin yapıtlardan oluşması gereken festival dağarında yer verilmesi ayrı ve tartışma götürür bir konu.) Devlet Tiyatroları'nın başlattığı 'gençlik tiyatrosu' uygulaması kapsamında sunulan iki oyun başkent dışında Anadolu kentlerini de dolaşmak üzere kış ve yaz turne programlarına alındı. Bu uygulamanın daha sonra 'kurum içinde kurum' yapısını taşıyan bir çatının altına alınma-

sıyla Devlet Tiyatroları Gençlik Tiyatrosu bir müdürlük durumuna getirildi.

Tüm bu etkinliklerin ve atılımların ne getirebileceği, amaca ne ölçüde yaklaşılabileceği sorusunun yanıtını ancak 'Gençlik tiyatrosu nedir?' sorusunun karşılığının içeriğinde arayabiliriz. 'Gençlere tiyatro' mu?, 'gençlerle tiyatro' mu? Ya da 'gençler için' mi?, 'gençler ile' mi?, 'gençler tarafından' mı yapılacak gençlik tiyatrosu? Yetişkinlerin ya da deneyimli profesyonel oyuncuların genç izleyicilere oynadığı, ya da genç oyuncuların gençlerden oluşmayan bir izleyici kesimine sunduğu bir oyuna gençlik tiyatrosu oyunu diyebilecek miyiz? Bu yıl içinde gençlik adına yapılan tiyatro etkinliklerine, şenliklere bu açıdan göz gezdirdiğimizde işte bu kavramların kargaşasıyla karşılaşıyoruz. Görülüyor ki gençlik tiyatrosu yapıldığı ileri sürüldüğünde kastedilen 'gençlerin oynadığı oyun' oluyor. 'Genç izleyicinin tiyatrosu' kavramının belirgin bir gereklilik olarak görüldüğüne tanık olunmuyor. Oyun seçimlerine göz attığımızda da hele hele 'gençler için tiyatro' anlayışının — ya da anlayışsızlığının — güzelliği ile karşılaşılıyor. Sözü edilen şenlikler/etkinliklerde sunulan oyunlar arasında ilk anda göze batanlardan bir bölümü ele alalım: C.F.Başkut'tan 'Emekli', F.H.Çorbacıoğlu'ndan 'Mimar Sinan', A.Ağaoğlu'ndan 'Evcilik Oyunu', N.Simon'dan 'Sevgili Doktor'... Molière'den, Labiche'den 'uyarlamalar'... Bunlara hangi ölçüte, hangi yaklaşıma göre 'gençlik tiyatrosu' anlayışı içinde yer bulunabileceğini kavramak olası değil. Bu uzantıdaki (özellikle liselerarası) etkinlikleri yakından izleyenlerin aktardıklarına göre sıkça rastlanan bir 'tür' de 'meraklı edebiyat öğretmenlerince kaleme alınıp', 'yaşam öğretileri' ya da 'hamaset edebiyatı' sunan oyunlardan oluşuyor. Bunları bu alandaki bilgi birikiminin yetersizliğine verip, 'Yazık olmuş çabalara ama ne yapalım, hiç değilse birkaç genç ,sahneye adım atma deneyimini yaşamışlar' diyerek biraz zorlama bir gerekçe yaratabiliriz. Öte yandan bir İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Gençlik Tiyatroları Şenliği'ne yıl içinde kendi sahnelerinde sunduğu profesyonel çalışmayla katılmasına, bunun da 'gençlik tiyatrosu' anlayışına özellikle yakın bir yanı olmayan 'Modigliani' oyunu ile yapılmasına gerekçe bulmak ise daha zor.

Öyleyse hangi boyutların, hangi etkenlerin bileşimiyle oluşmalı gerçek bir 'gençlik tiyatrosu'? Bunun karşılığını da dışardan bir örnek, İngilizlerin 'Ulusal Gençlik Tiyatrosu' yapısı içinde aktarırsak, umarım kestirmeden "Batı'ya öykünme" suçlamalarına hedef olmayız. Çünkü kendi yaşam gerçeğinde aradığımız soruların yanıtlarını taşıyor bu tiyatro:

1956'da, eğitimci/tiyatro adamı Michael Croft'un yönetiminde önce 'Gençlik Tiyatrosu' adıyla kurulmuş, 1960'ta devletçe resmen verilen 'Ulusal' tanımını adına ekleyerek devletin parasal desteğini de almaya başlamıştı. 14-20 yaşları arasında her sosyal tabakadan genci yaz tatillerinde çatısı altına alıyor, onları bir yandan 'oyuncular' ve 'teknik elemanlar' olarak yönlendirdiği kurslarda tiyatro/sahnenin temel bilgileriyle donatırken, öte yandan sezon içinde sunulacak en az üç oyundan bir-ikisinde görevlendiriyordu. (Oyuncu kadrosunun tümünü bu gençler oluşturuyordu.) Her yıl 4-5000 başvuru arasından, yaş sınırını doldurup ayrılanların yerine — zorunlu olarak seçme yoluyla— aldığı yeni gençlerle 400 kişilik bir sürekli kadroyla yaşamını sürdürüyordu. Bu amatör çalışmalarını sürdürebilmek için gereksinimi olan gençler de devletten kısa süreli burslar sağlayabiliyorlardı. Oyunlar halka, paralı gösteriliyordu. Ancak profesyonel tiyatroların bilet ücretleriyle karşılaştırıldığında bu simgesel bir ücret olarak kalıyordu. Birkaç yıl içinde birikimi sağlanan geniş izleyici kitlesinin büyük bölümü gençlerden oluşuyor, ancak bu coşkulu topluluğu izleyen yetişkin izleyiciler de küçümsenmeyecek bir oranti oluşturuyordu. Gençlerin oyun çalışmalarına yaklaşımları 'her aşamada katkı' temeline dayandırılıyordu. Bu, sahnelenen oyunlar açısından da geçerliydi. Genellikle taslak durumunda ele alınan oyun metninin provalar sürecinde yeniden biçimlenmesinde de gençlerin katkısı az değildi. Oyun seçiminde ise bir ölçüde ulusal klasiklere yer veriliyor ise de çoğunlukla bu topluluk için tasarlanmış, çağdaş, güncel, gençlerin sorunlarını konu alan, onların ilgi alanlarına uzanan, kısaca 'gençleri, gençliği' anlatan oyunlar üretiliyordu. Burda, gençlerin katkılarıyla yazdığı oyunlarla çağdaş İngiliz tiyatrosunun önde gelen yazarları arasına giren Peter Terson, topluluğa 10'a yakın yapıt kazandırıyordu. Ulusal Gençlik Tiyatrosu 60'lı ve 70'li yıllarda iki kez —yüzlerce profesyonel karşıtı arasından sıyrılarak— 'yılın en iyi tiyatro yapımı' ödülüne sahip çıkıyordu. Bu yıllar içinde, çeşitli dönemlerde, 18 ülkeye düzenlenen turnelerle dış dünyada da varlığını kanıtlıyordu. 70'li yılların başlarında, kendi kuruluş-işleyiş modelini verip kendi elemanlarıyla da desteklemekle çok sayıda yerel gençlik tiyatrosunun kurulmasına öncülük ediyordu. U.G.T. 1971'de, kuruluşunun 15'inci yılında, adını G.B.Shaw'dan alan ve Londra'nın en çağdaş tiyatro yapılarından biri sayılan 'kendi evi'ne kavuşuyordu... Yaklaşık on yıl sonra, 25'inci yıldönümüne ulaştığı bir dönemde ise Thatcher hükümetinin 'Sanat Konseyi' tarafından, 'tüm sanat yatırımlarının kısılması' politikası doğrultusunda ödeneklerinin büyük ölçüde azaltılması sonucu 'evinde' barınamaz duruma geliyor, —o gün bugündür tiyatro olarak kullanılmayacak olan— Shaw tiyatrosundan çıkıyor, ve bu da, kaçınılmaz biçimde, varlığının noktalanmasına giden yolun başlangıcı oluyordu. (Bu her ne kadar 'mutsuz son'la biten bir öykü ise de biz 'Hükümet politikalarının sanatı önemsememeleri, giderek karşılarına almaları tümüyle bize özgü bir tutum değilmiş demek' diye düşünerek 'teselli' bulabiliriz.)

U.G.T. örneğini elbette ki yalnızca "gençlik tiyatrosu'ndan ne anlıyoruz, ne anlayabiliriz"i irdelemek için verdik. Bu örneğe kaynak olan gençlik kesimiyle ülkemiz gençliğinin konumu, bir anlamda, koşutluklar aranmasına bile elvermeyecek ölçüde ayrımlı. Kendi gencimiz eğitimsizlik, işsizlik, sağlıksız yetişme, siyasal suskunluk ortamında, ekonomik açmazlarla boğuşarak var olma savaşımında. Bir yandan da sanatakültüre uzak bırakılmışlık, parasal/sınırlayıcı nedenlerle kitap okuyamamak, 'yerleşik ahlak değerlerinin' kıskacındaki cinsel sorunlar, yetişkinlerin katı, kimi zaman hoşgörüsüz tutumu gibi olguların üstesinden gelerek kimlik kazanabilme çabasında. Bunun ötesinde İngiliz U.G.T. örneği 'gençlik tiyatrosu kapsamındaki çalışmalara devletin parasal desteği bizde de olsa' özlemini yansıtmak amacını da taşımıyor. Böyle bir oluşum yöneticilerin politikası güdümünde, ona baştan 'angaje' olunmuşluk kısır döngüsünün dışına taşamaz, gerçekten bağımsız bir üretim ortamı yaratamaz. Oysa düşlenen gençlik tiyatrosu, başta "işe gönül vermek, yapıda değilse bile 'ruhta' amatör kalmak, ve yürekli olmak" gerekliliğini içeren, bunun yanı sıra 'Niçin gençlik tiyatrosu yapılmalı?' sorusuna sağlıklı yanıtlar getiren ilkeleri bilinçle özümseyen ve uygulayan bir yaklaşım doğrultusunda ve tam bağımsızlık ortamında oluşabilir.

Ele alınan verilerin karşımıza koyduğu karamsar görünüme karşın, tiyatroda bu yıl gençlik adına yapılanları hiç değilse etkinlik-katılım açısından olumlu olarak değerlendirip, ilke yoksunluğu ile nitelik yoksulluğunu göz ardı etmek, ve 'Buna da şükür' demek gerekiyor belki. Önümüzdeki yılın Barış Yılı olduğunu düşündükçe bu gerekliliğe daha da inanası geliyor insanın... Yoksa öyle değil mi?

sanat haberleri... sanat haberleri... sanat haberleri...

Hazırlayan: Hakan Derman

SERGİ

• *Sönük Bir Sezon*

Yaz sezonununa girilmesiyle birlikte birçok sanat galerisi sezonu kapatırken, bazı galeriler de karma sergilerle ilgiyi ayakta tutmaya çalışıyorlar.

• Çamlıca Sanat Evi'nde İstanbul Festivali kapsamı içinde yer alan "Özgün Baskı Sanatçıları" sergisinin yaz sezonu boyunca süreceği bildirildi.

• Bodrum Beyaz Galeri'de ise, 1-14 Ağustos 1985 günleri arasında Mehmet Güler, 16-30 Ağustos 1985 günleri arasında Sinan Bozkurt resim sergisi açacak.

• Uluslararası 13. İstanbul Festivali kapsamında sergi açan konuklardan biri de Avusturya'nın özgün baskı dalında önde gelen isimlerinden olan Josef Tichy'di.

Daha önce ülkemizde birçok sergi açan Tichy, sanat anlayışını kısaca şöyle özetliyor: "Çalışmam, duygularım doğrultusunda doğallık içersinde olur, zemini işlerken nasıl hareket edeceğime ilişkin kabataslak bir planım vardır ama çalışma süreçleri içerisinde değişiklik yapabilmek için kendime hareket özgürlüğü bırakırım."

KARİKATÜR

• *Yunus Nadi'85 Armağanı*

Cumhuriyet Gazetesi tarafından düzenlenen "Yunus Nadi Armağanı" bu yıl karikatür dalında verildi.

Yarışmanın birincisi Cezmi Ermiş olurken, Kadir Doğruer'in yapıtı ikinciliğe, Haslet Soyöz'de üçüncülüğe değer bulundu. Ayrıca seçici kurul Muhammet Şengöz, Gürbüz Doğan Ekşioğlu, Turgay Karadağ, A.Kemal Molu ve Asaf Koçak'ı mansiyonla ödüllendirdi.

• *Simavi Karikatür Yarışması*

Hürriyet Vakfı tarafından her yıl düzenlenen Uluslararası Simavi Karikatür Yarışması'nın bu yıl üçüncüsü yapıldı.

Birinciliğe Polonyalı çizer Janus Ablicki, ikinciliğe Yugoslav Duşan Petriçiç, üçüncülüğe de Meksikalı Helioflores'in yapıtı değer bulundu. Seçici kurulu Adolf Born, Guillermo Mordillo, Jürg Spahr, Nehar Tüblek ve Semih Balcıoğlu'ndan oluşan yarışmanın ödül töreni Ankara Resim ve Heykel Müzesi'nde yapıldı.

• *Gabrovo Mizah ve Hiciv Bineali*

İki yılda bir Bulgaristan'ın Gabrovo kentinde düzenlenen "Gabrovo Mizah ve Hiciv Bineali"ne bu yıl 52 ülkeden, 885 sanatçı 1276 çalışmasıyla katıldı.

Altın Ezop Büyük Ödülünü Bulgar sanatçısı Nikola Nikolov'un kazandığı yarışmada, ülkemiz sanatçılarından Gürbüz Doğan Ekşioğlu karikatür dalında, Berna Türemen mizah ve hicivli çalışma dalında ikinci ve üçüncü oldular.

Yarışma albümünün özel bölümünde, bir süre önce yapıtları Gabrovo Müzesi'nce satın alınan Turhan Selçuk'un üç karikatürü yer alıyor. Ayrıca yarışmaya karikatür dalında katılan Ahmet Aykanat, Gürbüz Doğan Ekşioğlu, Erdoğan Özer, Seçkin Temur, Ferruh Doğan'ın, mizah ve hicivli çalışmalar dalında katılan Berna Türemen ve Can Göknil'in, resim dalında katılan İsmail Biret'in ve mizahi heykel dalında katılan Hakan Derman'ın yapıtları albümde yer aldı.

Grevin Tarihi

(baştarafı s.75 'de)

Yenilgiyle sonuçlansa da komün direnişi işçi sınıfı hareketi üzerinde çok yönlü etkiler yarattı. Yeni bir devlet modeli oluşturuldu. Komün işçileri, Devlet'i ele geçirmenin yeterli olmadığını, onu dönüştürmek gerektiğini çok iyi anlamışlardı. Devlet'in yeni bir biçim alması, işçi sınıfı hükümetinin artık işbaşına geçmesi anlamına geliyordu. Yani, emeğin ekonomik bakımdan özgürleşmesini sağlayacak siyasal iktidardı sözkonusu olan

★ ★ ★

İkinci sanayi devrimiyle, yani elektrik kullanımı, demiryolunun gelişmesi ve demir-çelik sanayiinin atılımıyla düzensiz toplumsal çalkantı dönemi sona erdi. Sendikal örgütler belirli bir yapıya kavuşarak bugünkü saygınlıklarını kazandılar. Toplumsal savaşımlar, yoksulluğa ve güvensizliğe karşı, geleceği olmayan basit isyanlar olmaktan çıktı. Grev yasallaştı ve dolayısıyla örgütlü bir yapıya kavuştu.

Fransa'da komün, önce siyasal düzen değişikliği, sonra da toplumsal dönüşümü sağlamayı hedefleyen büyük siyasal-toplumsal ayaklanmalara ivme kazandıracaktı.

FRANSA'DA GREV HAKKININ GELİŞİMİ

Tüm teknik atılımlara karşın, Fransa'da kırsal kesim, toplumsal yaşamda ağırlığını koruyordu. Öyle ki 1866'dan 1906'ya kadar geçen 40 yıl içinde tarım kesimi yüzde 49.8'den ancak yüzde 42.7'ye indi. Oysa İngiltere'de, 1860'da yüzde 45 olan bu oran 1914'te yüzde 20'ye düşmüştü. 1906'da sanayideki kol gücünün yarısı, 5'ten az işçi çalıştıran işletmelerde istihdam ediliyordu. El emeği iki kategoriye ayrılıyordu. Bir yanda, zanaatkârlıkta ya da küçük işletmelerde çalışan nitelikli eski meslek erbabı işçiler vardı ki, bunlar meslek ahlakını koruyor ve kendi yaşam koşularını iyileştirmeyi sürdürüyordu. Öte yanda, dokuma, maden, iplik gibi yeni sanayilerde çalışan ve ancak genel bir formasyona sahip işçiler yer alıyordu. Genellikle suskunluk içinde yazgılarına boyun eğiyorlardı. Grev hakkının yasallaştığı 1884'e kadar işçiler ortak kimliklerini çeşitli yollarla ortaya koyuyordu. Sendikaların tanınmasından sonra (1886) grev modern çehresine kavuştu: artık o, yalnız kavga dönemlerinde değil, hep varolan, örgütlenmenin hizmetinde bir silahtı.

XIX. yüzyıl sonları sürekli grevlere tanıklık eder. Bu arada 1886'da kurulan Sendikalar Federasyonu ile 1892'de kurulan Borsalar Federasyonu'nun 1895'te birleşerek Genel İş Konfederasyonu'nu (CGT) oluşturmasının ardından grevler daha etkinlik kazanacaktır. Bu yıllardaki grevlerden biri,1890 yılı Kasım ayında, Revin'de, sahibi aynı zamanda kentin belediye başkanı olan bir fabrikada 700 işçinin ücret artışı talebiyle başladı. 3 ay boyunca kuşatma altında tutulmalarına, baskılara, grev kırıcılara rağmen ezilmediler. Bu tür grevler Birinci Dünya Savaşı'na değin eksik olmadı. Taleplerinin ötesinde, işçi birliklerinin asıl isteği, işverenlerce tanınmaktı.

(Sürecek)

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI'85

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın altıncısını sunuyoruz. Altı yıldan beri çıkmakta olan Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarında, o yılın bütün edebiyat olaylarını topluca bulacaksınız. Bu yıllıklar, her edebiyatçının, her edebiyatseverin, her edebiyat öğretmeninin kitaplığında bulunması, gerekli değil, zorunlu bir yapıttır. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları bikez okunup bırakılacak yapıtlardan değildir; her zaman başvurulacak, yıllar geçtikçe değeri artacak ve bulunması zorlaşacak bir büyük toplu yapıttır.

Üç edebiyat dalında YARIŞMA

1 milyon lira ÖDÜL

Ayrıntılı bilgi yıllıkta

GENEL DAĞITIM:
YADA A.Ş. Doktor Şevki Bey Sok. No:6 Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

VİDEOSİNEMA

İLETİŞİM YAYINLARI • SAYI: 13 • TEMMUZ-AĞUSTOS 1985 • 500 TL (KDV DAHİL)

